

Maanpuolustuskorkeakoulu

Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos

Julkaisusarja 2: Artikkelikokoelmat No. 15

Akateemisuus ja upseerius

TIETEEN, TUTKIMUKSEN JA JOHTAMISEN

RISTIVETOA PUOLUSTUSHALLINNOSSA

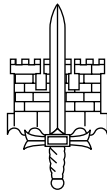
Arto Nokkala | Jan Hanska | Matti Häyry (toim.)

AKATEEMISUUS JA UPSEERIUS

TIETEEN, TUTKIMUKSEN JA JOHTAMISEN RISTIVETOA
PUOLUSTUSHALLINNOSSA

Arto Nokkala, Jan Hanska & Matti Häyry (toim.)

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU
Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos
HELSINKI 2015

Arto Nokkala, Jan Hanska & Matti Häyry (toim.):

Akateemisuus ja upseerius –Tieteen, tutkimuksen ja johtamisen ristivetoa puolustushallinnossa

Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos
Julkaisusarja 2: Artikkelikokoelmat No. 15 (2015)

Uusimmat julkaisut pdf-muodossa

<http://www.doria.fi/handle/10024/73990>

Kannen suunnittelu ja toteutus: Yu Qiao

Tohtoriupseerit ry:n tunnus: Jeti Loimula & Rainer Peltoniemi

Taittaja: Yu Qiao

ISBN 978-951-25-2661-1 (nid.)

ISBN 978-951-25-2662-8 (PDF)

ISSN 1798-0402

Maanpuolustuskorkeakoulu

Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos

Juvenes Print

Tampere 2015

SISÄLLYS

ESIPUHE <i>Rainer Peltoniemi</i>	iii
KIRJOITTAJAT JA TOIMITUSKUNTA	v
1 JOHDANTO: TUTKIMUS JA JOHTAMINEN – PUOLUSTUSHALLINTO ERITYISTAPAUKSENA <i>Arto Nokkala</i>	1
2 SOTATIEDEITÄ – EI SOTATIEDEITÄ? <i>Juha Mäkinen</i>	17
3 TOHTORIUPSEERI – KRIITTINEN TUTKIJA VAI SELVITYSMIES? TIEDELLISYYDEN JA UPSEERIUDEN YHDISTÄMINEN PUOLUS- TUSVOIMIEN TUTKIMUSKENTÄN PYÖRTEISSÄ <i>Jan Hanska</i>	39
4 AKATEEMISEN JA SOTILAALLISEN KULTTUURIN YHDISTYMINEN – JÄNNITTEISTÄ TIETÄMISEN PARADOKSEIHIN <i>Jari Rantapelkonen</i>	67
5 SUOMALAISEN SOVELLETUN TAKTIIKAN TUTKIMISESTA <i>Mika Hyytiäinen</i>	87
6 AKATEEMINEN SOTAPÄÄLLIKÖ? SOTATAITO, SODANKÄYNTI JA UPSEERISTON KYVYKKYYS <i>Juha Mälkki</i>	99
7 NÄKÖKULMIA TOIMINTAKYKYYN. OPISKELUYMPÄRISTÖN MERKITYS KADETTIEN HYVINVOINNILLE JA TOIMINTAKYVYLLE <i>Matti Meriläinen</i>	125
8 LEPO VAAN! OIKEA HARJOITTELU TEKEE MESTARIN <i>Aki-Mauri Huhtinen</i>	145
SUMMARY	167
LIITE: TOHTORIUPSEERIT KAUTTA AIKOJEN	170

ESIPUHE

Vuoden 2015 alussa tohtoriksi väitelleitä upseereita oli lähes kahdeskankymmentä ja näistä puolustusvoimien upseerin virassa oli noin puolet. Väitelleiden upseereiden sotilasarvot ovat kenraaliluutnantista kapteeniin. Upseerit ovat väitelleet sotatieteiden lisäksi laajasti eri tieteenaloilta kuten valtiotieteistä, tekniikasta, historiasta, filosofiasta ja kasvatustieteistä. Puolustusvoimiin on tämän kehityksen myötä muodostunut merkittävä määrä eri tieteenalojen akateemista osaamista. Kaikkien tohtoriupseereiden väitöskirjat ovat koottuna Maanpuolustuskorkeakoulun käsikirjastossa, jossa ne ovat vapaasti kaikkien saatavilla.

Vähitellen kasvanut väitelleiden upseereiden määrä johti lopulta siihen, että tohtorin tutkinnon suorittaneet upseerit järjestäytyivät vuonna 2011 ja perustivat oman yhdistyksen nimeltään Tohtoriupseerit ry. Yhdistyksen tarkoituksena on edesauttaa jäsenkuntansa tieteellistä toimintaa, vuorovaikutusta ja osaamisen hyödyntämistä yhteiskunnassa. Yhdistyksellä on omat internetsivut osoitteessa www.tohtoriupseerit.fi. Kirjan kannessa näkyvä Tohtoriupseereiden tunnus, laakerinlehtiseppelillä kehystetyt upseerin miekat ja tohtorinhattu, kuvaa yhdistyksen perusideologiaa: *akateemisuutta ja upseeriutta*.

Kirjan tarkoituksena on ollut generoida keskustelua ja osallistua tutkimusta ja päätöksentekoa koskevaan vuoropuheluun puolustushallinnossa. Kirjan kirjoittajat edustavat puolustushallinnon päätöksenteon ja tutkimuksen kentän tuntemusta. Kirjassa esitetyt mielipiteet ja näkemykset pohjautuvat kirjoittajien omakohtaisiin havaintoihin ja kokemuksiin, joten artikkelit tuovat keskusteluun syvyyttä ja laajempia näkökulmia. Haluankin osoittaa parhaimmat kiitokseni kaikille kirjan kirjoittajille asiantuntevasta osuudestaan ja panoksestaan teoksen julkaisemiseksi.

Erityiskiitokset haluan osoittaa kirjan toimituskunnalle, tohtoriupseereille Arto Nokkalalle, Jan Hanskalle ja Matti Häyrylle, jotka ovat yhdessä koonneet ja muokanneet kirjan julkaistavaksi.

Lisäksi suuri kiitos kuuluu Maanpuolustuskorkeakoulun tutkimusjohtajalle, professori, TkT Hannu Karille ja Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitokselle, joiden myötävaikutuksella tämän kirja julkaisu on ollut mahdollista.

Lahdessa maaliskuussa 2015

Rainer Peltoniemi

Tohtoriupseerit ry:n puheenjohtaja, everstiluutnantti, tekniikan tohtori

KIRJOITTAJAT JA TOIMITUSKUNTA

Majuri, YTT Jan Hanska toimii tutkimussuunnitteluyksikössä Puolustusvoimien tutkimuslaitoksella, valmistelee väitöskirjaa operaatiotaidon ja taktiikan alalta sekä yrittää saada muut tutkimusintressinsä ja vapaa-aikansa sovitettua toisiinsa.

Everstiluutnantti, FT Aki-Mauri Huhtinen toimii johtamisen sotilasprofessorina Maanpuolustuskorkeakoulussa. Hän palveli kuusi kuukautta 2013–2014 ISAF-operaatioissa Afganistanissa. Huhtinen on Helsingin ja Lapin yliopiston dosentti sekä Tampereen teknillisen yliopiston dosentti.

Eversti, TkT Mika Hyytiäinen on ollut vuodesta 2012 suomalaisen sota-aidon sotilasprofessori ja vuodesta 2004 mallintamisen dosentti Maanpuolustuskorkeakoulun taktiikan laitoksella. Hän on aiemmin palvellut Puolustusvoimien teknillisen tutkimuslaitoksen johtajana ja johtamisjärjestelmän pääarkkitehtinä pääesikunnassa. Sodan ajan tehtäviin on kuulunut muun muassa armeijakunnan pioneeripäällikkyyys, merivoimien sodan ajan pioneeripäällikkyyys ja Helsingin keskeisen sotilasalueen pioneeripäällikkyyys.

Majuri evp., VTT Matti Häyry on johtamisen filosofian professori Aalto-yliopiston Kauppakorkeakoulussa. Hän siirtyi akateemiselle uralle lyhyen aktiivipalveluksen jälkeen vuonna 1981. Hänen tieteellinen toimintansa on keskittynyt moraali- ja poliittisen filosofian historiaan, teoriaan ja sovelluksiin. Vuosina 2001–2013 hän toimi Luoteis-Englannissa, suurimman osan tästä ajasta bioetiikan ja oikeusfilosofian professorina Manchesterin yliopistossa.

Majuri evp., KT Matti Meriläinen työskentelee yliopistonlehtorina (kasvatustiede, erityisesti yliopistopedagogiikka) Itä-Suomen yliopistossa Joensuussa. Meriläinen palveli 1988–1992 Pohjois-Karjalan Prikaatissa, jonka jälkeen hän on työskennellyt luokanopettajana ja vuodesta 1995 Joensuun yliopistossa ja vuodesta 2010 Itä-Suomen yliopistossa. Meriläinen on tutkinut opettajien ammatillista kehittymistä, täydennyskoulutusta ja henkilöstökoulutuksen vaikuttavuutta sekä korkea-asteen opiskelijoiden pedagogista hyvinvointia ja siihen yhteydessä olevia opiskeluympäristötekijöitä. Viime vuosien aikana hän on tutkinut erityisesti nuorten ammatinvalintaan liittyvää päätöksentekoa ja Internetin käyttöön liittyviä ongelmia sekä kiusaamista yliopistohenkilökunnan ja opiskelijoiden keskuudessa.

Professori, everstiluutnantti, PhD Juha Mäkinen toimii sotilaspedagogiikan professorina Maanpuolustuskorkeakoulussa. Mäkinen on ennen Maanpuolustuskorkeakoulua palvellut Itäisen Maanpuolustusalueen Esikunnassa, Hämeen Rykmentissä, Reserviupseerikoulussa ja Kymen Jääkäripataljoonassa (Hamina).

Everstiluutnantti, VTT Juha Mälkki toimii tutkimusryhmän johtajana Puolustusvoimien tutkimuslaitoksen doktriiniosastolla. Mälkki kehittää ja tutkii suomalaista sotataitoa ja sotataidollista ajattelua. Lisäksi hän kehittää strategis-operatiivisen tason sotapelaamisen ja kokeellisten tapahtumien menetelmiä puolustusvoimien käyttöön.

Everstiluutnantti evp., YTT Arto Nokkala on vapaa tutkija. Upseerina hän palveli muun muassa Sotakorkeakoulun Sotatieteen laitoksen strategian toimiston päällikkönä ja Maanpuolustuskorkeakoulun strategian laitoksen tutkijaesipseerina. Hän on myös toiminut eri tutkijatehtävissä Tampereen yliopistossa ja strategian ja turvallisuuspolitiikan dosenttina Maanpuolustuskorkeakoulussa.

Everstiluutnantti, TkT Rainer Peltoniemi toimii Maavoimien tutkimusjohtajana Maavoimien esikunnassa. Hän on aikaisemmin toiminut muun muassa Kaartin Pataljoonan komentajana sekä Suomen rauhanturvaosaston johtajana ISAF-operaatioissa. Hän on aiemmin palvellut Savon Prikaatissa, Maanpuolustuskorkeakoulussa, Pääesikunnassa, Kymen Sotilasläänin Esikunnassa ja Itä-Suomen Sotilasläänin Esikunnassa sekä Kaartin Jääkärirykmentissä. Peltoniemi on Tohtoriupseerit ry:n puheenjohtaja (2011–). Peltoniemen ajankohtaisia tutkimusintressejä ovat operaatiotaito ja taktiikka sekä maavoimien käyttöperiaatteet ja uudet suorituskyyvyt.

Everstiluutnantti, ST, VTL Jari Rantapelkonen on operaatiotaidon ja taktiikan sotilasprofessori Maanpuolustuskorkeakoulussa. Hän on palvellut muun muassa Viestirykmentissä komppanian päällikkönä (1994–95), Pääesikunnassa informaationsodankäynnin sektorilla 2002–2004 ja Viestikoulun johtajana 2007–2010 sekä useissa kansainvälisissä tehtävissä Lähi-idässä (1992–1993), Balkanilla (1996–1997) ja Afganistanissa (2004–2005 ja 2010–2011). Lisäksi Rantapelkonen on palvellut USCENTCOM:ssa (2003–2004) ja vierailevana tutkijana Edith Cowanin yliopistossa (2006–2007). Rantapelkonen tutkimusintresseissä ovat tulevaisuuden sotataito ja informaationsodankäynti.

1 JOHDANTO: TUTKIMUS JA JOHTAMINEN – PUOLUSTUSHALLINTO ERITYISTAPAUKSENA

Arto Nokkala

Tutkimus ja johtaminen yhteiskunnassa

Tutkimus on järjestelmällistä, ammattimaista ja sosiaalista tiedon hankintaa. Se on modernissa yhteiskunnassa vakiintunut tapa tuottaa tietoa ja muodostaa käsityksiä organisoitua toimintaa varten. Tieteellä tarkoitetaan pelkistetysti tieteellisen tutkimuksen tuloksia ja niiden tarkoituksellista tavoittelua¹. Tieteellinen tutkimus eroaa muusta systemaattisesta tietojen tavoittelusta siinä, että sen harjoittamisessa noudatetaan tiedeyhteisön piirissä hyväksyttyjä sääntöjä tai paradigmaa tutkimuksen toteuttamiseksi. Kaikki nämä luonnehdinnat ovat kuitenkin muuttuvia.

Amerikkalainen sosiologi Robert K. Merton esitti jo yli 70 vuotta sitten tieteen neljä institutionaalista normia. Niiden mukaan tieteellisten väitteiden arvioinnin tulee perustua yleispäteviin kriteereihin, tutkimuksen tulosten tulee olla julkisia ja kaikkien tiedeyhteisön jäsenten käytettävissä. Tieteellistä tietoa on etsittävä ja esitettävä huolimatta henkilökohtaisesta edusta ja arvovallasta. Lisäksi tieteessä tulee vallita järjestelmällinen epäily. Vasta kriittisen arvioinnin, esimerkiksi vertaisarvioinnin jälkeen, voidaan jokin näkemys hyväksyä. Merton halusi näillä normeilla puolustaa tieteen autonomiaa aikansa totalitarismia vastaan.²

Mertonilaiset normit ovat alkaneet vuosikymmenten kuluessa rapista yhteiskunnan muutoksessa. Tieteellisenä esitetään yhä enemmän sellaista tutkimusta, jonka riippumattomuus on kyseenalaista. Tilaaajan käytännölliset tavoitteet, ei niinkään tutkijan luovuus, ohjaavat tutkimusta. Tiedeyhteisön kritiikkiä tärkeämmäksi tulee esimerkiksi rahoittajien kritiikki. Tutkimustuloksiin ei myöskään aina ole vapaata pääsyä. Normit riippuvat tutkimuksen teon institutionaalisista puitteista. Yliopistoissa harjoitettava perustutkimus pyrkii vielä usein noudattamaan mertonilaista paradigmaa, mutta tällaisen tutkimuksen asema yhteiskunnassa on monien mielestä heikkenemässä.

¹ Niiniluoto 1997, 13.

² Merton 1973.

Tutkimus on toki pitkään ymmärretty tieteellistä tutkimusta paljon laajempänä systemaattisena tiedonhankintana. Se on esimerkiksi tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Suuri osa tutkimuksesta tähtää myös ratkaisemaan ongelmia, joista useimmat ovat tavalla tai toisella yhteiskunnallisia ja politiikkaa virittäviä. Selasta tutkimusta Charles Lindblom ja David Cohen nimittivät 1970-luvulla ammattimaiseksi sosiaalitutkimukseksi. Siihen kuului akateeminen yhteiskuntatieteellinen tutkimus mutta myös sitä laajempi tutkimustoiminta. Samalla he puhuivat sellaisen tutkimuksen puolesta, joka olisi vuorovaikutuksessa politiikantekijöiden kanssa.³ Robert Hoppe on puolestaan kiinnittänyt huomion siihen, miten politiikan tieteistyminen on johtanut tieteen politisoitumiseen. Hoppen suositus onkin, että tutkijat selvittäisivät asioita yhdessä vallanpitäjien kanssa sen sijaan, että koettaisivat ”puhua heille totuutta”.⁴

Myös johtamisen voi ymmärtää laajasti, kun pohditaan tutkimuksen ja johtamisen välistä muuttuvaa suhdetta. Johtaminen voi olla erilaisten yhteisöjen ja organisaatioiden johtamista mutta myös politiikkaa ja poliittista päätöksentekoa. Odotukset tarvittavaa tietoa kohtaan ovatkin suuret päätöksenteon suunnalta, kun toimintaympäristö laajenee ja monimutkaistuu. Suuria vaatimuksia syntyy myös siksi, että usein tarvitaan tietoa, jota voidaan käyttää ennakointiin ja nopeaan reagointiin. Samalla tiedon on vastattava mediakysyntään, jonka uutena toimintatilana on myös kasvavassa määrin sosiaalinen media.

Päätöksenteossa ei voida pelkästään lisätä avoimuutta ja tiedon jakoa. Tieto on kauppatavaraa, ja osa tiedosta halutaan eri syistä pitää vain oman, ehkä suppeankin piirin hallussa. Osalla tiedon muodostajista ei ole voimavaroja tietomarkkinoilla menestymiseen. Hallintaan tähtäävää tietoa ei myöskään voida jakaa kysyntää vastaavasti, koska se vaikeuttaisi tuota hallintaa. Puuttuvan tiedon tyhjiö pyrkii kuitenkin täyttymään sellaisella tiedolla, joka ei välttämättä sisällä totuutta. Siitä huolimatta epätosikin tieto voi vaikuttaa yhteiskunnallisesti jonkin asian puolesta tai ryhmän eduksi. Puhtaan, oikean ja mahdollisimman vakuuttavan tiedon etsintää ei aina arvosteta. Normaalin ja epänormaalin, rauhanomaisen ja vihamielisen, itsekkään ja epäitsekkään rajat hämärtyvät tietoa käytettäessä.

Jos johtaminen on tällaista, pidetäänkö liikaa kiinni tutkimuksen vaatimuksista ja sen tieteellisyydestä, myös kriittisyydestä? Toimivia uskomuksiaahan voidaan muodostaa myös muuhun kuin tutkimukseen – saatikka tieteelliseen tutkimukseen – pohjautuen. Ihmisillä on intuitiivista ja kokemusperäistä tietoa, runsaasti arkitietoa, joka on hyvin käyttökelpoista yhteiskunnan hallinnoimisessa. Vallankäyttö ei myöskään välttämättä riipu siitä, onko tieto järjestelmällisesti tutkittua. Myös oletukset, kuvitelmat ja muu käytännöissä

³ Lindblom & Cohen 1979. Heidän mukaansa ammattimaiseen sosiaalitutkimukseen (professional social inquiry eli PSI) voidaan lukea tieteen harjoittamisen lisäksi esimerkiksi filosofien luova työ, systemaattinen luokittelu ja käsitteellistäminen, sosiaalisten prosessien mallintaminen, yhteiskunnallinen kommentointi ja kritiikki, osa historian tutkimuksesta, toimintapolitiikka-analyysi, arviointitutkimus ja konsulttipalvelut. PSI täydentää arkitietoa. Lindblomin ja Cohenin mukaan PSI ei ole sekään ainoa tapa tuottaa tietoa yhteiskunnalliseen ongelmanratkaisuun, vaan rinnalle ja vaihtoehtoksi voidaan asettaa vapaampi tiedonmuodostus ja analyysi, satunnaisanalyysi, sosiaalinen oppiminen sekä eri tahojen vuorovaikutus arkitiedon käytön lisäksi.

⁴ Hoppe 1999.

ja ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa muokkautunut tiedollinen aines riittävät ohjaamaan arkielämän tilanteita eri aloilla. Toisaalta käytettävän tiedon tutkimuksellista alkuperää ei välttämättä aina tiedosteta eikä sitä pidetä itsessään selvänä, että tieto perustuu tutkimukseen.

Tutkimuksen käyttö päätöksenteossa

Tutkimuksen ja sen erityismuodon, tieteellisen tutkimuksen, käyttö yhteiskunnallisen tiedon muodostuksessa määräytyy pitkälti johtamisessa ja politiikassa. Niistä riippuvat muun muassa tutkimuksen voimavarat ja niiden kohdentaminen sekä henkilöiden valikoituminen ja kiinnittyminen tutkimustyöhön. Johtaminen ja päätöksenteko tarvitsevat kuitenkin aina jollakin lailla muodostettua tietoa ja myös palautetta sen käytöstä ja käytön seuraamuksista. Tutkimuksen ja tieteen asema tietojen hankkimisessa vaihtelee kuitenkin toiminnan alueesta ja organisaatiosta toiseen. Tieteellä on eri tavoin käsitettyjä yhteiskunnallisia tehtäviä ja vaikutuksia sekä omat arvo-, normi-, palkkio- ja valvontajärjestelmänsä. Tutkimustyötä tekevät ihmiset ovat vaihtelevasti sitoutuneet näihin ja näistä tutkimustyössään riippuvaisia. Mertonilaisissakin normeissa on kysymys tiedon ja yhteisön valvonnasta.

Johtaminen määrää pitkälti sen, mihin tutkimusta ja tieteellistä tutkimusta tarvitaan ja miten vaikuttavaa se on. Lisäksi johtamisen ja politiikan kautta pyritään muovaamaan käsityksiä siitä, mitä pidetään tutkimuksena ja myös tieteenä. Suuret organisaatiot ovat harvoin pelkkiä tutkimusorganisaatioita. Useimmiten organisaatiolla on jokin päätehtävä, jonka ohella johdetaan myös tarvittavaa tutkimustoimintaa. Tutkimusten tekijöillä voi olla myös jokin muu ensisijainen kuin tutkijan rooli organisaatiossa, jota tutkimuksella on tarkoitus palvella. Organisaation piirissä vallitsevat odotukset ja arvostukset vaikuttavat siihen, miten tutkija johtajana tai muissa rooleissaan vaikuttaa tutkimustiedon käyttöön ja laajemmin tutkimuksen ja johtamisen suhteeseen.

Tutkimuksen ja tieteen vaikuttavuus yhteiskunnassa mutta myös organisaatiossa määräytyy viime kädessä tutkimustiedon vastaanottajien keskuudessa joko tutkijan julkaisujen tai hänen asiantuntijana eri foorumeilla toimimisensa kautta. Huomattava osa tutkimuksen vaikuttavuudesta syntyy uusien asiantuntijoiden ja tutkijoiden kouluttamisen kautta.⁵ Tutkija voi kuitenkin vaikuttaa asiantuntijana politiikkaan, vaikka tutkimustulokset olisivat tieteellisesti vaatimattomia – ja joskus jopa juuri siksi, että ne ovat vaatimattomia. Yleisöön vedotaan tavalla, joka liittyy enemmän tutkijan habitukseen ja kommunikointikykyihin kuin hänen tutkimustensa tai edes asiantuntijuutensa syvyyteen. Tutkijan vakuuttava esiintyminen ja taitava vastaaminen asiantuntijarooliin kohdistuviin odotuksiin saattaa vaikuttaa päätöksentekoon enemmän kuin mitä olisi hänen tutkimuksensa perusteella odotettavissa. Tällä tavalla tutkimuksen ja päätöksenteon suhde voidaan nähdä myös retorisesti. Tutkimustiedon tuottajilta odotetaan tieteellisin keinoin vankasti koetellun tiedon sijasta

⁵ Luokittelusta esim. Mustajoki 2005.

usein tietoa, joka vastaa kulloisenkin yleisön odotuksiin ja sopii medioituneen tietoyhteiskunnan vaihtuviin kiinnostuksen kohteisiin. Julkisen keskustelun merkitystä esimerkiksi turvallisuuspoliittisessa päätöksenteossa ei pidä liioitella, mutta toisaalta on syytä tunnustaa median ”portinvartijoiden” asema. ”Portinvartijoihin” kuuluu toimittajien ohella myös joukko tutkijoita eri aloilta.

Toisaalta yleisasiantuntijuuden korostuminen tutkijaroleissa tuo esille sen, että tutkimuksen ja päätöksenteon välillä tarvitaan välittäjiä – tapahtuupa tuo toiminta sitten suoraan tai laajemmin median avulla. Tutkimuksen ja varsinkin tieteellisen tutkimuksen tuottama tieto on joka tapauksessa usein liian jähmeää ja hitaasti saatavissa, jotta se voisi palvella päätöksentekoa. Tutkimukseen ja päätöksentekoon syntyy jännitteitä, jotka johtuvat siitä, etteivät tutkijoiden ja päätöksentekijöiden roolit ole kiteytyneitä ja heidän välillään on intressiristiriitoja mutta myös arvostuseroja. Jännitteitä voi lisätä myös se, että tutkimusta tai tutkijaa tarvitaan vahvistamaan päättäjien käsityksiä, joihin he ovat jo ennalta päätyneet oman kokemuksensa ja asiantuntemuksensa ja ehkä aikaisemmankin tutkimuksen pohjalta. Se ei kuitenkaan estä vetoamista tutkimusinstituutioon, millä voi olla myös tiedon käyttäjän asemaa ja arvovaltaa korostavaa merkitystä. Vaikka tutkimus osoittaisikin vallitsevien käsitysten ongelmallisuuden, se ei välttämättä johda käyttämään uutta tutkimustietoa. Poliittiset, taloudelliset tai muut syyt voivat vaatia tekemään päätöksiä muilla kuin tutkimukseen pohjautuvilla perusteilla ja olemaan ottamatta huomioon uutta tietoa, vaikka yhteiskunnan toiminnan edellytyksenä perimmiltään onkin uusi tieto.

Tutkimuksen ja päätöksenteon jännitteeseen vaikuttaa myös se, millaisesta ongelmasta on kyse. On helpompi saavuttaa yksimielisyys materiaalisista, havaintoihin pohjaavista ja luonnontieteellisistä totuuksista kuin sosiaali- ja ihmistieteellisistä tuloksista ja pitkälle tulevaisuuteen suuntautuvista odotuksista. Tutkimuksen ja tieteen yhtenä ihanteena totuus on laajalti hyväksytty. Samalla tiede itsessään problematisoi totuuden, koska varsinkin materiaallinen totuus tai niin sanotut ”kovat tosiasiat” osoittautuvat usein tulkinnallisiksi ja neuvottelunvaraisiksi sosiaalisessa kanssakäymisessä, historiassa tai tulevaisuuteen suuntautuvassa ennakkoinnissa.

Luonnontieteellisen ja teknistieteellisen tutkimuksen asemaa vahvistaa ja ylläpitää usein se, että sen harjoittajien asiantuntemusta on vaikea kiistää. Sen sijaan inhimillistä ja sosiaalista toimintaa ja varsinkin politiikkaa ja ammattimaista toimintaan vaikuttamista käsittelevässä tutkimuksessa tutkijan on vaikea pysytellä tieteellisessä ”norsunluutornissa”. Kärjistäen voisi ajatella, ettei tutkijalla ole välttämättä sellaista riippumatonta erityisasiantuntemusta, joka olisi jonkin yhteiskunnallisen ongelman ratkaisun ja sitä koskevan päätöksenteon kannalta suuresti irti tavanomaisesta arkitiedosta ja uskomuksista. Sellainen tutkimus, jolla ei ole läheistä kosketuspintaa arkikäytäntöihin tai muihin ihmisille läheisiin ja tärkeisiin asioihin, ei myöskään kiinnosta ihmisiä, vaikka se voi olla käyttökelpoista pienelle osalle päättäjistä. Tutkimukselle voidaanakin aina asettaa kysymys: ketä se kulloinkin palvelee?

Tutkimuksen edellytyksenä on onnistunut kysymyksenasettelu. Organisaatiosta riippuen voi olla vaikea asettaa sellaisia kysymyksiä, joihin erityisesti tieteellisellä tutkimuksella voisi tavoitella vastauksia. Päätöksenteossa on usein kysymys moraalisisista valinnoista, joita voidaan tutkia vain selvittämällä sitä, mitä ihmiset pitävät hyvänä ja tavoiteltavana. Johtajien oma tutkimuskoulutus ja tieteellisen tutkimuksen arvostus tai sitä koskevat ennakkoluulot vaikuttavat myös siihen, millaisia kysymyksiä organisaatiota palveleville tutkijoille asetetaan. Tutkimukselta saatetaan odottaa liikaa tai ajatellaan, että tieto olisi saatavissa nopeammin ja helpommin muilla keinoilla. Toisaalta tutkimusta saatetaan pitää kapea-alaisena ja epäillä tutkijoiden kykyä tuottaa sellaista tietoa, josta päätöksentekijöille olisi hyötyä jokapäiväisessä toiminnassa. Tutkimuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus voi olla rajoittunutta siksi, ettei sen rajoja ja mahdollisuuksia tunneta.

Tutkimuksen ja johtamisen suhde on erilainen eri yhteyksissä ja organisaatioissa. Myös se, mikä hyväksytään tieteenä, voi vaihdella. Tieteenteon normeja pyritään myös eri yhteyksissä muuttamaan. Julkisen hallinnon ja talouselämän piirissä tehdään entistä enemmän selvitys- ja konsulttityötä, jossa tieteellisyyden normeja saatetaan venyttää ja myös joudutaan venyttämään. Tilattu tai määrätty työ koetetaan saada palvelemaan tilaajan erityisiä intressejä, joihin voi kuulua myös se, etteivät tulokset sellaisinaan päädy kuin tilaajan käsiin.

Ilkka Niiniluoto on kiinnittänyt huomiota siihen, miten hallinnon piirissä yhä suurempi osa soveltavasta tutkimuksesta pyrkii olemaan tieteen sijasta ”saletta”⁶. Tällaisessa tutkimuksessa tingitään erityisesti tieteen julkisuutta ja yhteisyyttä painottavista normeista. Näin rajataan tutkimuksen valvonnan mahdollisuutta ehkä jopa vain harvoille ja varsinaisen tiedeyhteisön ulkopuolisille. Myös yksityisen rahoituksen tarve saattaa aiheuttaa tällaisen ongelman. Tutkimuslaitosten tulosohjauksessa pyrkimys liikevoittoon saattaa vaikuttaa myös itse tiedon tavoitteluun. Pitkälle sovellettu taloudellista hyötyä tavoitteleva tutkimus- ja kehittämistyö, joka ei aina toteuta tieteen vaatimuksia, saattaa syrjäyttää varsinkin muuta perustutkimusta kuin luonnontieteellistä. Itseisarvoinen, pelkkään laajan uuden tietämyksen syventämiseen tähtäävä tiedonhankinta, jolla ei nähdä muuta yhteiskunnallista relevanssia, ei saa rahoitusta eikä turvaa tutkimuksen tekijän toimeentuloa. Tätä saatetaan myös pitää täysin hyväksyttävänä kehityssuuntana silloin, kun tutkimuksen voimavaroja halutaan rajoittaa. Varsinkin ihmis- ja yhteiskuntatieteellistä tutkimustyötä saatetaan työntää sivuun teknisen, luonnontieteellisen ja erityisesti soveltavia, toimintapolittisia intressejä palvelevan tutkimuksen tieltä.

Suomessa valtio on merkittävä tutkimuksen rahoittaja. 2010-luvulla on selvästi pyritty parantamaan valtion mahdollisuuksia ohjata tutkimusta ja suunnata sen voimavaroja tehokkaammin valtion omien tarpeiden näkökulmasta. Tästä on esimerkkinä vuonna 2013 tehty periaatepäätös valtion tutkimuslaitosten ja -rahoituksen uudistamisesta. Sen tavoitteena on saada tutkimus toimimaan

⁶ Niiniluoto 2012.

”yhteiskunnan kehittämisen ja päätöksenteon strategisena resurssina”. Tällä pyritään suurempiin tutkimusyksiköihin sekä rahoituksen suuntaamiseen strategisesti, mikä edellyttää erityisesti ongelmakeskeistä tutkimusta rahoittavan strategisen tutkimuksen neuvoston perustamista. Ensimmäiset tällaiset uuden organisoinnin mukaiset rahoituspäätökset tehdään vuonna 2015.

Samalla valtion piirissä usein arvostellaan tarjolla olevan tiedon soveltumattomuutta päätöksentekoon. Esimerkiksi Erkki Tuomioja on useassa yhteydessä kiinnittänyt huomiota siihen, miten tutkijat esittävät vain mielipiteitä eivätkä sellaista tietoa, jota ulko- ja turvallisuuspolitiikassa käytännössä kaivattaisiin. Pyrkimyksissä muokata tutkimustietoa tuottavia instituutioita tiedon käyttökelpoisuuden parantamiseksi on kuitenkin 2000-luvun puolella otettu edistysaskeleita. Yhtenä esimerkkinä tästä on Ulkopoliittisen instituutin laajentaminen ja liittäminen eduskunnan yhteyteen. Myös monet muut tutkimuslaitokset ovat niin lähellä päätöksentekoa tai valtionhallintoa, että niiden tutkimusagendaan ja jopa tutkimustapoihin kyetään päätöksenteossa suuresti vaikuttamaan.

Tiedon hyödyntäminen näyttöön perustuvassa päätöksenteossa (science for policy) vaatii kuitenkin uusia toimia. Kari Raivion valtioneuvostolle tekemässä selvityksessä on tästä lukuisia käytännöllisiä ehdotuksia. Niitä ovat muun muassa erityisen tiedoneuvonantajan asettaminen valtioneuvoston kansliaan ja tutkimusjohtajien nimeäminen kaikkiin ministeriöihin, niiden alaisten tutkimuslaitosten toimenkuvien tarkistus sekä puolueettoman tiedon ja tietolähteen avoimuuden lisääminen eduskuntatyöskentelyssä. Tiedeyhteisön käyttöön tarvittaisiin myös erityinen tiedeanalyysiyksikkö.⁷

Tutkimusyhteisö – niin hajanainen kuin se onkin – saattaa kuitenkin edustaa myös omaa agendaansa reaktiona johtamiseen ja politiikkaan. Tämä riippunee paljolti siitä, mitä yhteisön jäsenet itse ymmärtävät tutkimuksella ja tieteellä. Yhteisö voi alistua poliittiseen ja sosiaaliseen paineeseen ja se saattaa muuttaa tieteellisiä sääntöjä, ryhtyä tekemään entistä enemmän vain sellaista tutkimusta, jota rahoitetaan, ja liittoutua entistä tiiviimmin määrätynlaisen tiedon tilaajien kanssa. Tutkimuksen pinnallisuus voi kasvaa, jos syvällisyyttä ei vaadita. Tutkimuksen yksityistäminen korostaa kysymystä tuottavuudesta: tarvitaan vankkoja tuloksia nopeasti mutta kohtuukustannuksin. Tilanne voi myös johtaa siihen, että syntyy toisistaan eriytyneitä pienehköjä tutkimusyhteisöjä. Erityisesti perustutkimuksesta huolta kantavat kiinnittynevät entistä enemmän yliopistoihin, mikä voi osaltaan lisätä perustutkimuksen kansainvälistymistä.

On myös mahdollista, että hallintoa ja päätöksentekoa lähellä olevat laitokset haluavat tehdä entistä enemmän tiedettä, joka kuitenkin on brittiläisen John Zimanin luonnehdinnan mukaan ”post-akateemista”. Sitä ohjaavat yksinoikeudellisen omistuksen, paikallisten ongelmien ratkaisun, tiukan johtamisen ja toimeksiantajan normit. Tutkijastakin tulee enemmän ongelmanratkaisun ekspertti kuin uutta luova yksilö. Mertonilaisessa hengessä toteutuva tieteellinen

⁷ Raivio 2014.

tutkimus jää yliopistoille tai ainakin joillekin niissä toimiville yksiköille. Sikäli kun yksityisiä kaupallisia tutkimusyrittäjiä syntyy, niillä on erityinen paine olla mukana post-akateemisessa tieteen­teossa ja soveltamisessa.⁸

Tutkimus ja johtaminen puolustushallinnossa

Tutkimuksen, tieteen ja päätöksenteon suhde puolustushallinnossa ja laajemmin puolustuspolitiikassa on erityistapaus, jolla on yhtymäkohtia tutkimukseen muussa hallinnossa. Tutkimustiedolta vaaditaan suurta sovellettavuutta ja läheistä yhteyttä organisaation suunnitteluun ja toimeenpanemaan politiikkaan. Tutkijoiden pitäisi olla hallinnon neuvonantajia, mutta pystyvätkö he olemaan samalla tieteellisiä normeja noudattavia tutkijoita?

Puolustushallinto on hedelmällinen tutkimuksen kohde, kun selvitetään erityisesti tieteen ja johtamisen vuorovaikutusta, siinä ilmenevää harmoniaa ja toisaalta jännitteitä tai ristiriitoja ja niiden ratkaisuyrityksiä. Hedelmällisyys johtuu osittain siitä, että puolustushallinnon oman tutkimuksen ohjauksessa ei ole yhtä voimakasta ulkopuolista vaikutusta kuin useimmilla muilla hallinnonaloilla. Periaatteessa hallinnonalan tutkimus voidaan suunnata varsin helposti strategisesti turvallisuutta ja puolustusta palveleviin tarkoituksiin. Tähän päästään muun muassa yhtenäisten, ylhäältä alaspäin johdettujen tutkimusohjelmien avulla, joilla rajataan ja suunnataan eri organisaatiotasojen tutkimusagenda ja annetaan sille voimavaroja. Puolustushallinto hankkii myös suuren osan tarvitsemastaan tieteellisestä tutkimustiedosta laitoksilta, jotka ovat riippuvaisempia tiedon käyttäjästä kuin useimmiten yliopistolaitokset.

Toisaalta puolustustutkimus avautuu vahvasti akateemiseen maailmaan. Tätä yhteyttä korostaa myös se, että 1980-luvulta lähtien on haluttu lisätä upseerikoulutuksen akateemisuutta ja integroida puolustushallinnon korkeakoulutusta kansalliseen ja osittain kansainväliseen korkeakoulujärjestelmään. Maanpuolustuskorkeakoulusta on tehty tiedekorkeakoulu selvästi määriteltävine akateemisine tutkintoineen ja professoreineen, jolloin opetuksen perustan tulee olla vahvasti tieteellinen. Korkeakoululla pitää myös olla korkeatasoista ja vertailukelpoista tieteellistä tutkimustoimintaa.

Puolustushallinnossa tutkimuksen ja johtamisen suhteessa on jännitteitä, jotka ovat varsin erilaisia kuin yleensä muilla hallinnonaloilla. Puolustusvoimat toimeenpanee valtakunnan sotilaallisen puolustamisen. Organisaation ydinasaminen on sotataitoa. Sitä tarvitaan sellaisen toiminnan varalta, josta yhä harvemmalla on kokemusta ja jonka tilanteet ja olot eroavat suuresti yhteiskunnan normaalista toiminnasta. Tällainen kriisimaailmaan varautuminen edellyttää suunnittelua, koulutusta ja toimintavalmiutta, jota systemaattisen saatavilla olevan tiedon organisaatiossa on monipuolisesti palveltava. Kriisivarautuminen korostaa sitä, että tiedon soveltamista on salattava suhteellisen edun turvaamiseksi mahdolliseen vastapuoleen nähden ja mahdollisten liittolaisten

⁸ Ks. ja vrt. Kiikeri & Ylikoski 2004, 133–136.

ja kumppanien luottamuksen säilyttämiseksi. Tutkimukseen tulee myös vahva kansallinen intressi. Etenkin mertonilaisia tieteen normeja ei välttämättä voida noudattaa, varsinkaan julkisuus- ja yhteisyysnormia. Tutkimuksen yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen tulee ehtoja ja rajoituksia. Mihin puolustushallinnon tutkimuksella tarkemmin ottaen on vaikutettava?

E erityisen jännitteen tutkimuksen ja johtamisen välille aiheuttaa se, että puolustusvoimien johtohenkilöstö koostuu upseereista. Heillä on oma vahva ja erityinen ammatillinen kulttuurinsa ja sen mukainen varsin yhtenäinen arvomaailma sekä tiukka virallinen ja epävirallinen normisto. Tähän arvomaailmaan ja normistoon vaikuttaa suuresti se, millaiseen päätehtävään upseerit koulutautuvat ja valmistautuvat. Heidän on pystyttävä sodankäynnin, laajamittaisen asevoiman käytön, johtamiseen eri organisaatiotasolla, mistä aiheutuu heille aivan erityisiä kyky- ja tahtovaatimuksia. Kysymys ”akateemisuuden” soveltumisesta upseerien koulutukseen on ollut merkittävä jo ennen sotavuosia 1939–45 ja siitä käydään yhä jatkuvaa keskustelua, jossa päädytään helposti – mutta usein virheellisesti – asettamaan vastakkain ”teoria” ja ”käytäntö”. Tämä ei voi olla vaikuttamatta tutkimuksen ja johtamisen suhteeseen, etenkin kun osa upseereista on tutkimustehtävissä tai johtaa tutkimustoimintaa. Tutkimuksen ja tieteen tulee palvella sitä tilannetta, jossa asevoimaa todella käytettäisiin. Puolustusvoimissa uskotaan jatkuvan uuden tiedon tarpeeseen tuon tilanteen varalta mutta ei aina tieteellisen tutkimuksen mahdollisuuksiin tiedon tuottamisessa. Erikoisinta on se, että pelätään yhä tieteen harjoittamisen vaikuttavan haitallisesti upseerin arvomaailmaan ja vaikeuttavan hänen omistautumistaan tehtävälleen.⁹ Pohjimmiltaan jännite on siis moraalinen ja yhteisöllinen. Sen perusta on organisaatiokulttuurissa. Siinä arvostetaan suuresti sotilaallista, rauhanaikaistakin, kokemusta. Pitkälle koulutettuja, monissa eri tehtävissä olleita ja ylemmissä tehtävissä olevia upseereita on vaikea haastaa tutkimustiedolla, vaikka se olisikin tieteellistä.

Tutkimuksen ja tieteen suhdetta johtamiseen määrittää diskursiivinen jännite, jossa on vahva institutionaalinen lataus. Sotatieteellisten ydinalueiden tutkimuksen odotetaan vastaavan myös kysymyksiin, jotka – kuten myös vastaukset – turvallisuussyistä salataan. Kehitettävän sotataidon, erityisesti operaatiotaidon ja taktiikan, heikkoudet ja suhteelliset edut eivät saa joutua mahdollisen hyökkääjän tietoon. Lisäksi sotilasorganisaatio korostaa komentajan vastuuta ja sen jakamattomuutta sekä käytännöllistä johtamista. Tieteellisyydskin on usein ymmärretty pitkälti niin, että sen ainoa testi ja oikeutus on toimiva, organisaation tehtävän täyttämiseen johtava käytäntö.

Akateemisten tiedekäsitysten yhä voimakkaampi tulo puolustusvoimiin on hämentänyt aikaisempaa yksituumaisuutta. Yhtäältä ollaan valmiita seuraamaan ulkopuolelta vaikuttavia tieteen normeja, mutta toisaalta organisaation omista lähtökohdista ja vaatimuksista käsin painotetaan sitä, että ”suomalaisten

⁹ ”Menee hyvä upseeri pilalle”, sanoi kerran 1980-luvulla eräs varttunut yleisesikuntaupseeri kuultuaan nuoremman virkaveljen harjoittavan täydentäviä yliopisto-opintoja.

komentajatieteilijöiden yhteisö¹⁰ tarjoaa riittävän tieteellisen valvonnan. Pelkistetyksi tutkimuksen ja johtamisen suhdetta määritellään ensimmäisessä näkökulmassa painokkaammin tutkimuksen ja tieteen, jälkimmäisessä johtamisen, erityisesti sotilasjohtamisen, lähtökohdista. Ehkä harmoniaa löytyy siitä, että tieteellisen tutkimuksen sääntöjä ja periaatteita voidaan suurelta osin noudattaa julkisuutta ja siten laajemmalle tieteelliselle epäilylle alttiiksi asettamista lukuun ottamatta. Tästä huolimatta jännitteisyyttä jää jäljelle organisatiokulttuurisista syistä.

Tieteellisen tutkimuksen ymmärtämisellä ja käytöllä on siis puolustushallinnon piirissä rajoituksia, jotka juontuvat politiikasta, toiminnan luonteesta sekä sotilaallisesta ja perinteisestä säännöstöstä ja käytännöistä. Samalla puolustushallinnossa ja -voimissa on kuitenkin myös runsaasti kehitysmahdollisuuksia, jotka perustuvat siihen, että johtamisen ja tutkimuksen välinen vuoropuhelu voi rajatuissa puitteissa olla avointa ja tiivistä vahvan yhteisen viitekehyksen vuoksi.

Maanpuolustuskorkeakoulun asema korostuu tutkimuksen ja johtamisen suhteen kehittämisessä. Suurella osalla korkeakoulun henkilöstöstä tulee olla paitsi vankka tutkimusosaaminen myös sisäistetty tiedekäsitys. Näitäkin merkittävämpää on kuitenkin, että upseeriston yhtenäinen koulutus pohja luo vähitellen yhä parempia mahdollisuuksia asettaa sopivia tutkimuskysymyksiä ja arvioida ainakin oman alan tutkimusta. Lisäksi puolustusministeriössä on jo kauan toiminut tutkimusjohtaja, jollainen on sittemmin saatu niin Maanpuolustuskorkeakouluun kuin tärkeimpiin esikuntiinkin.

Puolustushallinnon omat mahdollisuudet jännitteiden käsittelyyn ovat toisaalta rajoittuneita. Jos hallinnon erityisistä intresseistä aiheutuu rajoituksia muualla hyväksytyjen tieteen vaatimusten noudattamisessa, ratkaisumalliksi ei sovi mikään muu kuin se, että tieteellisyys koetetaan ymmärtää toisella tavalla kuin muissa yliopistoissa ja korkeakouluissa ja saada se hyväksytyksi organisaation ulkopuolella. Tosin tähän sisältyy harha, sillä kaikki yliopistoissa ja muissa tutkimuslaitoksissa harjoitettu tutkimus ei ole aina tieteellistä tai ainakin tutkimuksen tieteellinen taso vaihtelee merkittävästi¹¹. Käytännön ristiriitoja voi kuitenkin syntyä, jos yhteiskunnassa tutkimusta arvioivat tahot ja muu tiedeyhteisö, joka haluaa verrata harjoittamaansa tutkimusta puolustusvoimissa ja Maanpuolustuskorkeakoulussa harjoitettuun, ei ole valmis hyväksymään niiden tutkimusta tieteelliseksi tai ei edes voi tietää riittävästi puolustusvoimissa harjoitettavasta tutkimuksesta. Vertailtavuusvaatimus on suuri, koska Maanpuolustuskorkeakoulu omalle hallinnonalalleen kuuluvana ”sotatieteellisenä korkeakouluna”¹² ja nuorena yliopistona ei ole saavuttanut kaikilta osin samaa statusta kuin opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla

¹⁰ Kiitän professori Matti Häyryä tästä osuvasta ilmaisusta.

¹¹ Tosin Niiniluoto (2012) toteaa, että jos tilaus- ja palvelututkimuksella ei ole tieteellistä arvoa, yliopistojen ei pitäisi sijoittaa henkisiä voimavarojaan siihen.

¹² Lakimääritelmän mukaan ilmaistuna. Käytännössä Maanpuolustuskorkeakoululla on kuitenkin yliopiston tunnusmerkit. Tämän muutoksen vaiheista ks. Vaahtolampi 2013, erityisesti 40–49.

toimivat ja yliopistolakia noudattavat yliopistot. Tämän voi odottaa asettavan jatkuvia paineita korkeakoulun tutkimusnäytöille. Toisaalta tutkimuksen vertailtavuuteen vaikuttaa se, että eri tieteenaloilla on erityisvaatimuksia, mikä osittain sallii erilaisia mittapuita. Laajempia tiedekeskusteluja eri toimijoiden kesken voi syntyä yhteisissä moni- ja poikkitieteellisissä hankkeissa ja erityisesti niiden sotatieteiden alojen vuorovaikutuksessa, joiden yhteys perustieteisiin on myös Maanpuolustuskorkeakoulussa läheisin. Näitä ovat strategia, sotahistoria, sotateknikka, sotilaspedagogiikka, sotilaspsykologia ja sosiologia. Nämä ovat myös aloja, joilla puolustushallinnossa harjoitetaan samantapaista tutkimusta kuin muualla yhteiskunnassa. Siksi hallinnon on juuri niillä syytä myös aktiivisesti tavoitella yhteyttä ulkopuolelleen.

Puolustushallinnon tiedonmuodostus rauhan oloissa on alkanut korostaa tieteellisen tutkimuksen hyödyntämistä entistä enemmän etenkin viimeisen parin vuosikymmenen aikana. Samalla tieteellinen tutkimus on merkittävästi monipuolistunut. Puolustusvoimien tutkimustoimintaa on myös organisoitu toiminnan yleiseen rationalisointiin liittyen. Vuonna 2014 perustettiin esimerkiksi Puolustusvoimien tutkimuslaitos, jonka tarkoituksena mainitaan asiakaslähtöisesti ”tuottaa tietoa puolustusta koskevan päätöksenteon tueksi ja kehittää puolustusvoimille strategis-operatiivisen tason toimintatapoja, menetelmiä ja teknisiä ratkaisuja ja varmistaa niiden toimivuus, vaatimustenmukaisuus ja yhteensopivuus”¹³. Tämä organisointi mahdollistaa työnjakoa muun muassa Maanpuolustuskorkeakoulun kanssa, jonka täytyy joka tapauksessa teettää sotatieteellisiä opinnäytetöitä ja jossa varsinaisten ammattitutkijoiden osuus tutkimustyövuosien tuottamisessa ei ole kovin suuri.

Mielenkiintoinen kysymys on se, onko puolustushallinnon johtama tutkimus monipuolistuessaan ja sen sovellettavuutta ja neuvonantajatehtävää korostettaessa muuttumassa vähemmän tieteelliseksi, vaikka se siitä huolimatta palvelee päätöksentekoa aikaisempaa paremmin. Tuleeko tärkeämmäksi myös se, että tutkimuksen muu yhteiskunnallinen vaikuttavuus toteutuu ja sen ajatellaan jopa toteutuvan paremmin, jos tutkimuksen autonomiaa vähennetään?

Puolustushallinnon piirissä myös Maanpuolustuskorkeakoulun ulkopuolella vallitseva tiedekäsitys on kiinnostava ja muuttuva tutkimuksen kohde. Sotatieteet ovat institutionaalisesti puolustushallinnon ominta aluetta. Siksi hallinnon tiedekäsityksen selvittämistä voi pitää yhtenä keskeisenä tieteesosiologisena tehtävänä, johon myös puolustushallinnon ulkopuolisella tiedeyhteisöllä tulee olla oikeus osallistua. Yksi kysymys on se, miten vahvasti puolustushallinnossa halutaan pitää sotatieteet omissa käsissä ja miten niitä suunnataan palvelemaan Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa ja toisaalta puolustushallinnon omaa strategista suunnittelua. Puolustushallinnon piiristä pyritään myös vaikuttamaan siihen, miten muualla tehtävä tutkimus saataisiin palvelemaan näitä päämääriä sekä miten oma tiede- ja erityisesti sotatiedekäsitys saadaan hyväksytettyä osaksi yhteiskunnassa laajemmin vallitsevia odotuksia ja käsityksiä.

¹³ Puolustusvoimien tutkimuslaitos. Esite.

Sotatieteiden kirjo on laaja. Yhteiskunnallisesti merkittävän tiedon näkökulmasta puolustushallinnolla ei ole yksinoikeutta sotatieteellisen tutkimuksen harjoittamiseen. Muissa yhteyksissä harjoitettavaa tutkimusta ei kuitenkaan välttämättä nimitä sotatieteelliseksi. Saatetaan pitää jopa mahdottomana, että sotatieteitä voisivat tyhjentävästi harjoittaa muut kuin sotilaina riittävän pitkälle koulutetut. Tämä ei kuitenkaan estä vuoropuhelua, jossa kyseenalaistetaan puolustushallinnossa harjoitettua tutkimusta laajassa mielessä sotatieteellisen paradigman puitteissa. Tällaisen vuoropuhelun edellytyksenä tosin on se, että osapuolet tietävät, millaista tutkimusta puolustushallinnon piirissä tehdään. Suuri osa varsinkin puolustusvoimien ydintoimintoja koskevaa tutkimusta ei ole ulkopuolisten arvioitavissa. Onko tällöin yhä kysymys tieteestä? Hallinnon omasta piiristä vastaus lienee useimmiten myöntävä.

Puolustustutkimus eli puolustushallinnon tarvitsema ja teettämä tutkimus ulottuu sotatieteitä laajemmalle. Puolustusministeriön tutkimusjohtaja Juha Martelius on käsitellyt puolustustutkimuksen ajankohtaista haastetta suhteessa politiikkaan. Hän kiinnittää huomion siihen, miten julkisesta hallinnosta puuttuu usein niin sanottua tiedekulttuuria: tutkittua tietoa käytetään päätöksenteon tukena liian vähän. Olisi kehitettävä tutkimuksen ja strategisen suunnittelun vastavuoroista suhdetta sekä verkostojohtamista painottaen tietojohdamista. Tärkeää olisi, ettei tutkimuksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta vierastettaisi missään, ei myöskään yliopistoissa. Tietoa tarvitsevien viranomaistahojen ja sitä tuottavien tutkimuslaitosten ja yliopistojen välille tarvittaisiin uudentyyppinen keskusteluyhteys, joka olisi ainakin jossakin määrin fasilitoitu tai formalisoitu. Tutkimusta olisi siis tulkittava päätöksentekoa varten.¹⁴

Johtaminen ja politiikka saavat tavallista vankemman otteen tieteestä ja tutkimuksesta luonnollisesti silloin, kun on kysymys puolustushallinnon omissa laitoksissa tehtävästä tutkimuksesta. Toisaalta on syytä kysyä, miksi esimerkiksi salattavan tutkimuksen pitäisi ollakaan tiedettä? Tieteellinen tutkimus ei ole välttämättä sen laadukkaampaa kuin ei-tieteellinen, jos se täyttää sille asetetut tavoitteet. Onko kysymyksessä sittenkin se, että tieteen ulkopuoliset yhteiskunnalliset pyrkimykset edellyttävät tieteellisyyskuvan ylläpitämistä?

Puolustushallinnon oman tutkimuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus ei välttämättä kärsi tutkimuksen salaamisesta, jos luotetaan siihen, että laadunvalvonta on hallinnon omassa piirissä korkeatasoista. Valvonnan kulmakivenä on se, että Maanpuolustuskorkeakoulun professorit on valittu tehtäviinsä yhteiskunnassa yleisesti käytössä olevien vaatimusten ja avoimien menettelyjen mukaisesti ja heillä tiedetään ja uskotaan olevan tosiasiallinen mahdollisuus politiikasta ja päätöksistä riippumattomaan tieteelliseen kritiikkiin. Tämän lisäksi on kuitenkin tärkeää, että puolustushallinnossa, erityisesti sen johdossa, on riittävästi tutkijakoulutettuja muita henkilöitä, joilla on pääsy tieteellisiin tutkimuksiin. On ilmeistä, että niissä tutkimuksissa, joissa salaamisen tarve on suurin, vertailupohjaa on vaikea saada muualta tiedemaailmasta. Kun suuri

¹⁴ Martelius 2014.

osa tutkimuksesta on kuitenkin julkista ja sitä myös julkaistaan yhä enemmän verkossa, sen perusteella voidaan myös tehdä olettamuksia siitä, mikä on salaisena pidetyn tutkimuksen taso.

Välttämättömäksi katsottua tutkimuksen julkisuuden rajoittamista katsotaan toivottavasti hallinnon piirissä kriittisin silmin ja sääntönä pysyy pyrkimys mahdollisimman suureen avoimuuteen. Voi joskus olla houkuttelevaa lyödä leimoja papereihin varmuuden vuoksi tai koska se on turvallisuusperustein varsin helppoa. Salaaminen ei saisi kuitenkaan herättää epäilyksiä pyrkimyksistä peitellä heikkotasoista tutkimusta tai hankkia ansiottomasti tieteellisiä ja muita meriittejä. Ainakin laajojen turvaluokiteltujen tutkimusten mahdollisimman riippumaton tieteellinen arviointimenettely saattaisi olla toimiva käytäntö tutkimusten laadun varmistamiseksi. Vaikka tavoiteltaisiinkin harmoniaa tutkimuksen ja johtamisen välille, puolustushallinnon ulkopuolella ei välttämättä voida olettaa, että nimenomaan salattu tutkimus olisi tieteellisen tasonsa puolesta julkaistua parempaa. Sen sijaan on mahdollista, että salattu tutkimus palvelee päätöksentekoa julkaistua paremmin. Tutkimus, joka toistaiseksi salataan siksi, että se sisältää pitkälle tulevaisuuteen kantavaa kriittistä tietoa, voi kuitenkin herättää tulevaisuudentutkimuksen yleisiin rajoituksiin liittyvää epäilyä ja kritiikkiä.

Puolustushallinnon oman tutkimuksen yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen liittyy myös se, millaisia havaintoja hallinnonalan tutkimuspolitiikasta ja tutkimuksen johtamisesta tehdään. Jos tutkimusta ohjataan tavoilla, jotka ovat vieraita esimerkiksi yliopistomaailmalle, sillä on vaikutuksensa tutkimuksen vertailtavuuteen ja uskottavuuteen. Tieteellisen luottamuksen täytyy silloin rakentua yksinomaan sille pohjalle, ettei tutkijakoulutusta saaneiden uskota hylkäävän hyvän tutkimuksen vakiintuneita sääntöjä ja käytäntöjä hallinnossa toimiessaan.

Maanpuolustuskorkeakoulun yksi keskeinen haaste yhteiskunnassa ja yliopistomaailmassa on pitkälti siinä, että sotatieteiden kandidaatin, maisterin ja tohtorin tutkintojen tulee pohjautua tieteelliseen tutkimukseen. Tämä on voitava jollakin tavalla kontrolloida myös puolustushallinnon ulkopuolelta. Korkeakoulun henkilöstölle asetettavat vaatimukset, samoin kuin opetuksen ja tutkimuksen riippumaton laadunarviointi yleisesti tiedekorkeakouluissa käytettävin kriteerein, määrittävät valvontaa. Myös korkeakoulun ulkopuolisen henkilöstön käyttäminen opinnäytetöiden ohjauksessa ja arvostelussa on tärkeää. Silläkin on merkitystä, että puolustushallinnossa palvelevat, niin siviilit kuin ammattisotilaat, suorittavat tutkintoja myös puolustusvoimien ulkopuolella, tai heitä rekrytoidaan sellaisia suorittaneina.

Tutkimuksen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden aikaansaamisessa tärkeää on se, että Maanpuolustuskorkeakoulussa tutkintoja suorittaneet osaavat käyttää ja tuottaa oman alansa tutkimusta, vaikka eivät jatkossa olisikaan varsinaisissa tutkimustehtävissä. Erityisesti tämä koskee sotatieteiden tohtoreiksi väitelleitä upseereita. Toisaalta opinnäytetöillä, gradutasosta lähtien, on erityinen

painoarvo puolustushallinnon tutkimustoiminnassa kokonaisuudessaan. Maanpuolustuskorkeakoulu on vahvasti opetuspainotteinen yliopisto, jonka tutkimusresurssit ovat melko pienet ja opinnäytteiden osuus koko tutkimustuotannosta suuri. Lisäksi sotataidon ytimeen, operaatiotaitoon ja taktiikkaan sekä osaltaan myös johtamiseen ja sotilaspedagogiikkaan, liittyvät opinnäytetyöt on verrattain helppo temaattisesti suunnata esimerkiksi suunnittelua palveleviin tarkoituksiin.

Tiedemaailma hajautuu ja eriytyy ja tutkimus monipuolistuu. Ulkopuolisen yhteiskunnallisen ja tiedeyhteisön harjoittaman kontrollin voi olettaa lisääntyneen puolustushallinnossa 2000-luvulle tultaessa. Tätä kontrollia harjoittavat erityisesti poliittiset päättäjät, muut hallinnonalat, yliopistot ja tutkimuslaitokset, Kansallisen koulutuksen arviointikeskus, ulkopuoliset rahoittajat, puolustushallinnosta riippumattomat tutkijat sekä tietenkin opiskelijat. Tällä valvonnalla on epäilemättä merkitystä myös sille, mikä paino tutkimukselle annetaan puolustusvoimien suunnittelussa, koulutuksessa ja johtamisessa. Samalla tämä valvonta pitää puolustushallinnossa ja erityisesti Maanpuolustuskorkeakoulussa harjoitettavan tutkimuksen varuillaan niin, että tutkimus pysyy perusteltavana, vertailukelpoisena ja korkealaatuisena.

Kansallisten poliittisten ja sotilaallisten intressien suuresta painoarvosta huolimatta tutkimuksen ja johtamisen suhde määräytyy puolustushallinnossa entistä enemmän myös kansainvälisesti. Myös tiede on yhä selvemmin kansainvälistä, jopa siinä määrin, että tutkijakoulutusta ja tieteellistä koulutusta ja julkaisemista muulla kuin suomenkielellä pidetään useimmilla tieteenaloilla arvokkaana ja jopa välttämättömänä. Ilman sitä ei kansallisenkaan tieteen tasoa voida arvioida. Miten tämä kehitys ilmenee sotatieteissä? Miten muuttunut turvallisuus- ja puolustuspolitiikka vaikuttaa sotatieteiden kansainvälistymiseen Suomessa ja alan tutkimuksen ymmärtämiseen? Minkä kansainvälisten tahojen kanssa puolustushallinnon tutkimus asioi? Tässä suhteessa on huomattava, että suomalainen upseerikoulutus ei akateemisuuksessaan ole mitenkään tavanomaista. Tärkeää kansainvälisessä vuorovaikutuksessa olisi tutkimuksen näkökulmasta varmaankin se, ettei tämä rajoittaisi yhteydenpitoa pelkästään toisten valtioiden sotilaallisiin tutkimuslaitoksiin ja korkeakouluihin, vaan vuoropuhelua voitaisiin käydä myös laajemmin ulkomaisen tiedeyhteisön kanssa. Tämä koskee erityisesti niitä aloja, joilla tehdään avointa tieteellistä tutkimusta.

Kirjan näkökulmia

Tämä kirja käsittelee tutkimuksen ja johtamisen välistä suhdetta ja näiden vuorovaikutusta puolustushallinnossa. Suhdetta käsitellään kahden teeman kautta. Ensimmäinen teema on tiede ja tutkimus puolustushallinnossa ja sotilaallisessa toiminnassa. Toinen teema on tutkimus ja upseeriksi kasvaminen. Kaikkien artikkelien keskiössä on jollakin tavalla akateemisuuuden ja upseeriuden sovitautuminen toisiinsa osana tutkimuksen ja tutkijoiden ja toisaalta etenkin sotilaallisen päätöksenteon ja johtamisen sekä sotilasjohtajien vuorovaikutusta.

Mukana on selkeästi rajattuja tieteellisiä, jopa yksittäiseen tutkimukseen perustuvia, tekstejä sekä tiede- ja tutkimuspoliittisia kannanottoja, lähes pamfletteja, jotka kuitenkin perustuvat sekä puolustushallinnon tutkimuksen että päätöksenteon hyvään tuntemukseen. Tällainen vuoropuhelu on hyödyllistä, kun kehitetään puolustushallinnon johtamista ja päätöksentekoa mutta samalla kannetaan huolta tutkimuksen ja tieteen tasosta maanpuolustuksessa. Puolustushallinnon ulkopuolisillekin voidaan tehdä selkoa tutkimuksen ja tieteen erityisasemasta sotilaallista toimintaa valmisteltaessa. Lisäksi voidaan osoittaa, että kriittisiäkin kysymyksiä kyetään tuomaan julkisuuteen. Tässä mielessä kirjan kirjoittajina toimivat tohtoriupseerit ovat hyvin sisäistäneet myös tiedemaailmaan kuuluvan keskustelukulttuurin.

Ensimmäisen teeman aiheita käsittelevät artikkeleissaan **Juha Mäkinen, Jan Hanska, Jari Rantapelkonen** ja **Mika Hyytiäinen**. Kirjoittajat nostavat esille, miten puolustushallinnon piirissä ja sotilaallisessa toiminnassa tarvittavaa ja tehtävää tutkimusta voidaan johtaa. Tieteellisyyden määrittelystä, ongelmasta ja jännitteistä näyttää olevan erilaisia käsityksiä niin keskeisen tutkimusalan kuin sotataidon tutkimuksen piirissä. Myös siitä ollaan erimielisiä, mistä ristiriidat ja toisaalta jännitteet ja mahdollisuudet johtuvat. Mihin suuntaan tutkimusta ja opetusta sekä niiden johtamista olisi voitava kehittää? Tutkimuksen vaikuttavuus ja sen ulottuminen ja tutkimuksen kontrolli ovat vahvasti esillä kaikissa artikkeleissa.

Juha Mäkinen vie tarkastelunsa tieteiden asemaa pohtivalle tasolle. Hän tekee selkoa siitä, mitä sotatieteet ovat tai eivät ole. Olisiko niissä syytä rajautua vain määrätynlaiseen tutkimukseen? Vastauksensa hän perustaa sotatieteelliseen diskurssiin erityisesti 2000-luvulla ja problematisoi sitä yhteydessä ihmis- ja yhteiskuntatieteisiin. Hän kytkee keskusteluun myös korkeakoulupolitiikkaa ja -arviointia. Keskeistä Mäkinen artikkelissa on toiminnan käsite, jota hän jäsentää kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian näkökulmasta sotilaspedagogiikkaan ja sotatieteisiin sopivalla tavalla.

Jan Hanska pohtii, ovatko akateeminen kriittisyys ja upseerin kuuliaisuus jopa toisensa poissulkevia vaatimuksia. Hän mietiskelee sitä, millaisiin suuntiin akateeminen tutkimus puolustusvoimissa voisi kulkea, ja haluaa herättää ajattelua upseerin ja akateemisen tutkijan vastuusta. Ongelmaa voi hänen mukaansa käsitellä, vaikka vastauksia ei välittömästi voikaan tarjota. Hanska analysoi myös puolustusvoimien tutkimuskentän nykytilaa ja Maanpuolustuskorkeakoulun asemaa siinä ja sijoittaa pohdintansa tähän yhteyteen.

Jari Rantapelkonen pohtii akateemisuuden ja sotilaallisuuden suhdetta erityisesti upseerikoulutuksen näkökulmasta. Suhteessa on jännitteitä, jotka ovat syntyneet, kun upseerikoulutusta on kehitetty siviiliyliopistokulttuurin vaatimuksien mukaiseksi, vaikka sotakouluissa on perinteisesti korostettu tiedon käytännöllisyyttä ja myös sen salaamista. Sotilasjohtajille asetetaan kuitenkin yhä suurempia vaatimuksia monimutkaistuvan turvallisuusympäristön ymmärtämisessä, mikä on vaikuttanut sotakoulujen akateemistumiseen eli Suomessa

käytännössä Maanpuolustuskorkeakoulun syntyyn. Sotilasyhteisön suhde tieteellisen tiedon käyttöön on kuitenkin paradoksi.

Mika Hyytiäinen keskittyy oman sotataidon professuurinsa alaan, jonka hän tulkitsee suomalaiseksi soveltavaksi taktiikaksi ja operaatiotaidoksi. Hyytiäinen painottaa, ettei sovelletun taktiikan tutkimusta voi pitää ”julkitieteenä”. Sellaisena tutkimuksella ei voisi palvella taktiikan kehittämistä ja käyttöä. Tieteellisyysden pitäminen julkisena perustutkimuksena on hänen mukaansa taktiikassa saavuttamatonta ja hänen edustamalleen alan tutkimukselle jopa haitallista. Hän ei kuitenkaan pidä taktiikan tutkimusta ”epätieteellisenä selvittelynä”, vaan painottaa sen suurta vaikuttavuutta nimenomaan silloin, kun sen tuloksia ei julkaista.

Kirjan kolmessa muussa artikkelissa **Juha Mälkki**, **Matti Meriläinen** ja **Aki-Mauri Huhtinen** tarkastelevat upseerille asetettavia vaatimuksia ja häneen päätyönsä johdosta kohdistettavia odotuksia. Nämä kolme artikkelia koskevat kysymystä kouluttajaksi ja johtajaksi kasvamisesta ja tutkimuksen osuutta siinä.

Juha Mälkki liittää rauhan aikaiset vaatimukset ja odotukset siihen, millaista kyvykkyyttä upseerilta odotetaan taistelukentän vaativissa oloissa. Hän esittelee viitekehyksen, jolla voi selittää ja asemoida sotataidon ja operaatiotaidon tarkasteluja ja joka sopii myös sotatieteellisen tutkimuksen laajaksi kehykseksi. Hänen mukaansa akateemisuus ei ole itseisarvo upseerien koulutuksessa, mutta siihen liittyviä lähtökohtia tarvitaan muuttuvissa oloissa operaatioiden ja sodan johtamiseen pystyvän upseeriston tuottamiseksi.

Matti Meriläisen kiinnostuksen kohteena on se, miten erilaiset opiskeluympäristötekijät vaikuttavat erityisesti kadettien hyvinvointiin ja opiskelukykyyn. Meriläinen osoittaa sen, että huolimatta upseerin tehtävän erityisistä sodan ajan vaatimuksista ja niiden mukaisesta erityisestä koulutuksesta, opiskeluympäristön perustekijöissä on paljon yhtäläistä sen kanssa, mikä motivoi muitakin korkeakouluopiskelijoita.

Aki-Mauri Huhtisen artikkeli käsittelee käytännönläheistä tutkimustapausta, upseeriksi koulutettavan jaksamista taistelunjohtamisen haasteita simuloivassa taisteluammunnassa. Keskeisenä kysymyksenä on upseerin toimintakyky. Artikkeliki keskittyy siihen, miten ammattitaitoinen sotilasjohtaja pystyy palauttamaan itsensä stressaavista kuormitteista, jotka taistelukentän oloissa voivat olla äärimmäisiä. Tutkimus osoittaa, miten uusin menetelmin voidaan tuottaa sellaista tietoa johtajan jaksamisesta, joka on käyttökelpoista kehitettäessä suorituskykyisiä joukkoja. Niiden käyttämää tehtävätaktiikkaa ei voida toteuttaa, ellei sotilas pysty itse tunnistamaan, ylläpitämään ja kehittämään toimintakykynsä taustatekijöitä. Tutkimus on esimerkki eri tieteenalojen osaamista hyödyntävästä yhteistoiminnasta ja kenttätutkimuksen merkityksestä upseerikoulutuksessa.

LÄHTEET

Hoppe, Robert 1999. Policy analysis, science and politics: from ‘speaking truth to power’ to ‘making sense together’. *Science and Public Policy* 3, 201–210.

Kiikeri, Mika & Ylikoski, Petri 2004. Tiede tutkimuskohteena. Filosofinen johdatus tieteen tutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus.

Lindblom, Charles & Cohen, David K 1979. Usable Knowledge. Social Science and Social Problem Solving. New Haven and London: Yale University Press.

Martelius, Juha 2014. Näkökulmia puolustushallinnosta. Alustus Ulkoministeriön seminaarissa “Tutkimus kohtaa politiikan” 24.10.2014, Helsinki.

Merton, Robert 1973. The Sociology of Science. Chicago: Chicago University Press.

Mustajoki, Arto 2005. Tutkimuksen vaikuttavuus: mitä se on ja voidaanko sitä mitata. *Tieteessä tapahtuu* 5, 33–37.

Niiniluoto, Ilkka 1997. Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus. Nid. laitoksen 1. p. Helsinki: Otava.

Niiniluoto, Ilkka 2012. Julkisuusperiaate ja tutkimustulosten salailu. <http://www.tieteessatapahtuu.fi/012/niiniluoto.htm> (viitattu 20.11.2012).

Puolustusvoimien tutkimuslaitos. Kokonaisvaltaista puolustustutkimusta. Esite. http://www.puolustusvoimat.fi/wcm/ec50a8004466c7d79027b9b3db-8f19ec/PVTUTKL+esite+2014_su_lowres.pdf?MOD=AJPERES (viitattu 11.2.2015).

Raivio, Kari 2014. Näyttöön perustuva päätöksenteko – suomalainen neuvonantojärjestelmä. Valtioneuvoston kanslian raporttisarja 3/2014. <http://vnk.fi/julkaisu?pubid=2220> (viitattu 11.2.2015).

Vahtolampi, Esko 2013. Maanpuolustuskorkeakoulu 20 vuotta. Sotilasyliopiston ensiaskeleet 1993–2013. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

2 SOTATIEITEITÄ – EI SOTATIEITEITÄ?

Juha Mäkinen

”Sanotaan, että tiede on täysi-ikäinen vasta kun se alkaa tutkia omaa menneisyyttään ja kehitystään.” (Urho Myllyniemi, 1989.)

Johdanto

Tämän artikkelin tutkimuskohteena ovat sotatieteet itsessään. Tarkastelen tutkimuskysymyksiä, mitä sotatieteet ovat ja eivät ole? Miksi ylipäätään tarvitaan sotatieteitä sotilaallisia kohteita ja toimintaa tutkivien emotieteiden lisäksi? Miten ja miksi sotatieteet ovat vuorovaikutuksessa naapuritoimintansa kanssa? Tulisiko sotatieteessä rajautua yksinomaan operaatio-opin ja taktiikan tutkimukseen?

Kysymyksiin vastatakseni luon katseeni sotatieteelliseen diskurssiin viime vuosikymmeninä ja erityisemmin 2000-luvulla. Tarkastelen, jopa problematisoin, tätä keskustelua sotilaspedagogisesta näkökulmasta unohtamatta sen yhteyttä ihmis- ja yhteiskuntatieteisiin. Näin ollen kehittelen edelleen jaettavissa olevia näkökulmia, malleja ja käsitteitä muidenkin (sota)tieteilijöiden käyttöön.

Olen aiemmin, tutkimuseettisen opetukseni perustaksi, perehtynyt keskusteluun tieteen normeista (Merton 1910–2003) ja vastanormeista (Mitroff 1938–). Tässä artikkelissa yhdistän tämän sosiologisen ja tieteentutkimuksellisen keskustelun arkeemme ja debatteihin sotatieteiden erityispiirteistä eli esimerkiksi tutkitun tiedon salaamisesta. Toisaalta tähtään päivitettyjen normi- ja kriteeriluetteloiden sijaan huomattavasti syvempään oppimiseen eli oikeutettuun uudelleentulkintaan verkottuneesta sotatieteellisestä tutkimustoiminnasta.

Artikkelissa erittelen sotatieteilijöiden pyrkimystä hahmottaa toiminnan käsitteen merkitystä, jaettuja tutkimuskohteita ja -intressejä. Tarkastelussani sotatieteellinen tutkimustoiminta ei ole olemassa tyhjiössä vaan suhteissaan naapuritoimintaansa kuten esimerkiksi muihin tieteisiin ja upseerin ammatillisuuteen. Pohdinnan edetessä kytken keskusteluun paikoin myös muuta toimintaa, kuten esimerkiksi korkeakoulupolitiikkaa ja -arviointia, sillä näiden kautta määritetään yliopistollisen toiminnan arvioinnin kriteerit.

Jäsenmän toiminnan käsitettä kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian näkökulmasta, johon me sotilaspedagogiikan tutkijat olemme viimeisten kymmenen vuoden aikana syventyneet. Jatkan tässä artikkelissa aiempaa samaan tematiikkaan liittyvää tutkimuspolkuani, vaikkakin osoitan tässä teoksessa oppineeni myös yhteisöllisen julkaisuprosessin myötä.

Verkottuneen sotatieteellisen tutkimustoiminnan perustelusta mallintamisesta

Maanpuolustuskorkeakoulussa pääsen lähes viikoittain selventämään sotatieteiden opiskelijoillemme, kuten muillekin sotatieteistä kiinnostuneille, mitä sotatieteet ovat. Miten ne eroavat, jos mitenkään, muista tieteistä? Millaisilla säännöillä, normeilla ja eetosella (sota)tieteet toimivat? Mikä merkitys, jos mikään, tutkimusetiikalla on tutkimuksen ja opinnäytteiden tekemisessä? Soveltavatko sotatieteet mahdollisesti tutkimuseettisen neuvottelukunnan eettisiä vai kenties omia itsenäisiä periaatteitaan? Entä tulisiko salaisen tutkimuksen ja salen¹ olla sotatieteiden erityispiirre² vai ei? Sotatieteen yleisenä tutkimuskohteena sanotaan olevan sotilaallinen toiminta perusteineen, suoritavaatimuksineen ja toimintoineen.³ Jos sotilaallinen toiminta on kohteena, ketkä tätä toimintaa tutkivat ja miten⁴? Esimerkiksi Matti Lappalainen on jo 1970-luvulla pyrkinyt hahmottamaan suomalaisen sotatieteen⁵ kenttää osana yhteiskunnassa tapahtuvaa kokonaistutkimusta.⁶ Lappalaisen mukaan sotatieteitä tutkitaan useiden tieteenalueiden raja-alueella eräänlaisena itsenäisenä raja-alueetieteenä.

Lappalaisen mainitsema sotatieteiden itsenäinen tutkimustoiminta on joutunut viimeistään 1990-luvun lopulta lähtien Maanpuolustuskorkeakoulun perustamisen ja etenkin korkeakoulun ensimmäisten professuurien⁷ myötä entistään enemmän ulkoisten paineiden alaiseksi.⁸ Nuo paineet eivät ole ainaakaan vähenemään päin korkeakoulun valmistautuessa seuraavaan Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (KARVI) arviointiin vuonna 2016.⁹ Sotatieteiden on usein jäsennetty olevan yleisten tieteenalojen haaroja, jotka sovel-

¹ Niiniluoto (2002, 39) nimeää salaamisen ja kaupankäyntiin viittaavalla sale-termillä tutkimustoiminnan, joka ei täytä tieteen julkisuuden ja esimerkiksi vertaisarvioinnin vaatimuksia.

² Viitasalo 2002, 7; ks. Niiniluoto 2002, 39.

³ Lappalainen 1975, 49; 1983, 146; Ruhala 1990, 87; Huhtinen & Rantapelkonen 2001, 74.

⁴ Pelimetafora selventänee asetelmaa. Pelataanko kori- vai jalkapalloa, ja jos mitä, niin millaisin säännöin ja normien? Erottautuvatko sotatieteet esimerkiksi upseeriprofessionaalista ja tieteisestä toiminnasta vaikkapa salaa-

mistaipumuksellaan tai jotenkin muuten?

⁵ Tämä liittyy keskusteluun sotatieteestä (yksikössä) ja sotatieteistä (monikossa). Viitasalo (2002) sekä Huhtinen ja Rantapelkonen (2001) luovat katsauksen sotatieteiden ja "sotatieteiden" erikielisiin määritelmiin ja merkityksiin. Tässä yhteydessä en mene tähän tematiikkaan tämän syvemmin.

⁶ Lappalainen 1975, 69.

⁷ Ks. Vaahtolampi 2013.

⁸ Esimerkiksi viimeisessä Korkeakoulujen arviointineuvoston Maanpuolustuskorkeakouluun kohdentaman auditoinnin raportissa (2011) kehittämissuosituksissa painotetaan "sotatieteellisen tutkimuksen arvioinnin järjestämistä sekä muiden tieteenalojen hyvien käytänteiden omaksumista edistettäessä tutkimuksen laadunvarmistusta". Sotatieteiden yhteyksiä muihin tieteenaloihin korostetaan, mutta tässä artikkelissa lisätään sotatieteiden sisäistä sosiaalista painetta kehittää itse itseään.

⁹ Maanpuolustuskorkeakoulu 2014b.

tavat sekä humanistisia¹⁰ että luonnontieteitä.¹¹ Toisaalta ilman näitä ”yleisten tieteenalojen haaroja”, sotatieteitä eikä sotilaallista toimintaa nykyisessäkään määrin tutkittaisi. Tai jos tutkittaisiinkin, näiden tutkimusten ongelmanasettelu ei välttämättä resonoisi sotilastoimijoiden refleктоimaan kokemukseen, näkemykseen ja heidän tuottamaansa Maanpuolustuskorkeakoulussa instituuti-onaalistuneeseen tutkimustietoon.

Perinteisessä sotatieteellisessä diskurssissa sotatieteet jaetaan¹² usein perustaviin¹³ ja kokoaviin¹⁴. Pasi Kesselin mukaan perustavien sotatieteiden tiedekäsitys perustuu pitkälti ”siviilitieteiden” maailmassa toimivan emotieteenalan tiedekäsitykseen,¹⁵ mutta mihin perustuvat kokoavien sotatieteiden tiedekäsitykset ja maailmankuvat? Miten tieteellistä on sotataidollinen operaatio-oppi ja taktiikka? Muodostaako tämä mahdollisesti tieteellistettävä¹⁶ oppirakennelma muusta tieteestä erillisen vai siihen yhdistyvän ”saarekkeen”, jossa tieteelliset pelisäännöt voivat olla joko itsenäisesti tai yhteensopivasti määritettyjä? Kesselin (mt.) mukaan sotatieteiden yhteisiä nimittäjiä ovat sota mutta myös sotilas, sotalaitos sekä näihin liittyvät ilmiöt.¹⁷ Muotoilu on ontologisesti epätasällinen¹⁸ mutta toisaalta hedelmällisempi kuin yksinomainen rajautuminen sotaan ja sodankäyntiin. Ihmistieteissä, kuten esimerkiksi sotilaspedagogiikassa, tutkittavana kohteena on usein ihminen eli esimerkiksi sotilas. Sotilaspedagogiikassa yksittäinen tekijä ja kohde voi olla esimerkiksi puolustusvoimien, rajavartiolaitoksen tai muun turvallisuusorganisaation jäsen, joka toimii erilaisilla organisaation ja toiminnan tasoilla¹⁹. Kohde sijoittuu omaan elämismaailmaansa²⁰ ja kulttuuriinsa²¹. Tällainen kohdemäärittely on suuntautunut

¹⁰ Jakautuen humanististen tieteiden sisällä edelleen yhteiskuntatieteisiin ja usein myös ihmistieteisiin.

¹¹ Lappalainen 1983, 148; Kesseli 2006, 82; ks. Kesseli 2007, 71.

¹² Myös sotatieteiden jako reaali- ja käsitteellisiin tieteisiin on tunnistettu. Iskanus 1997, 9; Huhtinen & Rantapelkonen 2001; Viitasalo 2002, 12; vrt. Niiniluoto 2002, 147.

¹³ Nk. suppean tulkinnan mukaan tähän kategoriaan katsotaan kuuluvan sotahistorian, sotatekniikan, sotilaspedagogiikan, sotilaspäykologian ja sotilassosiologian. Myös laajempia tulkintoja sotatieteiden perustavista tieteistä on tehty (Lappalainen 1975; 1983).

¹⁴ Tähän kategoriaan katsotaan kuuluvan strategia, operaatiotaito ja taktiikka sekä johtaminen (Kesseli 2008) tai sotilassosiologia (Huhtinen & Rantapelkonen 2001, 75; Iskanus 1997, 8; Kesseli, emt., 9; ks. Lappalainen 1983, 148; Huhtinen & Rantapelkonen, emt., 74; vrt. Ruhala 1990, 87; Niiniluoto 1993, 187.) Useimmiten tiede ja siihen läheisesti liittyvä tutkimus- ja kehittämistoiminta luokitellaan perustutkimukseen, soveltavaan tutkimukseen ja kehittämistyöhön (ks. Niiniluoto 2002, 13). Toisaalta Niiniluoto (1993) erottelee vanhat perustieteet ja uudemmat erityistieteet toisistaan.

¹⁵ Kesseli 2008, 9; ks. Kesseli 2007, 71.

¹⁶ Ks. Toiskallio & Mäkinen 2009, 84–87. Palaan myöhemmin tähän kysymykseen syvemmin tarkastellessani sekä tieteellistämistä että tieteistymistä.

¹⁷ Kesseli 2008, 10.

¹⁸ Toisaalta määrittely on täsmällisempi kuin esimerkiksi Myllyniemen (1989, 118–119), joka taktiikkaa tieteenä jäsentäessään väittää taktiikan tutkimuskohteiden vaihtelevan taktiikan teoriasta ja metodologiasta aina johtamistaitoon ja organisaatioiden tutkimukseen asti.

¹⁹ Näitä tasoja ovat esimerkiksi strateginen, operatiivinen ja taktinen (Rekkedal 2006, 453). Ks. Toiskallio & Mäkinen 2009, 85.

²⁰ Elämismaailma (saks. Lebenswelt, engl. Lifeworld) tarkoittaa ihmisten konkreetteja tapoja tulkita asioita ja toimia. Elämismaailmaa määrittää olennaisesti ”arjen kulttuuri”, totunnaiset arvottamisen ja toimimisen tavat. Ks. Habermas 1984, 108; 1987; Luhmann 1995, 70 sekä esimerkiksi hiljainen tieto (engl. tacit knowledge), ks. Mäkinen 2006.

²¹ Kulttuurikäsitteen monitulkintaisuudesta huolimatta tässä yhteydessä on tarpeen tiedostaa, että jakamani tulkinnan mukaan kulttuuri on kerrostunutta eli ontologisesti monitasoista ja eri aikakausilla muokkautunutta. Ks. Mäkinen 2006, 54; Halonen 2007, 18.

tulevaisuuteen²² siinä merkityksessä, ettei se poissulje esimerkiksi vertailevia tutkimusasetelmia upseeriprofession ja muiden turvallisuusalan²³ ammattikuntien välillä.

Maanpuolustuskorkeakoulun vuonna 2006 julkaistun strategian mukaan ”sotatieteet on laaja käsite ja monialainen kokonaisuus, jota sitovat yhteen sodat, kriisit ja niihin liittyvät turvallisuusuhkat sekä pyrkimykset näiden ehkäisemiseen”²⁴. Sittemmin tätä määritelmää on käytetty esimerkiksi Maanpuolustuskorkeakoulun opinto-oppaissa mutta myös yhteiskunnallisemmin esimerkiksi Wikipediassa ja Opetushallituksen Koulutusnetti-palvelussa (2013). Näin ollen sotilaallinen toiminta, sotatieteiden laajana tutkimuskohteena, asemoituisi erilaisiin toimintaympäristöihin ja kulttuureihin, hyvin usein muuhunkin kuin sotaan ja sota-aikaan sekä sodan toimintaympäristöön. Esimerkiksi arkiestesi asevelvollisia ja puolustusvoimien palkattua henkilöstöä koulutettaessa ja kasvatettaessa.

Näin ollen nimike sotatiede ei anna täyttä oikeutta sille, millaisia ilmiöitä sotatieteissä tutkitaan ja pitää tutkia eikä sillekään, että sotatieteet toimivat läheisissä suhteissa esimerkiksi turvallisuuden tutkimuksen²⁵ kanssa²⁶, eivätkä vähiten yhteiskunnan kokonaisturvallisuutta koskettavien ilmiöiden parissa.

Mallinnan ohessa (**kuvio 1**) Maanpuolustuskorkeakoulun verkottunutta sotatieteellistä tutkimustoimintaa²⁷. Tässä aiemmin mainitsemani toiminta on käsitteellistetty toimintajärjestelmiksi.²⁸ Suomessa sotatieteellinen toiminta keskittyy nykyisin Maanpuolustuskorkeakouluun²⁹ rinnallaan kulttuurillisesti kehittyneempi toiminta eli tiede³⁰ ja sen kohdetoiminta eli sotilaat³¹, jotka asemoituvat töissään elämismaailmoihinsa eli ”kentälle” esikuntiin tai muihin tuloksyksiköihin.

²² Tällä tarkoitin sitä, että 1.1.2015 mennessä toimeenpannun puolustusvoimauudistuksen jälkeenkin tullee uusia reformeja. Esimerkiksi puolustusvoimain komentaja kenraali Ari Puheloinen (2012) on käsitellyt puolustusuudistusta, joka hänen arvionsa mukaan kohdentuisi kaikkiin kokonaisturvallisuuden alueisiin.

²³ Määttä (2013) käsittelee näitä ammattikuntia suojelualan ammatteina.

²⁴ Maanpuolustuskorkeakoulun vuoden 2006 jälkeisissä strategioissa (2010; 2012) maininta on jäsentynyt neljäksi ydintutkimusteemaksi (sodankuva ja sotataidon kehittyminen, Suomen lähialueiden sotilaallinen kehitys, puolustusvoimat osana yhteiskuntaa ja Suomi osana kansainvälistä turvallisuusyhteisöä).

²⁵ Mainittakoon esimerkiksi perusteltu tarve sotatieteiden sekä rauhan- ja konfliktitutkimuksen välisen suhteen historialliselle ja tulevaisuusorientoituneelle vuorovaikutussuhteen tarkastelulle.

²⁶ Hallila 1967, 15; Varis 1983; Sivonen (toim.) 2013.

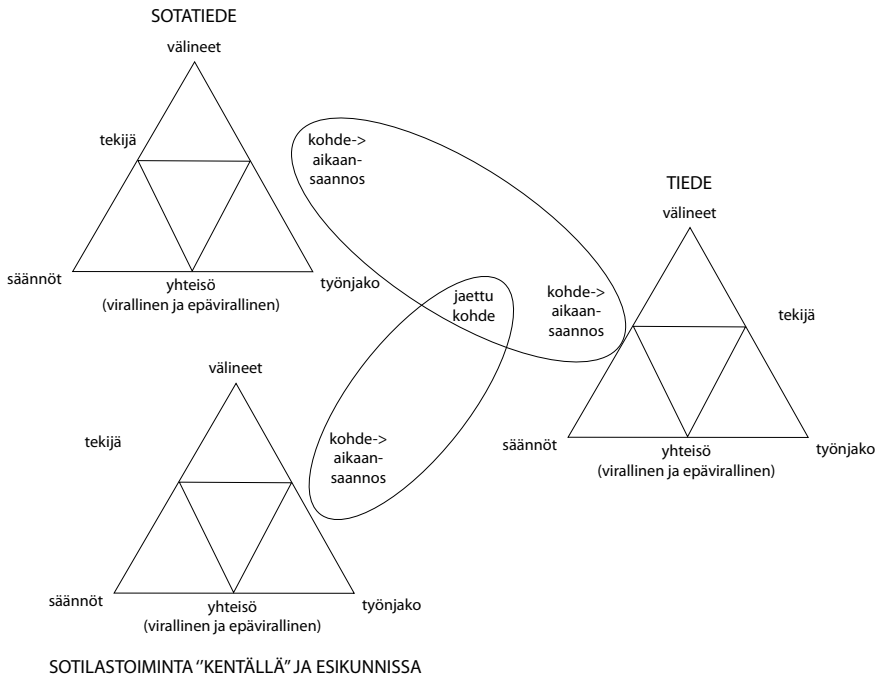
²⁷ Toisaalta kaikki toiminta, mitä Maanpuolustuskorkeakoulussa tapahtuu, ei ole tutkimusta vaan esimerkiksi opetusta ja opiskelua, mikä pitää sisällään kaikilla tutkintotasoilla esimerkiksi opinnäytetöitä ja oppimista.

²⁸ Engeström 1987; 1995, 54; Mäkinen 2006; 2008; 2011a.

²⁹ Lain mukaan (2008) Maanpuolustuskorkeakoulu johtaa sotilaslaitoksissa ja rajavartiolaitokseen kuuluvassa Raja- ja merivartiokoulussa annettavaa sotatieteiden kandidaatin ja sotatieteiden maisterin tutkintoihin sisältyvää opetusta.

³⁰ Käsite kätkee taustalleen syvän kysymyksen tieteellisyydestä ja taiteellisuudesta sekä siitäkin, onko kehittyneempi keskustointiminta löydettävissä esimerkiksi tiede- vai taidekulttuurien parista tai molemmista? Toisaalta näiden kummankin yliopistollista toimintaa arvioidaan samojen, myös Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen hyödyntämien, kriteerien perusteella.

³¹ Upseeriprofession tekijät.

Kuvio 1. Mallinnus verkottuneesta sotatieteellisestä tutkimustoiminnasta.

Mikä on sotatieteellisen tutkimustoiminnan keskeisin aikaansaannos? Se on eksplikoitu³² tieto kirjoissa ja vastaavissa teoksissa. Kirjallinen tieto, kuten esimerkiksi väitöskirja, on myös rajanylitysohje. Objektivoituna tieto kulkee yli toimintajärjestelmärajojen ja etenkin sotatieteiden ja ”siviilitieteiden” välillä mutta myös upseeriprofession edustajille. Esimerkiksi operaatio-opin ja takitiikan tutkija saattaisi tosin huomauttaa, että näin tapahtuu sillä edellytyksellä, että tutkimus on julkinen, kuten kaikki väitöskirjat toki ovatkin. Niin ovat myös muut alun perin ehkä ei-julkisiksi määritetyt opinnäytteet ja tutkimusraportit, kun niiden salassapito pääsääntöisesti päättyy.³⁴

Monimutkaistetaanpa asetelmaa vielä hieman. Lisään maininnalla **kuvioon 1** mukaan välineitä tuottavia toimintajärjestelmiä. Kulttuurihistoriallisen toiminnan teoriassa³⁵ tulkitaan välineiden olevan joko materiaalisia³⁶ tai käsitteellisiä.

³² Osin hiljainenkin tieto, kun se kertyy tutkijoille ja tutkimuksen muihin osallistujiin, mutta hyvin usein myös ilmaistu ja ”kirjalliseen” muotoon saatettu tieto, täten välineellinen ja useimmiten julkinen tieto.

³³ Star 1989, 37; Bowker & Star 1999; ks. Mäkinen 2007, 234; 2011b, 116.

³⁴ Ks. Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 1999.

³⁵ Engeström 1987; 1995.

³⁶ Jätän tässä tarkastelussa materiaaliset välineet vähemmälle huomiolle, vaikka esimerkiksi monilla tutkimuslait-

siä³⁷. Esimerkiksi sotateollinen kompleksi, Nato tai vuonna 2014 toimintansa aloittanut Puolustusvoimien tutkimuslaitos tuottavat käsitteellisiäkin välineitä vaikkapa sodankäynnissä ja kriisinhallinnassa hyödynnettäväksi, vaikka niiden tutkimus- ja kehittämistoiminta ei pääsääntöisesti kohdennu suomalaiseen sotilastoimintaan.

Maanpuolustuskorkeakoulussa upseeristoa³⁸ kouluttaessa ja kasvattaessa tulee opetussisältöjen perustua myös tutkimukseen. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna Maanpuolustuskorkeakoulun tulee koordinoida sotilastoiminnan tekijöihin kohdentuvaa tutkimustoimintaa, kun taas Puolustusvoimien tutkimuslaitos koordinoi sotilaiden välineisiin liittyvää tutkimusta. Parhaillaan rakennetaankin menettelytapoja näiden toisiaan täydentävien kohdentumisvaihtoehtojen yhteensovittamiseksi. Tässä työssä Pääesikunnalla on oma keskeinen merkityksensä.

Sotatieteidenkin osalta tulee tehdä rajanvetotyötä³⁹, jossa määritellään, millaisen toiminnan katsotaan kuuluvan sotatieteisiin ja millaisen ei? Vastaavasti tieteestä käydään tieteellistä ja yhteiskunnallista keskustelua erotellen tiedettä ei-tieteestä.⁴⁰ Kuten osoitin problematisoidessani viime vuosikymmenten sotatieteiden kokonaisuuteen kohdentunutta diskurssia, tulee sotatieteidenkin rajanvetotyössä, kuten tutkimustoiminnassa ylipäätään, turvautua niiden ulkopuolisiin, usein teoreettisiin resursseihin, mutta myös muihin kuin vain sotatieteiden ja sotilastoiminnan tutkijoihin sekä toimijoihin. Rajanvetotyöhön liittyen otettakoon esimerkiksi Maanpuolustuskorkeakoulun professori⁴¹. Se toiminta, johon professori osallistuu, määrittää osaltaan sen, tekeekö hän sotatieteellistä tutkimustoimintaa tai vaikkapa sodan varalta varautumista sijoituksensa mukaisessa tehtävässään. Toisaalta yksittäinen tekijä uusintaa ja muokkaa osallistumaansa toimintaa⁴², sillä ilman yksittäisiä tekijöitä inhimillinen toiminta ei tulkintani mukaan ole mahdollista.⁴³ Ymmärrettävää lienee, että kaikki se, mitä Maanpuolustuskorkeakoulun professori tekee, ei ole sotatiedettä ja sen tutkimustoimintaan osallistumista. Esimerkiksi yliopistolaki (2009) määrittää professorien tehtävät⁴⁴, kun taas Maanpuolustuskorkeakoulun työjärjestyksessä (2014a) määritetään sotatieteiden professorien tehtäväkirjo.

teilla voi olla oleellista merkitystä sotatieteelliselle tutkimuksellekin.

³⁷ Käsitteelliset välineet ovat esimerkiksi käsitteitä mutta myös (havainnollistavia) malleja.

³⁸ On merkityksellistä tiedostaa, että nykyisin Maanpuolustuskorkeakoulussa opiskelee jo siviilejäkin kaikilla tutkintotasoilla. Täten Maanpuolustuskorkeakoulun oppisisällöt eivät voi olla yksinomaan vain sotilaille suunnattuja.

³⁹ Ks. Gieryn 1983; 1999; Kiikeri & Ylikoski 2004; Vuolanto 2013; Mäkinen 2006; 2008.

⁴⁰ Kiikeri & Ylikoski 2004, 96.

⁴¹ Tässä yhteydessä ei pitäisi olla merkityseroa, onko kyseinen henkilö professori vai sotilasprofessori.

⁴² Leont'ev 1981, 238; ks. Mäkinen 2006, 93.

⁴³ Ks. esim. Giddens 1984.

⁴⁴ ”Professorin tulee harjoittaa ja ohjata tieteellistä tutkimustyötä tai taiteellista työtä, antaa siihen perustuvaa opetusta ja seurata tieteen tai taiteen kehitystä sekä osallistua alallaan yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen ja kansainväliseen yhteistyöhön.”

Maanpuolustuskorkeakoulun nykyisessä strategiassa (2012) linjataan, että puolet korkeakoulun tutkimusresursseista pitäisi jakaa omien tieteenalojen kehittämiseen ja perustutkimukseen tähtäävään tutkimukseen. Toinen puoli-
kas pitäisi kohdentaa muualta puolustushallinnosta käskettyjen tutkimusten, eli siis tutkimus- ja kehittämistehtävien, tekemiseen. Osa tutkimus- ja kehittä-
misraporteista ei ole julkisia, eivätkä ne ensisijaisesti edustakaan sotatieteellistä
tutkimustoimintaa⁴⁵ vaan esimerkiksi virkamiehen työtä tai opiskelua. Maan-
puolustuskorkeakoulun tutkimusresursseja hahmotettaessa huomio kääntyy
seuraavaksi jo nykyisin työjärjestyksessä mainittuihin emeritusprofessoreihin,
apulaisprofessoreihin, dosentteihin, tohtoreihin⁴⁶ ja sotatieteiden tohtorikou-
lutusohjelmassa pää- tai sivutoimisesti opiskeleviin eli pääsääntöisesti muiden
töiden ohessa tutkiviin⁴⁷. Keskeisenä kehittämishaasteena onkin se, miten näi-
hin työjärjestyksessä viitattuihin tehtäviin saataisiin jatkossa tarpeiden mukai-
sesti varoja ja etenkin henkilöitä?⁴⁸

Edellä mainittuihin, osin periaatteellisiin eikä valitettavasti vielä konkretisoitu-
neisiin, Maanpuolustuskorkeakoulun tutkimusresursseihin tulee peilata faktaa,
jonka mukaan esimerkiksi Pääesikunnassa tehtävä tutkimus- ja kehittämistoiminta⁴⁹
ei ole välttämättä sotatieteellistä tutkimustoimintaa vaan esimerkiksi
joko virkamies- tai kehittämistyötä, vaikka siihen osallistuisi useitakin yleise-
sikuntaupseereita ja osin tohtoreitakin. Myöskään asevelvollisiin kohdentunut
”siviilitieteilijöiden” tutkimustoiminta⁵⁰ ei ole itsestäänselvästi sotatieteellistä
vaan sotatieteiden kanssa jaetusta kohteesta huolimatta sotatieteellistä, ”siviili-
tieteellistä” tai epätieteellistä⁵¹ tutkimustoimintaa. Toisaalta ”siviilitieteilijä”
voi osallistua esimerkiksi joko sotatieteelliseen tutkimushankkeeseen tai puo-
lustusvoimien tutkimus- ja kehittämistoimintaan, ellei sitä tekevänä niin esi-
merkiksi arvioivana tahona.⁵² Toki edellytyksenä on, että tutkimushanke on
julkinen tai asianomaiselle ”siviilitieteilijälle” on myönnetty oikeus ei-julkisten
asiakirjojen käsittelyyn⁵³. Näyttäisikin siltä, että sotilaallisen toiminnan tutkijat
ovat heterogeeninen ryhmä, joka koostuu monin eri tavoin luokiteltavista,
toivon mukaan tohtorikoulutetuista, tutkijoista, joille keskeistä ei ole heidän

⁴⁵ Ks. Korkeakoulujen arvointineuvosto 2011, 31; 2000, 17.

⁴⁶ Nämä jakautuvat edelleen erikoistutkijoihin, akatemiatutkijoihin, tohtorikoulutettuihin tutkijoihin ja vieraile-
viin tutkijoihin.

⁴⁷ Nykyisin Maanpuolustuskorkeakoulussa on yhteensä neljä joko tutkijaesiupseeri- tai tutkijapupseeritehtävää.
1.1.2015 päätoimisten upseeritutkijoiden tehtävät vähenivät kuudesta neljään.

⁴⁸ Korkeakoulun työjärjestyksessä linjataan, ja sisäisten tulosityksiköiden työjärjestyksissä tai käytännössä toimin-
takäsikirjoissa voidaan täydentää, tässä mainittujen tutkijoiden ainelaitoskohtaisia tehtäviä, mutta on tarpeen
muistaa, että nämä mahdolliset täsmennykset ovat sopimuksenvaraisia. Lopulta jokainen ulkopuolinen tutkija
päättää henkilökohtaisesti, missä määrin hän ehtii ja jaksaa osallistua korkeakoulun tutkimustoimintaan, varsin-
kaan kun siitä ei yleensä voida maksaa rahallisia korvauksia.

⁴⁹ Vrt. Huhtinen ja Rantapelkonen 2001, 79, joiden mukaan sotatieteellinen tutkimus tapahtuu, ja on aina tapah-
tunut, pääosin virkatyönä (esimerkiksi) Pääesikunnan eri osastoissa.

⁵⁰ Ks. esim. Hoikkala, Salasuo & Ojajärvi 2009.

⁵¹ Tarkoitin tällä määrittelyllä sitä, ettei tutkimusta välttämättä voida katsoa tekopaikkansa perusteella esimer-
kiksi ”siviili”- tai sotatieteelliseksi, vaan sen tulee täyttää muutoinkin tieteen tunnusmerkit. Tieteen tunnusmer-
keistä ks. esimerkiksi Niiniluoto 2002 ja Ylikoski & Kiikeri 2004.

⁵² Ks. Hyttiäinen 2002.

⁵³ Ei-julkisten asiakirjojen käsittelyyn liittyy toki monia muitakin vaatimuksia, joihin tässä yhteydessä viittaa
vain maininnalla.

sotilas- tai siviilitaustansa⁵⁴ vaan tieteellinen pätevyytensä ja ymmärryksensä sotilastoiminnasta. Heterogeenisten tutkijoiden toiminnan koordinointi edellyttää jaettavia näkökulmia, malleja, käsitteitä ja normeja, joiden soveltamista sekä kehittämistä⁵⁵ koordinoi erityisesti korkeakoulun tutkimusneuvosto. Maanpuolustuskorkeakoulun tutkimusjohtajalla⁵⁶ ja tutkimusneuvostolla on jaettu vastuu sotatieteiden tradition kehittämisestä⁵⁷ mutta myös tieteen eetos- sen ja oikeutettujen tutkimuseettisten normien soveltamisesta.

Täten huomio kiinnittyikin tutkimusprosessiin ja **kuviassa 1** mainittujen toimintajärjestelmien välisiin rajanylityksiin. Väitän, että myös sotatieteellisten aikaansaannoksien eli rajanylitysohjettien tulisi hioutua monitieteisten arviointipaineiden keskellä ja monivaiheisten rajanylitysten kautta ensin sotatieteiden parissa ja sittemmin tieteiden sisäisesti. Selvennän tätä periaatetta seuraavan esimerkin avulla.

Kasvatustieteen jatko-opiskelija Kaisu Luoma ja yleisesikuntamajuri, valtiotieteiden ylioppilas Juha Mälkki jättivät huhtikuussa 2008 arvioitavakseni⁵⁸ artikkelinsa *Theorising challenges of transformation in military pedagogy: preparing to experience the unexpected and exceeding the limits of our comfort zone*. Artikkelin pohjalta he luennoivat Kansainvälisen sotilaspedagogisen yhdistyksen konferenssissa toukokuussa 2008 saaden puheenvuorostaan paikalla olleilta sotilaspedagogisen yhteisön toimijoilta⁵⁹ runsaasti rakentavaa kritiikkiä. Saamaansa palautetta analysoituaan ja tutkimuksessaan edistyttyään Kaisu Luoma ja Juha Mälkki⁶⁰ jättivät minulle, Suomen Sotatieteellisen Seuran puheenjohtajalle ja sotilaspedagogiikan professorille, arviointiin artikkelinsa *Preparing to experience the unexpected: the challenges of transforming soldiership kesäkuussa 2009*. Lähetin luonnosartikkelin arvioitavaksi sotilaspedagogisen yhdistyksemme kahdelle anonyymille ulkomaiselle tohtorille, joilta saimme kirjalliset palautteet elokuussa 2009. Koostavien kommenttien jälkeen Luoma ja Mälkki viimeistelivät artikkelinsa Tiede ja Ase -lehden päätoimittajalle arvioitavaksi elo–syyskuussa ja ymmärtääkseni saamansa palautteen perusteella jatkokehitettäväksi.

Sittemmin artikkeli julkaistiin ensin Tiede ja Ase -lehdessä⁶¹ ja sittemmin osana Kaisu Mälkin⁶² artikkeliväitöstä⁶³. Artikkelin julkaistiin myöhemmin kansainväliselle kohderyhmälle suunnattuna Kansainvälisen sotilaspedagogisen

⁵⁴ Toisaalta sotilaankin tulee tiedostaa olevansa kansalainen, eli siviili, myös työuransa aikana. Mäkinen (painossa).

⁵⁵ Yleisesti ja laajemmassa merkityksessään tiedeyhteisö arvioi tätä toimintaa ja osallistuu täten koordinoimiseen.

⁵⁶ Maanpuolustuskorkeakoulu 2014a.

⁵⁷ Toiskallio & Mäkinen 2009; Mäkinen 2008; ks. Niiniluoto 2002, 247–248.

⁵⁸ Toimin tohtorina konferenssin tieteellisenä koordinaattorina.

⁵⁹ Konferenssiin osallistui maistereita, tohtorikoulutettavia, tohtoreita, dosentteja ja professoreita.

⁶⁰ Juha Mälkki väitteli valtiotieteiden tohtoriksi 20.9.2008, ks. Mälkki 2008.

⁶¹ Luoma & Mälkki 2009b.

⁶² Oma sukua Luoma.

⁶³ Mälkki 2011. Helsingin yliopiston käyttäytymistieteiden tiedekunnan tiedekuntaneuvosto päätti kokouksessaan 6.9.2011 hyväksyä KM Kaisu Mälkin väitöskirjan arvolauseella *eximia cum laude approbatur*.

yhdistyksen julkaisussa⁶⁴. Näin ollen vuosina 2008–2013 tieteellinen rajanylitysohjekti hioutui jo ennen väitöskirjan julkaisemista ja väitöstilaisuutta sekä sotatieteiden että kasvatus- ja ihmis- sekä yhteiskuntatieteiden⁶⁵ rakentavan kritiikin kohteena. Näiden rajanylitysten kautta artikkeli muokkautui osaksi artikkeliväitöskirjaa ja jatkoi popularisoivaa ja käytänteitä mahdollisesti kehittävää vaikutustaan rajanylitysohjektina, josta myös versoi uusia rajanylitysohjekteja. Toisaalta tässäkin esimerkkitapauksessa on omat heikkoutensa kuten esimerkiksi se, ettei tutkimuksessa kohdennuta riittävän selkeästi ja empiirisesti konkreettisiin sotilaisiin ja heidän merkitysperspektiiveihinsä ja reflektioihinsa. Tämä asia nousee ilmeiseksi, kun peilataan asianomaisia rajanylitysohjekteja esimerkiksi **kuvion 1** asetelmaan. Täten yhteys puolustusvoimien joukko-osastoihin jäi tässä tutkimuksessa vaillinaiseksi.

Toinen, vastakkainen esimerkki, on anonyymin jatko-opiskelijan kirjoittama monografiaväitöksen käsikirjoitus väljästi ilmaistuna sotilaallisesta toiminnasta. Väitösluonnoksessa analysoitiin sotatieteellistä tietoa, mutta tutkimusprosessin edetessä ei mitä ilmeisimmin oltu keskusteltu sotatieteilijöiden, vaan ainoastaan tutkimuslupan Pääesikunnassa myöntäneiden tahojen, kanssa. Tutkimus saapui Maanpuolustuskorkeakouluun vasta esitarkastusvaiheessa käsikirjoituksena. Tuolloin ilmeni, ettei ”siviilitieteisellä” tutkijalla ollut riittävästi ymmärrystä sotilaallisesta toiminnasta eikä sotatieteellisistä saati sotilaspedagogisista malleista ja käsitteistä, joita hän kuitenkin oli pyrkinyt tutkimuksessaan ymmärtämään ja soveltamaan. Tässä esimerkissä askarruttamaan jäi, miten voi rakentavasti kritikoida ja myöhemmin mahdollisesti jopa kehittää jotain sellaista, mihin ei ole syvällisesti perehtynyt? Toisaalta mietitytti sekin, miten syvällisesti voi perehtyä johonkin toimintaan olematta vuorovaikutuksessa asianomaisen yhteisön kanssa⁶⁶?

Havainnollistettuani keskinäisen vuorovaikutuksen merkitystä sotatieteille ja tieteille syvennyn seuraavaksi kysymykseen sotilastekijän taitojen tieteistymisestä ja tieteellistämisestä. Erityisesti tarkastelen, mitä taitojen tieteellistäminen merkitsee ja mitä se voisi merkitä sotatieteiden ytimelle eli operaatio-opille ja taktiikalle ja täten myös sotatieteellisen tradition kehittämislle.

⁶⁴ Mälkki & Mälkki 2013.

⁶⁵ Tällä viitataan KM Kaisu Mälkin väitöskirjan esitarkastajiin eli kasvatustieteilijä, professori Knud Illerikseen ja emeritusprofessori Vernon Traffordiin, jonka luokittelen monitieteisenä tutkijana ihmis- ja yhteiskuntatieteilijäksi, ks. Trafford 2013.

⁶⁶ Näin meneteltyään asianomainen tutkija paljasti oletuksensa, jonka mukaan kaikessa tieteessä tulisi tutkia luonnontieteiden periaatteiden mukaisesti.

Sotilaan taitojen tieteistymisestä ja tieteellistämisestä

Käsitteet taitojen tieteistyminen⁶⁷ ja tieteellistäminen⁶⁸ liittyvät tulkintoihin niiniluotoalaisista erityistieteiden syntymalleista⁶⁹. Niiniluodon mukaan monet uusista akateemisista tiedonaloista ovat käytännöllisiä tieteitä, jotka on luotu edistämään jonkin ammatin intressejä⁷⁰. Toisaalta näiden intressien pitää liittyä johonkin yhteiskunnan kannalta välttämättömään palvelutehtävään.⁷¹ Niiniluodon mukaan uusi erityistiede syntyy, kun ammatin oppeja testataan tieteellisin metodein ja selitetään tieteellisin teorioin.⁷² Hän on ristiriitaisesti kutsunut tätä sosiaalista prosessia tieteistymiseksi, vaikkakin toisaalta selkeästi tunnistaen aktiivisten tutkijoiden merkityksen uutta erityistieteenalaa rakennettaessa ja vanhoja perustieteitä kehitettäessä. Tämän takia, toisin kuin Niiniluoto, kutsun tieteellistämiseksi tutkijan⁷³ aktiivisia tekoja erityistieteenalan rakentamiseksi ja kehittämiseksi.

Taitojen tieteistyminen ja tieteellistäminen liittyvät yhteiskunnallisesti esimerkiksi ammattikuntien professionaalistumistendenssiin⁷⁴ ja akateemiseen nosteeseen⁷⁵ (engl. *academic drift*). Jo aiemmin korostin sotilaita ja muiden turvallisuusalan ammatteja vertailevien tutkimusten merkittävyyttä aikana, jolloin monet ammattikunnat yhdessä jatkavat yhteiskunnallisen kokonaisturvallisuuden jäsentämistä ja kehittämistä. Mainittakoon, että yhteiskunnallisessa, vahvasti ammattikuntien ja professioiden välisessä, kamppailussa tehtävistä, ammatillisista revüireistä ja resursseista ammattikunnat ovat useimmiten pyrkineet erottautumaan muista kehittymällä korkeatasoisiksi ammateiksi eli professioiksi⁷⁶.

Tiedeyhteisö on rakentanut professioille kriteerit⁷⁷, joista tiedepohjaisuus on yksi keskeisimmistä.⁷⁸ Taitoja tieteellistettäessä ammattikunnan ja profession tiedepohjaa joko rakennetaan tai muokataan entistäkin järjestelmällisempään

⁶⁷ Niiniluoto 1993.

⁶⁸ Toiskallio & Mäkinen 2009.

⁶⁹ Näitä syntymalleja ovat haarautuminen, tutkimusaiheiden emergenssi, sateenvarjomalli, teoreettinen integroituminen ja suunnittelutiede eli taitojen tieteistyminen, Niiniluoto 1993.

⁷⁰ Olemme saaneet lukea 1990-luvulla alkaneista upseerien arvotutkimuksista, että Puolustusvoimat täyttää yhteiskunnan antamaa tehtävää, mikä pohjimmiltaan perustuu yksilön ja yksilöiden muodostamien yhteisöjen turvallisuustarpeisiin. Ks. Ojala 1995, 57; Ojala 1999, 7; Limnell 2004, 7; Heinänen 2008, 7.

⁷¹ Rinne & Jauhiainen 1988.

⁷² Niiniluoto, emt.

⁷³ On syytä muistaa, että tiede on perusolemukseltaan yhteisöllistä toimintaa eli yksittäinen tutkija toimii aina tutkimusyhteisön osana.

⁷⁴ Rinne & Jauhiainen 1988; ks. Abbott 1988.

⁷⁵ Diskursssia akateemisesta nosteesta taustoittavat debaattit koulutusfetisismeistä (Siltala 2004, 155–158), koulutusiin-flaatiosta (Aro 2014; 2003) ja esimerkiksi korkeakoulutuksesta saatavasta bruttotuotosta (Vartia & Ylä-Anttila 2003, 202–203). Toisaalta Suomi ei ole ainakaan Pohjoismaiden välisissä vertailuissa erottautunut merkittävästi muista (Nevala 1999, 104; ks. OECD 2013).

⁷⁶ Sotilaspedagogisessa traditiossa on perusteltu sitä, miten keskeistä on hahmottaa myös sotatieteissä ja upseerien koulutuksessa muiden ammattikuntien akatemisoitumis- ja professionaalistumisprosesseja. Toiskallio & Mäkinen 2009; ks. Laiho 2005; Vuolanto 2013.

⁷⁷ Ks. esim. Rinne & Jauhiainen 1988, 6–7.

⁷⁸ Ks. Abbott 1988, 6–7; Honkonen & Virta 2004; Mäkinen & Anttonen 2012.

käsitteelliseen muotoon⁷⁹ mutta miksi? Väitän, että sotilaskin tarvitsee käytännön hiljaisen (engl. *tacit*) tiedon ja taitojen lisäksi⁸⁰ mahdollisimman luotettavaa ja sovelluskelpoista eksplisiittistä tietoa ihmisen valmiuksien ja kykyjen kehittämisestä, käyttämisestä ja johtamisesta osana sotilastoimintaa. Taitoja tieteellistettäessä tutkija ryhtyy yhteisöllisesti ja järjestelmällisesti joko testaamaan tai teorioin selittämään profession ja ammattikunnan usein hiljaista, rutiininomaista ja refleктоimatonta, systematisoimatonta ja perustelematonta⁸¹ oppia. Tätä kautta on rakennettavissa systematisoitua ja oikeutettua erityistiedettä eli esimerkiksi sotatieteitä ja sen aloja.

Akateemisella nosteella (*academic drift*)⁸² tarkoitan sitä yleistä säännönmukaisuutta, jossa statukseltaan alemmaksi noteeratut oppilaitokset pyrkivät voimakkaasti jäljittelemään ja omaksumaan ylemmän oppilaitoksen toimintamalleja ja käytäntöjä sekä korottamaan statustaan ylemmälle tasolle.⁸³ Tutkintojen ja oppilaitosten statusten noustessa on vaarana, kuten esimerkiksi tieteen­tutkija Aant Elzinga on huomauttanut,⁸⁴ että tieteellinen tutkimus kytketään tieteen nimissä irti käytännön toiminnasta ja ammatillisista kokemuksista. Tähän haasteeseen onkin sittemmin laajalti havahduttu, ja eräänlaisena tasapainottavana vastaliikkeenä yliopistojen on havaittu ottavan oppia työelämästä, yhteiskunnasta laajemminkin ja myös ammattikorkeakouluista⁸⁵.

Tulkintani mukaan sotilaiden taitojen tieteellistämisen tulee tapahtua pääsääntöisesti sotilaan ja sotatieteilijän, sekä usein myös tieteilijän, ymmärtämishakuisessa eli ”kolmoishermeneutiisessa” prosessissa⁸⁶. Käytännön kokemuksellisuuden ja teorian yhdistäminen on ollut yksi keskeisimmistä ihmistieteen johtoajatuksista, periaatteista ja kasvatuksellisista ulottuvuuksista.⁸⁷ Näkisin, että sotatieteiden näkökulmasta keskeistä onkin, miten sotilaallisen toiminnan ammatillinen ja käytännöllinen ydin tulee sotatieteellisen tutkimustoiminnan avulla tieteellistettyä tullakseen sittemmin myös tutkimusperustaisten välineiden avulla takaisin käytänteisiin sovellettua. Sekä tieteellistetty että tekijöiden

⁷⁹ Tätä työtä tehdään tieteellisten normien ja kriteerien mukaisesti.

⁸⁰ Vrt. Toiskallio & Mäkinen 2009, 85, joiden mukaan koulutusoppaisiin ja -ohjesääntöihin kirjatun eksplisiittisen tiedon merkitystä on korostettu. Täsmennän tätä tulkintaa korostamalla tekijän hiljaisen tiedon merkitystä; tiedon jota syntyy muun muassa käytettäessä erilaisia operaatio-opin ja taktiikan välineitä.

⁸¹ Klassisesti tiedon on tulkittu olevan hyvin perusteltu tosi uskomus (Niiniluoto 2002, 138) (engl. justified true belief). Tässä yhteydessä perustelemattomuus viittaa tarkastelun kohteena olevan oletuksen ja uskomuksen (totuusväitteiden) oloilaan ennen sen vertaisarviointia. Pyrkieessäsi syventämään ymmärrystäsi tiedon klassisesta määritelmästä katso esimerkiksi Tuomi 1999 (erityisesti 97–103); Mäkinen 2006.

⁸² Käsitteen akateeminen noste (engl. academic drift) alkuperää ei tarkoin tiedetä, mutta se on saavuttanut tunnustetun aseman esimerkiksi kasvatustieteissä (ks. Heinonen 2006 käsitteen yksityiskohtaisemmasta merkityksestä ja alkuperästä).

⁸³ Rinne 2002; ks. Heinonen 2006; OECD 1991; Ahola 1996; Clark 1983.

⁸⁴ Elzinga 1990, 171.

⁸⁵ Risto Rinne rakentaa kiinnostavasti akateemisen nosteen tasapainottajaksi markkinavetovoiman käsitettä. Hän tulkitsee sen tarkoittavan sitä, että yliopistot ottavat esimerkkiä ammattikorkeakouluista etenkin työelämä- ja markkinaorientoitumisessaan.

⁸⁶ Kolmoishermeneutiikalla tarkoitan asetelmaa, jossa sotilas, ”siviilitieteilijä” ja ”sotatieteilijä” pyrkivät ymmärtämään esimerkiksi sotilastoimintaa ollen keskenään vuorovaikutuksessa. Kaksoishermeneutiikassa erottelua tieteen­tekijöiden välillä ei tehdä. Kaksoishermeneutiikasta Giddens 1984 ja Habermas 1984 ja kolmoishermeneutiikasta Mäkinen 2006.

⁸⁷ Mäkinen 2006; 2011b.

kokemukseen perustuva tieto voi olla salattavaa tietoa kuten esimerkiksi perustamistehtäväluettelon joukkoja koskevat tiedot. Toisaalta sotilastoimintaa periaatteessa käsittelevä, epäkonkreettinen ja epäsystemaattinen informaatio ei välttämättä olisi ainakaan siinä määrin salattavaa kuin nykyiset menettelytavat antaisivat ymmärtää. Täten myös sotatieteiden ytimestä, operaatio-opissa ja taktiikassa, tulee tieteellistämisen kehitysvaihetta arvioida moniäänisesti ja -näkökulmaisesti ja luonnollisesti myös sotatieteiden sisällä.

Sotatieteiden ytimen tieteellistämisedellytyksistä

Miten ja missä määrin sotataidollista operaatio-oppia ja taktiikkaa on tieteellistetty? Tulisiko tätä oppirakennelmaa kenties tieteistää vai sen yhteyksiä taiteisiin vankistaa? Tähän kysymykseen vastattaessa on lähtökohtaisesti tiedostettava operaatio-opin ja taktiikan nykyinen opillinen ristiriita toisaalta sotataidollisen ja taiteenomaisen ”art of war” ja tiukan perinteisesti tieteellisen ”science of war”-suuntauksen välillä.⁸⁸ Edelleen voidaan kysyä, missä teoksessa tai teoksissa on määritetty operaatio-opin ja taktiikan tieteenalan perusteet?⁸⁹ Näistä lähtökohdista väitän, että operaatio-oppi ja taktiikka on enintään esiparadigmaattisessa kehitysvaiheessa. Thomas Kuhnin (1922–1966), joka 1960-luvulla aloitti tieteiden kehitystä selventävän paradigmakäsitteen luomisen, mukaan esiparadigmaattista⁹⁰ vaihetta leimaa koulukuntien välinen debatti tieteenalan perusteista. Nyt, osin tämän teoksen myötä, tähän tieteenalan perusteiden vankistamiseen kannustetaan tuomalla esille jo sotatieteissäkin sovellettuja tieteellisiä malleja ja näkökulmia.

Kehittyäkseen suomalainen operaatio-oppi tarvitsee osakseen keskustelua myös nimikkeestään⁹¹, tutkimuskohteistaan ja esimerkiksi käyttämistään malleista. Esitän operaatio-opin tutkimuskohteeksi, kuten ihmistieteisille sotatieteille ylipäättään, sotilastoimintaa. Sijaiten niin kutsutussa puolustusvoimien asiakasrajapinnassa eli hyvin usein joukko-osastoissa ja varuskunnissa harjoitusalueillaan, toisin sanoen niissä tilanteissa, joissa sotilastoiminnan tekijät hyödyntävät sotataidollisia välineitä toiminnassaan ja käytänteissään. Tulkin-tani mukaan tämä tarkoittaisi operaatio-opin ja taktiikankin takaisinkytkentää sotilaiden kokemuksiin, käytänteisiin ja toimintaan⁹² ja perustamistehtäväluettelon mukaisten johtajien ja joukkojen keskuuteen etenkin Suomessa.

Käytäntökäännöksi näyttäisikin olevan jo paikoin operaatio-opin ja taktiikan tutkimuksissa havaittavissa.⁹³ Siinä sotilastoimintaa mallinnetaan systeemisesti esimerkiksi *BionDiamond*-käsitteen ja -mallin⁹⁴ avulla. Tässä mallissa sotilas

⁸⁸ Rekkedal 2006, 36–38; Mälkki 2010, 23.

⁸⁹ Ks. Toiskallio & Mäkinen 2009; vrt. Huttunen 2010; Rekkedal 2006; Mälkki 2013; 2010.

⁹⁰ Kuhn 1970; 1962; ks. Ylikoski & Kiikeri 2004; Mäkinen 2006.

⁹¹ Operaatio-oppia ja taktiikkaa vai operaatiotaitoa? Huttunen 2010, 18; vrt. Valtonen 2010, 29.

⁹² Ihmis- ja yhteiskuntatieteissä käytetty nk. käytäntökäännöksi, ks. Miettinen, Samra-Fredericks & Yanow 2009.

⁹³ Ks. Mälkki 2013; 2010; Valtonen 2010.

⁹⁴ Mälkki, emt.

(ihminen) asemoituu yhteisöön, kulttuuriinsa ja edelleen osaksi luontoa. Kuten Juha Mälkki esimerkiksi tiedostaa, ihmis- ja yhteiskuntatieteiden systeemisten mallinnusten tarve on havaittu muuallakin.⁹⁵ Tässä artikkelissa olen havainnollistanut yhtenä esimerkkinä Yrjö Engeströmin kehittämää toimintajärjestelmämallinnusta⁹⁶, joka on jo entuudestaan tuttu myös joillekin taannoisille operaatio-opin ja taktiikan opiskelijoille.⁹⁷ Sekä sota- että ”siviilitieteissä” jaettavissa olevien mallinnuksien etuna olisi muun muassa se, että tuettaisiin erityistieteiden alojen välistä keskustelua, rakentavaa kritikointia ja yhteisöllistä tiedon muodostusta. Samalla myös sotatieteissä voitaisiin jatkaa sotilaalliseen toimintaan sovellettavien mallien teoreettista perustelemista ja myös metodologisten kysymysten tarkastelua.

Sotatieteellisessä diskurssissa on tunnistettu, miten operatiivisten asioiden salattavuus ja sotilaskulttuurin vahva auktoriteetti-ilmapiiiri eivät ole paras mahdollinen lähtökohta objektiiviselle ja avoimelle keskustelulle siitä, kuinka sotatieteellisiä tutkimustuloksia on aikaansaatu.⁹⁸ Perinteisessäkin sotatieteellisessä diskurssissa tunnistetaan yleisiä tieteellisyyden vaatimuksia ja kriteerejä, kuten esimerkiksi julkisuus ja objektiivisuus. Toisaalta saatetaan ristiriitaisesti argumentoida, ettei esimerkiksi ”ei-julkisia” sotatieteellisiä tutkimuksia tulisi asettaa omankaan tiedeyhteisön ”reposteltavaksi”⁹⁹ eli rakentavan kriittisesti arvioitavaksi.

Olen aiemmin johdatellut tieteen eetosta sekä normeja ja vastanormeja koskevaan keskusteluun.¹⁰⁰ En tässä yhteydessä ryhdy kertaamaan tämän tieteen-tutkimuksellisen keskustelun yksityiskohtia, mutta jo 1940-luvulla tiivistynyt debatti tieteen eetoksesta ja normeista jatkuu edelleen. Tässä keskustelussa paikkansa ovat aikoinaan ottaneet normeineen¹⁰¹ sosiologit Robert Merton¹⁰² ja vastanormeineen¹⁰³ Ian Mitroff¹⁰⁴.

Perinteisemmin tätä keskustelua on tulkittu dikotomisesti joko tai -asetelmana. Se on johtanut myös tutkimuskoulutuksessa haasteisiin opetuksen lähtökohdista: millaisten, jos minkäänlaisten, periaatteiden ja normien puitteissa tieteitä tehdään ja tulisi tehdä? Tulkitsen tieteen normeja dualistisesti

⁹⁵ Emt., 24.

⁹⁶ Engeström 1995; 1987.

⁹⁷ Ks. Lappalainen 1999; Pihamaa 2011.

⁹⁸ Huhtinen 2001, esipuhe.

⁹⁹ Huhtinen & Rantapelkonen 2001; Hyytiäinen 2013.

¹⁰⁰ Toiskallio & Mäkinen 2009, 81; Mäkinen 2008.

¹⁰¹ Olen suomentanut nämä nk. CUDOS-normit universalismiksi, kommunialismiksi, pyyteettömyydeksi ja järjestelmälliseksi epäilyksi, ks. Toiskallio & Mäkinen 2009, 88–91. Esimerkiksi Kalleberg 2007 laajentaa mertonilaista tulkintaa lisäten normistoon myös omaperäisyyden ja nöyryyden päätyen nk. CUDOSH-normistoon.

¹⁰² Merton 1942.

¹⁰³ Tulkitsen Mitroffin (1974, 579) kannattavan dualistista tulkintaa tieteen normeista ja vastanormeista mutta ei dikotomisesta tulkintaa, jonka mukaan meidän tulisi valita joko mertonilaiset tai mitroffilaiset normit tieteen toiminnan ohjausvälineiksi. Täten meidän tulee olla perillä sekä mertonilaisten että mitroffilaisten normien perusteluista ja sovelluksista. Esimerkiksi Ziman (2000) on jatkanut tätä normidebattia omalla nk. PLACE-ki-teytyksellään viitaten teollistuneen tieteen normeihin yksityisoikeudellisuuteen, paikalliseen, autoritaarisuuteen, ongelmakeskeisyyteen ja asiantuntijuuteen.

¹⁰⁴ Mitroff, emt.

ellen peräti dialektisesti. Tarkoitan tällä sitä, että myös tutkimuskoulutuksessa sekä normeihin että vastanormeihin tutustuttaminen lienee paikallaan ja mielestäni tämä tulisi tehdä **kuvion 1** havainnollistamassa toimintaverkostossa. Tosin pelkkä tutustuttaminen normeihin ja vastanormeihin ei riitä, vaan näitä resursseja tulisi oppia soveltamaan erilaisissa käyttötilanteissa ja konteksteissa.

Edelleen on tarpeen tiedostaa, etteivät normit ole universaalisti muuttumattomia, ainakaan edustamastamme historiatietoisesta näkökulmasta tarkasteltaessa. Keskeinen kysymys kuuluukin, miten voimme sotatieteissäkin erotella epäeettisen normipoikkeaman normien muutoksesta ja kehitymisestä osana globalisoituvan yhteiskuntamme tieteellistä tutkimustoimintaa? Esimerkiksi Mertonin mukaan salailu (engl. *secrecy*) on kommunialismin eli yhteisöllisyyden antiteesi¹⁰⁵, mutta sotatieteiden keskeiseksi väitetty teesi.¹⁰⁶ Tieteen normeja ja vastanormeja koskevaan debattiin liittyviä tieteentutkimuksia tulkiten tieteen normit, kuten kommunialismi, pyyteettömyys ja omaleimaisuus, ovat edelleen elinvoimaisia ainakin tieteiden parissa,¹⁰⁷ mutta entä sotatieteissä nykyisenä jälkiakateemisena¹⁰⁸, kaupallistuvana sekä patentointiin ja avoimuuteen¹⁰⁹ tähtäävänä aikanamme?

Maanpuolustuskorkeakoulu on olemassaolonsa aikana pyrkinyt profiloitumaan sekä yliopistollisena että perinteisenä, etenkin upseeriprofession, koulutus- ja kasvatusorganisaationa. Aika näyttää, ansaitseeko se jatkossakin paikkansa tällä alati kehittyvällä korkeakoulutuksen ellei peräti yliopistollisen toiminnan saralla. Yhteiskunnallisen palvelutehtävänsä perusluonteen takia upseeriprofessio joutuu jatkossakin tasapainoilemaan toisaalta salaamistarpeidensa ja toisaalta julkisen tutkimusperustaisen toiminnan välillä. Oheistuotteena upseeriprofessio voi sotilastoimintaan kohdentuneen tieteellisen tutkimuksen tuloksin entisestään kehittää tiedeperustaansa turvaten samalla yhteiskunnallisen asemansa.

¹⁰⁵ Merton 1942, 272; Tuunainen & Knuuttila 2008, 145; Knuuttila 2012, 835; ks. Toiskallio & Mäkinen 2009.

¹⁰⁶ Hyttiäinen 2012; 2013; tässä teoksessa; Rantapelkonen 2013.

¹⁰⁷ Knuuttila 2012; Tuunainen & Knuuttila 2008; vrt. Jones 2009; Etzkowitz 1998.

¹⁰⁸ Ziman 2000.

¹⁰⁹ Tarkoitan vapaan (ks. open source -toiminta) ja suljetun toiminnan välistä jännitettä globalisoituvissa (innovaatio)yhteiskunnissamme, ks. Tuomi 2002; von Hippel 2005.

LÄHTEET

Abbott, Andrew 1988. *The System of Professions: An Essay on the Division of Expert Labor*. Chicago: Chicago University Press.

Ahola, Sakari 1996. ”Different but equal” eli mikä ammattikorkeakouluissa on erilaista? Teoksessa Liljander, Juha-Pekka (toim.): *Erilaistuva korkeakoulutus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Aro, Mikko 2003. Pitääkö koulutus lupauksensa? *Sosiologia* 40, 4, 313–328.

Aro, Mikko 2014. *Koulutuserinflation: koulutuserinflation ja koulutuksen arvo Suomessa 1970–2008*. Turku: Juvenes Print.

Bowker, Geoffrey C. & Star, Susan L. 1999. *Sorting Things Out: Classification and Its Consequences*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Clark, Burton R. 1983. *The Higher Education System: Academic Organization in Cross-National Perspective*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press.

Elzinga, Aant 1990. The knowledge aspect of professionalization: the case of science-based nursing education in Sweden. Teoksessa Torstendahl, Rolf & Burrage, Michael. (toim.): *The Formation of Professions: Knowledge, State and Strategy*. Worcester, UK: Sage publications.

Engeström, Yrjö 1987. *Learning by expanding: an activity-theoretical approach to developmental research*. Helsinki: Orienta-Konsultit.

Engeström, Yrjö 1995. *Kehittävä työntutkimus: perusteita, tuloksia ja haasteita*. Helsinki: Edita Prima.

Etzkowitz, Henry 1998. The norms of entrepreneurial science: cognitive effects of the new university-industry linkages. *Research Policy* 27, 8, 823–833.

Giddens, Anthony 1984. *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press.

Gieryn, Thomas F. 1983. Boundary-work and the Demarcation of Science from Non-Science: Strains and Interests in Professional Ideologies of Scientists. *American Sociological Review* 48, 6, 781–795.

Gieryn, Thomas F. 1999. *Cultural Boundaries of Science: Credibility on the Line*. Chicago: The University of Chicago Press.

Habermas, Jürgen 1984. *The Theory of Communicative Action: Reason and the Rationalization of Society. Volume One.* Translated by Thomas McCarthy. Boston: Beacon Press.

Habermas, Jürgen 1987. *The Theory of Communicative Action: Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason. Volume Two.* Translated by Thomas McCarthy. Boston: Beacon Press.

Hallila, Allan 1967. Sotatieteellinen tutkimus tutkimustoiminnan kokonaiskentässä. *Tiede ja ase* 25. Länsi-Savon Kirjapaino: Mikkeli, 14–24.

Halonen, Pekka 2007. *Puolustusvoimien koulutuskulttuurin rakentuminen.* Helsinki: Edita Prima.

Heinonen, Jarmo E. A. 2006. *Suomalaisten tiede- ja ammattikorkeakoulujen opinnäytetyöt ohjaajien silmin.* Tampere: Juvenes Print.

Hoikkala, Tommi, Salasuo, Mikko & Ojajarvi, Anni 2009. *Tunnetut sotilaat: Varusmiehen kokemus ja terveystaju.* Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Honkonen, Risto & Virta, Sirpa 2004. *Tutkimus ja poliisiprofession rakentaminen.* *Oikeus* 33, 1, 73–79.

Huhtinen, Aki-Mauri 2001. *Oppilasupseerit tutkijoina: Tieteellisen tiedon tuottaminen Maanpuolustuskorkeakoulussa. Laadullinen tutkimus murrosajan ihmistieteellisenä tutkimuksena.* Helsinki: Edita.

Huhtinen, Aki-Mauri & Rantapelkonen, Jari 2001. *Taistelut, kokemus ja tieto: Näkemys sotatieteellisestä viestitaktiikasta.* Loimaa: Loimaan kirjapaino.

Hyytiäinen, Mika 2002. *Maavoimien taistelun kuvat 2020: Tutkimussuunnitelma ja kritiikki.* Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Hyytiäinen, Mika 2012. *Vaikuttamista muutoksessa. Puhe Maanpuolustuskorkeakoulun lukuvuoden avajaisissa 6.9.2012.* <http://www.panssariprikaati.fi/wcm/a413ff804ca13c29ad4eed7099b6c5ad/120906+Hyytiaisen+puhe.pdf?MOD=AJPERES> (viitattu 26.11.2013).

Hyytiäinen, Mika 2013. *Tilattu tutkimus ja tieteen vapaus – pohdintaa sovelletun taktiikan näkökulmasta.* *Defensor Patriae, Maanpuolustuskorkeakoulun lehti* 2/2013, 10–13.

Iskanius, Markku 1997. *Operaatiotaidon ja taktiikan tutkimus sekä tutkimusmenetelmät.* Vaasa: Ykkös-Offset.

Jones, Mark P. 2009. *Entrepreneurial Science: The Rules of the Game.* *Social Studies of Science* 39, 6, 821–851.

Kalleberg, Ragnvald 2007. A Reconstruction of the Ethos of Science. *Journal of Classical Sociology* 7, 2, 137–160.

Kesseli, Pasi 2006. Operaatiotaidon tutkimuksen ja opetuksen haasteita: Sotataidosta käsitteenä. Teoksessa Huhtinen, Aki-Mauri & Toiskallio, Jarmo (toim.): *Maanpuolustuskorkeakoulu – kehittyvä sotatieteellinen yliopisto*. Professori Mikko Viitasalon juhlakirja. Helsinki: Edita Prima, 77–93.

Kesseli, Pasi 2007. War Studies at the Finnish National Defence University. Teoksessa Kristiansen, Tom & Olsen, John A. (toim.). *War Studies: Perspectives from the Baltic and Nordic War Colleges*. Oslo: Norwegian Institute for Defence Studies, 63–85.

Kesseli, Pasi 2008. Operaatiotaito ja taktiikka tieteenalana. Teoksessa Huttunen, Mika & Metteri, Jussi (toim.): *Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*. Helsinki: Edita Prima, 8–20.

Kiikeri, Mika & Ylikoski, Petri 2004. Tiede tutkimuskohteena: filosofinen johdatus tieteen tutkimukseen. Tampere: Tammer-Paino.

Knuuttila, Tarja 2012. Contradictions of Commercialization: Revealing the Norms of Science? *Philosophy of Science* 79, 5, 833–844.

Korkeakoulujen arviointineuvosto 2000. *Maanpuolustuskorkeakoulun arviointi*. Julkaisuja 2/2001. Helsinki: Edita.

Korkeakoulujen arviointineuvosto 2011. *Maanpuolustuskorkeakoulun laadunvarmistusjärjestelmän auditointi*. Julkaisuja 2/2011. Tampere: Tammerprint.

Laiho, Anne 2005. ”Sisar tieteen saloissa” – sairaanhoitajien akatemisoimisprojekti Pohjoismaissa 1900-luvulla. Turku: Painosalama.

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 1999. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621> (viitattu 26.11.2013).

Lappalainen, Matti 1975. Piirteitä sotatieteen luonteesta, rakenteesta ja asemasta tieteiden kokonaisuudessa. Teoksessa *Sotatieteen laitos 1925–1975*. Joensuu: Pohjois-Karjalan Kirjapaino, 48–70.

Lappalainen, Matti 1983. *Sotatiede*. Teoksessa *Strategian käsikirja*. Sotatieteen laitoksen julkaisuja XXI. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 146–149.

Lappalainen, Mikko 1999. Oppiva organisaatio henkilökunnan sodan ajan toimintakyvyn kehittäjäksi – sovelluskohteena ilmatorjunta-aselaji. *Maanpuolustuskorkeakoulun diplomityö*.

Leont’ev, A.N. 1981. *Problems of the development of the mind*. Moscow: Progress.

Luhmann, Niklas 1995. *Social Systems*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Luoma, Kaisu & Mälkki, Juha 2008. Theorising Challenges of Transformation in Military Pedagogy. Preparing to experience the unexpected and exceeding the limits of our comfort zone. Konferenssipaperin luonnos 22.4.2008. Saatavissa kirjoittajalta.

Luoma, Kaisu & Mälkki, Juha 2009a. Preparing to experience the unexpected: The challenges of transforming soldiership. Viimeistely konferenssipaperi 25.6.2009. Saatavissa kirjoittajalta.

Luoma, Kaisu & Mälkki, Juha 2009b. Preparing to experience the unexpected: The challenges of transforming soldiership. *Tiede ja ase* 67. Vantaa: Multi-print, 110–132.

Maanpuolustuskorkeakoulu 2006. Maanpuolustuskorkeakoulun strategia 2006–2016. 39/10/D/I/17.1.2006.

Maanpuolustuskorkeakoulu 2010. Maanpuolustuskorkeakoulun strategia 2010. HG626/11.5.2010.

Maanpuolustuskorkeakoulu 2012. Maanpuolustuskorkeakoulun strategia 2015. HI732/1.10.2012.

Maanpuolustuskorkeakoulu 2014a. Maanpuolustuskorkeakoulun työjärjestys. HK65/23.1.2014.

Maanpuolustuskorkeakoulu 2014b. Maanpuolustuskorkeakoulun toimintasuunnitelma 2015. AK10722/10.12.2014.

Merton, Robert K. 1942. A note on science and democracy. *Journal of legal and political sociology* 1., 115–126.

Miettinen, Reijo, Samra-Fredericks, Dalvir & Yanow, Dvora 2009. Re-turn to practice: an introductory essay. *Organization Studies* 30, 12, 1309–1327.

Mitroff, Ian I. 1974. Norms and Counter-Norms in a Select Group of the Apollo Moon Scientists: A Case Study of the Ambivalence of Scientists. *American Sociological Review*, 39, 579–595.

Myllyniemi, Urho 1989. Operaatiotaidon ja taktiikan tutkimus. Mitä se on. Tarvitaanko sitä. *Tiede ja ase* 47. Joensuu: PunaMusta, 116–134.

Mäkinen, Juha 2006. *The Learning and Knowledge Creating School: Case of the Finnish Defence College*. Helsinki: Edita Prima.

Mäkinen, Juha 2007. Crossing the boundaries between military educational institutions and military units – a case of Finnish senior staff officer education. Teoksessa Annen, Hubert & Royl, Wolfgang (toim.): *Military Pedagogy in Progress*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 227–243.

Mäkinen, Juha 2008. Military sciences emerging from the intersection of military and civilian cultural spheres. Teoksessa Mutanen, Arto. (toim.): *The Many Faces of Military Studies: A Search For Fundamental Questions*. Helsinki: Edita Prima, 95–106.

Mäkinen, Juha 2011a. Muuttuvat Puolustusvoimat – muuttumaton sotiluus? Tiede ja ase 69. Helsinki: Hakapaino, 79–95.

Mäkinen, Juha 2011b. Military pedagogical comments on the expeditionary mindset – a Finnish interpretation. Teoksessa Fürst, Henrik & Kümmel, Gerhard (toim.): *Core values and the expeditionary mindset: Armed Forces in metamorphosis*. Baden Baden: Nomos, 113–126.

Mäkinen, Juha (painossa). Educating both Cadets and Civilians in Times of General Conscription. Teoksessa Paul Ertl (toim.): *Armed Forces and Society in the 21st Century: Values, Needs and Ends*. Springer Science International: Cham/Wiesbaden.

Mäkinen, Juha & Anttonen, Johanna 2012. Sotilasprofessio ja ”poliisiprofessio” osana professioiden systeemiä – kohti koulutusjärjestelmien yhteiskehittelyä? Artikkelit Sisäisen turvallisuuden tutkimusseminaaria varten. Saatavissa kirjoittajilta.

Mälkki, Juha 2008. Herrat, jätkät ja sotataito. Kansalaissotilas- ja ammattisotilasarmeijan rakentuminen 1920- ja 1930-luvulla ”talvisodan ihmeeksi”. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Mälkki, Juha 2010. Sotataitoa ihmisten johtajille. Helsinki: Edita Prima.

Mälkki, Juha 2013. *Operational Art & Design: Western Traditions and the New Challenges*. Tampere: Juvenes Print.

Mälkki, Kaisu 2011. *Theorizing the nature of reflection*. Helsinki: University Print.

Mälkki, Kaisu & Mälkki, Juha 2013. Preparing to Experience the Unexpected – The Challenges of Transforming Soldiership. Teoksessa Annen, Hubert, Nakas, Can & Mäkinen, Juha (toim.): *Thinking and Acting in Military Pedagogy*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 27–50.

Määttä, Jukka 2013. Asepalveluksen ja opinto- ja työuran yhteenliittymät. Teoksessa Mäkinen, Juha (toim.): *Asevelvollisuuden tulevaisuus*. Tampere: Juvenes Print, 185–193.

Nevala, Arto 1999. Korkeakoulutuksen kasvu, lohkoutuminen ja eriarvoisuus Suomessa. Helsinki: Hakapaino.

Niiniluoto, Ilkka 1993. Uusien tieteiden synty: kuusi malli. Teoksessa Haaparanta, Leila, Koskinen, Ismo, Oesch, Erna & Vadén, Tere. (toim.): *Malli Metodi Merkitys: Esseitä Veikko Rantalan 60-vuotispäivän kunniaksi*. Tampere: Tampereen yliopisto, 187–197.

Niiniluoto, Ilkka 2002. Johdatus tieteenfilosofiaan: Käsitteen- ja teorianmuodostus. Keuruu: Otavan kirjapaino.

OECD 1991. *Alternatives to Universities*. Pariisi: OECD.

OECD 2013. *Education at a glance*. http://www.oecd-ilibrary.org/education-at-a-glance_19991487 (viitattu 20.2.2014).

Opetushallitus 2013. *Koulutusnetti*. <http://www.koulutusnetti.fi/> (viitattu 26.11.2013).

Pihamaa, Niko 2011. Sotilaallisen kriisinhallintaoperaation tilannetietoisuuden tuottamisen toimintatapamalli kehittävän työntutkimuksen kohteena. Maanpuolustuskorkeakoulun diplomityö.

Puheloinen, Ari 2012. Puhe 202. Maanpuolustuskurssin avajaisissa Helsingissä 10.9.2012. <http://tinyurl.com/kh6sotx> (viitattu 10.9.2012).

Rantapelkonen, Jari 2013. Salainen tutkimus – sotatieteellinen erityispiirre. *Defensor Patriae*, Maanpuolustuskorkeakoulun lehti 3/2013, 20–23.

Rekkedal, Nils M. 2006. Nykyaikainen sotataito: Sotilaallinen voima muutoksessa. Suomentanut Ritva Eskola. Toimittanut Juha Mälkki. Helsinki: Edita Prima.

Rinne, Risto 2002. Binaarimallista Bolognan tielle: erilliset ammattikorkeakoulut tulevat ja menevät. Teoksessa Liljander, Juha-Pekka (toim.): *Omalla tiellä: Ammattikorkeakoulut kymmenen vuotta*. Helsinki: Edita Prima.

Rinne, Risto & Jauhiainen, Arto 1988. *Koulutus, professionaalistuminen ja valtio: julkisen sektorin koulutettujen reproduktioammattikuntien muotoutuminen Suomessa*. Turku: Painosalama.

Ruhala, Kalevi 1990. Sotatiede rauhan aikakaudella. Teoksessa Perko, Touko (toim.): *Tiede muutosten maailmassa*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino, 87–91.

Siltala, Juha 2004. Työelämän huonontumisen lyhyt historia: muutokset hyvinvointivaltioiden ajasta globaaliin hyperkilpailuun. Keuruu: Otavan kirjapaino.

Sivonen, Pekka (toim.) 2013. Suomalaisia näkökulmia strategian tutkimukseen. Tampere: Juvenes Print.

Star, Susan, L. 1989. The structure of ill-structured solutions: boundary objects and heterogeneous distributed problem solving. Teoksessa Gasser, Les & Huhns, Michael N. (toim.): Distributed artificial intelligence. Volume II. London: Pitman Publishing.

Toiskallio, Jarmo & Mäkinen, Juha 2009. Sotilaspedagogiikka: sotiluuden ja toimintakyvyn teoriaa ja käytäntöä. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Trafford, Vernon 2013. Professor emeritus Vernon Trafford. http://www.anglia.ac.uk/ruskin/en/home/faculties/fhsce/about/staff/a-z/vernon_trafford.html (viitattu 26.11.2013).

Tuomi, Ilkka 1999. Corporate Knowledge: Theory and Practice of Intelligent Organizations. Helsinki: Hakapaino.

Tuomi, Ilkka 2002. Networks of Innovation: Change and Meaning in the Age of the Internet. Great Britain: Oxford University Press.

Tuunainen, Juha & Knuuttila, Tarja 2008. Determining the Norms of Science: From Epistemological Criteria to Local Struggle on Organizational Rules? Teoksessa Välimaa, Jussi & Ylijoki, Oili-Helena (toim.): Cultural Perspectives on Higher Education. Springer.

Vahtolampi, Esko 2013. Maanpuolustuskorkeakoulu 20 vuotta: Sotilasyliopiston ensiaskeleet 1993–2013. Tampere: Juvenes Print.

Valtonen, Vesa 2010. Turvallisuustoimijoiden yhteistyö operatiivis-taktisesta näkökulmasta. Helsinki: Edita Prima.

Varis, Tapio 1983. Rauhantutkimus. Teoksessa: Strategian käsikirja. Sotatieteen laitoksen julkaisuja XXI. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 71–73.

Vartia, Pentti & Ylä-Anttila, Pekka 2003. Kansantalous 2028. Helsinki: Yliopistopaino.

Viitasalo, Mikko 2002. Sotatieteet ja niiden kehittyminen Suomessa 21. vuosisadalla. Tiede ja ase 60, 7–20.

von Hippel, Eric 2005. Democratizing Innovation. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Vuolanto, Pia 2013. Boundary-work and the vulnerability of academic status: the case of Finnish nursing science. Tampere: Suomen yliopistopaino, Juvenes Print.

Yliopistolaki 2009. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2009/20090558> (viitattu 20.2.2014).

Ziman, John 2000. *Real Science: What it is, and what it means*. Cambridge: Cambridge University Press.

3 TOHTORIUPSEERI – KRIITTINEN TUTKIJA VAI SELVITYSMIES?

Tieteellisyyden ja upseeriuden yhdistäminen puolustusvoimien tutkimuskentän pöörteissä

Jan Hanska

Tämän artikkelin keskeisenä kysymyksenä on pohtia jännitettä, joka esiintyy monen upseerin elämässä ja korostuu entisestään tohtorikoulutettujen upseerien arjessa. Akateeminen kriittisyys ja upseerin hyveisiin kuuluva kuuliaisuus eivät aina esiinny täydessä harmoniassa ja toisinaan ristiriidat näiden välillä voivat kärjistyä. Tässä artikkelissa pohditaan, ovatko akateeminen kriittisyys ja upseerin kuuliaisuus pahimmassa tapauksessa toisensa poissulkevia vaatimuksia. Onko puolustusvoimissa ja sotatieteissä laajemmin sellaisia aiheita tai jopa aihealueita, joita upseeri ei voisi akateemisuuden periaatteita noudattaen tutkia? Onko aiheita, joita tulisi tutkia, mutta joiden tutkimuksen sotilasparadigma ja konventiot tekevät epäsuotaviksi? Akateeminen tutkimus hakee puolustusvoimissa edelleen uomiaan ja tämä artikkeli omalta osaltaan mietiskelee suuntia, joihin se voisi kulkea.

Tämä artikkelin yhtenä päätavoitteena on puolustusvoimien tutkimuskentän problematisoinnin lisäksi yhdistää tekstissä tieteellisyys ja poleemisuus. Tekstin on tarkoitus olla provosoiva ja toivottavasti herättää ajattelua upseerin ja akateemikon vastuusta. Upseeria toki sitoo organisaatiokulttuuri ja ohjesääntö- sekä normipohja hänen virkansa hoidossa, mutta väitän, että mikäli virka kohdistuu tieteen tekemiseen, nousee tutkimuksellinen etiikka samalle tasolle toimintaa ohjaavana tekijänä. Jos upseeri joutuu ristiriitatilanteeseen rooliensa välillä, on hänen pahimmassa tapauksessa tehtävä arvovalinta, jonka vaikutukset heijastuvat hänen koko loppu-uraansa. Tämä artikkeli pyrkii tekemään pesäeron puolustusvoimien organisaatiokulttuurin sisäiseen vaatimukseen, jonka mukaan ongelmaa esitettäessä tulee kyetä tarjoamaan siihen vastaus. Artikkelilla pyritään postmodernismin perinteiden mukaisesti herättämään ajatuksia, avaamaan keskustelua ja nostattamaan kritiikkiä.

Jo Laki puolustusvoimista on tekijä, joka asettaa vaatimuksia tutkimusta tekeville upseerille. Sen mukaan jokaisen ammattisotilaan ”on virkatehtävissään ja yksityiselämässään käyttäydyttävä siten, ettei hän menettele tavalla, joka on omiaan vaarantamaan luottamusta puolustusvoimille kuuluvien tehtävien

asianmukaiseen hoitoon.”¹ Vaikka kyseessä on ensisijaisesti käyttäytymistä ohjaava normi, voidaan sitä soveltaa myös tutkimukseen. Jos upseeri akateemikkona tutkisi esimerkiksi kokonaisuomaanpuolustuksen järjestelyjä ja tulisi akateemisen rehellisyytensä johdattamana loppupäätelmään, että Suomea kokonaisuutena ei kyetä näillä resursseilla puolustamaan, voitaisiin hänen julkaisemansa tuloksen katsoa vaarantavan luottamusta puolustusvoimien tehtävien hoitoon, koska se luo kuvan, että puolustusvoimien päätehtävien toteutuskyky on vaarantunut. Tämä ongelma on helppo ohittaa sillä, että tutkimus luokitellaan salaiseksi, jolloin sen havainnot eivät leviä julkisuuteen. Kysymys on myös siitä, haluaisiko puolustusvoimatkaan organisaationa tukea itseään näin kriittisesti tarkastelevaa ja ehkä jopa sen olemassaolon kyseenalaistavaa tutkimusta? Voimmeko kyseenalaistaa maanpuolustuksemme fundamentit kuten esimerkiksi koko maan puolustamisen tarpeen?

Tieteen tekeminen on iteratiivinen itseään jatkuvasti kehittävä prosessi, jossa kyseenalaistetaan totena pidettyjä aksioomia ja kerätään todistusaineistoa omien väitteiden tueksi. Tieteen tekemisen määritelmän mukaan tiede pyrkii olemaan objektiivinen, julkinen ja itseään korjaava.² Kriittisyys on osa tiedettä, jonka luonteeseen ja olemukseen kuuluu peruslähtökohtienkin asettaminen kyseenalaiseksi. Kaikki sotilaallinen tutkimus ei voi turvallisuusvaatimusten myötä olla julkista, mutta toteutuuko vaatimus itsensä korjaavuudesta, jos tiedeyhteisö ei pysty tarkastamaan tutkimustuloksia? Jos löydetään perustavanlaatuisia virheitä, onko niiden esiintuominen julkisesti tai edes puolustusvoimien sisäisesti hyväksyttävissä, jos niiden korjaaminen on rakenteellisesti mahdotonta?

Puolustusvoimien tutkimuskentän dualistinen luonne

Heti alussa meidän tulee tehdä keskeinen määrittely ja rajalinjojen veto puolustusvoimien kontekstissa tehtävästä tutkimuksesta. Tutkimuksen suhteen voidaan tehdä karkea periaatteellinen kahtiajako tutkimus- ja kehittämistoimintaan (T&K) ja muuhun tutkimukseen. T&K-toiminnan ulkopuolelle jäävä tutkimus käsittää niin Maanpuolustuskorkeakoulun (MPKK) tekemän perustutkimuksen, sotatieteiden yleisen ja siihen kuuluvien tieteenalojen sisäisen itsemäärittelyprosessin kuin muunkin puhtaasti akateemisia tarkoituksia tavoittelevan soveltavan tutkimuksen. Tulen käyttämään tästä tutkimuksesta termiä ”akateemisorientoitunut tutkimus.” Sitä luonnehtii tapa ja pyrkimys tehdä tutkimusta tieteen itsensä kehittämiseksi eikä ainoastaan käytännön toiminnan tehostamiseksi. Tämä taksonomia on osin keinotekoinen, sillä MPKK:n tekemän tutkimuksen johtajuutena on usein, että tutkimuksen tulee suuntautua puolustusvoimien kannalta tärkeisiin aiheisiin tai osa-alueisiin. Esimerkiksi taktiikan ja operaatiotaidon tutkimus keskittyy suomalaisen

¹ Laki puolustusvoimista 2007, 4 luku, 42§.

² Haaparanta & Niiniluoto 1991.

operaatiotaidon kehittämiseen. Esimerkiksi professori Pekka Sivonen on määritellyt koko edustamansa strategian tutkimuksen suppeasti siten, että sillä tähdätään Suomen turvallisuuspäämäärien tukemiseen. Tämän suuntainen asennoituminen rajoittaa voimakkaasti tieteen itsensä kehittämistä.

T&K-toimintaa ja sen akateemista perustaa ei tule väheksyä, mutta sen liikkeelle panevana voimana eivät ole ensisijaisesti akateemiset kunnianhimit vaan toimintatapojen kehittämisen vaatimukset. Keskeisin T&K-resurssi on Puolustusvoimien tutkimuslaitos, jonka päämääränä on luoda kokonaisvaltainen tietopohja johdon päätöksenteolle yhdistämällä materiaalia, ihmistä ja toimintaperiaatteita koskevat laajat näkemykset.³ Molemmat tutkimussuuntaukset vaativat korkeaa akateemista ammattitaitoa, mutta tutkimus- ja kehittämistoiminta on usein kvantitatiivista ja sillä pyritään mitattaviin tuloksiin. Akateemisorientoitunut perustutkimus voi olla kvalitatiivisempaa ja sen tuloksia on toisinaan hankala purkaa numeraaliseen muotoon. Perustutkimus mahdollistaa organisaation kehittämisen analysoimalla sen toimintaperiaatteita ja -tapoja ja paikantamalla kehittämisalueita. Esimerkiksi taktiikan ja operaatiotaidon alaan liittyvä tutkimus tuottaa uutta tietoa, joka jalkautuu aikanaan mahdollisesti doktriiniin ja ohjesääntöihin. T&K-toiminnalla kehitetään puolustusvoimia usein välittömämmin ja tarkoitushakuisemmin, ja siten sen on helpompaa nähdä johtavan konkreettisiin tuotteisiin ja tavoitteisiin.

Akateemisorientoitunutta tutkimusta tuotetaan tiedon lisäämiseksi mahdollisesti jopa ilman, että saadulla tiedolla olisi välitön itseisarvo puolustuskyvyn tai sotilaallisten suorituskykyjen kehittämiseksi. Sen tutkimuksen tulee olla filosofisempaa, laajempaa ja yleispätevämpää. Kun sen avulla kyetään muodostamaan teoria tai osoittamaan esimerkiksi tarve uuden puolustusjärjestelmän suorituskyvyn osa-alueen luomiseksi, voidaan tulosten perusteella antaa T&K-koneistolle tehtäväksi tutkia, millainen suorituskyky, doktriini tai toimintaperiaate on tarkoituksenmukaisin tarpeen täyttämiseksi. Mikäli perustutkimus tuottaa tiedon tarpeesta lisätä joukkojen liikkuvuutta, T&K -toiminta saa aikaan lopullisen tuotteen, jolla pyrkimykseen päästään, esimerkiksi mönkijät tai kuljetushelikopterit. Tämän jälkeen toiminnan ja resurssien suunnittelu- ja seurantaprosessin (TRSS)⁴ kautta tulisi rahoittaa suorituskyvyn rakentaminen. Esimerkki on yksinkertainen, mutta se kuvaa siirtymistä yleisestä tiedosta tilannesidonnaiseen sovellukseen, joka lopulta toteutetaan. Lisäämällä tiedon määrää perustutkimuksella kyetään paremmin tekemään ratkaisuja, joissa tutkimustuloksia voidaan hyödyntää hankkeissa ja projekteissa.

Samalla T&K-tutkimus voi tuottaa syötteitä yleisten periaatteiden tarkastelusta akateemisorientoituneen tutkimuksen tehtäväksi. Puolustusvoimien tutkimuslaitos tuottaa tutkimusta asiakaslähtöisesti ja pyrkii yhdistämään monialaosaa-
misensa (”taito – teknologia – ihminen”) laajoihin tutkimuskokonaisuuksiin, mutta lopputuotteiden käytettävyyteen ja vaikuttavuuteen keskittyen.⁵

³ Puolustusvoimien tutkimuslaitoksen toimintakäsily 2014, liite 1, 1.

⁴ Toiminnan ja resurssien suunnittelu sekä seuranta puolustusvoimissa (TRSS) 2007.

⁵ Puolustusvoimien tutkimuslaitoksen toimintakäsily 2014, liite 8, 1.

Molempien tutkimustyyppien tulee kyetä ruokkimaan toisiaan. Akateemiso-rientoitunut tutkimus mahdollistaa sotatieteiden paradigmojen kehittämisen, mutta myös tukee T&K-toimintaa luomalla sille perustan. Perustutkimuksen tekeminen lisää tutkijan ammattitaitoa ja valmiuksia. Puolustusvoimat määrittelee itsensä ”oppivaksi organisaatioksi”, joka pyrkii toteuttamaan ”tutkivaa työtettä.”⁶ Akateemisen osaamisen laajentaminen ja syventäminen on osa puolustusvoimien organisaatiokulttuurin kehittämistä, sillä se parantaa upseeriston kykyä tutkimuksellisen kriittisyyden ja objektiivisuuden toteuttamiseen myös muissa tehtävissään.

Insinööri majuri Tero Solante on diplomityössään tutkinut puolustusvoimien T&K-toiminnan suhdetta suorituskykyjen rakentamiseen ja kokonaishallintaan, eivätkä kaikki hänen johtopäätöksensä ole mairittelevia. Solante toteaa, että sotilasopetuslaitoksissa laadittavia opinnäytetöitä ei hyödynnetä systemaattisesti. Vielä huolestuttavampi on hänen havaintonsa T&K-toiminnan kokonaisuudesta: suorituskykymallin osa-alueista käyttö- ja toimintatavat sekä organisaatiot ja kokoonpanot jäävät tutkimuksen ulkopuolelle painopisteen ollessa materiaalin tutkimisessa.⁷

Oleellinen ero T&K-tutkimuksen sekä puhtaita sotatieteellisiä intressejä täyttävän tutkimuksen välillä on aikakriittisyys. Ensimmäisessä tutkittavat aiheet tulee asettaa riittävän aikaisin jotta tutkitaan oikeaa asiaa oikean tahon toimesta ja jotta tutkimus valmistuu siten, että tuloksia voidaan käyttää päätöksenteossa. Tätä ajoittamista ei ole kuitenkaan ohjeistettu, ja siksi tutkimustuloksia ei saada käyttöön tutkimuskysymyksiin liittyvän suunnitteluprosessin kannalta oikeaan aikaan.⁸ Tämä ilmenee usein siten, että strategisen suunnitteluprosessin, TRSS-prosessin ja tutkimuksen toteuttamisen synkronointi ei täysin toimi. Monessa tapauksessa tutkimus, jolla pyritään ratkaisemaan tiettyä ongelmaa, valmistuu vasta sen jälkeen, kun päätös ongelman ratkaisusta on jo tehty. Esimerkiksi Maavoimien taistelu 2015:en siirtymisestä tehtiin päätös ilman perinpohjaista perustutkimusta. Sen esisuunnitteluvaiheen tutkimukset, sotapelitulokset ja muu materiaali on salaista eikä ole helposti saatavilla edes puolustusvoimien sisäiseen vertaisarviointiin. Päätös uuteen taistelutapaan siirtymisestä oli käytännössä tehty ennen kuin varsinainen testivaihe alkoi TROMBI-harjoituksen kaltaisin laajemmin testauksin. Samalla virkaurakursien opiskelijat laativat taktiikan ja operaatiotaidon alan tutkimuksia aihepiiristä tuottaen lisätietoa, miten taistelun suunnitellaan toteutuvan.

Pahimmassa tapauksessa on nähtävissä tilanne, että tulevaisuudessa jonkin päätöksen kohdalla tutkimuksella voitaisiin pyrkiä jälkikäteisesti legitimoimaan huono valinta ja ikään kuin retrospektiivisesti todistamaan valinnan

⁶ Tästä ks. esim Halonen 2007.

⁷ Solante 2013, 97–101.

⁸ Ks. Solante, emt., 106.

oikeellisuus. Tämänkaltaisen tutkimus olisi laadultaan ja integriteetiltään kyseenalaista, ja tulee toivoa, että jatkossakin tutkimuskenttä tuottaa riittävän tiedon puolustusvoimien ylimmän johdon päätöksenteon tueksi ja pelko pysyy hypoteettisena.

Jopa ilman varsinaista tarkoituksellista manipulaatiota tutkimuksesta voi huonolla ajoituksella toteutettuna tulla todellinen nollatutkimus, jonka ainoa hyöty on jälkiviisastelu. Sotatieteiden tieteenfilosofinen pohdiskelu sen sijaan ei ole aikakriittistä. Sitä voidaan ja jopa tulee tehdä rauhallisesti, pohdiskellen, keskittyen enemmän tulosten laatuun kuin tutkimuksen nopeaan valmistumiseen. Solanteen kyselytutkimuksen vastausaineistosta, joka on kerätty tutkimuksen asiantuntijoilta puolustusvoimien sisällä, nousee esiin lausunto: ”Tieteenfilosofinen hömpä ja sivistyssanoilla näppäily ei paranna tuloksia edes PV:ssä.” Tämä selkeän filosofiavastainen lausunto kuvaa hyvin tutkimuksellista ilmapii-riä puolustusvoimissa, jossa ”insinööritieteiden” mitattavissa oleva ja tuloksien parantamiseen tähtäävä panos–tuotos-maailmankuva taistelee ihmistieteiden ymmärtävämpää tulkintaa vastaan. T&K-toiminnassa tuloksia tulee saada ja niiden avulla toimintaa parantaa, mutta kaiken puolustusvoimien tutkimuk-sen tulosten ei tarvitse olla mitattavissa euroissa tai toiminnan tehostumisen muina vertailulukuina. Puolustusvoimien ”päätulos” on lopulta valtakunnan ja sen kansalaisten sotilaallisen koskemattomuuden takaaminen ja sen myötä turvallisuus, joka on inhimilliseen kokemukseen perustuva tunne. Vaikka Suo-men itsenäisyys on binäärikäsite, Suomi joko on itsenäinen tai ei ole, kansa-laisten turvallisuuden tunne ja muutokset siinä eivät ole helposti puettavissa numeraalimuotoon, sillä jokainen tuntee omalla tavallaan.

Tutkimuksen ohjaus puolustusvoimissa

Kaksi keskeisintä puolustusvoimien kehittämiseen liittyvää dokumenttia eli strategisen suunnittelun (STRATSU) lopputuotteet Puolustusjärjestelmän tavoitetila ja Puolustusvoimien kehittämisohjelma ovat salaisia asiakirjoja, joiden sisältöön ”rivisotilaalla” ei ole pääsyä. STRATSU tuottaa puolustus-järjestelmän tavoitetilan, jonka komentaja esittelee puolustusministerille ja presidentille. Puolustusjärjestelmän tavoitetilasta johdetaan puolustusvoimien kehittämisohjelma. Näiden molempien dokumenttien laadinnan aikana hyväk-sytään erinäisiä tutkimuksia, joista kootaan puolustusvoimien tutkimusohjel-ma.¹⁰ Ainakin puolustusjärjestelmän tavoitetilan ja puolustusvoimien kehittä-misohjelman pääpiirteiden tulisi tavoitteiden myötä tulla henkilöstön tietoon TRSS-prosessin kautta niin annettuina tehtävinä kuin kehityskeskusteluiden sisällössäkin. Käytännön tasolla tilanne on kuitenkin se, että koska tavoitel-tava päämäärä ei ole selvillä ja tavoitetilan saavuttamisen aikajänne on kaksi-kymmentä vuotta, vuositasolla henkilöille ja nelivuotissyklillä organisaatioille annettavat tehtävät ilmenevät irrallisina eikä STRATSU liity arkitodellisuuteen.

⁹ Solante emt., liite 5, kommentti 38.

¹⁰ Strateginen suunnittelu puolustusvoimissa normaaliaikana, R400/11/E/II (2004). Puolustusjärjestelmän tavoit-tila on kokonaisuudessaan erittäin salainen ja puolustusvoimien kehittämisohjelmasta ainoastaan hankkeita käsittelevä osa on viranomaiskäyttö-tasoinen.

Puolustusvoimien tutkimusohjelma¹¹ on saman prosessin tuote. Sen kautta kyetään ohjaamaan MPKK:ssa, Puolustusvoimien tutkimuslaitoksessa ja puolustushaarojen johdolla laadittavaa tutkimusta määriteltyjen päämäärien saavuttamiseksi. Tutkimusohjelma on varsin laaja-alainen, mutta sen kaikkia aiheita leimaa tietotarve, jonka täyttämiseen tutkimus suunnataan. Tässä on omat ongelmansa. Tutkimuskulttuuri puolustusvoimissa on paikoin hyvinkin sirpaleista, sillä ”tutkimusyksiköitä” on varsin paljon ja konkreettinen ohjauksen elementti ei ole ainakaan vielä täysin rakentunut, vaikka Puolustusvoimien tutkimuslaitos onkin perustettu puolustushaarojen tutkimustoimintaa koordinoimaan ja tukemaan puolustusvoimallisten tarkoituksien saavuttamiseksi. Puolustusvoimauudistus muokkaa koko tutkimuskenttää radikaalisti, ja se toivottavasti selkeyttää ja keskittää tutkimuksen tekemistä koko puolustusvoimissa resurssien allokoimisen ja virkatyönä tehtävän tutkimuksen suhteen.

Puolustusvoimien tutkimuskentän toimijat tottelevat montaa isäntää. Puolustusministeriön strategisen suunnittelun opas linjaa, että ”Puolustusministeriön strategisen suunnittelun tueksi tilataan tutkimuksia ja selvityksiä joko puolustusvoimien tutkimuslaitoksilta tai puolustushallinnon ulkopuoliselta tutkimusyhteisöltä.”¹² Kaikki puolustusvoimille osoitettavat tehtävät käsittelevän puolustusvoimien tutkimusohjelmassa, johon puolustushaarat esittävät omia tarpeitaan. Lisäksi tutkimusohjelmaan sisällytetään myös puolustusvoimien ylimmän johdon tutkimustarpeet pääesikunnan kautta sekä MPKK:n ja tutkimuslaitoksen omat tutkimusaiheet. Näistä muodostuu puolustusvoimien T&K-suunnitelma aina nelivuotiskaudeksi. Tämäkään ei vielä riitä, sillä puolustusvoimissa tehtävää tutkimusta virkaurakurssien osalta ohjaavat myös puolustushaara- ja aselajikoulut sekä jopa yksittäiset joukko-osastot ehdottamalla tarpeellisia tutkimusaiheita. Varsin monella kokilla on siis lusikkansa hämmentämässä puolustusvoimien tutkimussoppaa. Virkaurakursseilla laadittava tutkimus on tunnistettu tärkeäksi resurssiksi, mutta sen koordinoimista tulee tehostaa kaikkien tutkimustoimijoiden yhteistyöllä.

Puolustusministeriön julkaisema Puolustushallinnon tutkimustoiminta-osastrategia antaa suoraan suuntaviivoja myös kaikelle puolustusvoimien tutkimukselle. Se sitoo tutkimustoiminnan osaksi strategisen johtamisen kokonaisuutta ja toteaa, että tutkimuksen suuntaamisesta ja hyödyntämisestä vastaa viime kädessä organisaation ylin johto.¹³ Puolustushallinnon tasolla strateginen tutkimus keskittyy kysymyksiin, joilla on merkitystä koko hallinnonalan toiminnalle. Sen tulee olla laaja-alaista ja monitieteistä sekä keskittyä niihin tekijöihin, joita pidetään jatkuvina seurannan, tutkimuksen ja analyysin kohteina. Valitettavasti lyhyemmällä aikavälillä myös poliittinen ohjaus ja tulosohejaus vaikuttavat tutkimussisältöihin.¹⁴ Jos poliittisella ohjauksella kohdennetaan uudelleen radikaalisti tutkimusresursseja ja painopisteitä, on vaarana, että joku keskeinen osa-alue jää joksikin aikaa vaille osaamista. Kun akateeminen

¹¹ Puolustusvoimien tutkimusohjelma 2011–2015 (2010).

¹² Puolustusministeriön strategisen suunnittelun käsikirja 2007, 8.

¹³ Puolustushallinnon tutkimustoiminta 2011, 2.

¹⁴ Emt., 3.

osaamisvaje on päässyt kerran syntymään, sen korjaaminen voi viedä vuosia. Siksi esimerkiksi strategian alalla tulee tutkimuksessa ja tutkimus- ja opetus- henkilöstössä keskittyä siihen, että osaaminen kaikkien merkittävien kansainvälisten toimijoiden suhteen säilyy. Valtiontason strategian ja sotilasstrategian Kenttäohjesäännön yleisessä osassa sanotaan, että

*Suomi edistää turvallisuutta laaja-alaisella ulko- ja turvallisuuspolitiikalla kahdenvä-
lisesti ja monenkeskeisesti sekä alueellisesti että maailmanlaajuisesti. Suomi osallistuu
ulko- ja turvallisuuspoliittiseen yhteistyöhön eri aloilla ja järjestöissä. Euroopan unionin
jäsenyys on Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskeisin vaikuttamiskanava.¹⁵*

Koskee tämä ulko- ja turvallisuuspolitiikan linjanveto kuinka pitkää aika-
jännettä hyvänsä, strategian tutkimus ei voi keskittyä ainoastaan EU:n tut-
kimukseen tai siihen, miten Suomi voi vaikuttaa turvallisuusympäristöönsä. Sotataidon laitoksella tulee olla asiantuntijoita paitsi Suomen lähialueiden ja Euroopan myös tämänhetkisten ja nousevien suurvaltojen suhteen. Tällä hetkellä strategian osaaminen MPKK:ssa on arvostettua ja asiantuntijat ovat paljon esillä julkisuudessa. Silti MPKK:n yleistä tunnettavuutta tulee edelleen kehittää.¹⁶

Kaiken puolustushallinnon tutkimuksen painopisteiden tulee keskittyä ”sodan kuvan muutokseen, puolustuspolitiikkaan, sotilaalliseen maanpuolustukseen, kokonaismaanpuolustuksen yhteensovittamiseen sekä sotilaalliseen kriisinhallintaan ja rauhanturvaamistoimintaan.”¹⁷ Tämä tutkimustoiminnan osastrategian kohta kertoo ainoastaan aihepiirit, joilta tutkimusta tulisi painopirteisesti tehdä ja joiden sisällä esimerkiksi ”sotilaallinen maanpuolustus” on varsin suuri kokonaisuus. Lisäksi yksikään painopistealue tuskin tulee kenellekään puolustushallinnossa yllätyksenä, ellei puhuta siitä, kuinka laajat raamit ja vapaus tutkimukselle tarjotaan. MPKK itse supistaa tutkimusalaansa puolustushallinnon agendaan verrattuna ja määrittää strategiassaan, että ”keskeiset ydintutkimusteemat” ovat sodankuvan ja sotataidon kehittyminen, Suomen lähialueiden sotilaallinen kehitys, puolustusvoimat osana yhteiskuntaa sekä Suomi osana kansanvälistä turvallisuusyhteisöä.¹⁸ Tutkimusta näistä teemoista tekevät toki myös siviilit, joiden akateeminen vapaus on usein laajempi, ja heidän on mahdollista kyseenalaistaa enemmän johtuen heidän asemastaan sotilasposition ulkopuolella.

Yksi upseerien tekemää tutkimusta rajoittava tekijä on doktriinivastakkaisuus puolustusvoimien organisaatiokulttuurissa. Doktriini, ohjesääntö tai toimintatapa muuttuu varsin nopeasti dogmiksi, jota ei sovi kyseenalaistaa edes tutkimuksen menetelmin. Se osa kaanonista, joka voidaan asettaa tutkimuksen koh-
teeksi ja joka tulee linjaorganisaatiossa ylhäältä käskettynä puolustusvoimien tutkimusohjelmassa. Näin ollen dogmin kyseenalaistaminen tai päivittämisen

¹⁵ Kenttäohjesääntö, Yleinen osa 2008, 9–10.

¹⁶ MPKK:n strategia 2015; 2012, 4.

¹⁷ Puolustushallinnon tutkimustoiminta 2011, 7.

¹⁸ MPKK:n strategia 2015; 2012, 6.

tarve syntyy ylimmästä johdosta ja läpäisee organisaation valumalla alas hierarkian portaita. Kun jokin asia nousee tutkimusohjelman piiriin, sitä voi käsitellä varsin suurella akateemisella vapaudella. Tutkimustarve on tullut kuitenkin organisaation huipulta, samoin oikeutus tutkimuksen tekemiselle, ja siten tutkimusorientoitunut upseeri, joka tehtävään tarttuu, vastaa annettuun tutkimuskysymykseen tavalla, joka lähinnä muistuttaa tilaustutkimusta. Väitän, että puolustusvoimia hyödyttäisi myös maanpuolustuksen fundamentteja koskeva tutkimus, joka saisi innostuksensa organisaatiorakenteen alemmilta tasoilta siten, että tutkija itse paikantaisi tutkimisen arvoisen kohteen ja aloittaisi raskaan työnsä. Tarkasteltaessa organisaatiota näkymä huipulta tarjoaa usein erilaisen perspektiivin kuin ruohonjuuritaso. Ongelmat ja siten kehittämisen ja tutkimisen arvoiset kohteet näyttäytyvät erilaisina. Puolustusjärjestelmän kehittämisen ei ole pakko olla ainoastaan sellainen top-down-prosessi, millaisena se usein ilmenee.

Puolustusvoimien tutkimusohjelmaan perustuva tutkimustoiminta luo perusteita strategisille kehittämislinjauksille ja -päätöksille, suorituskyvyn kehittämisohjelmille ja niihin sisältyvälle järjestelmäsuunnittelulle ja hankkeille sekä muulle toiminnan kehittämislle. Tutkimusohjelma sisältää puolustusvoimien tavoitetilan laadinnassa hyväksytyt strategiset tutkimukset, kehittämisohjelmiin ja hankkeisiin liittyvät keskeisimmät tutkimukset sekä valtioneuvoston puolustusselonteossa puolustusvoimille määritetyt tutkimus- ja selvitystehtävät.¹⁹

Tämän näkemyksen mukaan kaiken puolustusvoimissa tehtävän tutkimuksen tulee olla hyvin päämääräorientoitunutta. Sen tulee ”luoda perusteita kehittämiselle”. Tämä lähtökohta rajoittaa tutkimusresurssien suuntaamista kriittiseen ja kyseenalaistavaan perustutkimukseen. Samalla kun laaditun tutkimuksen halutaan palvelevan tiettyjä päämääriä, saatetaan sille asettaa sellaisia rajoituksia, että tutkimuksessa parhaimmillaan ilmenevä vapaan ajattelun ilo katoaa ja liian päämäärähakuinen tutkimus menettää kiinnostavuutensa tutkijalle.

Maanpuolustuskorkeakoulun asema ja rooli tutkimuskentässä

Jo nykystatuksensa myötä MPKK sitoutuu enemmän sivistysyliopistojen kuin tutkimuslaitosten kenttään. Sen on mahdollista omaksua ajatushautomon rooli. Strategiansa myötä MPKK:ta kehitetään entistä enemmän akateemiseen suuntaan. Sen tavoitteena on olla vuonna 2015 ”sotatieteellinen yliopisto, jolla on arvostettu asema puolustushallinnossa, turvallisuusalan toimijoiden keskuudessa ja yliopistokentässä niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin.”²⁰ MPKK:n tutkimuksen tulee edistää puolustusvoimien pitkän aikavälin kehittämistä ja vasta toissijaisesti tämän päivän tarpeita. MPKK:n strategia korostaa tarvetta saada riittävän pitkäjänteisiä ja laaja-alaisia tulevaisuuden uhkien liittyviä tutkimustehtäviä kyllin ajoissa, että tutkimuksen tuloksilla on todellista

¹⁹ Kenttäohjesääntö, Yleinen osa 2008, 59.

²⁰ MPKK:n strategia 2015; 2012, 4.

vaikutusta.²¹ MPKK voi tehdä, ja sen jopa tulee tehdä, esimerkiksi taktiikan ja operaatiotaidon alalla salaista tutkimusta, mutta avoimen akateemisen tutkimuksen määrän tulee kasvaa entisestään tämän tavoitteen saavuttamiseksi. Mikäli Puolustusvoimien tutkimuslaitos jatkossa toteuttaa enemmän salaista tutkimusta, MPKK:lle jää mahdollisuus profiloitua akateemisesti.

MPKK:n tehtävänä on vastata sotatieteiden näkökulmasta eri tieteenalojen tutkimuksen ja opetuksen haasteisiin.²² MPKK on ottanut oikeutetusti oman paikkansa suomalaisessa yliopistomaailmassa, mutta pitääkseen sen ja nostaakseen akateemista arvostustaan, sen on syytä huomioida, että perustutkimus on yliopistojen ja tiedekorkeakoulujen keskeinen tehtävä. Puolustushallinnossa ja turvallisuustoimijoiden keskuudessa MPKK:n asema on tunnustettu, mutta kokonaisuudessaan sen akateeminen asema ratkaistaan puolustushallinnon ulkopuolella. Siksi tohtoriupseerien ja muiden akateemisesti suuntautuvien upseereiden tulee aktivoitua myös tieteenalansa ontologiaa määrittelevässä tutkimustyössä. Vain asettamalla jatkuvasti kyseenalaiseksi mitä sotatieteet ovat, kyetään niiden kenttä pitämään dynaamisena ja kehittyvänä. On totta, että moni sotatieteisiin läheisesti kytkeytyvä tieteenala, esimerkiksi strategian läheinen kumppani kansainvälinen politiikka (IR), on sotkeutunut niin syvälle ontologiansa määrittelyyn, että keskustelu näyttää saivartelulta. Sen sijaan sotatieteissä tämä keskustelu on ainakin tutkimuskirjallisuuden merkeissä pitkälti käymättä.

Siinä missä moni MPKK:n tutkimusala sotilaspedagogiikasta taktiikkaan on pitkän sotilaallisen perinteen leimaamaa, on sotatieteiden kenttä kokonaisuutena lähinnä esiparadigmaattisessa tilassa. Taktiikka ja operaatiotaito tieteenalana on jotain täysin uutta, vaikka ”taiteenalana” sillä on ikiaikaiset tutkimus- ja kehittämisperinteet sotavoimissa. Sotataittoa on useimmiten perinteisesti käsitetty taiteena tai taitona²³, mutta toistuvasti on perään kuulutettu sen lähestymistä myös tieteellisestä perspektiivistä.²⁴ Esimerkiksi sotahistoria puolestaan on hyvin vakiintuneessa asemassa. Mitä pidemmällä aikajänteellä ihmiskunnan historiaa tarkastelee, sitä korostetummin nousee esiin sotien jatkuva olemassaolo ja suursotien merkitys historian kulkusuunnan muokkajina. Sotahistoria on yksi yleisen historian alalaji, ja sen tutkimusmenetelmät ovat pitkälle samoja kuin muunkin historian. Strategian tutkimus puolestaan linkittyy yhteen kansainvälisen politiikan ja turvallisuustutkimuksen kanssa. Samoin sotilassosiologia on helppoa kytkeä sosiologian laajempaan kenttään, vaikka kyseessä onkin varsin omaleimainen ja soveltava alatiede.

²¹ Emt., 6.

²² Emt., 3.

²³ Jomini 1992; Sun-Tzu 1985. Nämä kaksi esimerkkiä klassikoista osoittavat jo kirjojensa otsikon tasolla, millainen arvo taitona sodankäynnille on annettu.

²⁴ Triandafillov (1994) toimikoon esimerkkinä siitä, kuinka venäläisellä sotataidolla on pitkät perinteet matemaattisen laskennan käytöstä sotataidon tukena. Länsimaissa ehkä yksi äänekkäimmistä argumentoijista sotataidon kehittämiseksi sodankäynnin tieteeksi oli J. F.C. Fuller, jonka teos ”Foundations of the Science of War” (1926) on kuitenkin melkoisen esoteerinen kokonaisuus.

Yksittäisiä MPKK:n tieteenaloja on siis helppoa yhdistää ”emotieteisiinsä”, mutta osa niistä on täysin omaleimaisia. Thomas Kuhn on kirjoittanut paradigmojen muutoksesta,²⁵ ja jokaisen tieteen alalla paradigmot elävät. Ne muokkaantuvat hiljalleen, mutta useimmiten ne saattavat radikaalisti kumoutua, kun uusi, parempi paradigma kehitetään. Sotatieteet suomalaisessa kontekstissa ja osana Bolognan prosessin mukaista yliopistomaailmaa eivät ole vielä kyenneet ja ehtineet luomaan omia paradigmojaan, vaan niitä etsitään ja yritetään kehittää jatkuvassa prosessissa. Paradigmamäärittelyssä MPKK on keskeisessä, johtavassa roolissa. Sen tutkimus pyritään kohdentamaan ”sotatieteiden keskeisille ydinalueille monitieteisyyttä korostaen tavoitteena syvällisen tutkimustiedon tuottaminen.”²⁶ Syvällisyys ja monitieteisyys ovat MPKK:n strategian tulkinnan mukaan ne tutkimukselliset avut, joihin panostamalla voidaan todella kehittää sotatieteitä. Usein nämä arvot kuitenkin sulkevat toisensa pois, sillä monitieteellinen tutkimus joutuu liikkumaan suhteellisen pinnallisella tasolla, jotta tieteilijät yli tiederajojen kykenevät ymmärtämään, mistä on kyse. Tämä saattaa pahimmillaan johtaa pinnallisen ja ongelmakeskeisen paradigman muodostumiseen. Syvällisyyteen pyrittäessä pysyminen tieteenalan rajoissa korostuu. Integroiduttaessa muuhun tiedeyhteisöön monitieteellisyys on kuitenkin avain. Avaako MPKK siis ajattelunsa tieteelliselle yhteisölle vai sulkeeko se itsensä paradigmojensa sisään eristyen entisestään emotieteistään? MPKK:n pitää kyetä näkymään ja näyttäytymään myös muualla kuin muissa sotakouluissa ja sotatieteellisissä seminaareissa voidakseen luoda todellista ja laajamittaista yhteistyötä akateemisessa kentässä.

On mielenkiintoista, että yhtäältä sotatieteiden sisällä paradigmoja ei ole vielä muodostettu, mutta toisaalta sotatieteiden soveltamisaloilla, sodankäyntiin ja sitä tukeviin toimintoihin liittyvässä praxiksessa ja käytännön sotilaallisessa toiminnassa paradigmot nähdään täysin muuttumattomina ja muuttamattomina. Esimerkiksi juuri taktiikan alalla se, mikä on toiminut aina, katsotaan perustavanlaatuisiksi osaksi suomalaisen taktiikan toteuttamista, eikä usein edes mietitä, toimiiko se enää nykypäivänä. MPKK:n tehtävänä olisikin tuottaa tiedettä, joka kehittäisi niitä käytänteitä, joita puolustusvoimien toimintaan niin sodan kuin rauhan ajanakin liittyy. Nähtävissä on, että MPKK:lla on mahdollisuus toimia yhteistyössä Puolustusvoimien tutkimuslaitoksen samoihin teemoihin liittyvissä projekteissa. Se mikä työnjako sitten tulee olemaan, kumpi tuottaa perustutkimusta ja kumpi sovelluksia, on vielä epäselvää osittain päällekkäin olevien tutkimusintressien ja niille annettujen tehtävien vuoksi. Tulee muistaa, että MPKK kantaa vastuun myös upseeriston kouluttamisesta ja opettamisesta ja se säilyy tulevaisuudessakin MPKK:n päätehtävänä.²⁷ MPKK:n tutkimukselle on vielä suuria haasteita, kuten sen ”parempi nivoutuminen opetukseen sekä tutkimustulosten hyödyntäminen opetuksessa. Tutkimustietoa tarvitaan yhä enenevässä määrin myös päätöksenteon perustaksi.”²⁸

²⁵ Kuhn 1962.

²⁶ MPKK:n strategia 2015; 2012, 5.

²⁷ Emt., 4.

²⁸ Emt., 3.

Vaikka MPKK:n tehtävä puolustusvoimissa onkin tarkasti määritelty laeissa, asetuksissa ja puolustusvoimien omassa normiohjauksessa, tämä ylätason ohjeistus ei vielä anna yksittäiselle upseerille ohjeita hänen tutkimustoimintansa toteuttamiseen. Tutkijaupseerille löytyy sellaisia ohjenuoria kuin Ohje Maanpuolustuskorkeakoulussa tehtävästä tutkimuksesta tai ainelaitosten omat tutkimusohjeet.²⁹ Kuten tämä artikkeli väittää, on upseerilla tutkijana kuitenkin kaksoisrooli siten, että häntä sitovat myös upseerin arvot sekä kaikki puolustusvoimien ohjesäännöt. Jopa sotilasvalan teksti asettaa tutkijana toimivalle upseerille omia vaatimuksiaan. Sotilas lupaa palvella maataan rehellisesti sekä parhaan kykynsä mukaan etsiä ja edistää sen hyötyä ja parasta. Ainoana rajoituksena tulee vaatimus ”säilyttää minulle uskotut palvelussalaisuudet.”³⁰ On ymmärrettävää, että palvelussalaisuudet ovat asioita, jotka tulee pitää irti tutkimuksesta silloin, kun tutkimusta tehdään puolustusvoimien ulkopuolisille instansseille. Jos tutkimusta laaditaan MPKK:n johdolla ja puolustusvoimien käyttöön, voidaan tutkimuksessa käyttää palvelussalaisuuksiakin, koska tutkimusraportti voidaan luokitella salaiseksi.

Ongelmaksi tulee tällöin puhtaan akateemisessa mielessä se, että tutkimus ei saavuta lukijoita, eikä sitä voi vertaisarvioida – ellei verrattain pientä taktiikan tutkijoiden ydinryhmää lasketa – ja siten tutkimus jää puhtaan akateemisessa mielessä hyödyttömäksi. Puolustusvoimien toiminnan kannalta tutkimus voi olla hyvinkin vaikuttava ja keskeinen, mutta akateeminen yhteisö ei pysty ”tarkastamaan” sen tuloksia ja validiteettia. Siksi kaiken tutkimuksen kohdalla tulee miettiä, pyritäänkö sillä akateemiseen uskottavuuteen ja julkaisutoimintaan vai oman toiminnan kehittämiseen mahdollisesti salassa pidettävien tuloksien. Tämä on tutkijan vastuulla. Puolustushaarojen taistelukeskukset ja muut tutkimusosat sekä Puolustusvoimien tutkimuslaitos ovat asemassa, jossa tehty tutkimus voidaan pitää salaisena ja sen tulokset ottaa käyttöön toiminnan kehittämisessä. Yliopistotatuksensa myötä MPKK:n tulee pyrkiä avoimuuteen tutkimuksensa tuloksissa integroituakseen tiedeyhteisöön.

Rahoitus on yksi tutkimuksen suuntaa konkreettisesti ohjaavista tekijöistä. Vuonna 2015 puolet resursseista kohdennetaan puolustusvoimien eri toimijoiden esittämien tutkimustarpeiden täyttämiseen ja toinen puolikas sotatieteiden kehittämisen kannalta tärkeän akateemisen perustutkimuksen ja opetuksen kehittämiseen.³¹ Tavoitteena on entistä osaavampi ja laaja-alaisemmin ajatteleva upseeri sekä työssään motivoitunut opettaja.³² Niin tärkeä kuin opetus tehtävänä onkin, on syytä sotatieteiden kehittymisen vuoksi toivoa, että resursseja riittää käskettyjen tutkimustehtävien lisäksi myös perustutkimukseen, jota ohjaamassa on paitsi professoreita myös erityisiä sotilasprofessoreita.

²⁹ Ks. esim. Maanpuolustuskorkeakoulun johtosääntö 2011 tai Ohje Maanpuolustuskorkeakoulussa laadittavista opinnäytetöistä 2008.

³⁰ Valtioneuvoston asetus asevelvollisuudesta 2007, 11§.

³¹ Kari 2013.

³² MPKK:n strategia 2015; 2012, 5.

Laki puolustusvoimista kertoo MPKK:n professorien ja sotilasprofessorien velvollisuuksista. Jo tämän lain mukaan kyseisessä tehtävässä olevan henkilön ”tulee harjoittaa ja ohjata tieteellistä tutkimustyötä, antaa siihen perustuvaa opetusta ja seurata tieteen kehitystä sekä osallistua alallaan yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen ja kansainväliseen yhteistyöhön.”³³ Kaikki muut näistä vaatimuksista ovat itsestään selviä, mutta sotilasprofessorille yksi vaatimus aiheuttaa ristiriitoja. Jo määritelmällisesti sotilasprofessorit ovat sotilaita, ja tällä hetkellä he ovat palvelusarvoltaan everstiluutnantteja ja everstejä. Laki velvoittaa heidät osallistumaan ”alallaan yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen.” Viime vuosien trendien mukaan vain korkein upseeristo keskustelee julkisuudessa turvallisuuspolitiikkaan liittyvistä asioista ja hekin äärimmäisen harvoin ja diskreetisti, puolustusvoimien arvojen ja normiston tiukasti sitomina. Majureilla ja everstiluutnantteilla voi olla puheoikeus ja mahdollisuus harrastaa irtiottoja, mutta urakehitykseen liittyvät riskit ovat valtavat. Marsalkka Hindenburgin ohje käyttäytymisestä on monella sotilaselämän alueella edelleen validi: ”Ensimmäinen asia, mitä yleisesikuntaupseerilta vaadittiin, oli, ettei hänen oma yksilönsä eikä toimintansa saanut pistää julkisuudessa esiin. Hänen tuli toimia näkymättömänä, olla enemmän kuin loistaa.”³⁴ Mikäli MPKK haluaa olla tiedeyliopistojen suomalaisessa kentässä mukana, upseerikunnan on osattava loistaa tutkimuksen teossa – sotilaskontekstissa ja puhtaasti sotilaallisissa tehtävissä voi edelleen keskittyä olemiseen eikä näyttäytymiseen, mutta tie-teessä upseerien tulee rohkaistua.

Sotilas politiikassa – vaarallinen yhdistelmä myös tutkimuksessa

On syytä muistaa, että Clausewitzin ajattelussa sota, eli se tehtävä, jonka toteuttamiseen puolustusvoimat valmistautuvat, on politiikan jatkamista toisin keinoin.³⁵ Jotta voidaan välttää liian militaristinen näkökulma, niin toisaalta Hans von Seecktin mukaan sota on politiikan vararikko.³⁶ Terveessä yhteiskunnallisessa rakenteessa politiikka ohjaa asevoimia ja sen käyttöä. Poliitiikka on sotilaallisen voiman ylätaso, ja puolustusvoimat toteuttaa poliittisen johdon antamia tehtäviä. Tätä työnjakoa ei kukaan kyseenalaistane, mutta upseerikuntaa auttaisi paremman ymmärryksen hankkiminen siitä, mikä on poliittista toimintaa ja mikä luvatonta sellaista. Erään määritelmän mukaan kaikki inhimillinen vuorovaikutus on poliittista toimintaa, koska se tapahtuu poliksen rajoissa. Toisaalta lähellekään kaikki toiminta yhteiskunnan kontekstissa ei ole poliittista.

Akateeminen upseeri tai kukaan sotilas ei voi olla poliittisesti aktiivinen. Rikoslain mukaan sotilas, ”joka liittyy jäseneksi puolueeseen tai puoluepoliittista toimintaa harjoittavaan tai sitä selvästi tukevaan yhdistykseen taikka

³³ Laki puolustusvoimista 2007, 4 luku, 38 a §.

³⁴ Hindenburg 1920, 57.

³⁵ Clausewitz 1989, 605.

³⁶ von Seeckt 1930, 53.

jättää eroamatta puolueesta tai edellä tarkoitetusta yhdistyksestä, on tuomitava luvattomasta poliittisesta toiminnasta kurinpitorangeistukseen.”³⁷ Lain henki on selvä. Perinteisesti kieltoa on tulkittu laajemmaksi ja sillä on haluttu rajoittaa upseerin osallistumista esimerkiksi poliittiseen keskusteluun, joka kuitenkin on länsimaisessa demokratiassa keskeinen osa-alue demoksen ja poliiksen muodostumisessa. Luomalla henkinen ilmapiiri, jossa upseerit pysyttelevät erossa puolustuspolitiikkaan ja maanpuolustukseen liittyvästä julkisesta debatista, luodaan ainoastaan tilanne, jossa asioista keskustelemassa ovat pääosin asiasta vähemmän tietävät tahot. On omituista kuvitella tilannetta, jossa esimerkiksi lakimiehet eivät aktiivisesti osallistuisi lainmuutoksia koskevaan keskusteluun tai terveydenhuollon ammattilaiset sote-uudistukseen.

Usein kuulee puhuttavan ”puolustuksen fundamenteista”³⁸, ja nämä ovat tekijöitä, joita upseeri ei varsinaisesti tutkimuksessaan voi kyseenalaistaa. Ne ovat lähtökohtia, joiden olemassaolo, muuttumattomuus ja pysyvyys tulee tunnustaa tutkimuksen aloitusvaiheesta alkaen. On merkittävää huomioida, että niissä harvoissa tapauksissa, joissa fundamenteja uudelleenarvioidaan, tutkimusta eivät tee upseerit vaan ulkopuolinen taho, jolle upseerit korkeintaan antavat sisällöllistä osaamista ja jossa he toimivat asiantuntijoina. Esimerkkinä toimikoon surullisenkuuluisa Siilasmaan työryhmän raportti³⁹, johon sujuvasti viitataan jatkuvasti julkisessa keskustelussa ilmeisesti kyseistä laadukasta raporttia koskaan lukematta. Tässä tapauksessa työryhmän pysyvä asiantuntija oli kenraalikunnasta, sihteeri ye-upseeri ja yksi jäsenistä evp-kenraali. Yhtälailla huomionarvoista on se, että valiokuntatyössä puolustusvoimain komentaja ja puolustusministeriön kansliapäällikkö osallistuvat työskentelyyn ainoastaan valiokunnan käytössä olevina asiantuntijoina.⁴⁰ Heiltä kysytään näkemyksiä, mutta he voivat vaikuttaa lopullisiin päätöksiin varsin rajallisesti. Keskustelun puolustusjärjestelmän fundamenteista tulisi lähteä liikkeelle myös puolustusvoimien sisältä. Poliittisesti Suomen tulkitaan olevan sotilaallisesti liittoutumaton. Upseerin on toki mahdollista tutkia Suomen koituvia hyötyjä ja haittoja sotilaallisesta yhteistyöstä. Miltei mahdotonta on sen sijaan kuvitella, että hänen tutkimuksensa lopputuloksena olisi, että sotilaallinen liittoutuminen on kokonaismaanpuolustuksen toteuttamisen kannalta välttämättömyys. Vaikka periaatteessa kaikki tutkimusaiheet ovat mahdollisia, kaikkiin tuloksiin ei voida päätyä – ainakaan ennen kuin poliittinen tahdonilmaus on olemassa.

Poliittinen tahtotila on oleellinen osa puolustusvoimien doktriinia. Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko⁴¹ on aina perinpohjaisesti luettu dokumentti, joka ohjaa doktriinia. Keskeisin puolustusvoimien toimintaa ohjaavista ohjesäännöistä on Kenttäohjesääntö, Yleinen osa. Sen

³⁷ Rikoslaki, luku 45, 19 §.

³⁸ Ks. Yle Uutiset 2013, jossa puolustusministeri Haglund kertoo, että fundamenteista ei tingitä avaamatta niitä sen enempää, tai Haglund 2013, jossa hän määrittelee niiden olevan ”yleinen asevelvollisuus, sotilaallinen liittoutumattomuus sekä koko maan puolustaminen”.

³⁹ Siilasmaa ym. 2010.

⁴⁰ Kenttäohjesääntö 2008, Yleinen osa, 15.

⁴¹ Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2012.

tavoite on määritellä ”puolustusjärjestelmän ja puolustusvoimien toiminnan peruseriaatteet eli doktriini.”⁴² Tekstin sanavalinnat on toteutettu huolellisesti siten, että jokaisella sanalla on oma eksklusiivinen tehtävänsä tuottaa merkitystä. Siksi sitä tulee lukea ”kuin piru Raamattua.” Kenttäohjesäännössä kerrotaan esimerkiksi, että ”Suomen puolustusratkaisu perustuu uskottavaan kansalliseen puolustuskykyyn. Puolustuskyky muodostuu sotilaallisen maanpuolustuksen suorituskyvystä käsketyissä tehtävissä. Puolustuskyky mitoitetaan valtion johdon turvallisuus- ja puolustuspoliittisten linjausten mukaisesti.”⁴³ Teksti on raskasta, ja tulkinta vaatii analyyttistä otetta. Ensimmäisenä huomio keskittyy uskottavuuden vaatimukseen. Mitä se tarkoittaa, ja kenen pitää uskoa puolustukseen? Sotilaan, kansalaisen vai ulkovaltojen strategisten suunnittelijoiden?

Kenttäohjesäännön yleinen osa puhuu käsketyistä tehtävistä ja tuo esiin, että puolustusvoimilla ei ole oikeutta määritellä puolustusjärjestelmän suorituskyyä vaan puolustuskyvyn vaatimukset linjataan poliittisesti. Vaikka puolustusvoimat kehittää suorituskyyjään varsin itsenäisesti, vaatimukset, ohjeet, resurssit, suuntaviivat ja ohjaus tulevat valtakunnan poliittiselta johdolta. Siten on myös puolustusvoimien etu, että upseerit osallistuvat aktiivisemmin puolustuskykyyn liittyvään poliittiseen keskusteluun. Laki Maanpuolustuskorkeakoulustakin määrittelee, että se ”toimii vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten yhteiskunnallista vaikuttavuutta.”⁴⁴ Puolustusvoimain komentaja kenraali Jarmo Lindberg on kääntänyt perinteisen asetelman pääläelleen ilmoittamalla, että sotilaalla ei ole ainoastaan oikeutta vaan suoranainen velvollisuus viestiä ja siten osallistua keskusteluun.⁴⁵ Puolustuspolitiikan kehittämiseen liittyvä tutkimus on puolustushallinnon prioriteettitilalla, ja siksi osallistuminen keskusteluun puolustuspoliittisesta päätöksenteosta ja toimintatavoista on upseerille arvostettavaa toimintaa. Tutkimus on yksi parhaista tavoista osallistua keskusteluun, sillä sen diskurssissa toimitaan tieteen eikä tunteiden ehdoilla.

Tiede on aina poliittista toimintaa, koska se vaikuttaa suoraan tai epäsuorasti yhteiskuntaan. Akateemisesti suuntautuneena tutkijana upseerin kuuluminen pelkkään suljettuun sotatiedeyhteisöön ei riitä, vaan sotatieteilijänkin tulee olla laajemmin osa polista ja sen kehittämistä. Akateemisen upseerin tulisi olla aktiivisessa yhteiskunnallisessa vuorovaikutuksessa ja edistää tutkimustulostensa yhteiskunnallista hyödynnettävyyttä. Taipumus pyrkiä rajoittamaan upseeriston osallistumista poliittiseen keskusteluun ohjaa upseerien tekemää tutkimusta tietoisesti tai tiedostamattomasti suuntaan, jossa sen tuotokset ovat yhteiskunnallisesti epäolennaisia tai kykenemättömiä kyseenalaistamaan olemassa olevaa ”totuutta” asiasta.

⁴² Kenttäohjesääntö, emt., 8.

⁴³ Emt., 28.

⁴⁴ Laki Maanpuolustuskorkeakoulusta 2008, 1 Luku, 2 §.

⁴⁵ Ruotuväki 28.8.2014.

Ongelmakohteeksi muodostuvat tietyt tieteenalat. Poliittikatieteet ovat tästä ehkä räikein esimerkki. Valistunut upseeri valitsee tutkimuskohteensa oman uransa etua silmälläpitäen. Kansainvälinen politiikka on turvallinen tutkimusala silloin, kun kohde valitaan siten, että se ei ole syvällisesti kytkeytynyt Suomen ulkopoliittikkaan. Mikäli tutkimusaiheena on esimerkiksi Venäjän suurvalta-asema ja sen vahvistaminen lähivuosina, tutkimustulokset saattaisivat kuvata tilanteen, joka on perustavasti erilainen kuin Suomen ulkopoliittikan virallinen Venäjä-kuva oli ainakin ennen Ukrainan kriisin kärjistymistä debatiksi siitä, onko kyseessä sota vai konflikti. Valtio-opin tapauksessa tilanne on sama. On turvallista tutkia esimerkiksi äänestyskäyttäytymistä mutta riskialtista perehtyä Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Tältä alalta on yksi laadukas väitöskirja, joka puolustusvoimien sisällä sai hyvin ristiriitaisen vastaanoton, koska sen tulokset poikkesivat ”virallisesta linjasta”.⁴⁶

Mitä pidemmälle upseeri etenee virkaurallaan, sitä suurempi tarve hänellä on ymmärtää politiikkaa ja strategiaa. Tärkeintä olisi luonnollisesti turvallisuus- ja puolustuspoliittinen osaaminen, sillä se täydentäisi suoraan virkatyötä. Ei ole epäilystäkään, etteikö Georges Clemenceau olisi ollut oikeassa todetessaan sodan olevan liian tärkeää, että sen voisi jättää kenraaleille, mutta yhtäläillä pitää paikkansa T. S. Eliotin näkemys siitä, että politiikasta on tullut liian vakava asia jätettäväksi poliitikoille. Upseerin ei tule osallistua puoluepolitiikkaan, mutta hänen tulee olla poliittisesti valistunut ja kyetä alansa asiantuntijana tukemaan poliittista päätöksentekoa. Paras tapa toteuttaa tätä on kouluttaa itseään ymmärtämään politiikkaa ja osallistua poliittiseen keskusteluun niin tutkimuksillaan kuin muillakin kirjoituksillaan. Hans von Seecktin sanoin: ”Siinä mielessä kuin minä sen käsitän, on armeija oltava poliittinen: valtioajatuksen omaksumisessa. Kuitenkaan aivan varmasti ei puoluepoliittinen. ’Sormet pois armeijasta!’ huudan kaikille puolueille. Armeija palvelee valtiota, vain valtiota. Sillä se on valtiota.”⁴⁷

Organisaatiokulttuuri ja pinttyneet dogmit sotilaallisissa ihmistieteissä

Myös puolustusvoimien henkilöstöstrategia asettaa vaatimuksia toiminnalle puolustusvoimien kehittämiseksi. Tämä edellyttää niin kaikilta organisaatiolta kuin niissä toimivilta yksilöiltä ”jatkovaa toimintaympäristön analysointia, palautteen hyödyntämistä, kriittistä itsearviointia, halua kehittyä sekä uudistaa toimintatapoja.”⁴⁸ Toimintaympäristöä pyritään analysoimaan laaja-alaisesti, mutta myös kipupisteitä löytyy. Yhtenä keskeisenä kipupisteenä on Venäjän tuntemus, joka on Suomessa kokonaisuudessaan suppealla tasolla tutkimuksellisesti.⁴⁹ Introspektion osalta puutteet ovat paikoin vakavia. Puolustusvoimien nykyisessä johtamis- ja koulutuskulttuurissa kriittinen itsearviointi on osa kaikkia toimintoja. Jokaisesta opetusjaksosta kootaan palaute. Jokainen

⁴⁶ Limnell 2009.

⁴⁷ von Seeckt 1930, 86.

⁴⁸ Puolustusvoimien henkilöstöstrategia 2005, 9.

⁴⁹ Virtasalo ym. 2013.

yksittäinen sotilas antaa, kerää ja saa palautetta syväjohtamisen kysymyssarjojen myötä ja hänen palkkiansakin rakentuu suurelta osalta suoritusarvioinnin tuottamien arvosanojen varaan. Itsearviointi tapahtuu kuitenkin vain yksilöiden tasolla. Jopa työilmapiirikyselyt laaditaan pienissä yksiköissä. Vaikka niistä muodostetaankin suurempia kokonaisuuksia, jotta voidaan päätellä esimerkiksi joukko-osaston työilmapiirin laatua, väitän kuitenkin, että organisaationa puolustusvoimat ei arvioi kriittisesti omaa organisaatiokulttuuriaan.

Kadettikunnan johdossa on viime vuosina käyty tasokasta arvokeskustelua upseeriston kesken⁵⁰, mutta tämän keskustelun fokus on upseeriston arvo maailmassa eikä niinkään puolustusvoimien organisaatiokulttuurissa. Upseerit pyrkivät määrittämään paikkaansa ja asemaansa muuttuneen sodan kuvan ja yhteiskunnan myötä. Siinä missä upseeristo selvittää, muokkaa ja tulkitsee arvojaan jatkuvasti tutkimuksiin nojaten, puolustusvoimien organisaatiokulttuurissa toimintaa ohjaavat arvot muodostuvat ylhäältä alaspäin ja ne omakсутaan organisaation yhteisiksi arvoiksi käskyperiaatteella. Tilanne on sama kaikilla organisaatiokulttuurin tasoilla. Esimerkiksi Panssariprikaatin arvoiksi valikoituneet ”perinteitä, yhteistyötä, iskuvoimaa”⁵¹ valittiin senaikaisen komentajan käskyllä.

Puolustusvoimien henkilöstöstrategia näkee arvot tärkeinä puolustusvoimille. Siinä linjataan, että ”toimintakulttuuria kehitetään oppivan organisaation ja jatkuvan oppimisen periaatteiden mukaisesti. Tavoitteena on jatkaa arvokeskustelua huomioiden puolustusjärjestelmän kehittämisen keskeiset perusteet ja puolustusvoimien eri tehtävissä tarvittava osaaminen.”⁵² Organisaation tulee oppia jatkuvasti ja parhaimmillaan tutkimus on tehokas menetelmä tuottaa uutta tietoa ja ylläpitää oppimisen prosessia. Organisaatio on pohjimmiltaan enemmän kuin siinä toimivien ihmisten summa ja siten henkilöstön lisäksi myös organisaation rakenne tulee asettaa tutkimuksen kohteeksi. Arvokeskustelua tulee tukea tutkimuksella. Riskiksi muodostuu jälleen, voidaanko edes siinä puolustusvoimien tärkeimpiä arvoja kyseenalaistaa. Pitääkö tutkivan upseerin huomioida ”puolustusjärjestelmän kehittämisen keskeiset perusteet” vai voiko hän aloittaa tutkimuksensa ”puhtaalta pöydältä”?

Yhtä vakiintunut kuin organisaatiokulttuurin identiteettikuva on yksilön tasolla puolustusvoimien ihmiskuva. Luonnollisesti varusmiehiä kouluttaessa tulee kiinnittää huomiota eri asioihin kuin taistelun johtamisessa. Toiskalliolaisen sotilaspedagogisen ajattelun mukaan sotilaan toimintakyky on kaiken keskiössä ja jakautuu neljään osa-alueeseen; fyysiseen, psyykkiseen, eettiseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn.⁵³ Johtajan käsikirja on laadittu varusmiehille ja heidän kouluttajilleen oppaaksi tuomaan käytännön ohjeita ja oppeja johtamis- ja koulutuskulttuurista hiukan maanläheisemmälle tasolle.⁵⁴ Tavoitteena

⁵⁰ Ks. esim. Siren (toim.) 2008.

⁵¹ Ks. esim. Panssariprikaatin Alokastiedote 1/2013.

⁵² Puolustusvoimien henkilöstöstrategia 2005, 11.

⁵³ Toiskallio & Mäkinen 2009. Toiskalliolaisen sotilaspedagogiikan teoriasta ks. myös Toiskallio 1998.

⁵⁴ Johtajan käsikirja 2012.

koulutuksessa on nostaa yksilön toimintakyky sille tasolle, että hän pystyy toimimaan ryhmänsä ja joukkonsa osana ja hänen fyysiset valmiutensa ovat sellaiset, että hänen kuntonsa ei lopu kesken taistelussa, hän kykenee kestämään taistelukentän stressin ja tekemään eettisesti ja moraalisesti oikeita valintoja taistelutoimissaan. Nämä ovat keskeisiä arvoja, joiden käytännön toteuttaminen on ollut sotilaskoulutuksen selkärankana jo vuosikymmenien ajan. Kuitenkin toimintakyvyn käsitteen jakaminen neljään osa-alueeseen on pelkästään yksi teoreettinen konstruktio, joka pyrkii jäsentämään monimutkaista käsitettä. Sen tulisi toimia jatkotutkimuksen lähtökohtana eikä koko sotilassosiologiaa ohjaavana akateemisesti kyseenalaistamattomana dogmina. Nyt toimintakyvyn ansiokas teoretisointi on perusta, jolta tutkimus ei laajene neljän eri osa-alueen kiveen hakatun sisällön ulkopuolelle, mikä kahlitsee koko sotilassosiologian kehittämistä eikä palvele puolustusvoimienkaan etuja.

Pelkästään tieteen monipuolisuuden ja fundamenttien kyseenalaistamiseksi olisi oleellista tutkia myös vaihtoehtoisia näkemyksiä. Tietyllä tavalla sotilaan ”ydinbisneksenä” on vihollisen tappaminen. Silloin ei riitä, että ”johtaja voi omalla esimerkillään vahvistaa alaisensa eettistä toimintakykyä ja luoda joukkoonsa oikeaa eettistä käyttäytymistä tukevan ilmapiirin.”⁵⁵ Johtajan ja hänen alaisensa tulee kyetä tappamaan, mikä ei suinkaan aina ole eettisesti perusteltavissa. Maailmalla suhtaudutaan paikoitellen avoimemmin ajatukseen siitä, mihin sotilaan toimintakyvyn on riitettävä ja miten sitä on kehitettävä. Esimerkiksi Christopher Coker on kirjoittanut dilemmasta, miten saadaan koulutettua tappajia, ja hän on aloittanut lyhyesti keskustelun kasvatuksellisista menetelmistä, joilla taipumusta tappamiseen saataisiin tehostettua. Coker on jopa pohtinut lääketieteellisiä manipulaation keinoja.⁵⁶ Pervitiinin käyttö on jo sodanaikainen perinne, mutta piristeiden ja muiden lääkkeiden käytöstä vaietaan koulutuksessa. Sotilaiden tekemistä entistä tappokkykyisemmiksi pitäisi ehdottomasti tutkia, sillä tappaminen on sotilaan ydinosamisaalue.

Koska sellaisen sodan todellisuudesta, jossa puolustetaan koko Suomea niin että toimintakyky säilyy sen aikana, ei puolustusvoimissa enää ole empiiristä kokemusta, tulisi tutkimuksellisia resursseja kohdentaa siihen, miten sotilas saataisiin toimimaan ääriolosuhteissa ja poikkeustilanteissa optimaalisimmalla tavalla. Totta on, että kaikki mahdolliset tehostamiskeinot eivät ole eettisiä, mutta ne pitäisi ottaa osaksi arvokeskustelua edes siinä määrin, että ne voidaan perustellusti jättää suomalaisen sotilaan toimintakyvyn kehittämisen ulkopuolelle. Puolustusvoimien itsestään luoma imago ”Suomen Suurimpana Kuntokouluna” on juuri sellainen julkisuuskuva kuin rauhan ajan asevelvollisuusarmeija tarvitseekin, mutta sodan ontologinen todellisuus eroaa rauhasta. On pakko hyväksyä se tosiasia, että viimeistään sodan alkaessa nuoria kansalaisia kasvattava ja kouluttava virkamieskoneisto muuttuu massamaisen väkivallan tuottajaksi.

⁵⁵ Emt., 65.

⁵⁶ Coker 2004, 103–106.

Tappaminen ei ole suomalaiselle sotilaalle mukavuus- tai osaamisalue annettusta taistelukoulutuksesta huolimatta ja se muodostaa suuren kynnyksen ylittettäväksi. Miten motivoida yksilö ottamaan se askel ja oikeuttamaan itselleen tappaminen? Johtamisessa, kouluttamisessa ja kasvattamisessa upseeri on raukainen käytännön osaaja. Hän kykenee kohottamaan koulutettavien toimintakykyä monella muulla osa-alueella, mutta tämä keskeinen sotilaan tehtävä jää lapsipuolen asemaan, aivan kuten sen tutkimuskin.

Käytännössä upseerin uran ensimmäiset vuodet ovat niin kiireisiä kouluttajan tehtävissä oppia keräten, että akateemisen tutkimuksen kirjoittamiselle ei ole aikaa ennen maisterikurssia. Silloin upseeri on kerännyt jo laajan käytännön kokemuksen opetusupseerin tehtävistä ja teorian haltuunotto mahdollistaisi pätevän tutkimuksen laatimisen. Puolustusvoimien koulutuskulttuuri muuttuu kuitenkin jatkuvasti niin varusmiesten kuin henkilökunnankin osalta. Jotta upseeri voisi hyödyntää praktista osaamistaan, on tärkeää, että hän ei olisi pitkiä aikoja sivussa koulutustehtävistä. Samalla hänelle tulisi järjestää mahdollisuus siirtää tutkimuksen keinoin kokemuksensa ja osaamisensa hiljaisesta tiedosta paperille. Ellei näin tehdä, laaja käytännön osaaminen ei siirry organisaation pääomaksi, vaan jokainen upseeri joutuu uudelleen ”löytämään” samat totuudet.

Johtamisen opetusta ja tutkimusta puolustusvoimissa hallitsee samanlainen paradigma kuin toiskalliolaisuus sotilaspedagogiikassa.⁵⁷ Kyseessä on sekä varusmiesten että henkilökunnan johtamistaidon koulutuksessa syväjohtamisen malli, jossa luottamuksen rakentaminen, inspiroiva tapa motivoida, älyllinen stimulointi sekä ihmisen yksilöllinen kohtaaminen saatetaan tasapainoon keskenään ja jossa johtaja pyrkii koko ajan kehittämään itseään johtajana.⁵⁸ Vesa Nissisen ansiokkaasti kehittämä malli on ollut käytössä jo vuodesta 1998, ja se pohjaa 1980-luvulla kehitettyyn transformationaalisen johtamisen malliin.⁵⁹ Tiettyä hienosäätöä vuosien varrella on tehty, kuten selviää esimerkiksi Johtajan käsikirjasta,⁶⁰ mutta suuret linjat ovat säilyneet. Nuoren tai varttuneemmankaan tutkijan on hankalaa lähteä tutkimuksellisesti vallitsevaa suuntautumista itsenäisesti muuttamaan.

Kuitenkin syväjohtamisen malli on ollut käytössä viisitoista vuotta. Niin hyvä kuin se onkin, koulutuksen paradigman jatkuvasti eläessä myös johtamisen paradigmaa ja sen muuttumattomuutta tai muutoksen tarvetta on syytä tutkia. On kuitenkin tunnustettava, että kaikki johtamismallit taylorismista alkaen ovat kestäneet vain tietyn ajan hallitsevassa asemassa. MPKK:n opetuksessa

⁵⁷ Kiinnostavana, joskin artikkelin kannalta epäolennaisena havaintona voidaan todeta, että samoin kuin numerologia osin dominoi J.F.C. Fullerin ajattelua, esiintyy miltei vastaavaa suomalaisissa sotatieteissä. Fullerilla oli suoranainen mania laatia taksonomioita, joissa oli aina tietty määrä osatekijöitä. Usein tämä rakentuivat numeron kolme ja sen kerrannaisten ympärille. Suomalaisissa sotatieteissä ”nelikentät” tuntuvat miellyttävän teoreettikkoja. Toiskallion toimintakyvyssä oli neljä osa-aluetta, Nissisen syväjohtamisessa sama määrä kulmakiviä ja lisäksi Aki-Mauri Huttunen on jakanut sotilasjohtamisen osa-alueet neljään.

⁵⁸ Nissinen 2001.

⁵⁹ Ks. MacGregor Burns 2004 ja 2010.

⁶⁰ Johtajan käsikirja 2012, ks. lisäksi esim. Nissinen 2004.

tuodaan kiitettävästi esiin erilaisia teorioita ja uusia suuntauksia, mutta tutkimuksessa puuttuvat Nissisen kaltaiset uraa uurtavat työt. Mikäli uusia malleja ei tutkita ja kehitetä tarjolle aktiivisesti, on vaarana, että jossain vaiheessa tarvitaan nopeasti johtamisopin radikaali muutos. Silloin se valitaan sillä hetkellä vallassa olevista ”höpsismeistä.” Myös Nissisen syväjohtamisen malli otettiin käyttöön aikanaan varsin nopeasti ja ilman keskustelua. On sekä MPKK:n että puolustusvoimien etu, että upseeristo tuottaa johtamisen alalta ennakkoluulottomasti uutta tutkimusta ja luo uusia teorioita ja malleja, jotta niitä voidaan verrata olemassa olevaan ja vuosien varrella kertyneeseen tietotaitoon parhaan johtamismallin valitsemiseksi.

Tällä hetkellä puolustusvoimien tehtävien toteuttamistapaa kuvaa ”yhden raiteen periaate”, joka yhdistää kansallisen puolustuksen, kansainvälisen kriisinhallinnan ja viranomaisyhteistyön saman politiikan toteuttamismuodoiksi. Vastaava ”yhden dogmin periaate” ei kuitenkaan toimi tutkimuksessa. Jos yksi dogmi ohjaa koko tutkimuskenttää, on vaarana ennemmin tai myöhemmin joutua tilanteeseen, jossa kyseinen dogmi ei enää muuttuneista olosuhteista johtuen päde ja uutta dogmia joudutaan alusta alkaen kehittämään kauhealla kiireellä. Hyväksi koettu ja vanha on vanhentunut ja uusi on vielä raakile, kun se otetaan käyttöön. Tieteen iteratiivisuuden ja itsensä tarkastamisen periaatteen toteutuessa etsitään tutkimuksessa jatkuvasti uusia uria ja raiteita kuljettaviksi.

Verrattain nuoret upseerit tuottavat johtamisen ja sotilaspedagogian alalla pääosan puolustusvoimien tutkimuksesta ja ylläpitävät keskustelua. Vaikka vanhemmat upseerit mielellään osallistuvat arvovalta-asemistaan esimerkiksi keskusteluun operaatiotaidosta, johtamistaidon suhteen he vaikenevat. Tämä on suuri menetys, sillä osin tämän takia suurin osa sotilasjohtamisen tutkimuksesta keskittyy perusyksikkötasoiseen johtamiseen Knut Pippingin jo aikoinaan viitoittaman tien mukaisesti.⁶¹ Niin kauan kuin nuoret upseerit ovat keskeisin sotilasjohtamisen tutkijaresurssi, on luonnollista, että tutkimus keskittyy verrattain alhaisen tason johtamiseen. Kuitenkin on erilaista johtaa joukkuetta tai komppaniaa kuin prikaatia tai armeijakuntaa. Jos sotilasjohtamisen paradigmoja halutaan kehittää, tulisi kokeneempia ja urallaan pidemmällä edenneitä upseereja saada tutkimaan sotilasjohtamista tai vähintään osallistumaan tutkimustyöhön asiantuntijoina. Siten eversti tai kenraali voisi laaja-alaisesti tutkimuskenttää ja tuoda vuosikymmenten aikana keräämänsä käytännön osaamisen tutkimuksen tueksi.⁶² Ajan salliessa vanhemman upseeriston olisi hyödyllistä aktivoitua myös alan akateemisessa keskustelussa. Sen lisäksi, että se paikkaisi aukon tutkimuksessa ja laajentaisi tutkimuksen kattavuutta ja

⁶¹ Pipping 1978.

⁶² Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitoksen professori Juha Mäkinen on yleisesikuntaeverstiluutnantti. Myös hänen edeltäjänsä Jarmo Toiskallio on everstiluutnantti. Mikäli kouluttamisen ja johtamisen käytäntöä pidetään niin suuressa arvossa kuin suullisessa sotilasdiskurssissa usein vaikuttaa, olisi suotavaa saada vieläkin korkearvoisempia upseereja kirjoittamaan akateemista tekstiä johtamisesta ja siten saattamaan ”hiljaisen tietonsa” (engl. tacit knowledge) puolustusvoimien käyttöön.

tulosten sovellettavuutta, se myös tarjoaisi tutkimuksellisen esikuvan nuoremmille upseereille. Luomalla liittymäpintaa puolustusvoimien johtoon kuuluvien päättäjien ja tutkimuksen tekijöiden välille kyettäisiin lisäämään tutkimuksen vaikuttavuutta.

Taktiikan teorian muuttaminen käytännön sotataidoksi

Todellinen sotatieteen lippulaiva tieteenaloista on taktiikka ja operaatiotaito, jonka professorit ovat osallistuneet tämänkin kirjan laatimiseen. Taktiikka ja operaatiotaito on tieteenlaji, jota eivät pätevyysvaatimusten vuoksi varsinaisesti tutki muut kuin upseerit. Taktiikkaa tutkitaan usein historiatieteellisellä otteella eikä sellaisella moni- tai poikkitieteellisellä tavalla, joka veisi taktiikkaa aidosti tieteenalana eteenpäin. Upseeritohtorille on siis tarjolla oma ja suhteellisen vähän kynnetty työsarkansa. Pääosa kaikista esiupseerikurssien ja yleisesikuntaupseerikurssin tutkimustoista laaditaan taktiikan alalta. Näin tuleekin olla, sillä esimerkiksi puolustushallinnon tutkimustoimintaa kuvaavassa osastrategiassa todetaan, että puolustushallinnossa tehdään itse vain sellaista tutkimusta, jota muualla ei tehdä tai joka perustellusta syystä tehdään itse.⁶³ Kuitenkin varsinainen tieteellinen kirjallisuus ja tutkimus siitä, mitä taktiikka on, on hyvin suppeaa. Taktiikan tutkimisesta tulisi päästä taktiikan tieteellisen tutkimuksen suuntaan.

Edelleen Mika Huttusen väitöskirja erottuu ainoana taktiikan alan väitöskirjatasoisena tutkimustyönä, joka keskittyy määrittelemään taktiikan asemaa tieteenä ja sen keskeisintä käsitteistöä.⁶⁴ Nuorelle tutkijalle, joka haluaa perehtyä taktiikkaan tutkimusalanana, on tarjolla hyvin rajoitetusti metodologista kirjallisuutta suomalaisten tuottamana. Taktiikan laitoksella on oma tutkimusohjeensa, mutta se keskittyy lähinnä muotoseikkoihin. Huttusen ja Metterin laatima artikkelikokoelma taktiikan laadullisista tutkimusmenetelmistä on ainoa varsinainen lähde siihen, mitä taktiikan tutkimus voisi suomalaisessa kontekstissa olla ja miten sitä tulisi toteuttaa.⁶⁵ Meidän upseerien tulisi selvittää ja määrittää käsitteellisesti, mitä taktiikka tieteenä on, miten sitä taitona sovelletaan ja etenkin miten sitä tulisi tutkia. Usein kuitenkin operaatiotaidon ja taktiikan auktoriteetit ovat enemmänkin tekijöitä kuin tutkijoita. He ovat vanhempia yleisesikuntaupseereja, jotka ovat ansainneet korkeat sotilasarvonsa praktikkoina. Kuitenkin liittymäpinta teoriaan on olemassa, sillä tämänhetkinen upseeristo ei ole päässyt testaamaan operaatiotaitoaan paitsi etukäteen juonen-netuissa sotapeleissä. Tämän teoreettisen praksiksen siirtäminen jälkipolville on keskeinen sotatieteiden tehtävä. Samalla operaatiotaidon ”auktoritetit” rajoittavat taktiikkaa sotatieteenä. Näiden henkilöiden asemaan perustuvan arvovallan kyseenalaistaminen on suuri haaste nuorelle tutkimukseen suuntautuneelle upseerille. Nuori upseeri ei voi taktikkona uskottavasti haastaa kokeneemman upseerin käytännöllistä osaamista, mutta tutkijana hänen tulisi

⁶³ Puolustushallinnon tutkimustoiminta 2011.

⁶⁴ Huttunen 2010.

⁶⁵ Huttunen & Metteri (toim.) 2008.

kyetä problematisoimaan taktiikan teoreettinen perusta ja käymään asiantuntijadebattia kenraalikunnankin kanssa.

Varsin moni sotatieteiden ala kytkeytyy toisiinsa, ja esimerkiksi johtamisen ja taktiikan yhteys on suorastaan pakollinen, jotta jälkimmäistä voidaan toteuttaa. Ehkä kiinnostavin rajapinta löytyy kuitenkin taktiikan ja sotatekniikan väliltä. Tekniset ratkaisut johtavat usein taktiikan muutoksiin. Esimerkkinä voimme käyttää vaikkapa panssarivaunujen kehitystä, joka toi liikkuvuuden takaisin operaatiotaitoon maailmansotien aikana.⁶⁶ Puolustusvoimissa on paljon teknisesti orientoituneita upseereja ja erikoisupseereistamme suurin osa on insinööriupseereita. Tämä luo tiettyä akateemista painoarvoa tekniselle suuntautumiselle, sillä taktikkoihin nähden teknisesti suuntautuneilla on yleensä korkeampi koulutustaso ja he ovat tehneet enemmän tutkimusta.

Tässä törmätään ongelmatilanteeseen, sillä taktiikan ja tekniikan suhde on dialektinen. Yksi vaikuttaa toiseen ja päinvastoin. Heinz Guderian havaitsi aikanaan, että kun teknikot valehtelevat, he jäävät kiinni siitä muutamassa vuodessa. Myös taktikot valehtelevat, mutta heidän ideansa todetaan vääräksi vasta seuraavan sodan aikana, kun on jo liian myöhäistä.⁶⁷ Tekninen kehitys mahdollistaa uusia taktisia ratkaisuja, mutta sodankäynti on inhimillistä vuorovaikutusta, jossa tekniikka on ainoastaan väline sodanjohtajan päätösten toteuttamiseksi. Jotta taktiikka ja operaatiotaito kyetään pitämään dynaamisena ja kehittyvänä, tulee upseeriston tutkimusintressejä ja myös -resursseja ohjata niiden tutkimukseen. MPKK:n on kyettävä tuottamaan perustutkimusta siitä, millainen sodan kuva on nyt ja tulevaisuudessa ja tutkimuksen kautta muokata taktiikkaa sellaiseksi, että se kykenee omaleimaisesti vastaamaan nykytilan vaatimuksiin. Kun taktiikan vaatimukset on kyetty määrittelemään, voidaan tutkia, millaisin teknisin ratkaisuin voitaisiin luoda kykyä esimerkiksi kauko-vaikuttamiseen tai joukkojen liikkuvuuden parantamiseen.

Nopeasti voisi arvioida, että teknisesti orientoituneilla upseereilla on parhaat mahdollisuudet tutkia vapaasti sitä, mihin heidän intressinsä kohdistuvatkin. Näin jossain määrin onkin, ja esimerkiksi systeemiajattelu avaa uusia tutkimusmahdollisuuksia.⁶⁸ Suorituskykyperusteinen kehittämistoiminta mahdollistaa vapaamman asennoitumisen tutkijalle, mutta faktana säilyy se, että poliittinen ohjaus joko puolustusvoimien sisältä tai laajemmin puolustushallinnosta vaikuttaa ainakin valittavaan ratkaisuun suorituskykyvajeen täyttämiseksi, ellei jopa suoraan tehtyyn tutkimukseen. Helppo esimerkki on Suomen liittyminen Ottawan miinankieltosopimukseen.⁶⁹ Koska poliittiset sitoumukset eivät mahdollista kaikkia ratkaisuja kaikissa tapauksissa, on tutkijalla paine ohjata

⁶⁶ Ks. esim. Guderian 1992 tai Fuller 1920.

⁶⁷ Guderian 1956.

⁶⁸ Rantapelkonen 2013.

⁶⁹ Tässä kohdassa on todettava, että jalkaväkimiinat ja niiden käyttö Suomen puolustamiseen ei missään nimessä voisi olla esimerkiksi strategian tutkimusalalla tehtävän tutkimuksen lähtökohta. Kyseeseen voisi tulla ainoastaan taktiikan ja operaatiotaidon tutkimus, joka keskittyisi taistelutekniselle tai taktiselle tasolle. Esimerkki on kuitenkin hyödyllinen, sillä se osoittaa, että poliittinen ohjaus vaikuttaa puolustusvoimien toimintaan samoin kuin sen tekemään tutkimukseen kaikilla tasoilla.

tutkimuksensa suuntaan, jossa ongelmat kyetään välttämään. On turhaa väittää, että tutkimus voisi olla politisoitumatonta, vaan politiikka ohjaa puolustusvoimien kehittämiseen kohdistuvaa tutkimusta antaen raamit, joiden puitteissa tutkijalla on rajallinen älyllinen liikkumavapaus.

Esimerkiksi kokonaismaanpuolustuksen toteuttamisen tapa on poliittinen päätös ja puolustusvoimat toteuttaa sotilaallista maanpuolustusta poliittisen ohjauksen mukaisesti. Poliittisen tahdon lisäksi myös puolustusvoimien johdon tahtotila muovaa sotilaallisen maanpuolustuksen doktriineja. Siirtyminen alueellisen puolustamisen perinteisestä doktriinista Maavoimien taistelu 2015-doktriiniin kärsii tiettyjä synnytyskipuja juuri siksi, että paradigma ei vaihtunut asteittain ja liukumalla vaan varsin nopealla aikataululla. Usein ne päätökset, joiden tukemiseksi tutkimusta tarvitaan, tuovat mukanaan niin suuria muutoksia, että tehtyä päätöstä ei voi enää muuttaa tai perua. Arvostelematta mitenkään valittua uutta taistelutapaa, luo sen valinta sotilaallisen maanpuolustuksen toteuttamistapana tilanteen, johon valinnan jälkeen on hankala tutkimuksella kajota. Fiksu tutkija pyrkii valitsemaan ja rajaamaan aiheensa ydinalueen reunalta siten, ettei hänen tutkimustuloksiinsa tule lukeutumaan perustavanlaatuisia muutosesityksiä vaan ainoastaan yksityiskohtien hiomista. Huono valinta olisi tehdä tutkimus, joka lähtökohtaisesti tarkastelee tehdyn valinnan perusteita, hyötyjä ja haittoja. Jos kävisi niin, että tutkimuksen tulokset olisivat täysin ristiriitaisia puolustusvoimissa tai poliittisella tasolla tehdyn linjauksen kanssa, olisi upseeri hankaluuksissa tuodessaan epäkohdat esiin.

Lopuksi

Tärkeimmät ja niin Suomen kuin puolustusvoimienkin kannalta hyödyllisimmät tutkimuskohteet rakentuvat niin sanottujen kipupisteiden ympärille. Jos ensin paikannetaan mahdollinen ongelmakohta ja lähdetään sitä selvittämään, voidaan saada aikaan konkreettisia parannuksia. Tilanne on kuitenkin sama kuin vaikkapa paikoiltaan menneen nivelen kanssa: se on saatava paikoilleen, vaikka hetkellisesti kipu olisikin kova. Voidaan sanoa, että ristiriidat akateemisesti suuntautuneen tutkijan ja upseerin välillä härmistyvät kipupisteiden ympärille eivätkä ole tieteenalaan täysin sidottuja. Vaikka lähtökohtaisesti politiikkatieteet sisältävät enemmän sudenkuoppia kuin monet muut tieteenalat, löytyy kaikista yllin kyllin turvallisia vesiä tutkijan navigoida – kuten myös salakavalia karikoita.

MPKK:n strategiassa on ilmoitettu tavoitteeksi, että jokaisen ainelaitoksen pääopettajan ja johtajan tulee olla tohtorikoulutettu.⁷⁰ Tämä luo tilanteen, jossa tutkimustehtäviin kohdentuu entistä enemmän akateemisesti kokeneita upseereita, joille julkaisutoiminta on luonnollinen väylä meritoitua ja lisätä pätevyyttään. Ensin kuitenkin tulee selvittää ristiriita, joka vallitsee MPKK:lla professoreidenkin keskuudessa: tuleeko MPKK:n ja sen työntekijöiden julkaista akateemisesti laajemmalle yleisölle vai keskittyä puhtaammin

⁷⁰ MPKK:n strategia 2015; 2012.

puolustusvoimien sisäiseen, strategista suunnittelua ja puolustusvoimia kehittävään tutkimukseen.⁷¹ Puolustushallinnon tutkimustoimintaa ohjaava osastrategia korostaa verkottumista sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla edellytyksenä sille, että edes puolustushallinnon tietotarpeet kyetään täyttämään.⁷² Jo vaatimus kansallisesta verkottumisesta saa aikaan sen, että MPKK ei voi eristäytyä omiin soveltavan sotatieteen saarekkeisiinsa, sillä verkostojen rakentaminen vaatii tutkimuksellista yhteistyötä ja samalla julkaisutoimintaa.

Haluaisin lopettaa artikkelini sitaattien puolustushallinnon tutkimustoiminnasta, jossa kuvataan, mitä tutkimustoiminta vaatii. Sen

*kriittinen menestystekijä on objektiivista, innovatiivista ja kriittistä tutkimusta tukeva toimintakulttuuri. Julkisella sektorilla ei tehdä tutkimusta tieteen itsensä vuoksi, mutta objektiivinen ja luotettava tutkimus edellyttää, että tieteellisen tutkimuksen peruskriteereistä ei tingitä.*⁷³

En ota kantaa siihen, onko toimintakulttuuri puolustusvoimissa kuvatuskaltaisen, mutta objektiivisuutta, innovatiivisuutta ja myös kriittisyyttä tulee tukea ja vahventaa, jotta tutkimuskulttuuri saadaan pidettyä viriilinä ja dynaamisena.

Julkisella sektorilla on syytä keskittyä siihen, että tutkimuksella palvellaan valtionhallinnon tarkoituksia, mutta tämä koskee ensisijaisesti tutkimuslaitoksia ja virkatyönään tutkimusta tekevää henkilöstöä. Ideaalilanteessa tutkimusorientoitunut upseeristo kuluttaa akateemiseen puuhasteluun omaakin aikaansa ja merkittävä osa MPKK:n tekemästä tutkimuksesta tapahtuu oman toimen ohella. Mikäli haluamme kehittää suomalaisia sotatieteitä ja luoda niille jalansijaa ja omaleimaisuutta, on tuotettava tutkimusta jatkossakin ihan vain sotatieteiden itsensä kehittämiseksi ja puhtaan sotatieteenfilosofisen intressin vuoksi.

Puolustusvoimat on sekä ajattelutavassaan että organisaationa varsin suljettu järjestelmä, vaikka sitä pyritäänkin koko ajan integroimaan syvemmin yhteiskuntaan. Mitä suljetumpi yhteisö on, sitä enemmän se toimii omien sisäisten periaatteidensa ja käytäntöjensä ohjaamana. Siksi sotilaallista paradigmaa pyritään jatkuvasti tehostamaan ja ylläpitämään. Koko Maanpuolustuskorkeakoulun taival on toistaiseksi kestänyt runsaat 20 vuotta ja siten suurin osa vanhimma upseeristosta ei omaa akateemista taustaa, vaan heillä on puhtaasti sotilaskoulutuksellinen tausta. Koulutusjärjestelmän muutos sotilaskoulusta tiedeyliopistoksi on aiheuttanut osin tarpeetonkin muutosvastarintaa.

Pohjimmiltaan akateemisuus ja upseerius eivät ole ristiriidassa toistensa kanssa. Roolien yhdistäminen vaatii vain älyllistä ketteryyttä ja avoimuutta. Jännite on rakentunut vuosien varrella kulttuurissa, jossa vastarannan kiiskiä ei haluta. Elämme aikakautta, joka post-moderniin tapaan korostaa yksilöllisyyttä.

⁷¹ Ks. esim Hyttiäinen 2013.

⁷² Puolustushallinnon tutkimustoiminta 2011, 2.

⁷³ Emt., 10.

Puolustusvoimat heijastelee sitä yhteiskuntaa, jonka osana se on, ja verkotuneen puolustuksen toteuttamiseksi vaaditaan monenlaisen osaamisen hyödyntämistä tavoitteisiin pyrkimisessä. Sekä ”akateemikko” että upseeri omaavat yhteisen päämäärän eli totuuden. Miksi siis tohtoriupseeri ei kykenisi yhdistämään roolejaan? Ensimmäisen toimintatapa on usein teoreettisempaa ja jälkimmäisen pragmaattisempaa, ja siksi keinot ja menetelmät ovat hiukan erilaiset. Yhteiskunnankin arvostaessa monimuotoisuutta, tulee tunnustaa ja hyväksyä oma roolinsa molemmille upseeripositioille puolustusvoimien kehittämisessä. Kun fundamentit ovat yhtenevät ja toiminnan tarkoitus sama, pinnalliset eroavaisuudet tulee kyetä näkemään toisarvoisina ja tunnustaa, että samaan päämäärään pääsee useita reittejä. Tärkeää ei ole se, miltä jokin näyttää, vaan miten se konkretisoituu teoiksi – tieteessä tutkimukseksi ja sen tulosten julkaisemiseksi ja puolustusvoimien toiminnassa sen monipuoliseksi tehostamiseksi.

LÄHTEET

Clausewitz, Carl von 1989. On War. Teoksessa Michael Howard, Michael ja Paret, Peter (toim.): 1. pokkaripainos. Princeton: Princeton University Press.

Coker, Cristopher 2004. The Future of War. The Re-Enchantment of War in the Twenty-First Century. Malden: Blackwell Publishing.

Fuller, J. F. C. 1920. Tanks in the Great War 1914–1918. London: John Murray.

Fuller, J. F. C. 1926. The Foundations of the Science of War. London: Hutchinson & CO.

Guderian, Heinz 1956. Sotilaan muistelmia. Alkuperäisteos: Erinnerungen eines Soldaten. Käännös Wolf H. Halsti. Helsinki: Otava.

Guderian, Heinz 1996. Achtung – Panzer! The Development of Tank Warfare. Käännös Christopher Duffy. London: Cassell.

Haaparanta, Leila & Niiniluoto, Ilkka 1991. Johdatus tieteelliseen ajatteluun. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja 3/1986. 6., korjattu painos. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Haglund, Carl 2013. Puolustusministeri Carl Haglundin esitelmä Maanpuolustuksen Tuki ry:n vuosikokouksessa, Puolustusministeriö 10.4.2013. http://www.defmin.fi/ajankohtaista/puheet/puolustusministeri_carl_haglundin_esitelma_maanpuolustuksen_tuki_ry_n_vuosikokouksessa.5463.news (viitattu 6.7.2013).

Halonen, Pekka. 2007. Puolustusvoimien koulutuskulttuurin rakentuminen. Väitöskirja. Julkaisusarja 2, 18, Koulutustaidon laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Huttunen, Mika & Metteri, Jussi (toim.) 2008. Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta. Julkaisusarja 2, 1, Taktiikan laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Huttunen, Mika 2010. Monimutkainen taktiikka. Julkaisusarja 1, 2, Taktiikan laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Hyytiäinen, Mika 2013. Tilattu tutkimus ja tieteen vapaus – pohdintaa sovelletun taktiikan näkökulmasta, Defensor Patriae. Maanpuolustuskorkeakoulun lehti 2, 10–13.

Jomini, Antoine Henri de 1992. The Art of War. London: Greenhill Books.

Kuhn, Thomas 1962. The Structure of Scientific Revolutions. Chicago: University of Chicago Press.

Limnell, Jarno 2009. Suomen uhkakuvapolitiikka 2000-luvun alussa. Väitöskirja. Julkaisusarja 1, 29, Strategian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

MacGregor Burns, James 2004. *Transforming Leadership*. New York: Grove Press.

MacGregor Burns, James 2010. *Leadership*. New York: Harper Perennial Modern Classics.

Nissinen, Vesa 2001. Sotilasjohtaminen. Kriittiseen konstruktivistiseen oppimiskäsitykseen perustuva johtajakoulutus Suomen puolustusvoimissa. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin Yliopisto.

Nissinen, Vesa 2004. *Syväjohtaminen*. Helsinki: Talentum.

Pipping, Knut 1978. Komppania pienoisysteiskuntana: sosiologisia havaintoja suomalaisesta rintamayksiköstä 1941–1944. Helsinki: Otava..

Rantapelkonen, Jari 2013. Hornetin seuraaja on hävittäjähankintaa laajempi kysymys. *Viestimies* 2/2013, 21–25.

von Seeckt, Hans 1930. *Valtiomies ja Sotapäällikkö*. Helsinki: Otava.

Siilasmaa, Risto ym. 2010. Suomalainen asevelvollisuus. Raportti. Helsinki: Puolustusministeriö. http://www.defmin.fi/files/1648/Suomalainen_asevelvollisuus_plmv2_2010.pdf (viitattu 6.7.2013).

Siren, Torsti (toim.) 2008. Upseerina 100-vuotiaassa Suomessa – Millä arvoilla muutoksen maailmassa? Julkaisusarja 2, 20, Johtamisen laitos, Maanpuolustuskorkeakoulu. Helsinki: Edita Prima.

Solante, Tero 2013. Puolustusvoimien T&K-toiminnan liityntä suorituskykyjen kokonaishallintaan. Diplomityö. Maanpuolustuskorkeakoulu.

Sun-Tzu 1985. *Art of War*. London: Hodder & Stoughton.

Toiskallio, Jarmo 1998. Sotilaspedagogiikan perusteet. Helsinki: Puolustusvoimien koulutuksen kehittämiskeskus.

Toiskallio, Jarmo & Mäkinen, Juha 2009. Sotilaspedagogiikka: Sotiluuden ja toimintakyvyn teoriaa ja käytäntöä. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Triandafilov, Vladimir K. 1994. *The Nature of the Operations of Modern Armies*. Käännös William A. Burhans. Portland: Frank Cass.

Virtasalo, Iris (toim.) 2013. *Vie Osaaminen Yhteiskuntaan: Venäjän ja itäisen Euroopan tuntemuksen uudet suuntaviivat*. Helsinki: Helsingin Yliopisto.

http://www.ovethanke.fi/Tiedostot/Ovet%202013_sahkoinen_versio-1.pdf (viitattu 6.7.2013).

von Hindenburg, Marsalkka 1920. Elämäni. Porvoo: WSOY.

Yle Uutiset 2013. Pohjois-Suomen puolustuksesta ei tingitä. 3.6.2013. http://yle.fi/uutiset/pohjois-suomen_puolustuksesta_ei_tingita/6671252 (viitattu 6.7.2013).

Lait ja asetukset

Laki Maanpuolustuskorkeakoulusta 2008, 1 Luku 2§. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2008/20081121?> (viitattu 17.7.2013).

Laki Puolustusvoimista 2007, 4 luku, 38§, 42§. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070551> (viitattu 17.7.2013).

Rikoslaki 2000, 45 luku 19§. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001?> (viitattu 17.7.2013)

Valtioneuvoston asetus asevelvollisuudesta 2007, 11§. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20071443?> (viitattu 17.7.2013).

Puolustushallinnon sisäiset ohjeet ja määräykset

Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittika 2012. Valtioneuvoston selonteko, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2012, Helsinki: Edita Prima. <http://vnk.fi/julkaisukansio/2012/j05-suomen-turvallisuus-j06-finlands-sakerhet/PDF/fi.pdf> (viitattu 20.1.2014).

Puolustusministeriön strategisen suunnittelun käsikirja 2007. Helsinki: Puolustusministeriö. http://www.defmin.fi/files/1125/PLM_strategisen_suunnittelun_ohje.pdf (viitattu 11.7.2013).

Puolustushallinnon tutkimustoiminta 2011. Osastrategia. Helsinki: Puolustusministeriö. <http://www.defmin.fi/files/1840/tutkimustoimintav3.pdf> (viitattu 17.7.2013).

Johtajan käsikirja (JOKÄ) 2012. Henkilöstöosasto. Helsinki: Pääesikunta. http://www.puolustusvoimat.fi/wcm/634e26804ddde509a1b3bfd-86fad152c/Johtajan_kasikirja_netti.pdf?MOD=AJPERES (viitattu 6.7.2013)

Kenttäohjesääntö, Yleinen osa 2008. Puolustusjärjestelmän toiminnan perusteet. Suunnitteluosasto, Pääesikunta. Helsinki: Edita Prima.

Maanpuolustuskorkeakoulun johtosääntö 2011. Pääesikunta, määräys. Helsinki: PVMK 003.

MPKK:n Strategia 2015. Maanpuolustuskorkeakoulu, määräys. Helsinki: MPKKHSMK HI732, 1.10.2012.

Ohje Maanpuolustuskorkeakoulussa laadittavista opinnäytetöistä 2008. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Panssariprikaatin Alokastiedote 1/2013. http://www.puolustusvoimat.fi/wcm/a9c937804d75843ca49cbc68b04a0c4d/Alokastiedote_1-2013.pdf?MOD=AJPERES (viitattu 10.7.2013).

Puolustusvoimien henkilöstöstrategia 2005. Pääesikunta, Henkilöstöosasto. Helsinki.

Puolustusvoimien tutkimuslaitoksen toimintakäsäky 2014. PVTUTKL. Riihimäki: AK1649.

Puolustusvoimien tutkimusohjelma 2011–2015. Pääesikunta, Suunnitteluosasto. Helsinki: AG26606, 13.12.2010.

Ruotuväki 28.8.2014, Sotilailla on velvollisuus viestiä. http://www.puolustusvoimat.fi/portal/puolustusvoimat.fi/!ut/p/c5/04_SB8K8xLLM9MSSz-Py8xBz9CP0os3h3IzMLDy8DQ0t3Qz8LA0__kAAj9yA3A4swU6B8JJk8v7e-vE1DexyDM3CfA0NnCiBLdBobE6DYzdvV29XM3MXQPcDYx8Ax2C-bUMCTU3dg81o8Bu_yBzArrDQSGF3-f45EF-A8njcz0e_WD3ge-QNcABHA30_j_zcVP2C3NDQ0AiDTM8sE0UAPN3fbA!!/dl3/d3/L0lDU0NTQ1FvS1VRIS9JSFNBQ0LRURNeW01dXBnLzRD-MWI4SWtmb2lUSUJLUVEvN19HMjY4SEowMTIHMU44MEIPVFAyR-1JGME9NNy9XQ01fQ09OVEVYVC8lMHN1K3B1b2x1c3R1c3ZvaW1hd-C5maSUwcHVvbHVzdHVzdm9pbWF0LmZpJTBydW90dXZha2ktbGVod-GklMHBpa2F1dXRpc2V0JTBzb3RpbGFpbGxhK29uK3ZlbHZvbGxpc-3V1cyt2aWVzdGhh (viitattu 20.9.2014).

Strateginen suunnittelu puolustusvoimissa normaaliaikana 2004. Pääesikunta, Operatiivinen osasto, Hallinnollinen ohje. Helsinki: R400/11/E/II, 19.01.2004.

Toiminnan ja resurssien suunnittelu sekä seuranta Puolustusvoimissa (TRSS) 2007. Pääesikunta, Suunnitteluosasto, Hallinnollinen ohje. Helsinki: HD521.

Muut lähteet

Kari, Hannu 2013. MPKK:n tutkimusjohtajan luento Taktiikan ja operaatiotaidon laitoksen tohtoriopiskelijoiden tutkimusseminaarissa 21.5.2013 Suomenlinnassa.

Sistonen, Mikko 2013. Haastattelu Santahaminassa 29.10.2013.

4 AKATEEMISEN JA SOTILAALLISEN KULTTUURIN YHDISTYMINEN – JÄNNITTEISTÄ TIETÄMISEN PARADOKSEIHIN

Jari Rantapelkonen

”Kadettikoulu puuttui käyttäytymiseeni, yliopisto ajatteluuni.”

(Aki-Mauri Huhtinen, 2001.)

Puolustusvoimat on asettanut itselleen useita toisiinsa, äkkiseltään ei niin helposti yhteen sovitettavia tavoitteita. Yksi näistä on akateemisen kulttuurin ja sotilaskulttuurin liittäminen yhteen. Tämän jännitteisenkin suhteen tavoitteena on, samalla kun puolustusvoimat on avautunut muulle yhteiskunnalle ja kansainväliselle yhteisölle, ollut uudistaa puolustusvoimissa vallalla ollutta tietämisen kulttuuria erityisesti upseerien keskuudessa. Upseerikoulutuksen laadun parantaminen puolustusvoimien perustamisesta lähtien on itse asiassa ollut kuitenkin jatkuvan arvioinnin ja kehittämisen keskiössä. Kehittämisessä on viimeisten vuosikymmenien aikana pohdittu erityisesti upseerin sotilasammattitaidon ja akateemisuuden suhdetta. Keskusteluissa tavoitteet on sulautettu toisiinsa, mutta ”kentällä” sotakoulu ja yliopisto sekä sotilas ja teoreetikko on usein asetettu vastakkain. Yhtäältä on ajateltu, että mikäli upseerista tulee liian akateeminen, se veisi pohjan upseerin kyvyiltä toimia käytännön tehtävissä. Liika lukeminen ei tee parempaa sotilasta. Toisaalta on ajateltu myös päinvastaisesti: jos upseeri erikoistuu pelkästään kenttätoimintaan, jää häneltä puuttumaan merkittäviä ajattelun taitoja, joilla pärjää niin aikamme informaatioyhteiskunnassa kuin laajenevan taistelukentän vaativissa tilanteissakin. Pelkkä käytäntö ei tee upseerista sopivaa keskustelemaan ja analysoimaan turvallisuuspolittisia ongelmia.

Artikkelin tarkoitus ja jännite-käsite

Tässä artikkelissa tarkastellaan akateemisen ja sotilaallisen kulttuurin yhteensovittamisen suhdetta ja käytäntöjä jännite-käsitteen avulla. Jännite-käsite mahdollistaa sen, että akateemisuutta ei tarvitse ajatella välttämättä sotilaallisen toiminnan vastakohtana tai päinvastoin, vaan näitä voidaan pohtia rinnakkain. Artikkelissa on tarkoituksena esitellä, kuinka Maanpuolustuskorkeakoulun johdossa on puhuttu upseerikoulutuksen kehittämisen muutosvastarinnasta ja upseerikoulutukseen liittyvistä jännitteistä.

Akateeminen–sotilaallinen-suhteen ongelmallisuus ei niinkään ole sitä, että suhteen jännitettä ei tunnistettaisi. Maanpuolustuskorkeakoulun upseerit ovat varsin tietoisia tästä jännitteestä, sillä aiheesta keskustellaan lähes joka päivä. Ratkaisua etsitään erityisesti siihen, mihin opetukseen käytetty aika tulisi loppujen lopuksi suunnata. Opetus lähtee puolustusvoimien tarpeista, siitä mitä tietoja, taitoja ja myös millaisia asenteita upseeri tarvitsee työtehtävissään. Ihanteellisena tavoitteena on pidetty ajattelevaa ja toimenpanoon kykenevää upseeriä, joka saa tiedekorkeakoulussa käytännönläheisen upseerikoulutuksen. Samalla puolustusvoimat tavoittelee ”yhteiskunnallista vaikuttavuutta”, jota opetuksen tulee tukea¹. Tätä jännitettä, upseerien korostamaa käytäntöä suhteessa teoriaan tai sotilaallisuutta suhteessa akateemisuuteen, tulisi pohtia enemmän.

Tässä artikkelissa jännitettä käytetään metodina, jonka tarkoituksena on lisätä ymmärrystä siitä kuinka akateemisuus on tullut osaksi suomalaisten upseerien ja sotilasopetuslaitosten opetuksen käytäntöjä. Jännite on paitsi käsite, myös luonnollinen osa ihmisten käymää vuoropuhelua. Jännitteitä ei ole pelkästään asevoimissa, vaan luonnollisesti kaikkialla inhimillisessä elämässä. Asevoimissa jännitteitä löytyy käytännön ja ajattelun, muutoseikkojen ja sisältöjen, hallinnon ja asiantuntijoiden, laadun ja määrän, opetuksen ja tutkimuksen, salaisen ja julkisen, kurin ja vapauden, kaavojen ja luovuuden, puolustushaarojen, opettajien ja oppilaiden, komentajien ja tutkijoiden, esimiesten ja alaisten, miesten ja naisten välillä. Jännite ymmärretään tässä voimaksi, ”jonka varassa kilpailukyvyyn elementit elävät ja uudistuvat.” Jännite voi synnyttää jotain uutta, esimerkiksi virittää ajattelua, jossa asiat nähdään uudesta perspektiivistä. ”Ja jos jännite saa aikaiseksi jotain uutta, se on luonteeltaan luovaa.”²

Upseerin ydinosaamista koskevat jännitteet

Lähdetään liikkeelle peruskysymyksestä: mitä tietoja ja taitoja sotilailta pitää vaatia, eli mikä on upseerin ydinosaamista? Samuel Huntingtonin mukaan asevoimissa arvostetaan ammattitaitoa, vastuuta ja yrittäjäyyttä kuten missä tahansa muussakin ammatissa. Upseerilta vaadittava ”keskeinen taito” kiteytyy parhaiten Huntingtonin käyttämässä fraasissa ”väkivallan hallinta” (”the management of violence.”). Huntington määrittää tämän tarkemmin: asevoimien tehtävänä on menestyminen aseellisessa taistelussa³. Helmuth von Moltken mukaan asevoimien osaaminen huipentuu vihollisen tuhoamiseen. Hän myös muistuttaa, että upseerin tulee välttää taistelukentällä dogmaattista ajattelua.⁴

Tätä ajatusta vihollisen tuhoamisen tärkeydestä on ryhdytty kritisoimaan viimeisten vuosikymmenien sotien ja kriisinhallintaoperaatioiden myötä. On kysytty, onko asevoimien ydintehtävä aseellinen taistelu vai jokin muu,

¹ Puheloinen 2014.

² Stähle & Sotara 2003.

³ Huntington 1957, 11.

⁴ Echevarria II 1996, 91–99.

esimerkiksi informaationsodankäynnin kyvyt. Muuttavatko nämä viime vuosikymmenien sodat Huntingtonin ajatusta väkivallan hallitsemisesta pysyvästi? Mitä taitoja upseereilla tulisi olla, kun politiikka määrittää tehtäviksi esimerkiksi kriisinhallinnan Afganistanissa, maan jälleenrakentamisen Irakissa tai vaikkapa viranomaiden tukemisen Suomessa? Asetetaanko upseerille jo niin monenkirjava tehtäväluettelo, että upseerikaan ei voi enää siitä suoriutua?

Mitä kauemmaksi kokemus sodasta jää, sitä rapautuneempi sodankuvasta tulee. Ilkka Puukan⁵ mukaan Suomessa ei 2000-luvun ensi vuosina ollut yksimielisyyttä puolustusjärjestelmän toiminnallisuuksista ja niiden rakenteellisista uudistuksista. ”Taisteluparadigmassa korostetaan sotilaallista tehokkuutta, selkeitä käskyvaltasuhteita, kuria sekä perinteisiin ja traditioihin liittyviä asioita”, kirjoittaa Puukka⁶. Usein sotilasorganisaation byrokratia vastustaa muutosta, joka on näkynyt muiden tehtävien, kuten kriisinhallintatehtävien, vähättelynä, vaikka monet upseerit ovat pitäneet näitä kokemuksia tärkeinä puolustusvoimille⁷. Tämä näkökulma on lähellä Huntingtonin ajatusta sotilaiden keskeisestä taidosta hallita väkivaltaa käytännössä. Puukka näkee kuitenkin, että kriisinhallinta on haastanut taisteluparadigman. Kriisinhallinnan paradigmatassa sotilaiden ammattiosaaminen perustuu laajenevaan turvallisuuskäsitykseen, jossa tärkeällä sijalla ovat muun muassa diplomatia, ristiriitojen sovittelu, tiedustelu, jopa humanitaariset tehtävät ja yleensäkin laajempi yhteiskunnallinen tietämys ja ymmärrys. Puukka toteaa, että kamppailu näiden paradigmojen välillä näkyy suomalaisessa upseeristossa. Taisteluparadigman mukaisessa sotilaallisessa ajattelu- ja toimintatavassa erimielisyydet ja jännitteet ratkaistaan päätöksentekijän toimesta, usein käskyllä.⁸

Huntington kuitenkin pitää sotilaallista asiantuntijuutta universaalina, koska hänen mukaansa asiantuntijuuteen ei vaikuta aika tai paikka. Tämä väite on ongelmallinen, sillä asevoimien tehtävät ja operaatioalueet ympäri maailman ovat erilaisia. Esimerkiksi Yhdysvalloilla, Suomella, Ruotsilla tai vaikkapa Belgiassa on suuria eroja asevoimiensa tehtävissä, vastuualueissa ja rakenteissa kulttuureista puhumattakaan. Lisäksi asevoimien sisällä eri puolustushaaroilla (ilmavoimat, merivoimat, maavoimat) on toisistaan poikkeavia tehtäviä, jotka vaativat hyvin erilaista asiantuntijuutta ja osaamista aina informaationsodankäynnistä erikoisjoukkojen operaatioihin saakka. Esimerkiksi Afganistanissa suomalaiset upseerit kouluttivat vuosina 2010–2011 yhdessä amerikkalaisten sotilaiden kanssa Viestikoulun opettajia, joista monilla oli kokemusta erilaisista sodista. Samalla suomalaiset upseerit tukivat paikallisen sotakoulun perustamiseen liittyviä toimia sekä instituution rakentamista. Samaan aikaan amerikkalaiset erikoisjoukkojen sotilaat eliminoivat lähialueilla paikallisia talibaneja. Talibaneista osa oli päättänyt vaihtaa puolta, joten heitä saapui edellä mainittuun Kabulin sotilaskoulutuskeskukseen, jossa tavoitteena oli integroida

⁵ Puukka 2005.

⁶ Puukka 2006, 179.

⁷ Mättölä 2012.

⁸ Puukka 2006, 174–181.

puolensa vaihtaneet talibanit takaisin yhteiskuntaan. Jo operaatioalueen sisältä löytyy erilaisia tehtäviä, jotka vaativat hyvin erilaisia taitoja, käytännötaidoista tilannekuvan analyysiin.⁹

Huntington kieltää kyseisenkaltaisen suomalaisupseerien kokemusten merkityksen sotilaalliselle ammattitaidolle. Sotilaallisen ammattitaidon kehittämiseen eivät saa vaikuttaa mitkään epäoleelliset tekijät. Näihin lukeutuvat kaikki varsinaisen sotilaallisen maailman ulkoiset tekijät. Näin sotilaille tulisi olla täydellinen itsenäisyys ja vapaus kehittää osaamistaan tavalla, johon voi vaikuttaa vain asevoimat, sillä muutoin varsinaisen sotilaallisen ammattitaidon kehittämisestä tulee ongelmallista.¹⁰ Huntingtonin 1950-luvulla kirjoittamat teesit sotilaiden universaalista ammattitaidosta eivät välttämättä kohtaa aikamme käytäntöjä, vaikka Tshetshenian sodat palauttivat uskoa perinteiseen taisteluparadigmaan ja huntingtonilaiseen ajatukseen sotilaiden ydinosuamisesta. Toisaalta Ukrainan sotaan liittyvä informaatiosodankäynti on osoittanut, että ”väkivallan hallinta”, jolla tarkoitetaan ennen kaikkea fyysistä väkivaltaa, on liian kapea kuvaamaan aikamme sodankäynnissä tarvittavia osaamisia. Tämä ei kuitenkaan vastaa kysymykseen siitä, millaista tietoa suomalaisen upseeriston keskuudessa arvostetaan ja millaista tietoa yhteisössä etsitään.

Käytäntö ja lojaalisuus yhdistävät sotilaita

Suomalaiset pitävät itseään käytännönläheisinä. Maine tehokkaina toiminnanmiehinä ja naisina on suomalaisten mielissä vahvana. Keskustelemista ei sosiaalisen median suosiosta huolimatta ole pidetty suomalaisten vahvimpina puolina. Sen sijaan velvollisuudentunne on korkea ja auktoriteettiusko vahva. Toisaalta perinteinen purnauskulttuuri ei ole kadonnut.

Sotilaallinen käytäntö eli taisteluparadigma, kuten Puukka kuvaa, lepää sotilaskulttuurille ominaisen käskykulttuurin varassa. Käskykulttuurissa sotilaallinen kuri muodostaa yhteisön sydämen. Sotilaallinen kuri on 80-luvulla käytössä olleessa sulkeisjärjestysohjesäännössä määritelty annettujen käskyjen ja määräysten järkähtämättömäksi noudattamiseksi. Eräässä 50-luvulla ilmestyneessä suomalaisia sotilasjohtajia käsittelevässä kaskukirjassa kysytään, mitä on sotilaallinen kuri, johon alokas vastaa: ”Se on sitä, että ei saa tehdä mitä haluaa”¹¹. Sotilaat saavat esimiehiltään tiedon, jota heidän tulee sellaisenaan viedä ja toteuttaa käytännössä.

⁹ Rantapelkonen 2012.

¹⁰ Huntington 1957, 13, 57.

¹¹ Santavuori 1954, 45.

Yksi tunnetuimpia suomalaisia operaatiotaidon taitajia, everstiluutnantti Tauno Viljanen, joka myöhemmin ylennettiin kenraaliluutnantiksi, kirjoitti 1938 kirjan nimeltä *Metsätaistelukokemuksia*¹². Sen mukaan yksi arvokkaimista upseerin kyvyistä on kyky soveltaa. Viljasen mukaan kaukonäköisyyttä osoittaa rohkeus ajatella itsenäisesti, perehtyminen Suomen olosuhteisiin sekä kyky toteuttaa se, minkä katsoo tarkoituksenmukaiseksi. Sotilaallinen osaaminen on parhaimmillaan kykyä soveltaa tietoja ja taitoja suomalaisiin olosuhteisiin erilaisissa tilanteissa. Samasta kertoo von Gerichin *Taktiikan oppikirja I* vuodelta 1922, joka korostaa rohkeaa päätöksentekoa sekä päätöksen viemistä ratkaisuun¹³. Suomalaisessa operaatiotaidossa ja taktikassa tuodaan hyvin esille ajattelemisen tärkeys sekä soveltamis- ja toimeenpanokyky, jotka ovat suomalaisten upseerien keskuudessa arvostetuimpia ominaisuuksia. Soveltamisella on kuitenkin rajansa. Käytännön pitää palvella puolustusvoimien etua. Lojaalisuus puolustusvoimia kohtaan asettaa upseereille hyvin vahvan kulttuurisen normin. Lojaalisuus juontaa juurensa ainakin osaksi kansallisesta historiasta, jossa sodalla on ollut keskeinen asema. Sota vaati kansakunnalta yhtenäisyyttä sekä tietysti rohkeutta ja neuvokkuutta. Lojaalisuus on yhtenäisyyttä, samankaltaisuutta ja toverihenkeä. Sotilailla se perustuu ryhmäkiinteyteen, lojaalisuuteen toista aseveljeä kohtaan. Suomalaiset pärjäsivät ollessaan kansakuntana yhtenäinen. Laajan kyselytutkimuksen mukaan kaksi tärkeintä syytä taistella ja toimia yhdessä Suomen sodissa olivat ”mahdollisen miehityksen seuraukset” sekä ”velvollisuus lähimpiä aseveljiä kohtaan”.¹⁴

Sotilaskulttuurissa hyveitä ovat selkeät käskyt, lojaalisuus ja kyky toimeenpanna käskyjä. Tässä kulttuurissa keskusteleminen, väittelemine ja intellektuaalisuuden korostaminen eivät ole keskiössä. Niitä ei pidetä voimina, jotka pitäisivät yhteisöä koossa.

Se, miten sotilasyhteisössä arvostetaan sotilaallisia käytäntöjä, näkyy sen suhteessa oppineisuuteen:

*Ennen vanhaan kirjatieto ei kuulunut upseerin imagoon. Se oli miltei suoranainen vastakohta sekä ns. sotilaallisuudelle että sotilaan ammattitaidolle. Kirjallinen tieto oli ’kirjaviisautta’, johon ei ollut luottamista. Upseerin tuli olla suorasukainen käskijä, ei mikään jähkailija.*¹⁵

Sotilasjohtajien koulutuksessa onkin kautta aikojen korostettu käskyjen antamisen tärkeyttä sekä niiden toimeenpanon valvontaa.

”Jos et halua olla intellektuelli, älä kirjoita julkisesti”, on ajattelutapa, joka on Aki Huhtisen mukaan leimannut erityisesti suomalaista upseerikuntaa. Intellektuellin tarkoituksena ei ole miellyttää kuulijoitaan, vaan tunnistaa erilaisia

¹² Viljanen 1938, 5–6.

¹³ von Gerich 1922, 9.

¹⁴ Lindgren 2001, 124–127. Amerikkalaisille rivimiehille tehtävän täyttäminen oli tärkein motiivi, kun upseereille se oli ”johtajuus ja kuri”.

¹⁵ Pernaa 2000, 4–11.

näkökulmia ja kyseenalaistaa auktoriteetit. Upseerien lojaalisuutta on mitattu puolustusvoimissa ja muissakin asevoimissa sekä yhtenäisyydellä, yhteishengellä että myös vaikenemisella¹⁶. Intellektuaalisuutta pidetään sotilasorganisaatiossa uhkana:

Ajattelijan ja intellektuellin asema organisaatiossa on paradoksaalinen: toisaalta hän on välttämätön uuden tiedon välittäjä, mutta samalla myös uhka vakiintuneille käsityksille ja valtasubteille.¹⁷

Tämä johtuu osaksi Suomen kovasta sotahistoriasta. Jatkuva toimeenpano ja käytännön kovassa elämässä kouliintuminen taisteluissa sekä fyysinen väsymys ovat puhdistaneet mielen turhasta filosofoinnista. Tämä saattaa näkyä vielä tänä päivänä tilanteissa, joissa arvostetaan enemmän auktoriteetteja kuin dialogia: ei vain taistelukentällä vaan myös opiskeltaessa luokissa. Huhtinen viittaa samaiseen lojaalisuuden arvoon ja kirjoittaa, kuinka ”sotilasorganisaation hierarkkisyyden ja autoritaarisuuden vuoksi komentajien ennakkonäkemyksistä poikkeavia analyysituloksia on usein vältetty oman urakehityksen pysähtymisen pelossa”¹⁸. Sotilaan urheus ja kyky taistella kovissa paikoissa perustuu erityisesti ryhmäkiinteyteen. Suomalaisten sotilaiden taistelumotiivina ei ollut niinkään halu tappaa vihollista, vaan oman hengen säilyttäminen ja kavereiden puolesta taisteleva.¹⁹

Informaatioaikana asevoimissa tarvitaan kuitenkin ajattelijaita etenkin sotilasesikunnissa suorituskykyjen kehittämiseksi, pätevän tiedon hankkimiseksi ja tulevaisuuksien hahmottamiseksi. Sotilasorganisaation ei tulisi pyrkiä vakauteen vaan luovaan kaaokseen ja epäselviin työrytmeihin. Perinteisen faktatiedon ja teknologian rinnalle olisi saatava arkikäytännöistä nousevaa taitoa ja intuitiota, jotka edellyttävät aikaa ja kokemusta.²⁰

Tulevaisuus ja oppineisuus

Dilemma siitä, että upseeri ei voi olla ”jahkailija”, on mielenkiintoinen sitä taustaa vasten, että tiedon synnyttäminen ja kypsyttäminen vaatii aikaa. Vaikka informaatioympäristö on yhä laajempi, kompleksisempi ja verkottuneempi, tulisi upseerin kyetä silti päättämään nopeasti. Se edellyttää tietoa ja ymmärrystä, jotka poikkeavat luonteeltaan perinteisistä sotilaiden välineistä, kuten käskyistä tai henkilökohtaisten aseiden tai ryhmän aseiden käytöstä.

Informaatiota ja tietoa tulvii kaikkialta. Tiedon konstruktivisuus on saanut sijaa maailmassa, jossa on kyseenalaistettu sotilaskulttuurille ominainen hierarkkinen tiedonkulku esimieheltä alaiselle. Samalla vanha paradoksaalinen klausuuli siitä, että mitä enemmän tiedät, sitä vähemmän tiedät, koskettaa

¹⁶ Huhtinen 2001, 120–123.

¹⁷ Emt., 25.

¹⁸ Emt.

¹⁹ Lindgren 2001, 131.

²⁰ Huhtinen, 2001, 140.

tiedon olemusta eli sitä, millaista tietoa upseerit tarvitsevat tehtäviensä täyttämiseen. Monet sotilaalliseen toimintaan liittyvät perinteisesti joko yksisuuntaisesti ylhäältä alaspäin tai peräkkäin ja vaihteittain esiintyneet ajatukset, prosessit ja toiminnot esiintyvät postmodernissa ajassa rinnakkain. Se pakottaa uudensuuntaamaan tiedon ja tietämisen tarkastelutapoja. Se mikä on tietoa ja mikä on totta, on alkanut riippua yhä enemmän näkökulmista, jotka syntyvät sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Totuus ei olekaan tosi, perusteltu uskomus,

vaan se on paremmin ymmärrettävissä sosiaalista järjestystä ja kognitiivista todellisuuttamme ylläpitävänä voimana, joka tekee kommunikaation mahdolliseksi ja luo sen maailman jossa elämme ja toimimme²¹.

Tulevaisuuden upseerien oppineisuuden perusta kasvaa menneisyydestä. Suomalaisten upseerien tuottama sotatieteellinen tieto kumpuaa upseeriksi kasvamisen perinteestä. Toimintatavat, jotka yhteisö hyväksyy, perustuvat keskeisesti sotilaallisen kurin käsitteeseen. Sotilaallisen kurin ajatuksena on, että yksilö sulautetaan osaksi tehokasta sotilaallista joukkoa. Tätä haastaa aikamme yhteiskunnalle luonteenomainen ajatus yksilöllisyydestä. Sen mukaan ”postmoderni ihminen uskoo jatkuvan itseoppimiseen, kehittymiseen ja itsensä toteuttamiseen.” Asevoimien kannalta tarkasteltuna tiedon ”dokumentointi, monistaminen ja salaaminen ovat puolustusvoimien tiedonkäsittelylle luonteenomaisia piirteitä.” Ratkaisevaa onkin se, tunnistammeko ne tiedon ja vallan leikkauskohdat eli tässä jännitteet, joilla perustellaan organisaation ja sen ihmisten identiteettejä.²²

Sotilas on käytännön mies, joka on tienhaarassa muuttuvien olosuhteiden vuoksi. Tämän vuoksi häneltä vaaditaan yhä enemmän ja hän etsii ratkaisuja informaatioajan tietoon ja ymmärtämiseen liittyviin haasteisiin. Aikamme upseereilta vaaditaan entistä laajempaa sivistystä, josta Maanpuolustuskorkeakoulun perustaminenkin kertoo. Sivistys on myös sitä, että ihminen valmistautuu tulevaisuuteen tietämättä, mitä se tuo tullessaan. Se edellyttää, että näkyvän vallan muodot kuten univormu, arvomerkit ja ase saavat rinnalleen näkymättömiä vallan muotoja kuten valvonta, tieto ja sivistys. Sivistyäkseen sotilaan tulisi olla avoin, mutta samalla myös luova. Näistä jälkimmäinen vaatimus ei ole sotilaille kuitenkaan uusi. Luovuutta – samoin kuin yksinkertaisuutta – on korostettu menestystekijänä taistelukentällä. Sivistykseen kuuluu puolestaan lukeneisuus ja kriittinen ajattelu. Uteliaisuus, joka kohdistuu oman osaamisalueen ulkopuolelle, on myös sivistyksen merkki.²³

Huhtisen mukaan olosuhteiden muutos sotilaallisesta kulttuurista kohti akateemisempaa kulttuuria on vaikea, koska yllättävää kyllä, ”asevoimilla on vaikeuksia sopeutua olosuhteiden muutoksiin, koska ne on rakennettu ennalta määritettyä tehtävää varten. Ne ovat tottuneet käsittelemään tietoa, mutta uuden tiedon tuottaminen ei ole kuulunut niiden tehtäviin.” Toisaalta taistelukentällä

²¹ Emt., 29–30.

²² Huhtinen 2001, 29–39.

²³ Emt., 52.

vihollisesta on pyritty hankkimaan kaikki mahdollinen ja varsinkin uusi tieto. Kun pohditaan sotilaan fyysisiä vaatimuksia täyttää ”väkivallan hallintaan” liittyviä tehtäviä, voidaan taistelutilojen muutoksen pyörteissä kysyä ”kuinka mielekästä fyysisen kunnon korostaminen on, kun yhteiskunnan muut osat alueet hyödyntävät entistä enemmän ajattelua, oppimista ja tietojärjestelmiä. Myös tiedustelun, johtamisen ja tulenkäytön asejärjestelmät koostuvat nykyään lähinnä teknologisista prosesseista, joissa sotilaan tehtäväksi jää vain napin painaminen.” Huhtinen uskoo näkymään, jossa tulevaisuuden taistelutila on oppineiden. Asevoimat ovatkin ryhtyneet etsimään entistä enemmän uutta ja tutkittua tietoa, jonka avulla ne pyrkivät ymmärtämään ympärillään tapahtuvaa kehitystä sekä sitä, miten olosuhteiden muutos muokkaa asevoimien tulevaisuutta. Huolimatta muutoksen perusteluista, on väitetty, että ”tieto on ohittamassa tärkeysjärjestyksessä välineen.” Tätä tukee pieneltä osaltaan tosiasia, että Maanpuolustuskorkeakoulusta valmistui ensimmäinen upseeri sotatieteiden tohtoriksi vuonna 2003.²⁴

Maanpuolustuskorkeakoulun perustaminen akateemisen uskottavuuden merkkipaaluna

Maanpuolustuskorkeakoulun (MPKK) perustaminen oli tärkeä merkkipaalu paitsi koulutusjärjestelmän uudistumiselle niin korkeakoulutettujen upseerien uskottavuudelle. Lähes koko itsenäisyyden ajan upseerien koulutus oli pitkälti sotilaallista ja käytännönläheistä tähdäten täyttämään sodan ajan tarpeita: suorituskykyisten sotajoukkojen ja niiden johtamisen tarpeita. Maanpuolustuskorkeakoululla käytetty arkikieli kertoo hyvin, miten sen johdossa on korkeakoulua haluttu kutsua. Sellaiset termit kuin ”sotatieteellinen yliopisto”, ”sotatieteellinen korkeakoulu”, ”maanpuolustusyliopisto” tai vaikkapa ”Suomen ryhdikään yliopisto” ovat termejä, joita on kuultu puheissa. Ennen korkeakoulun perustamista, ja myös sen jälkeen, monet upseerikoulutuksen kehittämiseen liittyneistä keskusteluista ovat koskeneet käytännöllisen ja teoreettisen tiedon välistä jännitettä. Muutokseen liittyvät argumentit olivat monet. Oppimisen tavoitteet olivat toisilleen jopa vastakkaisia tai toisistaan hyvin kaukana.

Yksi ensimmäisistä selkeistä esityksistä upseerikoulutuksen akateemistamiseksi oli eversti Ilkka Ilmolan johtaman koulutustyöryhmän raportti 80-luvun puolivälistä. Siinä todettiin, että ”tavoitteena oli muun muassa ottaa huomioon yhteiskunnan koulutusrakenne sekä tekninen ja muu sotilaallinen kehitys. Samalla pyrittiin nostamaan henkilöstön koulutustasoa.” Sittenkin pääesikunnan koulutuspäällikkö, kenraaliluutnantti Raimo Viita allekirjoitti 1987 esityksen, jonka mukaan

upseerikoulutuksen päämääränä oli tuottaa sekä yleis- että sotilasammattillisilta tiedoiltaan ja taidoiltaan pätevää upseeristoa rauhan ja sodan ajan tehtäviä varten. Upseerin tutkinto tuli olla korkeakoulujen tutkintojärjestelmän mukainen perustutkinto.

²⁴ Emt., 72–73, 87, 178, 184.

Jatkotutkinto ei ollut pelkkä yleisesikuntaupseeritutkinto, vaan jatkotutkintoon liitettiin mahdollisuus väitellä sotatieteiden tohtoriksi. Viidan esityksessä haluttiin upseereista yleisesti sivistyneitä mutta myös sotilaallisesti ammattinsa osaavia. Samalla upseerien tuli olla kykeneviä sekä sodan että rauhan ajan tehtäviin.²⁵

Eräs seuraus yliopistoksi muuttumisesta oli opetukseen liittyvä jännite: kuinka opettajajohtoista Maanpuolustuskorkeakoululla annettavan opetuksen pitäisi olla. Myöhemmin ryhdyttiin korostamaan korkeakouluopiskeluun liitettyä opiskelijan omaa vastuuta opinnoistaan. 90-luvulla linjattiin, että opettajakeskeisestä opettamisesta tulisi siirtyä opiskelijakeskeiseen oppimiseen²⁶. Upseerien tuli itse ottaa vastuu opiskelustaan.

Yksi suurista muutoksista oli halu rinnastaa upseerikoulutus siviilikoulutukseen ja nimenomaan yliopisto-opintoihin. Tämä vaati koulutustason nostamista. Samalla ilmoitettiin, että upseerien niin tieto- kuin taitotason tavoitteita tulee nostaa vastaamaan puolustusvoimien tarpeita 2000-luvulla. Tämän vuoksi suunnittelussa haluttiin turvautua ulkopuolisiin auktoriteetteihin ”uskottavan tieteellisyyden takaamiseksi”.²⁷

Lisääntyneiden vaatimusten johdosta upseerikoulutukseen käytettyä aikaa nostettiin kolmesta vuodesta neljään (160 opintoviikkoa) vuodesta 1991 alkaen. Vuonna 2001 koulutusjärjestelmää uusittiin siten, että upseerit koulutetaan yhtenäisessä upseerin akateemisessa koulutusohjelmassa. Ohjelma sisältää alemman korkeakoulututkinnon (3 vuotta) ja ylemmän korkeakoulututkinnon (+2 vuotta). Tätä ennen oli myös vaihe, jossa upseerin ylemmän korkeakoulututkinto oli mahdollista suorittaa neljässä vuodessa. 3+2 vuoden järjestelmä takasi sen, että uusi suomalainen akateeminen upseerien koulutusohjelma vastasi yleiseurooppalaisen Bologna-prosessin vaatimuksiin tuottaa kandidaatteja ja maistereita yliopistoissa.

Vuonna 2001 hyväksyttiin eduskunnassa muutos lakiin sekä muutos asetukseen valtioneuvostossa Maanpuolustuskorkeakoulusta. Myös Maanpuolustuskorkeakoulun opetusta haluttiin kehittää avoimemmaksi. Puolustusministeriön linjauksen mukaan oli tärkeää, että upseerikoulutuksen tason tulisi vastata ylempää korkeakoulututkintoa. Lisäksi oli tärkeää lisätä opiskeluilma-
piiriin avoimuutta sekä yhteistyötä muiden yliopistojen kanssa. Ensimmäinen siviileille tarkoitettu maisteriohjelma avautui Maanpuolustuskorkeakoulussa vuonna 2011.

Opetusministeriö näki tässä vaiheessa ongelmalliseksi sen, että sotilastutkinnoilla ei ollut virallista statusta, kun niitä rinnastettiin siviilitutkintoihin. Se suositteli rinnasteisuuden toimenpanoa lakiuudistuksiin ja huomautti samalla, että upseerintutkinnossa tuli tehdä yhteistyötä muiden tiedekorkeakoulujen

²⁵ Vaahtolammi 2013, 52.

²⁶ Emt., 55.

²⁷ Emt., 54.

kanssa tutkimuksen ja tutkijakoulutuksen kehittämiseksi. Opetusministeriö korosti tieteellisyyden vastaavuutta tutkinnoissa. Tohtorintutkinnon osalta se lausui, että ”Maanpuolustuskorkeakoulussa suoritettavan tohtorintutkinnon tason kriteerit liittyvät ensisijaisesti tutkimusperinteen kehittämiseen sekä tutkimuksen ja väitöskirjojen tieteelliseen tasoon”.²⁸

Puolustusvoimissa sen sijaan haluttiin korostaa, että Maanpuolustuskorkeakoulun opetus lähtee sotilaallisista vaatimuksista, ei niinkään tieteellisistä. Henkilöstön lukumäärä ja koulutuksellinen taso määräytyvät ensi sijassa sodan ajan lähtökohdista. Maanpuolustuskorkeakoulusta tuli yksi yliopisto muiden suomalaisten yliopistojen rinnalle. Se sai oikeuden antaa jatkotutkinto-opetusta (postgraduate) aina tohtoritutkintoihin asti. Maanpuolustuskorkeakoulu on lajissaan harvinainen esimerkki Euroopassa, mikseipä koko maailmassa, sillä siellä on mahdollisuus väitellä tohtoriksi.

Jännitteet korkeakoulun johdon näkökulmasta

Kun Maanpuolustuskorkeakoulu perustettiin, oli muutosvastarinta osin vahvaa, sotilaskäskyistä huolimatta. Korkeakoulu syntyi monesta erillisestä osasta. Ensimmäinen hallintojohtaja kuvaa, kuinka ratkaisevasta muutoksesta oli kysymys. ”Maanpuolustuskorkeakoulu-ratkaisun merkittävyyttä ei Puolustusvoimissa heti kaikkialla tajuttu tai tunnustettu. Se oli mielestäni merkittävimpiä uudistuksia sitten upseerikoulutuksen aloittamisen itsenäisessä Suomessa.”²⁹ Maanpuolustuskorkeakoulun toinen rehtori (1994–1996), vara-amiraali Esko Illi kertoo, mikä sotilaskulttuurissa aiheutti jännitettä. ”Matriisiorganisaatiota vierastettiin jonkin verran, sillä olihan se epätyypillinen sotilaille.”³⁰ Sotilaat eivät olleet tottuneet johtamaan matriisiorganisaatiota. Rehtorina 1997–2001 toiminut kenraalimajuri Seppo Tanskanen muistaa hauskan yksityiskohdan: ”Kun kysäisin kerran Helsingin Yliopiston rehtorilta hänen johtamismalliaan, hän naurahi ja totesi, että ”ei yliopistoa voi johtaa”.³¹

Maanpuolustuskorkeakoulun ja sen opetuksen akateemisuuden tunnustaminen edellyttää jäsenyyttä suomalaisen yliopistokentän elimissä. Korkeakoulua piti tehdä tunnetuksi ja hyväksytyksi suomalaisessa yliopistomaailmassa. ”Jäsenyys pääkaupungin yliopistojen rehtorineuvostossa saavutettiin pitkien ponnistelujen jälkeen.”³² Hyväksyminen ei ollut pelkkä ilmoitus- tai käskyasia. Tanskanen kirjoittaaakin, että ”korkeakoulu voi ansaita asemansa vain opetuksen tason ja tutkimustulostensa kautta.”³³ Erään näkemyksen mukaan

²⁸ Vahtolampi 55–56.

²⁹ Savolainen 2013, 58.

³⁰ Illi 2013, 56.

³¹ Tanskanen 2013, 63.

³² Illi 2013.

³³ Tanskanen 2013.

Maanpuolustuskorkeakoulua arvostettiin muiden yliopistojen silmissä sen luotettavuuden ja täsmällisyyden vuoksi³⁴. Akateemisuus oli tärkeä mutta myös jännitteitä synnyttänyt tekijä, kun sitä tuotiin sotilaskoulutuksen rinnalle. Illi kuvaa:

Akateemisuuden tavoittelusta sai kuulla irvailuja eri taboilta. Eihän se ollut mikään itseisarvo, mutta oli selvää, että tähän suuntaan piti mennä pitäen kuitenkin kirkkaana mielessä, että korkeakoulun päätehtävä oli valmistaa upseereita Puolustusvoimien ja Rajavartiolaitoksen sodan ja rauhan ajan tehtäviin.³⁵

Hallintojohtajana vuosina 1993–1996 toiminut Kari Savolainen muistaa, kuinka sotilasorganisaatioon perustettua yliopistoa epäiltiin niin puolustusvoimien ulkopuolella kuin upseerien keskuudessa:

Muistan hyvin epäilevät ilmeet, kun esittelin Suomen Akatemian henkilöstölle Maanpuolustuskorkeakoulun ja sen opiskelijajärjestelmän akateemisia tavoitteita. Myös Puolustusvoimien piirissä ilmeni upseerin korkeakouluopiskelua vähätteleviä mielipiteitä.³⁶

Kenraalikunnassa epäiltiin, että olisi ehkä parempi yliopistollisen statuksen sijaan kehittää sotataidollista oppia ammattikorkeakoulun suuntaan. Puolustusvoimissa ei pitäisi ottaa akateemisuutta sellaisenaan käyttöön kuten yliopistomaailmassa. Puolustusvoimain komentaja, kenraali Gustav Hägglund kiinnitti huomiota viisi vuotta Maanpuolustuskorkeakoulun perustamisen jälkeen vuonna 1998 siihen, kuinka akateemisen mallin heikkouksia tulisi vähentää korkeakoulua kehitettäessä. Eversti Kalle Liesinen kuitenkin muistutti vuonna 2002, Bologna-prosessiin liittyen, että puolustusvoimien ei ole syytä eriytyä liikaa muusta korkeakoulujärjestelmästä.³⁷

Upseerikoulutuksen akateemistaminen

Sotilaallisuuden ja akateemisuuden väliset jännitteet ovat jatkuneet 2000-luvulle saakka. Vuonna 2002 Maanpuolustuskorkeakoulu vastusti itse omassa lausunnossaan uusia tutkintonimikkeitä sotatieteiden kandidaatti ja sotatieteiden maisteri. Nimikettä upseerintutkinto pidettiin kuvaavampana siihen, mihin upseeri koulutettiin ja missä ammatissa hän opintojensa jälkeen palvelee.³⁸ Tutkintonimikkeet säilyivät, mutta koulutusohjelman nimestä poistettiin sana ”akateeminen”, eli nimikemuutos ”upseerin akateeminen koulutusohjelma” pelkistyi muotoon ”upseerin koulutusohjelma”.

³⁴ Kiianlinna 2013, 78.

³⁵ Illi 2013, 56.

³⁶ Savolainen 2013, 58.

³⁷ Vaahtolampi 2013, 59, 65.

³⁸ Vaahtolampi 2013, 62.

Professori Jarmo Toiskallio kirjoittaa akateemisuuden tuomasta jännitteestä seuraavasti:

Tunnetusti suuri ristiriitojen synnyttäjä on ollut upseerikoulutuksen akateemistaminen. Ehkä kärjistynein ja ongelmallisin seikka on, että sotilas-/upseerikulttuuriin tuntuu syvästi kuuluvan akateemiseksi nimettyjen asioiden kammoksuminen, kun toisaalla juuri upseeristo itse on halunnut kehittää ammattikuntansa akateemiseksi.³⁹

Rehtorina 2001–2004 toiminut Aarno Vehviläinen vahvistaa, että korkeakoulututkintoihin tehty remontti edellytti resursseja tutkimuksen ja opetuksen tieteellisen tason varmistamiseksi. Korkeakoulujen arviointineuvosto piirsi selkeitä suosituksia henkilöstön kehittämisen suhteen, mutta Vehviläisen mukaan Pääesikunta ei niistä piitannut, vaan käytti esimerkkinä sitä, että johtamisen ensimmäisen professuurin viran täyttöprosessi kesti vuosia⁴⁰. Vuoden 2005 paikkeilla linjattiin, että Maanpuolustuskorkeakoulua kehitetään yhtenä Suomen tiedekorkeakouluna. Savolaisen mukaan epäilyt alkoivat haihtua, sillä ajan myötä huomattiin, että korkeakoulututkinto parantaa upseerin valmiuksia ammattiin eikä heikennä sitä. Lisäksi Savolainen huomauttaa, että upseerin ammatin arvostus nousi tutkinnon ja korkeamman opin myötä.⁴¹

Upseerikoulutuksella on nykyään kaksijakoinen tehtävä kahdessakin mielessä: akateemisuus ja sotilasammattillisuus sekä rauhan ja sodan ajan tehtävät.⁴² Maanpuolustuskorkeakoulussa sekä aselajikouluissa keskusteltiin opintosuunnitelmia ja pisteitä määritettäessä, mikä on akateemisten ja ammatillisten opintojen keskinäinen suhde. Kadettikoulun johtaja muistaa, kuinka

Pääesikunnasta ajettiin yleistä yliopistoissa käytettyä oppiainepohjaista mallia. Tästä hän sitä aika kova taisto sitten käytiin, jotta saatiin ujutettua käytännön osaaminen ja taidot akateemiseen opiskeluun. Onneksi on muitakin akateemisia ammatteja, joissa käden taitoja arvostetaan. Se antoi meille malleja.⁴³

2000-luvun ensimmäisinä vuosina kehitettiin uusi malli opintojen jakamiseksi. Siinä tehtiin eroa akateemisten ja ammatillisten opintojen välillä ja erotettiin ne toisistaan. Samalla erotettiin tutkinto opinnoista. ”Tutkinnon ja opintojen erottamisella mahdollistettiin myös sotatieteellisten perustutkintojen avaaminen siviiliopiskelijoille Bolognan prosessin hengen mukaisesti”. Myöhemmin tarkennettiin, että Bolognan prosessi ei ole itseisarvo, vaan korkeakoulua tulee kehittää puolustusvoimien ja korkeakoulun omista lähtökohdista.⁴⁴ Vuonna 2005 silloinen rehtori, prikaatikenraali Pertti Salminen linjasi, että ”enää ei ole tarvetta pohdinnoille Maanpuolustuskorkeakoulusta yliopistona tai ammattikorkeakouluna, Maanpuolustuskorkeakoulua kehitetään tiedekorkeakouluna,

³⁹ Toiskallio 2013, 75.

⁴⁰ Vehviläinen 2013, 89.

⁴¹ Savolainen 2013.

⁴² Illi 2013.

⁴³ Vaahtolampi 2013, 70.

⁴⁴ Emt., 71.

jonka erityisyyttä puolustus- ja turvallisuuskysymyksiin keskittyneenä yliopistona korostetaan.”⁴⁵

Keskustelu teoriasta ja käytännöstä: yhdistämistä vai erottamista?

Viime vuosina on Maanpuolustuskorkeakoulun hakuilmoituksissa määritelty, mitä akateemisuus ja ammatillisuus ovat. Akateemisten opintojen tavoitteena on tarjota valmiudet tieteelliseen ajatteluun, tieteellisen tiedon ja menetelmien soveltamiseen sekä alan asiantuntijana ja kehittäjänä työskentelyyn. Ammatillisten opintojen päämääränä on puolestaan antaa opiskelijalle virkatehtävissä tarvittava ammatillinen pätevyys ja osaaminen.⁴⁶ Tästä teorian ja käytännön välisen suhteen tasapainottelusta kertoo seuraava esimerkki: ”Kuten lääkäri, muusikko tai näyttelijä, myös sotilas ja upseeri ovat aina myös liikkeessä olevia käytännöllisiä ammatteja akateemisen olemuksensa lisäksi.”⁴⁷ Upseerin ammatti on sekä sotatiedettä että myös sotataitoa. Ajattelemisen paikka ei välttämättä ole taistelukentällä, vaan se on tehtävä ennen toimintaa, sillä vanha sanonta kuuluu, että hyvän sotapäällikön on kyettävä ratkaisemaan nopeasti asioita käsituntumalta ja vaistonvaraisesti.

Teoriatiedon merkityksen ymmärtäminen ei ole välttämättä ollut itsestään selvää.

Upseeriston kesken on teoria pabassa maineessa. Jos halutan halventaa toista, sanotaan häntä teoreetikoksi. Tällöin ei muka voida antaa hänelle arvoa ratkaisuja tehtäessä.

Kalervo Huuhka jatkaa ja kertoo mielipiteistään, jotka ovat 50 vuoden takaa: ”Upseerista ei pidä tehdä tiedemiestä, vaan johtaja, joka ymmärtää tiedemiestä.”⁴⁸ Toisaalta aikalainen Martti Kumpula kirjoittaa sotilaallisista käytännöistä:

*Meitä sotilaita on totuttu pitämään lähinnä käytännön miehinä, joiden puolestaan on erään määritelmän mukaan sanottu olevan niitä, jotka toistavat esi-isiensä virheet, eli toisin sanoen... kulkevat sokeina ajatustensa karjapolkuja ja tekevät päivästä toiseen samaa, minkä muut ovat jo aiemmin tehneet.*⁴⁹

Vielä nykyisinkin perustellaan kadeteille, miksi teorian tietämys on tarpeen:

Teoriatieto... käsitteet, mallit ja teoriat, tarjoavat siis keinon havainnoida, jäsentää, analysoida ja tulkita ympäristöä. Voidaan ajatella, että niiden avulla voidaan paremmin ymmärtää todellisuutta. Jossain määrin kyse on vanhasta sanonnasta nähdä metsä puilta. Teoriatieto toimii myös työkaluna käytännöllisten ongelmien ratkaisemiseen. Teoriatiedon avulla voidaan myös tunnistaa tavoitteiden saavuttamista edistäviä ja

⁴⁵ Ks. Maanpuolustuskorkeakoulun Perustutkinto-osaston muistio 2005.

⁴⁶ Tämä tieto poimittu mm. puolustusvoimien Facebook-sivuilta 2012.

⁴⁷ Huhtinen 2009, 3.

⁴⁸ Huuhka 1963, 29–30.

⁴⁹ Huhtinen & Rantapelkonen 2001, 131. Kumpulan sitaatti vuodelta 1964.

haittaavia tekijöitä sekä niiden primäärejä syitä. Teoriatieto auttaa ymmärtämään tekijöiden välisiä yhteyksiä.⁵⁰

Kadettien keskuudessa esiintyy myös kritiikkiä opetuksen akateemisuutta kohtaan. Eräs kadetti antaa selityksen, miksi se on tarpeen:

Sanana akateemisuuden yksi merkitys viittaa turhanpäiväiseen teoretisointiin, ja kadeteissa se kirjoittaakin luonnollisesti tasaiseen tahtiin epäilyksiä käytettävyydestä työelämässä. Näiden käsittelylle on turha uhrata enempää painomustetta, sillä yliopistoissa on akateemisia opintoja. Jos niitä ei halua, pääsee sotilasuralle muitakin reittejä. Heille, jotka epäilevät koko upseerikoulutuksen akateemisuuden merkitystä, jaan kaupungilla sattumalta kuulemani kommentin, joka selvensi asiaa itselleni. Tunteamattomaksi jäänyt mies valisti toista: ”Siis upseerithan on kyllä ihan fiksuja porukkaa, niillähän on akateeminen koulutuskin”. Niinpä. Kun päiväkodissakin pienokaisista pidetään nykyisin huolta yliopistopohjalta, kuinka uskottava varusmieskoulutus olisi enää mitenkään muuten?⁵¹

Opetusmenetelmiin liittyvistä jännitteistä

Maanpuolustuskorkeakoulussa korostuu opetus. Yksi kantavia periaatteita on, että ”opetuksen tulee perustua tutkimukseen sekä alan parhaimpiin käytäntöihin”⁵². Tutkimukseen perustuvaa opetusta tuettiin perustamalla sekä professuureja ainelaitoksiin että tutkijaupseerien vakansseja korkeakouluun. Vuonna 2012 perustettiin ensimmäiset sotilasprofessorien virat. Ensimmäiset kolme virkaa perustettiin operaatiotaidon ja taktiikan alueelle, jota ei oppiaineena ole siviiliyliopistoissa.

Maisterivaiheessa otettiin käyttöön opetus- ja oppimismenetelmä, jossa kadetit voivat opiskella etänä ja tehdä tehtäviä verkossa. Opiskelijat eivät olleet siis koko aikaa korkeakoululla. Rehtori, kenraalimajuri Vesa Tynkkynen pohti puheessaan tätä muutosta vuonna 2011:

Sotilasopetuslaitoksissa on perinteisesti painotettu lähiopetusta ja läsnäolopakkoa. Maisterivaiheen opintoja suunniteltaessa käytiin pitkä keskustelu ja pohdinta siitä, voidaanko perinteinen lähiopetuspainotteinen toteutustapa muuttaa joustavammaksi, jolloin itsenäisyyden kasvaessa vastuu oppimisesta siirtyy entistä enemmän opiskelijalle. Onkin syytä tarkastella, mihin tämän tyyppinen suitsien löysäminen johti. Pelkohan oli se, että liian moni ei saa suoritettua tutkintoaan määräämäärään mennessä... Robkenisin väittää, että tässä kohtaa vanhan perinteen murtaminen näyttää tuoneen hyviä tuloksia ja muutosta vastustaneiden epäilyt aiheettomiksi.⁵³

⁵⁰ Kiuru 2009.

⁵¹ Parkkinen 2013, 7.

⁵² Haapala 2013, 65.

⁵³ Tynkkynen 2011.

Tynkkysen teksti kertoo hyvin puolustusvoimissa vallinneesta pelosta kadettien kontrolloimiseksi. Samalla se kertoo kulttuurista, jossa sotilaallinen tarkoittaa fyysistä paikallaoloa ja akateeminen vapaampaa, paikasta riippumatonta opiskelua.

Samaan kiinnittää huomiota kadetti, joka peräänkuulutti paitsi opetusmenetelmien niin uudenlaisen oppimisen kulttuurin kehittämistä pelkän faktakeskeisen päättämisen sijaan yliopistomaisempaan suuntaan.

Akateemisissa opinnoissa pitäisi korostua tiedon hankkimisen, arvioinnin ja tuottamisen prosessi. Tämän voi tiivistää kulmakiviin lukeminen ja kirjoittaminen. Yliopistossa opiskelun pitäisi olla jatkuvaa lukemista, sillä pelkällä omien kokemusten reflektoinnilla on kovin vähän annettavaa. Toisaalta luettu on aina myös prosessoitava, ja tätä varten ovat olemassa muun muassa referaatit, esseet, lukupiirit, seminaarit ja tenttivastaukset.⁵⁴

Tekstistä huokuu näkemys, jossa kyseinen kadetti oli sisäistänyt uudenlaisen oppimiskäsityksen. Ajattelua voidaan kehittää myös muilla tavoin kuin luennoilla istumalla sekä tietoa kerryttämällä. Kyseinen kadetti kritisoi myös opetusmenetelmiä:

Kun luetun vielä työstää kirjoittamalla, on oppimistulos eri luokkaa, kuin vallitsevassa PowerPoint- kulttuurissa, kuormittavuuden silti nousematta... Reseptinä on omatoimisen opiskelun radikaali lisääminen, mutta tähän liittyen ehdottomasti myös sen kontrollointi esimerkiksi palautettavin kirjoitustöin.⁵⁵

Mistä nämä jännitteet teorian ja käytännön tai fyysisen ja virtuaalisen oppimisen välillä kumpuavat paitsi muutoksesta? Mika Aallon mukaan yksi selitys on suomalaisen upseerikoulutukseen hakeutuvien opiskelijoiden vaatimukset. Korkeakouluun hakeutuu hyvin käytännöllisiä ihmisiä. Aallon mukaan korkeakouluun hakeutuvien joukossa pitäisi kuitenkin olla enemmän akateemisia ajattelijoina. Syy tähän on Aallon mukaan selvä. Kadettikoulun valinnat ovat kehittyneet suosimaan käytännönläheisiä suorittajatyyppejä. Valmiudet tiedeyliopistotasoiseen opiskeluun eivät välttämättä tällöin ole parhaat mahdolliset.⁵⁶

Päätelmiä

Suomalainen upseerikoulutus päätettiin toimeenpanna tiedekorkeakoulussa, joka perustettiin vuonna 1993. Sotilaallisten käytäntöjen rinnalle on nostettu vaatimukset opetuksen tieteellisyyden kehittämisestä. Oppimiskäsityksen muutos ei myöskään ole ollut vaille jännitteitä. Maanpuolustuskorkeakoulun perustamiseen liittyvät ja perustamisen jälkeiset keskustelut akateemisuudesta ja sotilaallisuudesta, teoriasta ja käytännöstä sekä oppimismenetelmistä

⁵⁴ Parkkinen 2013.

⁵⁵ Emt.

⁵⁶ Aalto 2012.

kertovat kamppailuista, kuinka paljon mitäkin seikkaa (fyysinen/materia/käytäntö vs. teoreettinen/immateriaalinen/abstrakti) tulisi painottaa osana suomalaista upseerikoulutusta. Suomalaiselle upseerikoulutukselle asetetut vaatimukset eivät kumpua enää pelkästään sotilaallisista tai sodan ajan tarpeista vaan myös puolustusvoimien ulkopuolelta, yhteiskunnasta laajemmin, myös tiedemaailmasta.

Monet jännitteet ovat yhä läsnä, ajattelemisen tärkeydestä aina toimeenpanon ja toiminnan korostamiseen saakka. Se mitä arvostetaan tietämisen saroilla, perustuu yhä henkilökohtaiseen kokemukseen ja usein myös siihen, mitä esimies ajattelee ja käsklee. Kampuksella näkee vielä ajattelua, jonka mukaan jatkuva suorittaminen, taisteleva ja fyysinen rasitus puhdistavat sotilaan kehon ja mielen turhasta filosofoinnista. Käytäntöä korostavat tahot arvostavat enemmän auktoriteettia kuin dialogia, ei vain taistelukentällä vaan luokissa uusien faktojen oppimisessa. Myös akateemisen, vapaan ajattelun mahdollisuuden ja sotilaallisen, lojaalisen ajattelun välillä on jännitteitä. Akateemisuus ja sotilaallisuus kohtaavat suomalaisessa upseerikoulutuksessa useilla ”rintamalla” kuten yksiiäänisyys vs. moniäänisyys, sotilasorganisaatio vs. yliopisto, esimiehen tieto vs. alaisen tiedot, hierarkkisuus vs. verkostoituneisuus, käsky vs. vapaus tai taito vs. tieto ovat esimerkkejä kärjekkäistä vastakkainasetteluista ja yksinkertaistuksista. Näitä jännitteitä tulisikin tarkastella rinnakkain, jotta sellaiset paradoksit kuten ”mitä tiedollisesti yhtenäisempi joukko, sitä tehokkaampi sotilaallisesti” voitaisiin ratkaista.

Nämä jännitteet herättävät tiedekorkeakoulu Maanpuolustuskorkeakoulussa, joka on yksi puolustusvoimain komentajan suoranaista alaisista, kysymyksen, jota ei ole puolustusvoimissa täysin ratkaistu. Yliopistoja ei ole tarkoitettu pelkästään tiedon vaan myös epäilyn ja kyseenalaistuksen tyysijoiiksi. Yliopistot ovat luovia ja moniäänisiä paikkoja, joiden tarkoituksena on sivistää ja tuottaa kriittisesti kestävää totuutta. Yliopiston toiminta perustuu tietämisen ja ymmärtämisen lojaalisuudelle. Onko tällainen mahdollista Maanpuolustuskorkeakoulussa: voidaanko keskustella julkisesti ja epäillä nykyistä puolustusvoimien kehitystä ja tuottaa sotilasorganisaatiolle uutta tietoa, joka olisikin sille epämurkavaa muiden yliopistojen tapaan? Kysymys koskettaa ennen kaikkea vallalla olevan tietämisen ja ymmärtämisen kulttuuria ja sen rajoja.

Muutos sotilaallisista sotakouluista kohti akateemista yliopistoa on näkynyt Maanpuolustuskorkeakoulun yli 20 vuotta kestäneellä taipaleella paradoksaalisina elementteinä:

- Maanpuolustuskorkeakoululle asetetut vaatimukset ovat akateemisia ja ulkopuolelta asetettuja, mutta suomalaisen upseerin pitää kyetä taistelevaan käytännössä, ja tullakseen paremmaksi sotilaaksi ja upseeriksi, tulee upseerin olla parempi akateemisesti, koska pelkkä perinteinen sotilaallinen taito ei enää riitä.
- Palvellakseen upseerina sotajoukossa, tulee sotilaan mennä yliopistoon eikä rajoittaa oppimistaan vain sotilaallisiin asioihin.

- Jotta upseeri olisi taitavampi sotilaallisissa käytännöissä, tulee hänen parantaa itsenäisiä teoreettisia ajattelutaitoja eikä vain totella käskyjä.
- Johtaakseen menestyksellisesti taisteluja ja operaatioita, tulee upseerin kyetä kirjoittamaan raportteja ja tekemään tutkimusta, eikä vain kehittää johtamistaitoja.
- Jotta upseeri kykenee soveltamaan taktiikan periaatteita taistelukentällä, tulee hänen lukea paljon: pelkkä henkilökohtainen kokemus ei taistelukentällä riitä.

Kasvavat vaatimukset lisäävät haasteita niin Maanpuolustuskorkeakoululle kuin yksittäiselle upseerille. Upseerikoulutuksen siirtäminen sotilasammattillisen sotakoulun suojista tiedekorkeakouluun, jossa upseereista tulee molempien alueiden osaaja, herättää kysymyksen, millaisia ihmisiä puolustusvoimat haluaa rekrytoida riveihinsä. Voiko tulevaisuuden upseeri olla samaan aikaan ”tosi sotilas” ja erinomainen ajattelija? Maanpuolustuskorkeakoulu pyrkii kamppailuissaan, tässä esiintuotujen jännitteiden kautta, täyttämään molemmat tarpeet, niin akateemiset kuin sotilaallisen upseerikoulutuksen asettamat. Kuten Paul von Gerich kirjoitti teoksessa *Taktiikan käsikirja* vain viisi vuotta Suomen itsenäistymisen jälkeen vuonna 1922, ilman tietoja ja ajattelemista ei ole myöskään taitoa⁵⁷.

Upseerikoulutuksesta esiin nousevat jännitteet tarjoavat mahdollisuuden tarkastella ja ymmärtää paremmin akateemisuus–sotilaallisuus-suhdetta ja sen merkityksiä. Samalla jännitteet luovat mahdollisuuden ratkaista paradoksit käyttämällä pätevää tieteellistä tietoa vastaamaan tulevaisuuden upseerien haasteisiin. Sotilaallinen toiminta voi olla tieteellistä ja tieteellinen toiminta sotilaallista. Sivistys tekee suomalaisesta upseerista akateemisen sotilaan: upseerin ja herrasmiehen tai upseerin ja ladin.

⁵⁷ von Gerich 1922, 9.

LÄHTEET

Aalto, Mika 2012. Strategin tragedia. Suomalaisupseerit clausewitzlaisina strategeina. Julkaisusarja Doctoral dissertations 29/2012. Helsinki: Aalto-yliopisto, Kauppakorkeakoulu, Johtaminen ja kansainvälinen liiketoiminta.

Echevarria II, Antulio J. 1996. Moltke and the German Military Tradition: His Theories and Legacies. *Parameters*: Spring, 91–99.

Haapala, Juhani 2013. Töitä hartiavoimin. Teoksessa Vaahtolammi, Esko: Maanpuolustuskorkeakoulu 20 vuotta. Sotilasyliopiston ensiaskeleet 1993–2013. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 65.

Huhtinen, Aki 2009. Esipuhe. Teoksessa Kiuru, Jukka (toim.): Johdatus johtamiseen. Julkaisusarja 2, 3. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 3–5.

Huhtinen, Aki-Mauri 2001. Näkyvä ja näkymätön kuri. Tieto, valta ja vaikuttaminen sotilasdiskurssissa. Helsinki: Hakapaino Oy.

Huhtinen, Aki & Rantapelkonen Jari 2001. Taistelut, kokemus ja tieto. Riihimäki: Viestikoulu.

Huntington, Samuel P. 1957. The soldier and the state: the theory and politics of civil–military relations. Cambridge, MA: Belknap Press / Harvard University Press.

Huuhka, K. 1963. Upseeri, käytäntö ja teoria. Keskustelua. *Sotilasaikakauslehti* 1, 29–30.

Hyvärinen, Risto 1950. Upseeri ja akateemiset opinnot. *Sotilasaikakauslehti* 5, 25–28.

Illi, Esko 2013. Muisteluja rehtorikaudesta. Teoksessa Vaahtolammi, Esko: Maanpuolustuskorkeakoulu 20 vuotta. Sotilasyliopiston ensiaskeleet 1993–2013. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 56.

Kiianlinna, Lauri. 2013. Käytäntöjä kehitettiin ja luotiin. Teoksessa Vaahtolammi, Esko: Maanpuolustuskorkeakoulu 20 vuotta. Sotilasyliopiston ensiaskeleet 1993–2013. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 78.

Kiuru, Jukka 2009. Introduction, Leadership Studies. Teoksessa Johdatus johtamiseen: Julkaisusarja 2,3. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 9–23.

Lindgren, Göran 2001. Miksi taistelimme? Teoksessa Manninen, Kirsti & Lindgren, Göran: Tulikoe. Ihmisten johtaminen sodan ja rauhan aikana. Jyväskylä: Gummerus, Suomen Reserviupseeriliitto, 124–132.

Maanpuolustuskorkeakoulun Perustutkinto-osaston muistio 2005. 266/5.1/D/I/27.4.2005, Maanpuolustuskorkeakoulun arkisto.

Mättölä Ali 2012. Afganistan-operaatio kehittää Suomen sotilaallista suori-
tuskyykyä. Teoksessa Rantapelkonen, Jari: Taistelukentällä. Suomalaisupsee-
rien kokemuksia Afganistanissa. Julkaisusarja 2, 1. Taktiikan laitos. Helsinki:
Maanpuolustuskorkeakoulu, 170–176.

Parkkinen, Ville 2013. Akateemisuudesta. Kalpa 1, 7.

Pernaa, Veli 2000. Keinosen kaatajat. Uhkasiko uudistaja suljetun upseerikun-
nan sisäistä tasapainoa? Kylkirauta 4, 4–11.

Puheloinen, Ari 2013. Upseerikoulutuksen merkittävät 20 vuotta samoissa
kansissa. Teoksessa Vaahtolammi, Esko: Maanpuolustuskorkeakoulu 20
vuotta. Sotilasylöipiston ensiaskeleet 1993–2013. Helsinki: Maanpuolustus-
korkeakoulu, 6.

Puukka, Ilkka.2005. Valtapelit hallinnossa. Tapaustutkimus sotilaskulttuurin
puolustuksesta puolustushallinnon uudistamisessa. Helsinki: Kustannus Oy
Suomen Mies.

Puukka, Ilkka 2006. Taisteluparadigmasta kriisienhallinnan paradigmaan.
Teoksessa Huhtinen, Aki & Rantapelkonen, Jari (toim.): Sirpaleita sotilaskult-
tuurin rajoilta. Julkaisusarja 2, 17, Johtamisen laitos. Helsinki: Maanpuolustus-
korkeakoulu, 174–187.

Rantapelkonen, Jari 2012. Ketju on yhtä vahva kuin sen heikoin lenkki. Soti-
lasjohtamisen kokemuksia Kabuln Viestikoulusta. Teoksessa Rantapelkonen,
Jari: Taistelukentällä. Suomalaisupseerien kokemuksia Afganistanissa. Julkai-
susarja 1, 1, Taktiikan laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 95–102.

Santavuori, Martti 1954. Tähti, ruusu ja leijona. Suomalainen sotilaallinen joh-
taja kaskujen ja huumorin valossa. Helsinki: Pellervo-seura.

Savolainen, Kari 2013. Kokemuksia ja tunteja Maanpuolustuskorkeakoulun
rakentamisen alkutaipaleelta. Teoksessa Vaahtolammi, Esko: 2013 Maanpuo-
lustuskorkeakoulu 20 vuotta. Sotilasylöipiston ensiaskeleet 1993–2013. Hel-
sinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 58.

Stähle, Pirjo & Sotarauta, Markku 2003. Alueellisen innovaatiotoiminnan tila,
merkitys ja kehityshaasteet Suomessa. Tulevaisuusvaliokunta, teknologian
arviointeja 15. Eduskunnan kanslian julkaisu 3/2003.

Tanskanen, Seppo 2013. Askel askeleelta Santahaminan hengessä. Teoksessa
Vaahtolammi, Esko: Maanpuolustuskorkeakoulu 20 vuotta. Sotilasylöipiston
ensiaskeleet 1993–2013. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 63.

Toiskallio, Jarmo 2013. Professorin ajatuksia. Teoksessa Vaahtolammi, Esko: Maanpuolustuskorkeakoulu 20 vuotta. Sotilasyliopiston ensiaskeleet 1993–2013. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 75.

Tynkkynen, Vesa 2011. Rehtorin puhe lukuvuoden avajaisissa. www.mpkk.fi (viitattu 15.1.2015).

Vaahtolammi, Esko 2013. Maanpuolustuskorkeakoulu 20 vuotta. Sotilasyliopiston ensiaskeleet 1993–2013. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Vehviläinen, Aarno 2013. Valtava remontti. Teoksessa Vaahtolammi, Esko: Maanpuolustuskorkeakoulu 20 vuotta. Sotilasyliopiston ensiaskeleet 1993–2013. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 89.

Viljanen, T.V. 1938. Metsätaistelukokemuksia. Helsinki: Otava.

von Gerich, Paul 1922. Taktiikan oppikirja I. Helsinki: Tietosanakirja-Osakayhtiön Kirjapaino.

5 SUOMALAISEN SOVELLETUN TAKTIIKAN TUTKIMISESTA

Mika Hyytiäinen

Kirjoitukseni pontimina on keskustelu, jota juuri nyt käydään Maanpuolustuskorkeakoulun asemasta julkیتieteen kentässä osana koulun yliopistoarviointeja ja strategiatyötä. Teksti on tarkoituksella pamflettimainen puolustuspuhe vaikuttavuudelle ja sille, että salattukin voi omata tieteen piirteitä. Käsittelen artikkelissani taktiikkaa, oppia taistelujen voittamisesta. Sisällytän tässä artikkelissa clausewitziläisittäin operaatiotaidon taktiikkaan. Taktiikka on Maanpuolustuskorkeakoulun tieteellisessä ytimessä tuntimäärällisenä pääoppiaineena silloinkin, kun oppilaan syventymisaihe on joku muu. Sotataidon laitoksen suomalaisen sotataidon professorin työ liittyy soveltavaan taktiikkaan¹, ja pitäydyn väitteissäni vain tällä alueella.

Sovelletusta taktiikasta tieteenalana

Omassa ajattelussani taktiikka ei palaudu mihinkään siviilitieteeseen, toisin kuin muut sotatieteet². Olen sekä lahjoiltani että koulutukseltani niin sanottu sotilasteknikko, tosin olen tehnyt omat tutkimustyöni lähinnä taktiikan alalla. Minulle sovellettu taktiikka on ns. tekniikan tai talouden tavoin suunniteltua tiedettä, jossa yleisin tutkimusasetelma on konstrukttiivinen³. Taktiikalla on yhtäläisyyksiä arkkitehtuuriin sekä teolliseen ja palvelumuotoiluun, varsinkin kun termin käyttö laajennetaan sotataitoon. Kauppatieteissä on paljon samoja piirteitä ja jopa terminologiaa kuin taktiikassa. Myös lääketieteistä on taktiikan tutkimukseen ammennettavissa olevia elementtejä. Myös sotilasstrategiaa tutkitaan usein sotilasmaantieteenä, jolla on suora yhteys taktiikkaan. Yhteiskuntatieteistä sosiologialla on yhteistä taktiikan asetelman kanssa, kun mallinetaan joukkojen käyttäytymistä.

¹ Professuuriani ei ole määritelty aivan näillä sanoilla, mutta kollegoideni opetusaloina ovat yleinen sotataito ja tulevaisuuden sotataito. Näiden lisäksi MPKK:ssa opetetaan suomalaista soveltavaa taktiikkaa (ja operaatiotaitoa). Strategialle, siis sodalle, oli Maanpuolustuskorkeakoulussa oma laitoksensa vuoteen 2015 asti, ja strategia on jatkossakin oma tieteenalansa.

² Viittaan tällä siihen, että Maanpuolustuskorkeakoulun kaikki muut tieteenalat käsittävät jonkun siviilitieteen sota-etuliitteellä varustettuna, ammentaen tutkimukseensa emotieteestään. Sana taktiikka viittaa lähinnä soti-miseen. Eri merkityksissä sitä käytetään muualla etuliitteellä, kuten markkinointi- tai jalkapallo-, varustettuna.

³ Konstrukttiivinen tutkimusote on laajasti teknistaloudellisissa tieteissä käytetty ”ratkaisun pyrkivä” tutkimus-tapa. Katso esimerkiksi Lukka 2006, 111–133.

Sovellettua taktiikkaa oppii sotimalla ja opettelemalla sotimista sotakoulussa ja sotaharjoituksissa⁴. En pidä sotien käymistä ehdottomana vaatimuksena sovelletun taktiikan uskottavalle tutkimiselle⁵, mutta kymmeniä karttaharjoituksia ja sotapelejä, syvää käytännön praktiikkaa ja harjaantumista sotaan valmistautumisessa pidän. Tämä käsitys näkyy myös sotilasprofessorin virkavaatimusten määrittelyssä: se painottaa tasavertaisesti tutkimustoimintaa ja uskottavaa harjaantumista vaativissa sotilastehtävissä. Näiltä osin vaateet muistuttavat esimerkiksi kirurgin osaamisvaateita. Sotatieteissä lisäksi ainakin toistaiseksi salaisetkin tutkimukset hyväksytään tutkimusnäytöiksi. Taktiikassa ihminen on enemmän reunaehto, väline ja kohde kuin subjekti. Sovellettu taktiikka ei ole taktikkojen tutkimista. Jokainen yksilö on korvattavissa, koska yksilö näyttelee taktiikassa aina tiettyä roolia. Komentajuus johtajuutena ja esimerkkinä eivät kuulu taktiikkaan, ei myöskään esikuntien ryhmdynamiikka. Suunnittelu prosesseineen on taktiikkaa mutta toimeenpano vain niiltä osin, kun suunnitelmaa muutetaan. Perustan edellä kuvaamani väkivaltaisetkin rajaukset taktiikan teoreettisen määrittelyn sijaan työnkuvaani ja siihen, miten työnjako Maanpuolustuskorkeakoulussa on sotatieteiden alojen välille laadittu. Sotilasjohtaminen ja ihmistieteet on organisoitu omaksi kokonaisuudekseen sotataidon rinnalle, ei sen sisälle. Kuvaan siis oman professuurini alaa⁶, johon kohdistan myös artikkelissa esittämät väitteeni.

Taktiikan asema puolustusvoimien tutkimuskentässä

Suomi on pieni maa sotilaallisen suurvallan vieressä. Määrällisesti Suomi on altavastaaja, jolla ei ole varaa ostaa saati rakentaa parhaita aseita vain niillä pärjätäkseen. Olemme valjastaneet laajan ihmisvoimavaran käyttöömmä asevelvollisuuden muodossa, muttemme kykene ylläpitämään sen sotilasosaamista ammattimaisella tasolla⁷. Tämä yksinkertainen logiikka on johtanut siihen, että etua taistelujen voittamiseksi on jo kaukaa historiastamme⁸ haettu ennen muuta omaperäisestä ja olosuhteitamme maksimaalisesti hyväksikäyttävästä toimintamallista, eli taktiikasta. Näen suomalaisen taktiikan sinä rakenteena, joka ennen muuta vie eteenpäin suomalaisen sotimisen ja sotavoiman rakentamisen kehitystä asettaen vaateita niin sotatekniikalle kuin henkilöstölle, mutta myös ammentaen niistä vastustajaan nähden epäsymmetrisiä ja erityisiä etuja.

⁴ Perehtymällä Sun Tzun tuotantoon tai sotahistoriaan ei tulla taktiikan soveltajaksi. Taktiikka, varsinkin sen Art of war -osa on taito, joka opitaan käytännössä. Toisaalta sen Science of war -osaa voi opetella vain ei-julkisten tietojen kautta. Siviilillä ei siis ole kompetenssia taktiikkaan. Reserviläisillä on annettavaa sovellettuun taktiikkaan omalla erityisalallaan ja tasollaan, sillä heidän ovat saaneet oppinsa vaatimallani tavalla. Vetoaminen klassikoiksi nostettuihin teoria-ajattelijoihin ei tee heistä soveltajia, vaikka toisaalta moni arvostettu ajattelija kuten Guderian sovelsi koko ajan oppejaan itse käytännössä kehittään samalla myös teoriaansa.

⁵ En voi vaatia sotakokemusta, koska itsellenikään ei sitä ole. Harvalla nykysuomalaisella sitä on. Kriisinhallintatehtävien kokemus paikkaa tätä puutetta vain pienin osin, koska emme osallistu sotimiseen tehtävissämme.

⁶ Siltä osin alani kuvaus ei ole aivan tarkka, että tehtäviini kuuluu myös puolustusvoimien toinen tehtävä eli tuki yhteiskunnalle Suomessa. Rajaan tämän kuitenkin tämän artikkelin ulkopuolelle.

⁷ Toisaalta reserviläisen siviilissä hankittu osaaminen usein ylittää esimerkiksi johtamis-, logistiikka- tai kyberaaloilla ammattisotilaan osaamisen. Parhaan osaamisensa mukaantuovalla reservillä on myös vahvat etunsa.

⁸ Juha Hollanti tutki EUK66:lla upseerien julkisissa lähteissä esittämiä käsityksiä ennen talvisotaa ja päätyi tähän johtopäätökseen. Mielestäni päättely pätee edelleen jopa paremmin kuin aikoinaan, jolloin muuallakin lännessä valmistauduttiin maiden väliseen perinteiseen sotimiseen, toisin kuin nyt.

Ensivaikutelma puolustusvoimien kootusta tutkimussuunnitelmasta⁹ on, että pääpaino niin henkilötöyvuosissa kuin rahan käytössä on sotatekniikassa. Sotatekniikka tutkii painopisteisesti ei-julkisia tekniikoita ja ratkaisuja, julkisen tutkimuksen voi ostaa puolustusvoimien ulkopuolelta. Suunnitelmaan sisältyy ajatusharha. Taktiikkaa kehitetään laajasti ja eri tasoilla työn ohessa, kuten myös taktiikkaan perustuvaa kouluttamista. Sen sijaan tekniikkaa lähinnä ylläpidetään muualla organisaatiossa ja suunnitelman rivit kuvaavat oman tutkijanvirkaan sidotun tutkimusresurssin käyttöä. Internetin tutkimushauissa julkitieteen ja julkisen perustutkimuksen näkökulmista suomalaisissa sotatieteissä näytetään tutkittavan lähinnä ihmistieteitä ja strategiaa, koska tekniikan ja taktiikan soveltavaa tutkimusta ei voi julkisesti julkaista. Kokonaiskuva sovelletun taktiikan tutkimisesta ja kehittämisestä onkin haastavaa muodostaa, ja vain julkisiin lähteisiin perustuen se on erittäin harhainen.

Ohjesäännöistä

Mikä on ohjesäännön suhde ”todeksi uskottuun tietoon”, joka on tieteen perinteinen päämäärä? Ohjesäännöt ovat monesti olleet tieteilijöiden hampaissa, niille on jopa ilkuttu¹⁰. Ohjesääntö perustuu paitsi ketjulle menneisyydestä myös kovalle käytännön asettamalle kritiikille: oppeja koetellaan montaa referee-julkaisua tiukemmin varsinkin toteutettavuuden näkökannalta. Ohjesääntöihin dokumentoidaan teoriapoinninnan jälkeen alan parhaat käytännöt kunakin aikana, ja näiden käytäntöjen oikeellisuus punnitaan välillä verellä.

Ohjesäännön kirjoittaa kunkin ajan parhaaksi koettu käytännön asiantuntija. Ohjesäännön laadintaa ohjaa ohjesääntötoimikunta, johon on kerätty alan kovin tuntemus. Toimikunta muokkaa teosta useita kertoja työn kuluessa. Myös käyttäjäyhitys tekee useita lausuntoja ohjesäännöistä. Prosessiin kuuluu kokeiluja, ja ohjesääntö julkaistaan ensin luonnoksena ja vasta kokemusten ja korjausten jälkeen virallisena dokumenttina. Prosessi muistuttaa tekniikan standardointiprosessia. Standardi on tutkimuksen, kehitystyön, näyttöjen ja kovan teollisuuspolitiikan ilmentymä, jossa edelläkävijyys soveltamisessa antaa markkinaetua. Ajoittain standardi syntyy jopa ylivertaisena tuotteena, jossa siinäkin on innovaation, kehittämisen ja tutkimuksen suuri panos. Samankaltaisuutta ohjesäännöillä on myös lääketieteen hoitokäytäntöjen kanssa.

Se, että kerroksellisuus ja viitteet sekä ohjesäännön liitynnät taustatutkimukseen pitää erikseen selvittää¹¹, eivät muuta asiaa tutkimattomaksi. Vaikka olen sitä mieltä, että kyseisten asioiden kirjaamatta jättäminen ohjesääntöihin

⁹ Ks. esimerkiksi Puolustusvoimien toimintasuunnitelma 2013, liite 9 (Rajattu käyttö ST IV). Puolustusvoimien tutkimussuunnitelma julkaistaan asiakirjan kyseisenä liitteenä vuosittain käsittäen kaikki tutkimukset, myös ns. tieteen nimissä tehtävät, joita virkaresurssein kyseisenä vuotena tehdään. Vaikka kyseinen lähde ei olekaan laajan lukijakunnan käytössä, on kuitenkin parempi viitata ehdottomaan faktaan kuin siitä mahdollisesti esitettyyn vesitettyn version. Kuten olen jo todennut, jos taktiikassa halutaan käyttää parasta tietoa, on hyväksyttävä sen ei-julkisuus.

¹⁰ Tässä pitäisi tietenkin viitata artikkeleihin, mutta viittaan 22 vuoden kokemukseeni Maanpuolustuskorkeakoulussa. Itse asiassa ohjesääntöjen tieteellisyttä ja perustaa ei ole tutkittu vastaavalla tavalla kuin esimerkiksi käypä hoito -suosituksia tai teknisiä standardeja, joilla on vankka asema omilla tieteenaloillaan.

¹¹ Taktiikan perinteeseen ei kuulu tieteellisen viittauskäytännön käyttö. Toisaalta vertaamalla ohjesääntöjä

edes auttavalla tasolla on paitsi tyhmää myös haitallista, se ei kuitenkaan tee ohjesäännöistä epätieteellisiä. Taktiikan tieteellisyyttä on pohdittu erityisen mielenkiintoisella tavalla majuri Viljasen tutkimustyön uudelleenjulkaisussa¹². Sotatieteen nykytutkijat professori Vesa Tynkkynen ja professori (nykyisin sotilasprofessori) Aki-Mauri Huhtinen pohtivat, millainen Viljanen oli tieteilijänä, mitä tietoja hänellä oli käytettävissään ja mihin hän johtopäätöksensä pohjasi. Viljanen sai joukkoineen sodan aikana Valkeasaassa sanan varsinaisessa merkityksessä turpiinsa, joten hänen motivaatiotaan ja armottomuuttaan totuuden etsijänä on turha pohtia. Viljasen työstä puuttuu kuitenkin nykyisen käytänteen mukainen tutkimusmetodin kuvaus, mikä ei tarkoita, ettei tuolaista metodia ollut. Viljasella oli myös nykytutkijoita parempi pohja laittaa eri lähteistä¹³ saadut tiedot ”totuudellisuusjärjestykseen”: pitkään sotatieteissä nähtiin, että asian kentällä kokenut oli väitteissään teoreetikkoja uskottavampi. Vastaava näkemys on ymmärtääkseni edelleen vallalla taiteen yliopistoissa, joissa opetettavien alojen kanssa taktiikalla on paljon yhteistä. Joku voi pitää Viljasen tutkimusta lähinnä hyvänä lähdeaineistona julkittietelle¹⁴, mutta itselleni se näyttää varsin syvällisenä ja analyyttisenä tutkimuksena pätevine johtopäätöksineen. Tutkimus oli tietenkin omana aikanaan salainen, koska se käsitteli Neuvostoliiton suurhyökkäyksen torjuntamahdollisuuksia. Julkittieteen aineistoksi se päättyi viisi vuosikymmentä myöhemmin.

Teorian suhteesta käytäntöön

En usko, että Sun Tzun, jos häntä koskaan on ollut edes olemassa, tai Clauswitzien kirjoittaneen teoksiaan yleisen mielenkiinnon tai toisten teoreetisointien iloksi. Uskon pikemminkin, että heillä oli tarve löytää sotimisen soveltajille jotakin pysyvämpää, jolle ajattelunsa rakentaa. Olisi mielenkiintoista kuulla heidän oma mielipiteensä siitä, että heidän ajatuksensa ovat nyt kapitalistisen kilpailun tuoksinassa taistelevan yritysjohton ja kauppatieteilijöiden sankoin joukoin lainaamia. Sodassa tapetaan ja kuollaan, sotia ei käydä kevin mielin, ja nyt sotien oppeja sovelletaan talouteen ja yritysjohtamiseen. Toisaalta tämä osoittaa, ettei taktiikka ole tieteenalana täysin irrallinen, ja että vaikutteet tieteenalojen välillä kulkevat molempiin suuntiin.

Taktiikan alan teorialtutkimukset ovat yleensä lainauksia muilta teoreetikoilta ja lyhyitä esimerkkimatkoja soveltajien eli ohjesääntöjen maailmaan. Teorian muodostavissa sanaluetteloissa on vaihteleva määrä käsitteitä, joita ryhmitellään uudelleen, painotetaan eri tavalla ja välillä karsitaan. Joskus mukaan

edelliseen versioon ja nykyisin Naton tai Yhdysvaltojen vastaaviin ohjesääntöihin saa perustan varsin nopeasti tietoonsa. Kun näitä vertaa nykyisiin tutkimuksiin ja kokeilukertomuksiin, käy läpi toimikunnan kokoukset ja katsoo lausunnot, pystyy kohtuullisen viitteistyksen lähteisiin, taustatutkimuksiin ja kokeiluihin tekemään jälkikäteenkin. Muotoseikkojen puute ei tee työstä täysin epätieteellistä.

¹² Viljanen 2012. Alun perin julkaistu vuonna 1946.

¹³ Tynkkynen (2012) toteaa, että Viljasen on ollut pakko olla tietoinen muun muassa saksalaisten sodan aikana laatimista kuvauksista Neuvostoliiton uudesta taktiikasta.

¹⁴ On itsestään selvää, että Viljasen tutkimus oli aikoinaan salattavaa tietoa, käsitteihän se vielä käytössä ollut sotimisen tapaa paljastaen sekä sen heikkouksia että suositellen tapoja vähentää niitä.

astuu käytännön kautta uusia ajatuksia, jotka joko ammutaan alas tai nostetaan osaksi teoriaa. Sotimisen teorit kuitenkin siirtyvät eteenpäin ohjesääntöjen ja sotimisen käytännön kautta. Taktiikassa teoria ei tule ensin, eikä perustutkimus ohjaa sovellettua vaan lähinnä selittää sitä.

Taktiikan teorialtutkimuksessa, tai pikemminkin teoreettisessa tutkimuksessa niin sanotuista teoreetikoista, tulkintaa tehdään tapahtumien ja soveltamisen kautta. Yleensä tämä tapahtuu paljon teoreetikon ajatusten julkaisun jälkeen sotakokemuksien ja ohjesääntöjen varassa. Teoria on monesti laahannut vuosikymmeniä soveltamisen takana. Uusia teorioita ja rakenteita luodaan nykyisin hypoteeseina, jotka esimerkiksi konseptinkehitysprosessissa koetellaan sotapeleissä ja vertaamalla hyötyjä kulloinkin käytössä olevaan sovellukseen.

Julkitieteen kannalta tilanne on haastava. Uuden teorian tai pikemminkin koettelemattoman hypoteesin voi julkaista esimerkiksi systeemianalyttisena konstruktiona, kuten vaikutusperusteisuudessa¹⁵ tapahtui. Kaikki kehittäminen ja koettelu tehtiin ei-julkisissa kokeiluissa¹⁶ sekä muutamassa käytännön sodassa. Julkitieteen keskusteluun aihe päättyi yleisenä popularisoituna kuvauksena käyttöönoton yhteydessä ja myöhemmin debattina, kun virkaa tekevä komentaja¹⁷ kielsi uuden lähestymistavan käytön. Uusi malli on kuitenkin ollut muokattuna Naton käytössä jo useamman vuoden ajan. Malli on siis esitetty, kuvattu, testattu kokeissa ja käytännössä, ja se on otettu käyttöön laajalti. Näennäisesti prosessi on tapahtunut epätieteellisesti, vaikka tutkijajoukkoa on ollut sadoittain mallia tekemässä. Julkinen tiedekeskustelu ei ohjaa sotilaiden päätöksiä.

Komentajista ja tutkimuksen vaikuttavuudesta

Komentaja on henkilö, jolle sotilasorganisaatiossa kanavoituu valta ja vastuu. Tutkijat usein tuskailivat sitä, etteivät komentajat lue heidän raporttejaan tai edes kuuntele. Siteeraan sekä tieteilijänä että päättäjänä istunutta ja arvostettua Osmo Soininvaaraa¹⁸:

Meillä oli yliopistolla korkea käsitys yhteiskunnallisen tutkimuksen merkityksestä. Minäkin pohdin vakavissani, kumpi vaikuttaa maailmaan enemmän, tutkija vai päättäjä. Kaksikymmentä vuotta politiikassa on osoittanut, kuinka heikon tiedon

¹⁵ Vertaa esimerkiksi Effects Based Operations -doktriinikonsepti, jonka Yhdysvaltojen ilmavoimat lainasivat infrastruktuureja mallintavasta systeemitioriasta ja joka laajennettiin käsittämään mm. ihmisten välisiä sosiaalisia verkostoja vaikuttamisen kohteina. En usko, että takaisinkytkentä olisi juurikaan tuonut uutta itse systeemitioriasta, mutta sotilasajatteluun kytkennällä oli merkittävä uutta luova vaikutus.

¹⁶ Itselläni oli mahdollisuus osallistua 2004-05 Multi National Experiment 4 (MNE4) monikansalliseen, laajaan kokeiluun, jossa vaikutusperusteiselle Effect Based Approach to Operations (EBAO) konseptille rakennettiin pohja. Laskujeni mukaan projektissa oli mukana kolmisenkymmentä tohtoria kuudesta suuresta kokeiluyksiköstä. Kokonaisuudesta löytyy jotakin julkista yleistietoa, mutta mitään tuloksia yleistyksiä lukuun ottamatta on julkitieteestä turha hakea. Tästä huolimatta kehitetty rakenne on nykyistä sotilasajattelun valtavirtaa.

¹⁷ US Joint Forces Commandin uusi sotaa käynyt ja pragmaattinen merijalkavälikomentaja kielsi edellä kuvaamani EBAO-konseptin viemisen käytäntöön Yhdysvalloissa sen ”yli-insinöörimäisyyden” vuoksi: kenttäkomentajat eivät hienoa mallia ymmärtäneet, ja se soti käytännön johtajakokemusta vastaan. Minusta päätös oli osin oikea, vaikka Nato ottikin konseptin muokattuna käyttöön COPD-mallina, joka pian voi olla Suomenkin puolustusvoimien suunnittelu- ja ajattelutavan perustana.

¹⁸ Soininvaara 2003.

varassa isotkin päätökset tehdään ja kuinka hedelmätön on yhteiskunnallisen tutkimuksen ja päätöksenteon suhde.

Rauhan ajan komentaja on ennen muuta hallintoesimies, jonka päivät täyttyvät sirpaleisista mosaiikeista henkilöstöasioita, raha-asioita, muita asioita, sodan ajan asioita ja kehittämisen ohjausta. Jos tutkija kirjoittaa englanniksi, tiivistäen asiansa kymmeneen sivuun, vaikka lähteitä on sata, täysin oman tieteesnä kielellä ja muodoilla, ristiriita tiedetektin ja käytännön välillä on valtava. Vastaava ristiriita on myös yritysjohtossa. Siksipä johtajille kirjoitetaankin oppaita, joihin asiat kootaan, pelkistetään, selitetään ja kiinnitetään käytännön sovelluksiin. Yleensä tällaiset oppaat sisältävät myös esimerkkien joukon, jolla paitsi konkretisoidaan, myös osoitetaan, että uusia oppeja on menestyksellä jo sovellettu. Oppaat kirjoitetaan johtajien, ei tieteenekijöiden kielellä myös siks, että ne sisältävät useita tieteenaloja poikkileikkaavia asioita. Moni kirjoitaja on kuitenkin tieteilijä.

Soininvaara jatkaa kolumniaan¹⁹ näin:

Diskurssianalyysia on sitäkin enemmän. Tämä on sosiaalipoliitikojen kannalta huono juttu. Jos vain ekonomisteilta saa operatiivista tietoa, vain ekonomistien tieto vaikuttaa. Tutkijat ovat liian kaukana päätöksenteosta, eristettyinä omiin laitoksiinsa ja toisiaan ruokkiviin keskustelupiireihinsä.

Kun lainauksen sosiaalipoliitiikan vaihtaa sotatieteisiin, teksti kuvaa myös puolustusvoimien maailmaa, jota raha ja kustannustehokkuus nykyään paljolti ohjaavat. Jatkan lainausta vielä:

Kun päättäjät olisivat tarvinneet arviota siitä, mikä huonoista säästövaihtoehtoista oli vähiten paha, vastauksena oli vain, että kaikki ovat pahoja. Se kyllä tiedettiin muutoinkin. Tämä sitaatti pätee puolustusvoimiin sellaisenaan.

Moniko sotatieteilijä osallistuu ohjeistomme kirjoittamiseen jalkauttaen itse tutkimustuloksiaan? Moniko julkitetieteilijä uskottavasti kykenee tällaiseen? Moniko malttaa edes ajoittain jalkautua kentälle soveltamaan löytämänsä ajaen asiaansa myös itse läpi? Moniko kirjoittaa popularisoiduissa julkaisussa tai edes osaa popularisoida? Moniko siis oikeasti haluaa ja sitoutuu muuttamaan asioita, eikä vain heittele kehikkoja ja harrasta kritiikkiä omissa piireissään? Sotilasprofessorilta tällaista odotetaan, sekä päästäkseen virkaansa että pysyäkseen siinä.

Kuka on tutkimuksemme asiakas? Onko se kansainvälinen tiedeyhteisö, jossa taktikka ja sotataito kehittyvät kohti taistelujen voittamista ja täydellistä teoriaa? Onko se seuraava doktriini ja sen tekijät, joiden kautta uudet tutkitut

¹⁹ Emt.

ajatukset jalkautuvat opiksi ja opetukseen? Onko se komentaja, joka ohjaa puolustusvoimien kehittämistä ja sodassa päättää taktiikasta? Olisiko se jopa vihollinen, jolle tuotteemme kohdennamme? Vai onko tiede niin itseisarvoista, että asiakkuudesta puhuminen on suorastaan loukkaus sen puhtautta kohtaan?²⁰

Salattavuudesta

Sotimisessa julkisuus minimoidaan, koska kaikesta julkaistusta on etua viholliselle, tai sitten harhautetaan, valehdellaan tarkoituksella, joka on sotimisen tärkeimpiä periaatteita. Toisaalta jotain on pakko julkaista, jotta asiat voidaan opettaa ja jotta ne kyetään laajalle yleisölle edes jotenkin perustelemaan. Sotimisen ja tieteen julkisuusintressit ovat vastakkaiset. Kun ryhtyy siviilinä tekemään sovellettua tutkimustyötä puolustusvoimille, joutuu haasteen eteen. Toisaalta käytössä on resursseja ja muista aloista poikkeava tiedon intressi, toisaalta suurta osaa tuloksista ei voi koskaan julkaista tai ainakaan niitä ei voi julkaista heti. Tietoja voi käyttää myös muualla, mutta tähänkin tarvitaan lupa. Niinpä tutkitusta julkaistaan vain jäävuoren syvimmillä uiva pohja huipun²¹ jäädessä lopullisesti piiloon tai historian tutkijoiden materiaaliksi aikanaan²².

Vuosina 2012–2013 tehdyssä kriittisten teknologiatoimijoiden arvioinnissa²³ selvitettiin laaja joukko puolustustutkimusta pitkään palvelleita yliopistoaloja ja tutkimusten tekijöitä. Menemättä tarkemmin keskeisin osin ei-julkiseen, arvostetun tiedemiehen selvitystyöhön tiivistän sen tärkeimmän johtopäätöksen: julkitieteen julkaisupakko, tenure track ja perustutkimuspainotus johtavat siihen, että yhteistyö maanpuolustuksen kanssa muuttuu haastavaksi ja saattaa jopa katketa kokonaan. Julkitiede ei tue maanpuolustusta edes rahalla. Sotiminen kärsii tästä, mutta tieteen vaikuttavuus sotimiseen pienessä maassa kärsii vielä enemmän. On sääli, jos tieteilijä ei voi enää jatkossa sotilaallisesti puolustaa maataan omalla erityisosaamisellaan.

Kun tarkastellaan sovellettua taktiikkaa puolustusvoimien sisällä, tilanne on vielä haastavampi. Todellinen vaikuttavuus on salaisissa töissä, joista käyttöön otettu osa jossakin vaiheessa tulee osittain julkiseksi omalle joukolle doktriinina ja ohjesääntöinä. Osa tutkimuksesta liittyy ohjeistukseen, mutta yleensä korkeammalla turvaluokittelulla kuin yleisempi ja heikkoudet peittävä ohjesääntö²⁴. Jokin osa on julkaisukelpoista, mutta senkin vaikuttavuus on korkein käyttäjille suunnattuna, siis popularisoituna. Tutkimuksesta saatetaan julkaista tieteellisesti sen metodi, jotta tämä saadaan tieteellisen arvioinnin piiriin.

²⁰ Ks. myös Knuuttila 2013a; 2013b.

²¹ Tarkoiton metaforalla sitä, mitä sanon: arvokkain ja kiinnostavin osa, auringossa loistava huippu, julkistuu aikoinaan, julkitiede katselee sotimista meren pohjalta vain yleisiä asioita nähden.

²² Vähänkään tärkeissä asioissa julkaisuviive on 20 tai jopa 50 vuotta, ja tuolloinkin asiaa harkitaan erikseen.

²³ Kyseessä oli puolustusministeriön teettämä KRITO-selvityshanke, jota ei lopulta julkaistu.

²⁴ En viittaa tässä teoriaan, koska todistin jo, ettei se yleensä vie (taktiikan) kehitystä eteenpäin. Viitataan käytännön mittauksiin ja testeihin, joihin sisältyy uudenkin tavan heikkoudet.

Soveltajan rooli salaisuuden verhon takana on sikäli otollinen, että näin pääsee käsiksi aitoihin lähtöaineistoihin ja rehellisiin arvioihin. Taktiikkaa kehittävä upseerikunta on yleensä vähintään yleisesikuntakoulutettua, siis ammatillisesti maistereista jatkokoulutettuja ja kasvava osa tutkijakoulutettuja. Kun vertaan tätä harvoin taktiikasta keskusteleviin julkیتieteellisiin teoriafoorumeihin, oma valintani työni suuntaamisessa edellisen suuntaan on ollut helppo tehdä. Soveltajana luotan myös tiedeyhteisöön itseensä: jos saa aikaan jotakin todella innovatiivista ja uutta, se kiinnittää paitsi muiden tiedonkäyttäjien myös tiedeyhteisön huomion. Moni tieteenala selittää ja seuraa jo tapahtunutta, sitä teoretisoiden, joten todelliset kultajyvät eivät jää piiloon. En vertaa itseäni Napoleoniin, mutta ilman häntä Clausewitzilla olisi ollut sotimisesta kovin vähän sanottavaa. Omalla alallani soveltamalla syntyy uutta, jota teoria sitten selittää.

Julkیتiedettä englanniksi?

Tiedon avoimuus mullistaa myös yliopistomaailman ... avoimuus on noussut tiedepolitiikan keskeiseksi kansainväliseksi temaksi... tieteen tulosten vahvistaminen perustuu aina riippumattomaan todentamiseen joko saman tai uuden tutkimusdatan perusteella²⁵.

Mertonin²⁶ idealistinen tiede-eetos universaalina, yhteisomistettuna, pyyteettömänä, omaperäisenä ja julkiselle epäilylle avoimena sisältää kauniita periaatteita. Pääosa näistä vaateista täyttyy myös omalla alallani, vaikka sen tutkimustulokset tai edes -aiheet eivät ole julkisia. Keväällä 2013 analysoitiin Maanpuolustuskorkeakoulun taktiikan laitoksen kaikki opinnäytetyöt viimeisen viiden vuoden ajalta. Toista 13 % oli julkisia²⁷. Syy on ilmeinen. Soveltavan taktiikan tutkimustyö alkaa oman heikkouden paljastamisella, mistä muodostuu tutkimuksen tarve. Seuraavaksi paljastetaan oma käsitys siitä, miten vihollisen uskotaan toimivan ja mitä haavoittuvuuksia sillä on. Lopuksi työ pyrkii korjaamaan olemassa olevan tilanteen. Koska sovellettu taktiikka muodostuu menettelytavoista, joita vihollisen ei toivota tietävän, kaikki sovelletut opeustapahtumat ovat turvaluokiteltuja ja ulkopuolisilta suljettuja, samoin kuin todelliset suunnitelmat. Kentältä kerätty aineisto on poikkeuksetta salattavaa. Kun kyse on kamppailusta, omat vahvuudet ja heikkoudet sekä sotaliikkeet salataan tavoitteena yllätys ja aloite. Suomen lain mukaisesti tämä kaikki on salattavaa tietoa.²⁸ Opinnäytetöiden julkinen 13 % kohdentuu teoriaan, osin

²⁵ Wilhelmsson & Keinonen 2013. En lähde kaivamaan julkیتieteen filosofista perustaa, vaan käytän tätä arvostettujen professorien tekstiä kuvauksena vahvistuvasta trendistä tieteen julistamiseksi vain julkiseksi perustutkimukseksi.

²⁶ Ks. Merton 1959 ja Knuuttila 2013b. Knuuttilan kuvaus kielitieteestä osuu hyvin siihen, mitä sovelletun taktiikan tutkimus on ja miltä sen tulisi välttyä. Katson taktiikan tieteenfilosofiaa mielelläni juuri taloustieteen näkökulmasta. Taloustiede muistuttaa siviilitieteistä varsinkin liiketalouden ja markkinoinnin kohdalla eniten sovellettua taktiikkaa.

²⁷ Analyysi on tehty keväällä 2013 perusteeksi taktiikan laitoksen tutkimuksen auditoinnille. Aineisto on kirjoittajan hallussa. Vastaava analyysi tehtiin sotatekniikan laitokselle syksyllä 2012, ja sen tulokset on julkisin osin raportoidu Tiede ja ase -lehdessä vuonna 2013.

²⁸ Vrt. Karvonen, Kortelainen & Saarti 2014, 40: ”Tiedon julkisuus joutuu helposti uhatuksi, jos tiedosta tulee menestyksen avain, jota ei haluta antaa kilpailijoiden käyttöön.” Nimenomaan tästä on sovelletussa taktiikassa

kaukaisempaan tulevaisuuteen tai sotavoiman käytön marginaaliin, ja tuolloinkin mukana on usein ei-julkisia²⁹ lähteitä. Jos toisaalta lainaukseni edellä on totta tieteen ehdottomina vaatimuksina, sovellettu taktiikka ei ole, eikä edes voi muodostua tieteksi. Maailmalla ei ole kolumnistien kuvailemaa taktiikan tai käytännön sotataidon tieteellistä foorumia, jolla ammattilaiset tiedettään tekisivät.

Vaatimukset kansainvälisestä julkaisemisesta etäännyttävät tieteentekijöitä yhä kauemmas kansasta ... vain todelliset vastarannan kiisket suunnittelevat kotimaisiin ammatillisiin tai yleistajuisiin lehtiin kirjoittamista, saati oppikirjan laatimista ... Tiedeyhteisön jäsenet kirjoittavat toisilleen ulkomaisissa lehdissä³⁰.

”Suomiko tieteen kieli?” -seminaarissa marraskuussa 2014 muistutettiin, että ”tutkijatkin ovat maallikkoja muilla kuin omilla tieteenaloillaan”³¹. Kun kirjoittaa suomalaisesta sotataidosta, on järkevää kirjoittaa ensin suomeksi suomalaisille³². Koska taktiikka ei vertaudu siviilitieteiseen muiden sotatieteiden alojen tapaan³³, julkisesti lieenee myös syytä kirjoittaa popularisoiden, lyheneviidakkoja ja ammattitermejä välttäen. Ei-julkisestihan on jo tätä ennen kirjoitettu kollegoille taktiikan kielellä. Julkinen sovelletun taktiikan käsittely on siis tavallaan selittelyä ulkopuolisille, ei varsinaista tiedettä. Esittämistäni sitaateista löytyy motivaationi tämän artikkelin kirjoittamiselle: tunnen tuskaa, kun vankkakin tutkimus leimataan epätieteelliseksi selvittelyksi vain siksi, ettei sen tuloksia tai lähtötietoja voi esittää julkitiedeyhteisölle. Yhtälö tieteellisyys = perustutkimus = julkisuus on taktiikassa paitsi utopistinen myös erheellinen, ja oman alani tutkimukselle suorastaan haitallinen.

Tiedän, että taktiikan tutkimuksella on vaikuttavuutta silloinkin, kun se ei ole linjassa päättäjien sisältöodotusten kanssa. Väitän, että termit vaikuttavuus päättäjiin ja julkitieteellisyys ovat omalla alallani janan vastakkaisissa päissä. Jos ajattelee tekevänsä molempia, janan keskivälissä yhteistulos ei suinkaan ole suurin, vaan pienin!

kyse, vielä merkittävämmän kuin tekniikassa, jossa soveltava tutkimus julkaistaan vasta sen perusteella tehtyjen tuotteiden jälkeen. Vastaavasti taktiikka julkaistaan yleensä vasta sitten, kun sitä käytetään sodassa tai rajatusti harjoituksissa.

²⁹ Käytän termiä ei-julkinen, koska jaottelu rajoitettu – luottamuksellinen – salainen – erittäin salainen sisältyy siihen. Siviilitutkijoiden luokitus julkinen – salainen antaa väärän kuvan, koska esimerkiksi rajoitettu on taktiikassa vapaa kaikille virkasotilaille, luottamuksellinen kaikille asiaa tarvitseville ja salainenkin jokaiselle kyseistä substanssiasiaa käsittelevälle. Koska sovelletun taktiikan yhteisönä ovat juuri ammattisotilaat, kaikki tieto on heidän käytössään myös kritiikkiä varten.

³⁰ Maarit Valo, Professoriliiton puheenjohtaja, Mykkäsen (2013) mukaan.

³¹ Professori Tiina Onikki-Rantajääskö Mykkäsen (2013) mukaan.

³² Vertaa Karvonen ym. 2014, 72: ”Ihmistieteissä tutkimuskohteena on usein suomalainen kulttuuri, joka rakentuu kansalliskielten käytön varaan. Tässä suhteessa kieli ei ole pelkkä tekninen siirron väline, vaan se on itsessään oleellinen osa kulttuuria.” Vaikken pidäkään taktiikkaa pelkkänä ihmistieteenä, suomalainen taktiikka on ylpeä omaperäisyydestään ja siitä kirjoitetaan laajalle reserville, joka asettaa vastaavat vaateet soveltavalle tutkimukselle.

³³ Jäljempänä esittelen joiltakin osin samanlaisia soveltavia tieteitä, mutta tässä tarkoitan tieteenaloja, joista sotilastiede erottuu lähinnä sotilas-etuliitteellä, kuten sotilassosiologia, sotilasjohtaminen, sotilasstrategia tai sotahistoria.

Kirjoitin julkitieteen ja salattavan selvittelyn välisestä dilemmasta Maanpuolustuskorkeakoulun (englanniksi *National Defence University*)³⁴ Defensor Patriae -julkaisuun vuonna 2013³⁵. Kärjistin siinä esittämäni dilemman muotoon ”Tilanne vaikuttaa selvältä: joko teet oikeaa vapaata julkitiedettä tai sitten olet selvitysmies”. Lehden seuraavassa numerossa kollegani, sotilasprofessori Jari Rantapelkonen todisteli, että olen väitteessäni väärässä. Oletin, että saisimme paljonkin närkästynyttä palautetta, onhan lehti vapaasti luettavissa internetissä. Myös koulussamme on asiasta toisenlaisia tulkintoja jopa niin, että osan mielestä professuureja täytettäessä vain julkitiede pitäisi ottaa ansiona huomioon tai että tutkimuksen pääasiakas on julkitiedeyhteisö. Petyin, koska en saanut artikkelin pohjalta yhtään yhteydenottoa. Voi toki olla, ettei oikean tieteen harjoittaja alennu väittelyyn selvitysmiesten kanssa. Jään odottamaan palautetta tästä artikkelista.

³⁴ Käsittelemättä lainopillista eroa korkeakoulun ja yliopiston välillä totean, että National Defence University tarjoaa yhtenä harvoista itsenäisistä, ei siviiliyliopiston tiedekunnaksi tai osaksi perustetuista laitoksista, polun sotatieteiden tohtoriksi saakka. Tällä hetkellä pohditaan hallinnollista yliopistotatusta, joka aiheuttaa merkittäviä paineita suuntautua JUFO-rakenteisiin ja tieteen ideaaliin soveltavan vaikuttavan tutkimuksen sijaan. Vastustan tätä kehitystä tässä artikkelissa esittämistäni syistä.

³⁵ Hyttiäinen 2013.

LÄHTEET

Hollanti, Juha 2014. Alivoimaisen taktiikkaa. Esiupseerikurssin 66 (EUK66) tutkielma. Julkinen. Maanpuolustuskorkeakoulu.

Hyytiäinen, Mika 2013. Tilattu tutkimus ja tieteen vapaus. Pohdintaa sovelletun taktiikan näkökulmasta. *Defensor Patriae*, Maanpuolustuskorkeakoulun lehti 2, 10–13.

Karvonen, Erkki, Kortelainen, Terttu & Saarti, Jarmo 2014. Julkaise tai tuhoutu. Johdatus tieteelliseen viestintään. Tampere: Vastapaino.

Knuuttila, Tarja 2013a. Kaupallistuneen tieteen normit. Teoksessa Niiniluoto ym.: *Talous ja filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.

Knuuttila, Tarja 2013b. Science in a new mode: Good Old (Theoretical) Science versus Brave New (Commodified) Knowledge Production. *Science & Education* 22, 2443–2461.

Lukka, K. 2006. Konstruktiivinen tutkimusote: luonne, prosessi ja arviointi. Teoksessa Rolin, K., Kakkuri-Knuuttila, M-L. & Henttonen, E. (toim.) 2006. *Soveltava yhteiskuntatiede ja filosofia*. Helsinki: Hakapaino Oy.

Merton, Robert 1959. *Science and Democratic Social Structure*. The Free Press. London.

Mykkänen, Pekka 2013, vieraskynä, *Helsingin Sanomat* 1.12.2013. Lainatun tekstin alkuperä Maarit Valo, Professoriliiton puheenjohtaja, Acatiimi 2013 ja professori Tiina Onikki-Rantajääskö em. tilaisuudessa.

Puolustusvoimien toimintasuunnitelma 2013, liite 9. Rajattu käyttö.

Soininvaara, Osmo 2003. Kolumni. *Suomen Kuvalehti* 39.

Tynkkynen, Vesa 2012. Sotilaan muistelus vai tulevaisuuteen katsova tutkimus? Teoksessa Viljanen T.V. 2012 [1946]. *Nykyaikainen suurhyökkäys ja sen torjumisen edellytykset*. Sarja *Suomalaisen sotataidon klassikot*. Sotahistorian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 11–25.

Viljanen T.V. 2012 [1946]. *Nykyaikainen suurhyökkäys ja sen torjumisen edellytykset*. Sarja *Suomalaisen sotataidon klassikot*. Sotahistorian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Wilhelmsson, Thomas & Keinonen, Juhani 2013. Pääkirjoitussivun kolumniartikkeli, *Helsingin Sanomat* 23.11.2013.

6 AKATEEMINEN SOTAPÄÄLLIKKÖ?

Sotataito, sodankäynti ja upseeriston kyvykkyys

Juha Mälkki

Mika Aalto on tarttunut vuonna 2012 julkaistussa väitöskirjassaan *Strategin tragedia. Suomalaisupseerit clausewitzlaisina strategeina* kiinnostaviin kysymyksiin suomalaisten ammattiupseerien akateemisesta sivistyksen tasosta sekä valmiuksista strategisen tason johtajiksi. Aalto suhtautuu varsin kriittisesti suomalaiseen kadettiupseerikoulutukseen ja sen tasoon. Eri-tyisen paljon hän lataa epäilyjä upseerien kyvykkydestä toimia ”clausewitzlaisina strategeina”. Ongelmana ei Aallon mukaan ole niinkään opetusohjelmat vaan se, että upseeriksi valikoituu vääränlaista henkilöstöä. Tätä hän perustelee esimerkiksi Yhdysvaltojen asevoimien tutkimuksilla, joissa korostetaan, että nykyaikainen sodankäynti edellyttää kaikilta nykyupseereilta akateemis-strategisia valmiuksia, eli valmiuksia, jotka vielä muutama vuosikymmen sitten nähtiin tarpeellisiksi vain ylimmälle johdolle. Suomalaisupseereilla on Aallon väitöskirjan mukaan näissä valmiuksissa selkeitä puutteita.¹

Aallon väitöskirjan argumentaatiossa on joitain ongelmia, mutta siinä on myös useita erinomaisia ajatusrakennelmia, joita on syytä ruotia tarkemmin. Tutkimus kiinnittää huomion asiakokonaisuuksiin, joita on vaikea liittää tuntuu sota-tieteen tutkimuserinteisiin ainakaan kansallisessa kontekstissa, mutta käsitellyt teemat ovat hyvinkin tunnistettavia ja erinomaisen ajankohtaisia. Väitöskirjan argumentit ja väitteet on kuitenkin asetettava sotataidollisiin ja sodankäynnin johtamiseen liittyviin yhteyksiin, jotta väitöskirjan anti olisi paremmin käytettävissä uutena tietona sotatieteiden tutkimuksen ytimessä. Väitöskirjan perusargumentaatio ei siis ole alkuaan väärä tai virheellinen. Ongelmana on, että tutkimuksessa esitetyt johtopäätökset on suurelta osin irrotettu niistä sotataidollisista konteksteista, joihin käsiteltävät upseereiden kompetenssi-kyvykkyys-arviot liittyvät. Tämä artikkeli ei ole varsinaisesti uusi vastine Aallon väitöskirjalle (ks. Kylkirauta 2/2012²), vaan pikemminkin edellistä täydentävä ja sen teemoja laajentava keskustelun jatke. Korostettakoon, että Aallon väitöskirja on erittäin tärkeä keskustelun avaus, eikä keskustelun soisi pysähtyvän alkumetreille. Aallon tutkimuksen innoittamana keskityn artikkelissani upseerin työnkuvan ydinalueeseen,³ eli sotataidon ja sen johtamisen problematiikkaan sekä siihen, mitä uutta Aalto tuo tähän tarkasteluun.

¹ Aalto 2012.

² Mälkki 2012.

³ Okko ym. 2011, 31.

Viimeisten vuosikymmenten teknologiset kehitysharppaukset eivät ole lopettaneet Clausewitz-keskustelua. Se on parhaimmillaan pohdintaa siitä, miten tavoiteltu strategisen tason lopputulos voidaan saavuttaa sotilasoperaatioiden avulla, miten inhimilliset tekijät huomioidaan sotatoimien aikana ja minkälaista osaamista sodankäynnin taito upseereilta vaatii. Kyse on sodankäynnin tasojen (strateginen, operatiivinen ja taktinen) vuorovaikutuksesta ja eri toimijoiden välisten vastuiden lisäksi myös upseerikoulutukseen ja -kasvatukseen liittyvistä lähtökohdista. Jokainen asevoima rakentaa, ehkä tiedostamattaan, tiettyjä sotataidollisia peruseriaatteita ja lähtökohtia tukemaan upseerikoulutuksen opetussuunnittelua, sotilaallisia doktriineja ja erilaisia sodankäyntiin liittyviä konsepteja. Näiden lähtökohtien paikantaminen ja määrittäminen on pysyvästi ajankohtainen teema muuttuvassa maailmassa. On aina vaarana, että sotataidolliset ajatusrakenteet jäävät kiinni edellisiin sotiin. Rauhanaikainen suunnittelu ei saa olla pelkkää ”sotaa paperilla”, vaan siinä on päästävä käsiksi myös ”todelliseen sotaan”, joka on jatkuvasti ajankohtainen ja jolla on jokaisessa aikakaudessa omintakeiset piirteensä.⁴

Aalto nostaa esille tärkeän kysymyksen upseerien akateemisesta sivistystasosta. Ei ole nykypäivää nimittää akateemisuutta upseeriuden uhkatekijäksi. Muuten olemme lähes samassa tilanteessa, jota elettiin brittiarmeijassa 1970-luvulla, jolloin saattoi olla jopa häpeällistä omata kiinnostusta kirjoihin ja erityisesti kirjoittamiseen. Vaarana oli tulla luokitelluksi kirjatoukaksi tai mikä pahinta, fiksuksi. Sotilasakatemioiden tieteellinen taso oli sekin varsin heikoissa kantimissa, ja innokkuus metodien kehittämiseen periytyi lähinnä historian tutkimuksen alalta.⁵ Toisaalta sitäkin ääripäätä on syytä välttää, jossa upseerien koulutuksen ja sivistyksen tavoitteena on jokin muu kuin todellisen sodan ja sodankäynnin parempi ymmärtäminen. Akateemisuus avaa tien ymmärtää paremmin teorian ja käytännön välistä kuilua.

Samalla kun asemoin Aallon väitöskirjan argumentaatiota, esittelen viitekehysten, jolla on mahdollista selittää ja asemoida sotataidon (engl. *Art of War*) ja operaatiotaidon (engl. *Operational Art*) tarkasteluja ja myös erilaisia paradigmoja. Viitekehys sopii myös sotatieteellisen tutkimuksen laajaksi kehykseksi, etenkin kun halutaan saada mahdollisimman kattava kokonaiskäsitys siitä, miten sotatieteelliset tieteenalat ja samalla erilaiset tieteelliset lähestymistavat palvelevat sotataitoon liittyvien kysymysten selvittämistä. Viitekehys auttaa selittämään niitä haasteita, joita upseeristo mahdollisesti kohtaa sodan ja erityisesti operaatioiden johtamisessa, joita peilaan erityisesti Aallon esittämään kritiikkiin. Artikkelini valaisee kokonaisuudessaan uudenlaista sotataidon tutkimuksen teoriapohjaa, avaa uudenlaista tapaa ymmärtää erilaisia paradigmoja ja kartoittaa tieteenalojen välisiä integraatioita. Pohdinnat liittyvät nykyiseen työtehtävääni Puolustusvoimien tutkimuslaitoksella, jossa tutkin ja kehitän suomalaista sotataitoa ja operatiivista ajattelua. Artikkelissa esitettävät pohdinnat ovat myös alustavaa pohdintaa siitä soveltavan sotataidon tutkimuskentästä,

⁴ Clausewitz 1989, 199.

⁵ Kiszely 2005, 39.

johon Puolustusvoimien tutkimuslaitoksen doktriiniosasto joutuu ottamaan kantaa kansallisessa ja kansainvälisessä kontekstissa. Tässä mielessä kyse on myös soveltavan sotataidon alan metodologian kehittamisestä sekä teoreettisten lähtökohtien kehittämisestä tutkimuslaitoksen yhteisprojekteille ja yhteistyölle perustutkimusta toteuttavan Maanpuolustuskorkeakoulun ja ulkomaisien yhteistyökumppaneiden kanssa.

Clausewitz 2000-luvun sotataidon ja johtajuuden ikonina?

Sotatieide on tällä hetkellä jäsentymätöntä ja sen käsitteissä on päällekkäisyyksiä.⁶ Esimerkiksi strategia-käsitteen sotilassovellukset määrittely-yrityksineen ovat niin monimuotoisia, ettei tässä artikkelissa ole tarkoituksenmukaista lähteä avaamaan näitä käsitteitä. Strategia-käsite on kiinnostavan epämääräinen myös liiketaloustieteessä, jossa käsite tulkitaan koulukuntasidonnaisesti.⁷ Myös Maanpuolustuskorkeakoulussa on pyritty vakiinnuttamaan taktiikan ja operaatiotaidon tutkimusta ja sen käsitejärjestelmiä.⁸ On tosin hyväksyttävä, että sodan käsitteen määrittely riippuu tutkimusperinteestä.⁹ On myös syytä hyväksyä käsitteiden epämääräisyys ja samalla niiden dynaamisuus, sen sijaan että pakonomaisesti yrittäisimme löytää ”kiveen hakattuja” määritteitä. Niiden luonne nimittäin muuttuu viimeistään puolustusjärjestelmän käyttöperiaatteita päivitettäessä.

Clausewitzin strategiaymmärrys on luonnollisesti tuntematon liiketaloustieteilijöille. Näiden lähtökohtien vuoksi Mika Aalto halusi viedä tutkimusta askeleen alun perin aiottua pidemmälle. Käytännössä hän halusi luoda mallin, ”jonka puitteissa erilaisia liiketaloustieteellisiä strategianäkemyksiä olisi mahdollista tarkastella clausewitzlaisessa kehyksessä, ilman että olisi ainakaan välitöntä pelkoa niiden toisiinsa sekoittumisesta”.¹⁰ Motiivina Clausewitzin käytölle on todennäköisesti liiketaloustieteen tutkimusten omien teorioiden epäkäytännöllisyys. Erään alan professorin mielestä alan opiskelijat eivät koe alan teorioita käyttökelpoisiksi todellisessa työelämässä.¹¹ Sotataidon klassikot ovat sen sijaan ehkä liiankin käytännönläheisiä ja ymmärrettäviä. Toisaalta niiden tulkinta vaatii omanlaisia metodologisia ratkaisuja eikä sotatieteissä aina ole mahdollista noudattaa niitä periaatteita ja ratkaisuja, jotka ovat käyttökelpoisia esimerkiksi yhteiskuntatieteissä tai liiketaloustieteessä. Tämä johtuu sotataidon klassikoiden tavasta selittää voittamisen taitoa sodankäynnin kontekstissa, joka eroaa suuresti ”siviilitieteiden” konteksteista. Mikään muu perinteinen tieteenala sotataidon lisäksi ei joudu käsittelemään tuhoamista, ihmisen tappamista ja kuolemaa menestyksen lähes väistämättömänä sivutuotteena.

⁶ Kerttunen 2013, 39.

⁷ Aalto 2012; Laaksonen 2009; Kerttunen 2013, 42.

⁸ Ks. esim. Huttunen 2010; Kesseli 2008.

⁹ Ks. argumentaatiota sotaan ja sen muuttumiseen sekä sodan luonteen mahdolliseen muuttumiseen: Sipilä 2013, 75. Sipilä käyttää sodan muuttumisen puolestapuhujina Keegania, van Creveldiä ja Toffleria. Ks. myös Raitasalo & Sipilä 2008.

¹⁰ Aalto 2012, 20.

¹¹ Ks. Malmi 2005 (Virkaanastujaisesityelmä Helsingin kauppakorkeakoulussa 14.10.2005).

Aallon sotateoreettisena lähtökohtana on että juuri Clausewitzin strategiäkäsitys ja siihen liittyvä ajatus clausewitzlaisesta strategista on tavoittelemisen arvoista suomalaisille upseereille 2000-luvun sotanäyttämöllä. Clausewitz tarjoaa kuitenkin vain yhden sotataidollisen lähtökohdan sotatieteiden keskiössä olevan sotataidon perusteiden tarkasteluun, eikä se ole automaattisesti itsessään ja yksistään sopiva strategisen tason johtajuuden (engl. *leadership, management*) teoreettiseksi lähtökohdaksi. Clausewitzlainen strategiakieli merkityksineen on toisaalta tutkimusstrateginen valinta.¹² Aalto viittaa lähes kaikkiin tunnettuihin sotataidon klassikkokirjoittajiin ja tulkitsee niitä sillä tavoin, että Clausewitzin teoksen sanoma, sen tärkeys ja paikkansapitävyys vahvistuisi. Tämä lähtökohta on otettu siitakin huolimatta, että sotataidon klassikoiden tarkastelutavat eroavat argumentaationsa ja selitystapansa puolesta vähintään yhtä paljon toisistaan kuin taloustieteessä käytettävät ”klassiset” teoriat. Usean erilaisen paradigman käyttö olisi vaatinut tieteenteoreettisesti vankempia perusteluita.

Sotataidon klassikoiksi ovat kohonneet ne teokset, joissa on omaperäinen tapa määritellä sekä käsitellä sotataidon elementtejä ja näiden välisiä suhteita erilaisissa tilanteissa ja toimintaympäristöissä. Nyky-ymmärryksen mukaan sotataidon elementtejä ovat strategia, operaatiotaito ja taktiikka. Ainakin näin tulkitsee professori Milan Vego (U. S. Naval War College). Hän esiintyi Maanpuolustuskorkeakoululla operaatiotaidon seminaarissa elokuussa 2014, jossa hän korosti että upseeriston on ymmärrettävä operaatiotaidon teorioita, ennen kuin tulkitsevat sotataidon elementtien vuorovaikutussuhteita. Operaatiotaito ei ole looginen jatkumo taktiikasta vaan erillinen elementti, jossa on enemmän yleistettävää teoreettista tietoa kuin tiettyyn asevoimaan liittyvää erityispiirrettä. Vegon mukaan ei ole olemassa suomalaista operaatiotaitoa. Sen sijaan on olemassa suomalainen tapa ymmärtää sotataittoa ja soveltaa operaatiotaidon teorioita taktiikan ja strategian elementtien vuorovaikutuksen parantamiseksi. Clausewitz ei kirjoittanut operaatiotaidon teoriaa vaan tulkitsi taktiikan ja strategian välistä käytäntöä. Operaatiotaidon puuttuminen johtaa helposti tulkintaan, että Clausewitz ei ymmärtänyt operaatiotaitoa vaan suorastaan väheksyi sitä. Toisaalta, kun tarkastelee Clausewitzin tapaa käsitellä taktisten ja strategisten elementtien välistä dynamiikkaa, herää ajatus Clausewitzin omasta operaatiotaidon ja operatiivisen sodankäynnin teoreettisesta mallista. Mallissa näyttäisi korostuvan strategian ja taktiikan välisen hankalan vuorovaikutuksen ja dynamiikan haasteiden ratkaiseminen käytännönläheisillä esimerkeillä ja ihmis- sekä yhteiskuntatieteellisillä lähestymistavoilla.¹³

Sotataidon tutkimus on melko jäsentymätöntä – myös kansainvälisessä tarkastelussa. Tämän taustalla on se, että sotatieteellisellä ja erityisesti kriittisellä ja uutta tietoa tuottavalla tutkimuksella ei ole vankkaa sijaa asevoimissa. Ajatukset sotataidon elementtien välisestä vuorovaikutuksesta muuttuvat jatkuvasti, mutta muutoksen moottori on enemmän käytäntö kuin teoriat. Tämä on vähitellen johtanut siihen, että klassikoita käytetään erilaisiin tarkoituksiin

¹² Aalto 2012, 20.

¹³ Ks. esim. Wass de Czege 2011. Wass de Czege tulkitsee, että strategian ja taktiikan välillä on mittava käsitteellinen ja käytännöllinen kuilu.

ja selittämään lähes kaikkea, ilman suurempaa metodologista pohdintaa. Kärjistetysti näyttää siltä, että ketä tahansa voidaan siteerata lähes mistä lähteestä ja millä tavalla tahansa. Kukin klassikko, mutta myös nykyaikainen sotataito-kirjoittaja, kuvaa kuitenkin omintakeisesti strategian ja taktiikan välistä dynamiikkaa. Klassikot kertovat voittamisen taidosta omassa ajassaan. Kyse on siis teorianmuodostuksesta, joka perustuu siihen kokemukseen, mitä kullakin kirjoittajalla on. Ajattomimmat kirjoittajat refleктоivat oman aikansa sodankäyntiä tavalla, joka kertoo heidän olleen mukana taisteluissa ja operaatioissa. Joukkoon kuuluu myös epäonnistumisia. Esimerkiksi kuuluisa panssariteoreetikko J. F. C. Fuller joutui itsekin toteamaan teoksensa *Armoured War* uusintapainoksessa 1943, että osa ja mahdollisesti kaikki hänen tässä teoksessa kirjoittamistaan rauhanaikaisista teoreettisista malleista joutaisivat romukoppaan.¹⁴ Kyseistä teosta käytettiin, tästäkin puutteellisuudesta huolimatta, brittien asevoimien mekanisoidun sodankäynnin oppikirjana.

Karkeana yleistyksenä voidaan pitää, että anglosaksinen teorianmuodostus pohjautuu deduktiiviseen tarkastelutapaan erotuksena Clausewitzin ja esimerkiksi japanilaisen Musashin ja kiinalaisen Sunzin induktiivisemmasta tarkastelutavasta. Anglosaksisessa kehyksessä tukeudutaan esimerkiksi Basil H. Liddell Hartin, John F. C. Fullerin, Giulio Douhetin ja Julian Corbettin poliittis-strategisiin pohdintoihin. Nämä teoreetikot etsivät positivistisia malleja vastustajan kukistamiseen – osa teoreettisemmin ja osa käytäntöön orientoituneemmin. Aalto asettuu puolustamaan Clausewitzia etenkin Liddell Hartin hyökkäyksiä vastaan. Tämä valinta on tehty siitäkin huolimatta, että anglosaksinen sota-aidollinen ja sotapäällikön roolia kehystävä ote olisi tuonut keskusteluun mukaan tärkeän näköalan poliittis-strategisen sodankäynnin dynamiikasta. Clausewitz kyllä mainitsee asiasta, mutta induktiivisen otteensa vuoksi lähinnä johtopäätöksenä eikä tarkastelun lähtökohtana.¹⁵

On syytä muistaa, että asevoimat eivät toimi minkään tietyn teorian varassa, vaan ne ovat muodostuneet kansallisissa kehyksissä ja myös sotakokemusten perusteella. Ne eivät voi kuitenkaan toimia ilman dogmaattisia malleja, hierarkioita, doktriineja, kurin ylläpitoon liittyviä järjestelyjä ja kokonaisjärjestelmien tarkkaan harkittuja kuvauksia. Näitä tarvitaan, että asevoimat massiivisina organisaatioina voisivat ylipäättään toimia ja saavuttaa sen, mitä niiltä vaaditaan, esimerkiksi vastustajan kukistamisen. Vakinaiset asevoimat tarvitsevat kaavoittuneen toimintatapansa, vaikka sen soveltaminen onkin todellisen sodan olosuhteissa vaikeaa. Näitä lähtökohtia tarvitaan vähintäänkin organisaation kouluttamiseksi tulevia operaatioita ja taisteluja silmällä pitäen. Sodan kaaoksessa näitä oppeja sovelletaan mahdollisuuksien mukaan. Joissain tapauksissa kangistutaan kaavoihin, vaikka on ilmeistä, että ne eivät toimi vallitsevissa olosuhteissa (kuten Fullerin vanhentuneet opit). Toisaalta vanhentunutkin kaavoittunut toimintatapa on parempi, kuin ettei toimintatapaa olisi ollenkaan.

¹⁴ Fuller 1943, 49.

¹⁵ Mälkki 2010.

Clausewitz ei siis kirjoittanut operaatiotaidosta eikä siitä miten joukkoja ja muita voimia pitäisi suunnata sotatoimien aikana. Hän ei yleistä eikä anna sotapäälliköille käytännöllisiä vinkkejä kuten Antoine-Henri Jomini, J. F. C. Fuller ja esimerkiksi John Warden tekivät malleillaan. Clausewitzlainen lähtökohta muistuttaa taloustieteellisessä tutkimusalajaottelussa enemmän mikro- kuin makrotaloustieteellistä klassisen saksalaisen filosofian lähtökohtaa ja täten esimerkiksi marxilaisuutta. Perusteena on marxilaisuuden sitoutuminen ihmisaktiivisuuden teoreettisiin lähtökohtiin.¹⁶ Siinä missä Marx perusteli yhteiskuntien kehitystä katkeran ihmisten välisen luokkataistelun historiana, Clausewitz johdattaa lukijoitaan ymmärtämään sodan voittamista vaikeana ja monimutkaisena inhimillisten tapahtumien sarjana. Clausewitz ei hyväksy anglosaksista lähtökohtaa, että sota voisi olla ideaalitapauksessa vain ratkaiseva isku. Hän ei myöskään hyväksy, että taistelun vuorovaikutteisuuteen valmistautumattoman vastustajan tuhoamista voisi kutsua sodaksi. Hänestä sota loppuu osapuolen voittoon, vasta kun molemmat tai kaikki osapuolet hyväksyvät tämän tuloksen.¹⁷ Clausewitzlaisuuden keskiössä on siis osapuolten väliseen toimintaorientaatioon (engl. *action orientation*) keskittyvä sodankäynnin teoria, joka itse asiassa muistuttaa läheisesti toimintatutkimuksen lähtökohtia¹⁸. Maanpuolustuskorkeakoulun sotilaspedagogiikassa käytettävä toimintakyky-käsite nojaa myös samankaltaiseen lähtökohtaan.¹⁹

Strategisen tason johtamisessa joudutaan kohtaamaan kompleksisia tilanteita. Aalto kirjoittaa tästä asiasta vuolaasti ja kiinnostavasti. Professori Aki-Mauri Huhtinen valaisee samantyyppistä problematiikkaa, jossa johtaja joutuu tekemään päätöksiä, joita tehdessään hän joutuu soveltamaan ja osin myös kumoamaan vallitsevia suunnitteluperusteita ja johtamisen paradigmoja. Esimerkkinä Huhtinen käyttää hetkeä, jolloin toisen maailmansodan asemasodan staattisuuden turtunut suomalainen sotataidollinen oletus ja siihen liittyvä komentajan persoonavetoinen rintamalinjastaistelu-mentaliteetti koki kuoliniskunsa. Tämä hetki koettiin Valkeasaarella kesällä 1944. Tuolloin rintamakomentajat joutuivat havaitsemaan miten ”olosuhteet haastoivat tahtojohdamisen”.²⁰ Tulkitseen tätä ajatusta siten, että mainitussa hetkessä kohtasi sotilasjohtamisen kaksi ulottuvuutta ja samalla kaksi toimintaympäristöä ja siis vallitseva ja hyväksytty johtamismalli sekä uusi ja tilanteesta itsestään syntynyt malli. Tahtojohdamisessa fokus on kurinalaistettujen joukkojen toiminnan suuntaamisessa tarkoituksenmukaisella tavalla. Asemasodan olosuhteet vastasivat enemmän rauhan ajan rutinoituneita toimintatapoja, joissa tavoitteena on saada yksilöt riittävän kurinalaisiksi. Tämä liittyy sotataitokäsitteissä myös kulutussodankäynnin lähtökohtiin (engl. *attritional approach*), joka juontaa juurensa ensimmäisen maailmansodan länsirintamalta periytyneestä systemaattisesta sodankäyntimallista (engl. *methodical warfare*). Taisteluiden suunnittelun lähtökohdat pohjautuvat

¹⁶ Ks. Engeström 1999.

¹⁷ Clausewitz 1989, 77.

¹⁸ Ks. Engeström 1999.

¹⁹ Toiskallio & Mäkinen 2009.

²⁰ Huhtinen 2012, 45. Pitää tosin huomioda, että sotatoimet Karjalan kannaksella olivat varsin eriluonteisia sotataidollisesti, jos sotatoimia vertaa Laatokan pohjoispuolella toteutettuihin.

systemaattisiin, koordinoituihin ja ylempien johtoportaiden hallittavissa oleviin toimintakaavoihin. Varsinaisten taisteluiden aikana ja etenkin liikkuvien sotatoimien (engl. *manoeuvre warfare*) myötä organisaatio joutuu rutiinittomaan toimintaympäristöön,²¹ jossa pelkkä joukkojen kurinalaistaminen ei enää riitä ja jossa operatiivisten olosuhteiden ymmärtäminen (engl. *operational environment*) on keskeistä. Tässä mielessä on kyse myös Clausewitzin ja Jominin sotateoreettisen argumentaation eroavaisuudesta: Clausewitz korosti tahto-aspektia ja ihmisorganisaation johtamista, kun taas Jomini korosti olosuhteita ja johtajan managerointikykyä.²² Sotataidollinen johtaminen ja managerointi tulisi nähdä samaa tarkoittavina johtamisen lähtökohtina. Sotataidollisella ajattelulla mahdollistetaan, että organisaatio voittaa ja kukistaa vastustajansa, eli säilyttää johtoasemansa kamppailusta huolimatta.

Jominilainen operaatiotaidon sekä operatiivisen sotanäyttämön hallinta näkyvät nykyamerikkalaisessa ja myös Naton toteuttamassa sotataidollisessa ajattelussa. Siitä näkyy piirteitä myös venäläisessä sodankäyntitaidossa. Toisaalta tämä ote sopii hyvin materiaalisesti ja teknologisesti alivoimaiselle osapuolelle, jonka pitää taidolla korvata materiaalian kapasiteetin puutteet. Jominilaisuus ei ole jäänyt ajasta jälkeen, mutta sitä pitää osata hyödyntää juuri silloin, kun se on tarpeellista. Sama rajoite koskee myös Clausewitzin ajatuksia, joiden lähtökohtia ei pidä käyttää strategis-operatiivisten tavoitteiden määrittämisessä, mutta sitäkin enemmän varsinaisen vaikuttavuuden ymmärtämisen lähteenä (millä on tätä kautta vaikutusta strategis-operatiivisten tavoitteiden valintaan).²³

Aalto avaa kiinnostavalla tavalla clausewitzlaista sodankuvaa. Sodankäynti kuvataan väitöskirjassa kompleksisena, yllättävänä ja kaaosmaisena. Se on mielen vaikutusta mieleen eli kulttuurisen ihmisen vaikuttamista toiseen kulttuuriseen ihmiseen. Se vaatii johtajilta paljon – paljon enemmän kuin mihin Aalto näkee nykyupseeriston kykenevän. Toisaalta Aalto jättää clausewitzlaisen sodankäynnin kuvaukset yleisiksi toteamuksiksi eikä jatka sodan luonteen kuvauksia niihin äärimmäisyyksiin, joihin Clausewitz lukijoitaan johdattaa. Clausewitzlaisen äärimmäisyyksien kolmijaon mukaisesti sodankäynnillä on taipumus kumuloitua ja syventyä ensimmäisestä tasosta aina kolmanteen tasoon asti:²⁴

1. äärimmäisyys: Osapuolet valmistautuvat fyysiseen ja henkiseen yhteenottoon.
2. äärimmäisyys: Osapuolten voimat ottavat yhteen.
3. äärimmäisyys: Osapuolet maksimoivat voimankäyttöä edun saamiseksi vastapuolesta.

Jostain syystä Aalto sivuttaa tutkimuksessaan myös kolminaisuusajatuksen (saksaksi: *wunderliche dreifaltigkeit*), eli toisen keskeisen Clausewitzin sodankäynnin luonnetta kuvaavan peruspilarin. Hän toteaa, että ”politiikka ja kansa eivät

²¹ Borell 1989, 10–12; Lind ja Doughty 1993, 294–295, 310.

²² Jomini 2004, 61–63.

²³ Clausewitz 1989, 152–153.

²⁴ Emt., 77.

kuulu asevoimien vaikutusvallan alaisuudessa oleviin toimijoihin”.²⁵ Rajauksen perustelu on omituinen, koska Clausewitzin dialektinen argumentaatio ja teorianmuodostus rakentuvat pitkälti tämän ”kolminaisuusopin” varaan. Näitä rajoituksia ja näkemyksiä ei ole todennäköisesti tarkoitettu anti-clausewitzlaisen koulukunnan toteamukseksi, vaikka ne läheisesti muistuttavatkin oman aikamme Clausewitz-kritiikin keulahahmojen, Martin van Creveldin ja John Keeganin, näkemyksiä.²⁶ Aallon näkemykset ovat siis tyypillisempiä angloamerikkalaisille nykytutkijoille. Rajausta on outo, koska Aalto nimenomaan korostaa asevoimien ylijohdon kelpoisuusvaatimuksena muuta osaamista, kuin mitä on saatu asevoimien alemmilla sotilaallisilla tasoilla. Clausewitzin aikakaudella sotapäällikkö ei ollut vain sotilasviranomaisena vaan varsin laajan toimivallan saanut yhteiskuntaeliitin jäsen. Tässä mielessä ero 1800-luvun ja nykypäivän ”sotapäällikön” välillä on melkoinen. Toisaalta Aalto halunnee vahvistaa van Creveldin teesejä, joiden mukaan tulevaisuuden sodat eivät perustu kolminaisuusajatukseseen (*non-trinitarian*). Tämän oletuksen mukaan sodat tulevat tulevaisuudessa olemaan vain asevoimien välisiä eivätkä siten kosketa enää ”valtioita, hallintoa ja kansaa” samalla tavalla kuin mitä kansakuntien väliset sodat.²⁷ Näyttää siis siltä, että Aallon tulkinnan mukaan clausewitzlaisen sotapäällikön nerousvaatimus onkin kohdistettu oman aikamme poliittis-strategisen tason henkilöstölle eikä erityisesti niille sotapäälliköille, jotka johtavat strategis-operatiivisen tason sotatoimia ja joiden osaamisvaatimukseen kuuluu sotataidon elementtien (strategia, operaatiotaito, taktiikka) välisen dynamiikan hallinta.

Kolminaisuuden teema on tärkeä, vaikka se usein tulkitaan 1980-luvun amerikkalaisten pelkistyksiä mukaillen. Edelleen näkee painotusvirhettä, jossa kolminaisuudella tarkoitetaan asevoiman, hallinnon ja kansan välistä suhdetta. Clausewitz tarkoitti kuitenkin kolminaisuudella sitä monimuotoista sodan dynamiikan hyväksymistä, jossa joudutaan tekemisiin kuvainnollisesti sokeiden luonnonvoimien kanssa. Ensimmäisenä kolminaisuuden elementtinä hän pitää alkukantaista väkivaltaa, vihaa ja vihanpitoa, jotka hän liittää kansaan. Toisena kolminaisuuden elementtinä hän pitää sattumaa ja todennäköisyyttä, jotka hän liittää sodanjohtoon ja asevoimiin. Kolmantena kolminaisuuden elementtinä Clausewitz pitää järkeä, jonka hän liittää poliittiseen ohjaukseen ja sen rooliin.²⁸ Kolminaisuudessa on siis kyse tärkeiden ihmisemootioiden²⁹ ja sodan suunnitteluun, ohjaukseen sekä johtamiseen liittyvien luonnehdintojen välisen dynamiikan oivaltamisesta.

²⁵ Aalto 2012, 193.

²⁶ Kuuluisimmat teokset ovat Martin van Creveldin *The Transformation of War* (New York: The Free Press, 1991) ja John Keeganin *A History of Warfare* (New York: Knopf, 1993).

²⁷ Tämän ajatuksen on esittänyt ainakin Liddell Hart jo ennen toista maailmansotaa idealistisella ajatuksella, että tulevaisuuden sodat olisivat ammattiarmeijoiden välisiä nopeita yhteenottoja. Taustalla oli karvas kokemus länsirintaman taisteluista ensimmäisen maailmansodan aikana (ks. Liddell Hart 1925).

²⁸ Villacres & Bassford 1995, 11.

²⁹ Myllyniemi 2004, 21. Emootiolla tarkoitetaan psykologiassa ilmiötä, eräänlaista kokonaisvaltaista tilaa, jolla on tietty hermostollinen perusta; Ekman 1984. Ekmanin emootioteorian mukaisesti perusemootioita on ainakin kuusi: ilo, pelko, suru, viha, hämmennys ja inho.

On syytä huomata, että 2010-luvulla Keeganin ja van Creveldin näkemykset kolminaisuusopin vanhanaikaisuudesta ovat itse vanhanaikaisia. Irakin ja Afganistanin sodat ovat osoittaneet sodankäynnin luonteen tilanteissa, joissa sota ylittää äärimmäisyyksiin asti. Samoin Ukrainan kriisi (2014–) on myös selkeä muistutus todellisen sodankäynnin muuttumattomasta luonteesta. Osapuolet eivät lopeta yhteenottoa esimerkiksi Clausewitzin toiseen äärimmäisyyteen siksi, että olisivat havainneet edessä olevan verisiä yhteenottoja. Libyan sisällissotakin jatkuu, kunnes jäljellä on vain yksi osapuoli. Sodankäyntiä on vaikea systematisoida.³⁰ Erityisen vaikeaa on ennustaa taktisen tason taistelukentän tapahtumia ja sen tahtoon ja yleisiin kompetensseihin liittyviä ulottuvuuksia. On mahdollista, että Aalto jätti nämä keskeiset Clausewitzin sotateorianmuodostuksen lähtökohdat vähemmälle huomiolle, koska ne olisivat liikaa korostaneet sodankäynnin ymmärtämistä käytännöstä kumpuavan sotilasosaamisen kannalta katsoen.

Asevoimilla on aina vaarana unohtaa sodankäynnin todellisuus ja sen perusluonne kompleksisena ja ennustamattomana tapahtumasarjana. Erityinen haaste tämä on sotatieteiden tutkimukselle. Jostain syystä Yhdysvalloissa on tapahtunut unohtamista jo toistamiseen muutaman kymmenen vuoden jaksoilla. Ensinnäkin Vietnamin sodan aikana tehtiin vakavia poliittis-strategisia mutta myös strategis-operatiivisia virheitä. Vietnamin tappion yhdeksi syyksi on nähty Yhdysvaltojen asevoimien ajautuminen liian kauas todellisesta sodasta ja sen ymmärryksestä. Aaltokin mainitsee tutkimuksessaan, että John Boyd, yksi 1990-luvun lopun käytetyimmistä amerikkalaisista sotataitokirjoittajista, kiinnitti jo 1970-luvulla huomiota siihen, että sotilasjohto hallitsi paremmin business- kuin sotateoriat.³¹ Toiseksi Irakin toisen sodan jälkimainingeissa ja sodan loppumattomuudessa on jälleen noussut kritiikkiä samasta, aikoinaan muun muassa Donald Rumsfeldiin yhdistetystä ilmiöstä, että asevoimia oli johdettu liian business-lähtöisesti, unohtaen sodankäynnin klassiset opit ja etenkin Clausewitzin teoksessaan välittämä ymmärrys sodankäynnistä.

Sodankäynti on siis edelleen sitä, mitä Clausewitz kolminaisuusopissa kuvasi. Inhimillinen sota on osoittautunut olevan äärimmäistä myös 2000-luvulla, eivätkä sotatoimet olekaan päätyneet lyhyiden ja tehokkaiden shokkivaiheiden jälkeen. Ongelmana on, että asevoimat eivät todennäköisesti edes halua altistua pitkille ja kuluttaville sotatoimille, vaikka juuri ne voisivat avata tien sotien voittamiseen. Kylmän sodan jälkeen alkanut teknologiapainotteinen ja aseteollisuusjohtoinen sodankäynnin vallankumous (engl. *Revolution in Military Affairs*) päättyi, ennen kuin se ehti alkaakaan. Yhdysvallat on joidenkin huhupuheiden mukaan taas kertaalleen kääntymässä Clausewitzin suuntaan ikään kuin yrittäen ymmärtää, miksi amerikkalaiset asevoimat on jälleen ajautunut kauemmaksi sodan todellisuudesta.

³⁰ Suomalaisesta keskustelusta ks. Huhtinen & Kesseli 2009.

³¹ Aalto 2012, 19.

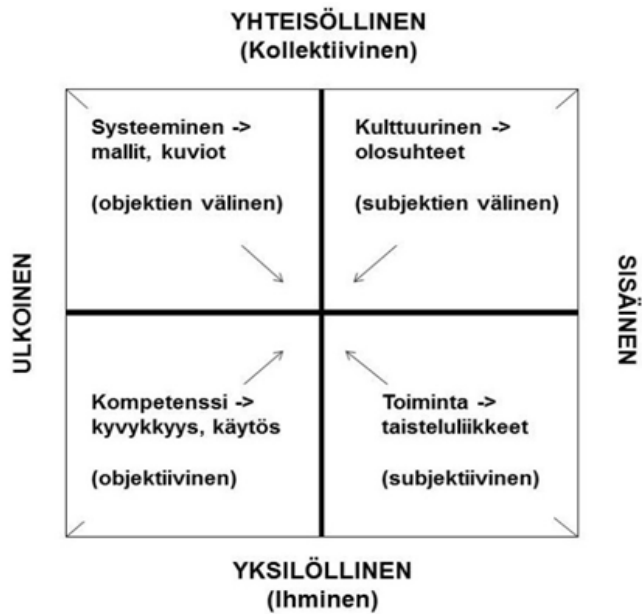
Kolminaisuusajatuksen ja sotataidon elementtien välillä on selkeä yhteys, vaikka toinen kuvaa todellisen sodan luonnetta ihmis- ja yhteiskuntatieteellisessä kontekstissa ja toinen ilmentää sotataidon luonnetta. On vaikea nähdä sodankäyntiä ilman taktisen tasoista alkukantaista väkivaltaa, vihaa ja vihanpitoa (kansa). On myös vaikea piirtää näkemystä operaatiotaidosta ja asevoimien organisaation toimivuudesta ilman sattuman ja todennäköisyyden tekijöitä (asevoimat). On myös hankalaa nähdä strategiaa irrallaan valtionjohtollisesta ja samalla poliittisesta ohjauksesta (hallitsija).

Soveltavan sotataidon tarkastelun teoreettinen malli

Seuraavassa kuviossa (**kuvio 1**) esitetään luokittelu, jossa hahmotetaan sodankäyntitutkimuksen intressejä ja tutkimuksellisia osa-alueita. Kuvio kartoittaa sodankäyntitutkimuksen ontologisen tason tutkimuspohjaa. Kyseessä on kahden ulottuvuuden luokittelujärjestelmästä, joka kuvastaa sodankäynnin luonnetta ihmisaktiivisuuden ja organisaatioiden näkökulmasta. Kyseessä on täten sosiologiapainotteinen lähtökohta. Kuvioon muodostuu neljä toisistaan eroavaa mutta temaattisesti toisiinsa liittyvää osa-aluetta ja samalla ”paradigmaa”.³² Jokaista näistä neljästä osa-alueesta voidaan tarkastella tieteellisesti. Haastavampaa on tarkastella näitä neljää osa-aluetta integroivalla otteella. Kuvion tulkitsemiseksi tarvitaan halua yhdistää erilaisia tieteenalakohtaisia näkemyksiä ja samalla uskallusta tieteellisten selitysten väliseen integraatioon. Tämä on täysin erilainen tutkimuksellinen lähtökohta verrattuna siihen, miten sotataitoa ja myös sen klassikoita yleensä tulkitaan. Yleistynyt tapa tulkita sotataitoa on korostaa klassikon paremmuutta suhteessa toisiin klassikoihin ja yhden tieteellisen lähestymistavan paremmuutta suhteessa toisiin. Mikään lähtökohta (tai paradigma) ei ole kuitenkaan **kuviossa 1** parempi kuin toinen. Kyse on sodankäynnin ilmiön ymmärtämisestä mahdollisemman kokonaisvaltaisesti. Monitieteellisyys ja eri lähestymistapojen merkitys on havaittu myös sotilaspedagogiikassa.³³

³² Ks. Burrell & Morgan (1979). Tämän teoksen perusargumentaatio on samankaltainen kuin mitä kuviossa 1.

³³ Ks. Toiskallio & Mäkinen 2009.

Kuvio 1. Sotataidon (engl. Art of War) ja operaatiotaidon (engl. Operational Art) neljä osa-aluetta. Tämä asetelma perustuu BionDiamond-kuvioon (Mälkki 2010) ja siitä jalostuneeseen FiQuRe-esitykseen (engl. Five Quadrants Reconstruct, Mälkki 2014).

Kuvio asettaa Mika Aallon väitöskirjan argumentaation sodankäynnin tutkimuksen ja tarkasteluiden kontekstiin. Sotilasjohtaminen on aina sidoksissa sotataidollisiin perusteisiin ja siksi on oleellista perustella tulkintoja suhteessa sodankäyntitutkimusta ja sen teoreettisia raameja. Kuvion nelikenttään on nimetty ne sodankäynnin ja sotataidon tarkasteluiden ja ymmärtämisen osa-alueet, joita tarkastellaan yleensä erillisesti, eri tieteenaloista käsin, jos niitä ylipäätään tarkastellaan. Kuvio on vuosikymmenen kestäneen tutkimuksen ja klassikkolukemisen välitulos.³⁴ Klassinen sotataito ei ole muista tieteenaloista irrallinen tieteenala. On vähintään vahingollista yrittää alistaa esimerkiksi operaatiotaidon tarkastelut jonkun tietyn tieteenalan, kuten esimerkiksi johtamisen, alle. Samoin, jos kiinnitetään liaksi huomiota organisaatioihin, sodankäynnin välineisiin tai muihin mekaanis-tekniisiin rakenteisiin, jää meiltä huomaamatta sodankäynnin varsinaiset haasteet, joista Sunzi kirjoitti kaksi vuosituhatta sitten seuraavasti:

*kenraali saa käskyn hallitsijalta, kokoaa armeijat, panee kansan liikkeelle, liittoutuu ja leiriytyy (vihollista vasten), mutta mikään ei ole niin vaikeaa kuin armeijan taistuttaminen.*³⁵

³⁴ Ks. Mälkki 2010; 2014.

³⁵ Sunzi 2005, 93.

Kuvion 1 intressinä on saada riittävää ymmärrystä siitä vaikeudesta, mistä Sunzin sitaatissa annetaan viitteitä. Siinä viitataan voittamisen taitoon ja taiteseen, eli sotataidon olemukseen. On tärkeää huomata, että kuvio ei ole verrannollinen sodankäynnin tasoille eivätkä yläreunan osa-alueet ole siis alareunaa tärkeämpiä. Myös vasemman ja oikean puolen havainnot ovat yhtä tärkeitä. Neljä erilaista lähestymistapaa syntyy, kun ihmistä tarkastellaan sekä yksilöinä että erossa yhteisöstään ja kun tietämyksen ja tietoisuuden kahta erilaista lähestymistapaa, sisäistä ja ulkoista, käsitellään toisistaan erillään. Oikean puolen sisäiseen lähestymistapaan liittyy aina subjektiivisen tulkinnan ensisijaisuus ja hermeneutiikka, yksinkertaistettuna mannermaiset filosofit. Vasemman puolen ulkoiseen lähestymistapaan taas liittyy empiiris-analyttisyys ja sen objektiivisuus, yksinkertaistettuna anglosaksiset filosofiat. Kuvio herättää kysymyksiä sotataidon paikasta sotatieteiden kentässä³⁶ erityisesti silloin, kun sitä tarkastellaan voittamisen taidon myötä syntyvän ilmiön kehyksissä.

Kuvion vasemman ja oikean puolen dikotominen perusasetelma on tuttu myös liiketaloustieteestä. Toisaalta se on yhtä lailla tuttu sotatieteistä, joissa tutkimus perustuu normatiiviseen tutkimukseen (vasen puoli) ja tulkitsevaan tutkimukseen (oikea puoli).³⁷ Sotataidon tutkimukselle molemmat äärilaidat antavat tärkeitä tuloksia erillisinä kokonaisuuksina, mutta tarkasteltavan ilmiön selittäminen kokonaisuutena jää puolitiehen. Neljän tutkimuksellisen lähestymistavan ja myös paradigman yhdistämisellä saadaan aikaan varsin laaja-alainen kehys sodankäynnin ja sotataidon ilmiöiden tarkasteluihin. Tarvitaan tämänkaltaista metodologista rohkeutta yhdistellä eri tieteiden paradigmoja, tutkimussuuntauksia ja -intressejä, jotta päästään entistä paremmin käsiksi siihen voittamisen tietoon ja taitoon, joka on ollut ja on edelleen kriittistä jokaisen kansan, kansakunnan ja minkä tahansa laajemman poliittisen ryhmittymän selviytymiselle.

Sodankäynnin kokonaisvaltainen ymmärtäminen ja etenkin siihen liittyvä voittamisen taito ei siis perustu tieteenalakohtaisiin erillistulkintoihin vaan tieteenalojen integraatioon, joka mahdollistaa sen, että sodan, operaatioiden ja taisteluiden johtajille tarjoutuu mahdollisuus ymmärtää, mistä sodankäynnissä lopulta on kysymys, mitä keinoja toimijoilla on käytettävissään ja miten ratkaisevaa vaikuttavuutta voidaan tuottaa. Kuvio on myös haaste asevoimien operatiivisen suunnittelun lähtökohdille. Esimerkiksi amerikkalaisessa ja Naton käyttämässä *Comprehensive Operations Planning Directive 1.0* -suunnitteluperusteessa (COPD) painottuu kuvion vasemman puolen lähestymistavat. Pelkistettynä ajatus on, että organisaatiot ja siis systeemit (vasen yläkulma, ”systeemi”) vaikuttaa vastustajaan kausaalisesti siten, että sen käyttäytyminen saadaan muuttumaan (vasen alakulma, ”kompetenssi”). Toisaalta halutaan myös muuttaa olosuhteita ja vaikuttaa vastustajan kulttuurisen tason lähtökohtiin (oikea yläkulma, ”kulttuuri”), mutta näihin lähtökohtiin suhtaudutaan

³⁶ Ks. Mäkinen tässä teoksessa.

³⁷ Ks. Malmi 2005. (Virkaanastujaisesityelmä Helsingin kauppakorkeakoulussa 14.10.2005).

systemisesti eikä kulttuurisuuden moninaisuutta ja ihmisen käyttäytymiseen oleellisesti vaikuttavia sosiaalipsykologisia ilmiöitä ymmärtäen (oikea alakulma, ”toiminta”). Onko siis vastustaja systeemi vai kulttuuri? Tämä valinta määrää sen, mitä tutkitaan ja miltä tulokset näyttävät.

”Toiminta” on subjekti-keskeinen ja aina tulkinnallinen, jolloin etukäteen suunnitellut toimet voivat päätyä täysin merkityksettömiksi. Työläs suunnittelutyö syy–seuraus-suhteiden ennustamiseksi voi osoittautua tehottomaksi heti operaation alkumetreillä. Tähän liittyvät myös nykyamerikkalaisen *Effects-Based Operations* (EBO) -opin ongelmat. Siinä ei oteta lähtökohdaksi sitä, että organisaatio vaikuttaa aina vastustajan ajattelevaan toimijaan, subjektiin, joka muodostaa tulkinnan toisen tekemisestä suhteessa omaan kulttuuriin lähtökohtaansa (”kulttuuri”) ja ryhtyy todennäköisesti vastavuoroisesti äärimmäisyyksiin yltävään vastarintaan (clauswitzlaisittain). Tällöin vaikutus ”kompetenssi” -kulmassa ei olekaan välttämättä sitä, mitä alun perin lähdettiin hakemaan. EBO:ssa lähtökohtana on myös strategisen ja rakenteellisen tason suora yhteys taktiseen tasoon. Tämä ei ole aivan mutkaton ratkaisu. Esimerkiksi yhdysvaltalainen eläkkeellä oleva prikaatikenraali Huba Wass de Czege, liikesodankäynnin innovoija 1980-luvulla, on useassa artikkelissaan varoittanut, miten kohtalokasta on pitää taktisen ja strategisen tason yhteyttä mutkattomana.³⁸ Hän kuuluu nykyamerikkalaisten sotataidollisten konseptien kriitikoihin ja on heidän vaikutusvaltaisimpia edustajia professori Milan Vegon ohella.

Kuvion osakokonaisuuksia on tarkasteltava erikseen, koska niiden lähestymistavat eroavat toisistaan. Todellisessa ihmiselämässä ne toisaalta sulautuvat toisiinsa eikä niiden välisiä painotuseroja ja selittävyyseroavaisuuksia ole helppo huomata. Väitän kuitenkin, että osa-alueiden lähestymistavat on syytä tunnustaa, jotta olisi mahdollisuus ymmärtää paremmin sodankäynnin monimuotoisuutta emmekä erehtyisi luulemaan, että sodankäynnin kokonaisuus on pelkistetty, yksinkertainen ja selitettävissä minkä tahansa yksittäisen tieteenalan ja niiden ympärille muodostuneiden paradigmojen avulla.

Sotapelissä tai todellisessa tilanteessa organisaatio suunnittelee ja tekee sotaliikkeitä ja pyrkii kukistamaan vastustajansa. Käytännössä siis komentaja valitsee toteutettavan toimintavaihtoehdon (engl. *Course of Action*), jonka mukaisesti organisaatio suorittaa tietyn tehtävän. Näissä suunnitteluperusteista emme itse asiassa pohdi, miten vaikutus syntyy, koska meiltä puuttuu kokemus sotatoimien vaikuttavuuden arvioimisesta. Todellista sotakokemusta ja sotatoimien johtamiskokemusta omaavina keskittyisimme todennäköisesti vain vaikuttavuuden arvioinnin parantamiseen eli juuri siihen, mihin Nato-organisaatio tällä hetkellä keskittyy. Nyt sotapelimme päätyvät oman osapuolen voittoon, emmekä ole varmoja, miten sotatoimien vaikuttavuutta olisi voitu

³⁸ Esimerkiksi Wass de Czege 2011.

edes arvioida. Ratkaisu vaikuttavuuden perimmäiseen kysymykseen ei siis löydy **kuvio 1:n** ”systeemi” ja ”toiminta” välisestä loogisesta yhteydestä vaan kaikkien neljän lähestymistavan välisen dynamiikan ymmärtämisestä. Tämä on samalla sotapelaamisen idea ja lähtökohta.

Sotahistoriaa käytetään empiiristen ja yleistettävien totuudellisuuksien löytämiseen, koska analyysit perustuvat siihen miten tietynlaiset taisteluliikkeet vaikuttivat. Myös rauhan aikaisia sotaharjoituksia käytetään vastaavanlaiseen tarkoitukseen. Niiden tulkitsemisessa jää epäselväksi, miksi vaikutusta itse asiassa syntyi tai jäi syntymättä juuri tietyissä tilanteissa. Tämän vuoksi sotahistorian ala on erityisen haastava tulevaisuuden sotataidollisen ajattelun kehittämisen lähtökohtana, ellei käytössä ole aineistoa tai muiden tieteenalojen tukea siitä vaikuttavuudesta, joka lopulta syntyy yksilöiden (”kompetenssi”) ja näiden kontekstin eli kulttuuristen oletusarvojen (”kulttuuri”) dynaamisessa vuorovaikutuksessa. Esimerkiksi toisen maailmansodan aikana suomalainen osapuoli piti motteja epäonnistuneina sotaliikkeinä. Tarkoitus oli saartaa vastustaja liikkeen avulla, mutta venäläinen vain kaivoi itsensä maahan. Motit sitoivat saartajan voimaa ja joissain tapauksissa niiden purkamisyrittäksissä kaatui enemmän miehiä kuin mitä niiden tekemisessä oli menetetty.³⁹ Motti ei lamaannuttanut vastustajaa vaan pikemminkin paransi sen taistelukykyä.

Jokainen strategis-operatiivisen tason sodanjohtaja, mutta myös nykyisen hajautetun taistelutavan mukaisesti maavoimien taisteluosaston johtaja, joutuu arvioimaan tilannetta ja tekemään päätöksensä kaikkia **kuvion 1** sotataidon lähestymistapoja huomioiden. Näiden hyödyntäminen on ehkä tieteellisen selittämisen kannalta monimutkaista, mutta sodanjohtaja pystynee intuitiivisesti ymmärtämään aineellisten ja aineettomien suorituskykyjen vaikuttavuuden juuri tietyssä ajassa ja paikassa, etenkin kun johtaja harjaantuu huomioimaan niiden yhteisvaikutuksen merkityksen. Johtajilta vaaditaan siis ns. hybridisodankäynnin osaamista, eli ymmärrystä tavanomaisten ja epäta- vanomaisten keinojen ja menetelmien sulautuvasta käyttämisestä. Tai kuten puolustusvoimain komentaja asian ilmaisee: ”tärkeintä on, että tilanne saadaan näyttämään mahdollisimman epäselvältä, jolloin kohteen päätöksentekijöistä syntyy kyseenalainen ja epävakaa vaikutelma”⁴⁰.

Ennen tämän osaamistason saavuttamista tarvitaan kuitenkin **kuvion 1** kaltaisia kokonaisvaltaisia työkaluja, jotta oppiminen ei tapahdu virheiden kautta eli tarpeettoman verenvuodatuksen sivutuotteena. Näitä työkaluja tarvitaan myös oppimisen tukena, jotta kokemukset voitaisiin laittaa raameihin, jotka vastasivat mahdollisimman tarkasti todellisen sodankäynnin ulottuvuuksia. Keskeistä on myös muodostaa prosesseja organisaation oppimiselle, jotta virheelliset sekä haitalliset ajattelu- ja toimintatavat saataisiin karsittua mahdollisimman nopeasti. Muussa tapauksessa toteutamme samankaltaista oppimattomuutta, mitä brittiarmeija osoitti Pohjois-Afrikassa vuosina 1941–1942.

³⁹ Mälkki 2010, 134. Tässä viitataan teokseen Tuunainen 2008. Verkkoteos ei ole enää saatavilla. Teoksen nimiketiedot lähdeluettelossa.

⁴⁰ Lindberg 2014.

Kokemattomat panssarivaunumiehistöt joutuivat yllättäen kohtaamaan saksalaisten panssarintorjuntatykkejä tilanteessa, jossa he odottivat kohtaavansa vastustajan panssarivaunuja. Tämä oli kyseiseen operaatioalueeseen liittyvä ”normal lesson”, joka maksoi lukuisten panssarivaunuhenkilöstöjen hengen.⁴¹ Tahtojohdaminen oli viety huippuunsa olosuhdejohtamisen kustannuksella. Aikaisemmin mainittujen J. F. C. Fullerin mekanisoidun sodankäynnin oppien noudattaminen koitui tuhansien sotureiden kohtaloksi.

Mika Aallon väitöskirjan hyöty sijoittuu kuvion vasemman alaosan (kompetenssi) ansiokkaaseen käsitteellistämiseen. Tämä on sotataidon tarkasteluiden kannalta vaikeasti hahmoteltavissa oleva kokonaisuus. Aalto lähestyy teemaa korostamalla sodankäynnin ilmiölähtöisyyttä ja toimintaorientoituneisuutta, josta myös Clausewitz tarjoaa lukijoilleen kiinnostavia näköaloja. Kokonaisuudessaan Aallon sodankäyntitarkastelut jäävät kuitenkin varsin suppeiksi.

Mihin akateemisuutta tarvitaan?

Akateemisuus ei ole itseisarvo upseerien koulutuksessa, mutta ilman siihen liittyviä lähtökohtia tuotamme operaatioiden ja sodan johtoomme upseeristoa, joka ymmärtää, mitä ohjesääntö kertoo, mutta ei välttämättä ole kiinnostunut siitä, mitä operaatioiden suuntaaminen juuri tietyllä tavalla ja tiettyyn tilaan tuottaa tai on tuottamatta. Pelkkä käskyn tinkimätön täyttäminen ja siihen liittyvä tahtojohdajuuden lähtökohta ei riitä jatkuvasti muuttuvissa olosuhteissa – etenkin jouduttaessa ottamaan kantaa sotataidon elementtien väliseen dynamiikkaan. Nykypäivänä operatiivisen sodankäynnin osaamisvaatimus on yhtä lailla taktisen kuin strategisen tason toimijalla, eikä esimerkiksi rykmentin kokoinen taktinen yksikkö taistele aina samalla perusperiaatteella, kuten ehkä vielä 1800-luvulla⁴² ja suurelta osin myös toisen maailmansodan aikana.

Kuvio 1:een liittyen on syytä kiinnittää huomio siihen, mitä sen hallitsemiseen todellisuudessa tarvitaan. Sen ymmärtämiseksi tarvitaan tieteenalojen integraatiota, jotta koko asetelman tarkastelutapoja olisi mahdollista tutkia ja tarkastella mahdollisimman kattavasti. Lopputuloksena on luonnollisesti niiden käsittelyyn harjaantunut upseeristo, joka automaattisesti osaa ottaa huomioon sotataidon tarkastelujen laajan kirjon. Tässä mielessä kyse on käytäntöä lähellä olevasta mallista. Kuvio sisältää Jürgen Habermasin (1987) tiedonintressien koko kirjon ja laajuuden. Kuvion sisällä voidaan tarkastella erilaisten tieteenalojen vaikutusta kokonaisuuteen, kunhan huomioidaan niiden selittävyysmahdollisuudet ja myös niiden rajat.

Esimerkiksi empiiris-analyttiset tieteet ja niiden tekniset tiedonintressit soveltuvat objektien välisiin tarkasteluihin (”systeemi”).⁴³ Rajoitetusti, mutta soveltuvin osin, ne sopivat myös subjektien välisiin tarkasteluihin (”kulttuuri”).

⁴¹ Liddell Hart 1970, 267–268.

⁴² Jomini 2005.

⁴³ Neljän lähestymisen osa-alueen sijainti. Ensimmäinen kirjain viittaa horisontaaliseen akseliin oikea–vasen ja jälkimmäinen kirjain vertikaaliseen akseliin ylä–ala.

Jokaisen upseerin on ymmärrettävä näiden tieteidenalojen perus- ja normatiivinen luonne sotataidollisessa selittämisessä ja niiden merkitys organisaation käytännön arjessa. Historiallis-hermeneuttisilla tieteillä ja niiden käytännöllisellä tiedonintressillä on mahdollisuus ymmärtää empiiristen esimerkkien avulla sitä vuorovaikutusta, mitä tapahtuu akselilla ”systeemi” ja ”toiminta”. Historiallisissa tarkasteluissa rekonstruoidaan lähteistä löytyvä menneisyys. Tämän vuoksi käyttäytymistiedepohjainen perusinhimillisyys (”kompetenssi”), aikakauden kulttuurisuus (”kulttuuri”) ja sen itsestäänselvyydet jätetään usein huomioimatta. Sinänsä ei ole yllättävää, että omassa ajassamme ovat nousseet suosioon erilaiset psykohistorialliset⁴⁴ tarkastelut. Niistä tosin jää usein puuttumaan asioiden konteksti eli se todellinen syy, miksi aikakauden organisaatiot ja toimijat suuntasivat huomionsa juuri tiettyjen asioiden tekemiseen ja tietyn vaikuttavuuden tuottamiseen. Subjektia ja hänen intentionaalista toimintaansa on syytä tarkastella erikseen esimerkiksi sosiaalipsykologian avulla sen tulkitaan nojautuvia lähtökohtia hyödyntäen (”toiminta”). Esimerkiksi amerikkalainen liikesodankäynti nojasi vahvasti tähän lähestymistapaan 1980-luvulla, kunnes systeeminen ajattelutapa siirsi huomion toisaalle. Samalla luovuttiin clausewitzlaisuudesta, joka nojaa vastavuoroisuusperiaatteeseen ja tulkinnalliseen kaksipuoliseen intressien yhteentörmäykseen.

Viimeiseksi ja ehkä vaikeimmin käsitteellistettävissä on kriittinen tarkastelu sekä sen emansipatorinen tiedonintressi. Se avaa mahdollisuuden purkaa sitä yksilötasolta kumpuavaa (”kompetenssi”) ja käyttäytymiseen heijastuvaa kulttuurista pääomaa, joka tulee esille subjektien välisessä kulttuuritasoisessa tarkastelussa (”kulttuuri”). Tämän hahmottaminen on vaikeaa, mutta on tärkeää huomata, että juuri sen tulos on monen sotatoimen epäonnistumisen ja myös onnistumisen lähde. Käytännössä tämä tarkoittaa siis käyttäytymistieteellisen (kasvatustiede ja psykologia) sekä sotilassosiologisen ja kulttuureita laajemmin tutkivien tarkastelujen (esimerkiksi kulttuuriantropologia) välistä vuoropuhelua.⁴⁵ Yhdysvalloissa on itse asiassa otettu vakavasti tämä tarkastelusuuntaus, jotta asevoimilla olisi paremmat mahdollisuudet ymmärtää toimiansa vaikuttavuutta, vaikka tulokset eivät olekaan olleet Afganistanissa aivan sitä, mitä on lähdetty hakemaan (ns. *Human Terrain System* (HTS) -ohjelma). Näyttää siltä, että siviilien ja erityisesti nuorten tutkijanaisten läsnäolo sotatoimialueilla kulttuurisina asiantuntijoina koettelee ammattiarmeijoiden sietokykyä.⁴⁶

Näiden tarkasteluiden perusteella on siis helppo yhtyä Aallon ajatukseen, että avuksi tarvitaan sotataidon ja sitä tukevan sotataidon teorian lähtökohtia, joita ovat hänen mukaansa ”periaatteessa kaikki tieteenalat, joita voidaan hyödyntää niin sotataidon teoriaa kehitettäessä kuin suoraan varsinaisessa sodankäynnissäkin”. Liiketaloustieteessä näitä voivat olla esimerkiksi johtajuuden (engl. *leadership*) osalta ”psykologia, sosiaalipsykologia ja sosiologia”.⁴⁷ Sotataidollisen kokonaiskuvan saamisen kannalta nämä ovat keskeisiä tieteenaloja,

⁴⁴ Ks. esim. Siltala 2009.

⁴⁵ Tähän kontekstiin sopivasta sosiologisesta selittämisestä ks. esimerkiksi Collins 2009.

⁴⁶ Ohjelma on herättänyt närää jopa armeijan johdossa. Ks. Brook 2012.

⁴⁷ Aalto 2012, 71.

koska ilman niiden tukea inhimillisyydestä kumpuavat sotataidon teoreettiset tarkastelut ja esimerkiksi operatiivista sodankäyntiä ruotivat analyysit jäisivät vaille sitä ymmärrystä, jonka varaan voittamisen taito kuitenkin rakentuu. Aallon väitöskirjasta puuttuu sellainen sosiologinen ote, joka olisi liittänyt paremmin esitetyt yksilö- ja sosiaalipsykologiset havainnot osaksi suomalaista sotilaskulttuuria ja etenkin upseeriuden vuosisataista jatkumoa. Sosiologisempi ja kulttuuria tarkastelevampi ote olisi samalla tuonut Aallon argumentaatioon sitä liittymäpintaa, joka olisi yhdistänyt inhimilliset toimintakyky- ja kompetenssikysymykset laajempaan sotataidolliseen, sodankäyntiä tarkastelemaan ja samalla kulttuurien välisiä yhteenottoja kartoittavaan kontekstiin.

Mihin suomalainen upseerikoulutus valmistaa?

Mika Aalto viittaa väitöskirjassaan tutkimukseen ”Oppimaan oppiminen Maanpuolustuskorkeakoulussa”, jossa havaittiin, että opiskelijat eivät ”olleet opiskelijavalmiuksiensa osalta juurikaan toisluokkalaisia lukiolaispoikia parempia, eli heidän valmiutensa akateemiseen opiskeluun olivat selvästi oletettua heikommät”. Upseeriksi rekrytoituu Aallon näkemyksen mukaan henkilöstöä, jolla ei ole kyvykkyyttä formaaliin ajatteluun ja joka ei edes halua hakeutua akateemiselle uralle.⁴⁸ Päätely muistuttaa australialaisen John Biggsin argumentaatiota kahdesta erilaisesta oppilasprofiilista nyky-yliopistoissa. Toinen on ”akateeminen Susan”, joka on perinteinen akateemisesti ja oikeaoppisesti suuntautunut. Häntä ei voi estää oppimasta ja hän käytännössä opettaa itseään. Toinen on ”ei-akateeminen Robert”, joka kokee että yliopistolla suuntaudutaan liiaksi keinomaailmaan todellisen maailman sijaan. Robert haluaa saada tutkinnon, joka pätevoittää hänet tuleviin työtehtäviinsä.⁴⁹

Upseeriopiskelijoiden valmiudet eivät näytä olevan suotuisia esimerkiksi niihin pohdintoihin, joita tämän artikkelin **kuvio 1** edellyttää. Aalto esittää todisteen MBTI-testien tuloksia (Myers–Briggs-tyyppi-indikaattori), joiden perusteella hän tulkitsee upseerikunnan pääasiassa visiottomaksi, byrokraattiseksi, liian vähäistä luovuuspotentiaalia omaavaksi ja muutenkin kelvottomaksi siihen kaoottis-kompleksiseen sodankäyntiin, missä upseerien kuitenkin pitäisi kyetä johtamaan joukkoja. Se sotataidollinen vaatimustaso, minkä nykyaikaiset sotaanäyttämöt upseerikunnalle asettavat, on toki pystyttävä täyttämään. Kyse onkin siitä, mihin operaatioiden ja sodanjohtotehtäviin Aalto näkee tarpeelliseksi kouluttaa kuvaamiaan ”clauswitzlaisia sotapäälliköitä”. Toisaalta hän peräänkuuluttaa niitä ”poikkeuksellisia erityisominaisuuksia”, mitä vain erittäin harvoilla ihmisillä on.⁵⁰ Ongelma ei tosin ole Aallonkaan mukaan vain suomalainen vaan pikemminkin yleismaailmallinen. Ainakin Yhdysvalloissa on havaittu, että asevoimiin rekrytoituu vääränlaista väkeä. Tämä johtuu rekrytointivaiheesta toteutettavasta tietoisesta ”syrjinnästä”, jossa karsitaan

⁴⁸ Emt., 261, 265.

⁴⁹ Biggs 2003.

⁵⁰ Aalto 2012, 163, 258.

”seikkailuhaluiset, mielikuvitusta omaavat, innovatiiviset, rohkeat ja päättäväiset” hakijoiden joukosta. Sen sijaan korostetaan niitä, jotka ovat ”luotettavia, tunnollisia, yksityiskohtaorientoituneita, säntillisiä ja epäitsekkeitä”.⁵¹ Miksi sitten asevoima haluaa juuri tietynlaisia upseereja?

Aallon mukaan upseeriston MBTI-testi osoittaa, että upseerit pääsääntöisesti kykenevät toimimaan vain ”taisteluteknisellä” tasolla, jolla todellisuus pyritään yksinkertaistamaan mahdollisimman tehokkaasti. Näille henkilöille saattaa käydä todellisen sodan olosuhteissa siten, että heidän on ”erittäin vaikea hahmottaa oman näennäisen johdonmukaisesti toimivan todellisuuskäsityksensä pohjalta kompleksisten järjestelmien todellista toimintalogiikkaa”. Lisäksi Aalto liittää keskivertoupseeriksi ihmistyyppin, jolla on ”kaikkein suurin tarve vähentää omaa kognitiivista dissonanssiaan”. Näin ollen heillä lienee myös suuri tarve kerätä informaatiosta ”tietoa vain omaa aikaisempaa tietämystään tukemaan, jolloin myös pelko todellisuuskäsityksen yhä pahemmasta vääristymisestä on heillä kaikkein suurin”. Aalto myös arvelee, että yltiörationaalisen keskivertoupseerin usko teknologiaan on suurempi kuin sillä vähemmistöllä, joka ymmärtää, että olevaisuus on kompleksi systeemi.⁵²

Kuvio 2 on Aallon väitöskirjasta. Se kuvaa yhden esiupseerikurssin MBTI-jakaumaa vanhalla ja uudella testillä. Näiden välillä on selkeää eroavaisuutta. Alkuperäisestä testistä luopumiselle Aalto ei löydä mitään muuta selitystä, kuin että jakauma on epäedullinen ja suorastaan oudon vinoutunut.⁵³ Vaikka MBTI-testi on suosittu, sen käyttö ei kuitenkaan ole kiistatonta. Se ei välttämättä edes sovi kompetenssien arvioimiseen, eli siihen käyttötarkoitukseen mihin Aalto sitä käyttää.⁵⁴ Toisaalta se antaa kiinnostavia näkymiä ainakin tästä esiupseerikurssista. Luonnollisesti eri kursseilla on hieman erilainen painotus, mistä Aalto kyllä huomauttaa. Koko puolustusvoimien upseeriston MBTI-jakauma olisi antanut realistisemman käsityksen ammattikunnasta. Kuvion ideana on jakaa tarkasteltava ihmispopulaatio kuuteentoista erilaiseen persoonallisuuspiirteeseen, jungilaisen psykologisen tyyppijaon perusteella. Ihmiselle osoitetaan neljän kirjaimen yhdistelmässä hänen sijaintinsa tyyppiäotellussa. Ensimmäinen kirjain tekee jaotteen kuvion yläosan introverttien (I) ja kuvion alaosan ekstroverttien välillä. Toinen kirjain tekee jaotteen kuvion vasemman puolen tosiasiallisen (S) ja oikean puoliskon intuitiivisen (I) välillä. Kolmas kirjain erottelee ajattelevan (T) ja tuntevan (F). Neljäs kirjain erottelee järjestelmällisen (J) ja spontaanin (P). **Kuviossa 2** kiinnostuksen kohteena on tietyn esiupseerikurssin jakautuminen MBTI-testin kahden keskimmäisen kirjaimen perusteella. Eli siinä ollaan kiinnostuneita siitä, miten tietty otos upseereista jakautuu tosiasiallisen (S) ja intuitiivisen (N) sekä ajattelevan (T) ja tuntevan (F) välille. Kuvion yhteensä-sarakkeessa on kaksi lukemaa. Ensimmäinen on vanhan testausversion tulos ja toinen uuden testausversion tulos.

⁵¹ Emt., 291.

⁵² Emt., 179–184.

⁵³ Emt., 279–280.

⁵⁴ Ks. Boyle 1995.

Taulukko 15: Esiupseerikurssit vanhan/uuden (EUK 61) MBTI-version perusteella

MBTI	ST	%	SF	%	NF	%	NT	%	Yht.
IJ	ISTJ	19/21	ISFJ	6/6	INFJ	0/2	INTJ	0/3	25/32
IP	ISTP	0/2	ISFP	0/1	INFP	0/3	INTP	0/3	0/9
EP	ESTP	1/1	ESFP	6/3	ENFP	1/1	ENTP	0/4	8/9
EJ	ESTJ	39/21	ESFJ	20/9	ENFJ	6/5	ENTJ	2/15	67/50
Yht.		59/45		32/19		7/11		2/25	

Kuvio 2: Esiupseerikurssi numero 61:n MBTI-tulokset kahdella eri testillä (Aalto 2012, 280). Alaviitteessä kirjainten selitteet.

Yhdysvaltain armeijan⁵⁵ jakauma on seuraava: ST 40 %, SF 19 %, NF = 17 %, NT = 24 %. Siviilitaustaisten suomalaisjohtajien osalta jakauma on taas: ST 53 %, SF 10 %, NF = 14 %, NT = 25 %.⁵⁶ Yhtäältä näyttäisi siis siltä, että EUK:n uudistetulla kyselysarjalla olisi saatavissa näiden kahden verrokin kanssa varsin yhtenevä tulos. Ero vanhan ja uuden testin tulosten välillä on melkoinen. Jokainen, joka on tehnyt testin, tietää kuinka suuri vaikutus kysymystenasettelulla on lopputulokseen. MBTI-testin lyhyisiin kysymyksiin vastataan kyllä–ei-skaalalla. On siis ilmeistä, että kysymysten pienetkin vivahteet vaikuttavat vastauskäyttäytymiseen. Toisesta kulttuuritaustasta otetut kysymyssarjat antavat helposti vinoutuneen jakauman, etenkin jos lähtökohtana on, että jakauman pitäisi olla pääpiirteiltään samankaltainen missä tahansa kulttuurisessa kontekstissa. Kulttuurinen todellisuutemme on sosiaalisesti konstruoitunutta.⁵⁷ Voi siis hyvinkin olla, että uudella testillä on saatu totuudellisempi kuva ja käsitys upseerikurssin jakautumisesta erilaisiin persoonallisuustyyppisiin.

Seuraavaksi esitettävä tulkinta antaa uudenlaisen kuvan jungilaisen psykologisen tyyppijaon ja siihen läheisesti liittyvän MBTI-tyyppijaottelun selittävydestä sotataidollisissa lähestymistavoissa. Ei ole sattumaa, että MBTI-testin ja **kuvio 1:n** asetelmat näyttävät kuvaavan samankaltaisia ilmiöitä. Tämä vaatii, että ekstrovertti (E) – introvertti (I) -polariteettia tulkitaan **kuvion 1** mukaisesti siten, että ekstrovertillä tarkoitetaan ihmiseen keskittyvää (kuvion 1 alaosaa, sosiaalisuuteen keskittyvää persoonallisuutta) ja introvertillä enemmän yhteisötasoon suuntautunutta (kuvion 1 yläosassa), vähemmän sosiaalisuudesta riippuvaista persoonallisuutta. Lisäksi tosiasioihin suuntautunut ihmistyyppi (S) rinnastetaan objektiiviseen tarkastelutapaan (kuvion 1 vasen puoli) ja intuitiivisesti asioihin suuntautuva (N) subjektiiviseen ja asioiden tulkinnalliseen puoleen (kuvion 1 oikea puoli). Yhdistelmä antaa käsityksen siitä, minkälaisiin sotataidollisiin tarkastelutapoihin upseeristo mahdollisesti omaa vahvuutta ja kiinnostusta. **Kuvion 1** luokittelun perusteella **kuvion 2** tulos jakautuisi seuraavasti (kahdella eri testillä): ”systeemi” 25/30; ”kompetenssi” 66/34; ”toiminta” 9/25; ”kulttuuri” 0/12. ”Kompetenssi” näyttää painottuvan, eli ihmisestä kiinnostunut ja hänen käytöstä ja toimintaansa objektiivisesti tarkkailevan ryhmän osuus on melkoinen ensimmäisen testin perusteella.

⁵⁵ Jää epäselväksi, onko kyseessä maavoimat eli armeija vai koko asevoimat.

⁵⁶ Aalto 2012, 231–232.

⁵⁷ Berger ja Luckmann 1967.

Toimintaan ja taisteluliikkeiden kaaosmaisuuuteen suuntautuneiden määrä on pieni ensimmäisessä testiversiossa. Ehkä yllättävään puute näyttäytyy kuitenkin kulttuurisesti orientoituneiden ryhmässä. Kyseessä on siis vain yhden esiupeeerikurssin jakauma, mutta havainnot ovat erittäin kiinnostavia. Todennäköisesti uusi testi osoitti upseerien jakautumisen MBTI-tyyppijaotteluun. Aivan toinen asia on se, että kenellä on organisaatiossa sananvalta, ketä siellä kuunnellaan ja kehen uskotaan. Byrokraattinen organisaatio saattaa jättää toiminta- ja kulttuuri-orientoituneet vähemmälle huomiolle ja kuunnella enemmän systeemin ja kompetenssin ääntä!

Ihmisen käyttäytyminen taistelutilanteessa on kaikkea muuta kuin ennalta arvattavaa. Aina on vaarana, että organisaation koheesio⁵⁸ rikkoutuu todellisen sodan siihen kohdistaman paineen johdosta. Nämä kysymykset olivat myös Clausewitzin argumentaation keskiössä hänen pohtiessaan, miten esimerkiksi kitka vaikuttaa joukkojen kykyyn toimia ja miten todellisen sodan olemus vaikuttaa kaikkiin sodan osapuoliin, myös sen johtajien johtamisvalmiuksiin, päätöksentekoon ja toimintakykyyn. Koheesioon säilymiseen liittyvät kysymykset ovat kaikkien vakinaisten asevoimien upseeriston huolenaiheena. Täten on toisaalta myös loogista, että tarkasteltavien suomalaisupseerien MBTI-testin perusteella näyttäisi **kuvion 1** sotataidollisiin lähestymistapoihin heijastettuna siltä, että kuvion vasemman puolen *kompetenssi*, *kyvykykyys* ja *käyttäytyminen* sekä *systeemisyy*, *mallit* ja *kuviot* korostuvat organisaation arjessa. Tämä selittää, miksi kadettiupseerit korostavat yhtenäisyyttä ja yhteishenkeä.⁵⁹ Ryhmäpaine on kova, minkä tietää jokainen suomalainen ammattiupseeri. Toisaalta upseeristo tunnistaa tästä perusasiasta kiinnipitämisen olevan organisaatiota hyödyttävä eikä sitä heikentävä.

Kuvion 1 vasen alakulma (”kompetenssi”) on siis se lähestymistapa sotataitoon, josta puhumme ”sisu”-termillä. Siinä etsitään keinoa saada irti henkilöstöstä enemmän kuin mihin se itse uskoo kykenevänsä. Kadettiupseereille iskostetaan, miten ”kunnia on kestävä palkka”. Se, mitä lopulta pitää pystyä kestävänsä, on clausewitzlainen todellinen sota, jossa ei toimita retorisisella tasolla ja luovuteta heti, jos ei voida olla aivan varmoja oman puolen menestymisestä. Tässä sodankäynnin tarkastelutavassa korostuvat siis clausewitzlaisen sodan luonteen inhimilliset ominaisuudet: kitka, epävarmuus, muutos, kaaos ja stressi.⁶⁰ Korostuminen tarkoittaa, että näihin kiinnitetään johtamisessa paljon huomiota eikä niiden päästetä häiritsemään itse toimintaa. Hallinnan keinoina käytetään kuria, käskyjä ja sovittuja toimintatapoja. Mikään asevoima ei toimi sodanjohdon tarkoittamalla tavalla, ellei nämä perusasiat ole kunnossa. Erityisen tärkeää tämä on asevelvollisuusarmeijoissa, joiden henkilöstö on pääasiassa sotilaspuvun päälleen pukeneita siviilejä. Väinö Linnan Tuntematoman sotilaan Lammio-roolihahmo on siis tärkeä todellisessa sodassa. Linna ymmärsi sotaveteraanina tämän eikä tehnyt tästä kadettiupseerista pelkuria

⁵⁸ Ks. Salo 2011.

⁵⁹ Aalto 2012, 293.

⁶⁰ Mälkki 2013.

vaan lähes pelottoman ”kivihahmon”⁶¹, joka suuntasi joukkoaan määrätietoisesti ylempien johtoportaiden käskyjen mukaisesti. Olemmeko näinä rauhan vuosikymmeninä unohtaneet nämä sodankäynnin hallinnan ja hallitsemattomuuden perusasiat?

Etenkin 2000-luvun dynaamisilla taistelukentillä on toisaalta vaarana, että ”tahtajohtamisen” hurmiossa olosuhteiden muuttuminen jää huomaamatta, professori Aki-Mauri Huhtisen aikaisemmin esittämää ajatusta jatkaakseni. Tämän vuoksi tarvitaan ymmärrystä kulttuurisista olosuhdetekijöistä, joiden tarkastelu ei ole loogisen rationaalista ja perustu objektiiviseen havainnointiin. Näiden ymmärrys vaatii päinvastaista tarkastelutapaa vasemman alakulman (”kompetenssi”) käyttäytymiseen keskittyvästä otteesta oikean yläkulman (”kulttuuri”) abstraktimpien ilmiöiden tarkasteluihin. Näiden kahden lähestymistavan välisen yhteyden ymmärtäminen on ratkaisevan tärkeää, kuten todettiin jo aikaisemmin, jotta voimankäytöllä voisi saavuttaa vaikuttavuutta, joka välittyy aina poliittis-strategiselle tasolle. Tämä avaa pääsyn paitsi vastustajan niin myös omaan *Centre of Gravity* (lyhennettynä COG) -ominaisuuteen. Se ei ole siis tekniseen välineeseen viittaava mekaaninen piirre vaan asevoiman kulttuuriin lähtökohtiin liittyvä keskeinen ominaisuus.⁶²

Tahtajohtamisessa jäädään kiinni Aallon parhaamalle taistelutekniselle tasolle, eli pitämään organisaatio toiminnassa juuri niissä kriittisissä hetkissä, jolloin sen olemassaolo on vaarassa todellisen sodan paineessa. Tältä osin olen siis samaa mieltä Aallon kanssa. Yhdysvaltojen armeija on pyrkinyt pois tästä ottaessaan käyttöön aikaisemmin mainitun *Human Terrain System* -tutkimusohjelman ja avaten sen siviilitutkijoiden (sosiologit, antropologit yms.) työryhmille. Tämä siksi, että ammattiarmeijoiden asevoimien henkilöstöä voi olla vaikea kouluttaa lähestymistapoihin, jotka muistuttavat enemmän legendaarisen T. E. Lawrence (Arabian Lawrence) tyyliä nähdä vastustajansa kulttuurisena toimijana. Tämän alueen hallinta on todennäköisesti vaikeaa myös suomalaisupseereille. Toisaalta reservin kenttäarmeijan upseeriston MBTI-jakauma vastaa normaalin ihmiskokoon jakautumaa. Kenttäarmeijamme salainen ase on sen henkilöstö, joka ei ajattele kuin ammattiarmeija, vaan mistä mahdollisesti rakentuu toisen maailmansodan kaltainen dynaaminen yritys/yhteisö, joka tavoittelee vain yhtä asiaa: voittoa vastustajasta.

Korostettakoon, että Mika Aalto on pystynyt pääpiirteittäin kuvaamaan väitöskirjassaan juuri sitä, mistä sodankäynnissä ja sen johtamisessa on kyse: henkilöstön käyttäytymisen hallinnan ensisijaisuudesta ja asevoimien pitämisestä ”ruodussa” sodan kriittisillä hetkillä, sodankäynnin äärimmäisyyksissä. Aallon kritiikki on oikeutettua siltä osin, mikä koskee tämän taktisen osaamisen siirtämisestä sodankäynnin ylätasolle ensisijaisena orientaationa. Tahtajohtaminen ei voi enää ohjata ylempien tason tilanneorientaatiota ja päätöksentekoa.

⁶¹ Musashi ja Clausewitz kirjoittivat tästä kehon asennosta, jossa henkilö pysyy hievahtamatta, todellisen sodankäynnin ja taistelun tuoksinassakin. Kyse ei siis ole tunteettomasta ihmishahmosta, vaan tunteensa ymmärtävästä, ne hallitsevasta ja samalla päättäväisestä johtajaprofilista.

⁶² Ks. Mälkki 2013.

Toisaalta mikään sotatieteellinen lähestymistapa ei saa koitua mielen vankilaksi, vaan se tulee pikemminkin ymmärtää reflektion lähtökohdaksi. Tässä mielessä akateemisuus on tervetullut syöte nykyupseerien mielenmaiseman kehittämiseen, sopivassa mittakaavassa, molempia aivonpuoliskoja stimuloivalla tavalla.

On syytä arvioida kriittisesti upseeriksi rekrytoitavien osaamista ja heidän valmiuksiaan. Tarvitsemme ”akateemisia Susan”-tyyppisiä, aikaisemmin esitettyyn John Biggsin vertaukseen liittyen, vai enemmän käytäntöorientoituneita Robert-tyyppisiä. Kysymys ei ole fyysistä tai sosiaalista sukupuolta kartoittava vaan avainkysymys puolustusjärjestelmämme rakenteen toimivuuden ymmärtämiseksi. Rekrytoinnissa ei ehkä ole syytä keskittyä vain toiseen ryhmään, vaan on järkevää valita organisaation tehokkuuden säilyttämisen kannalta oikea suhde näitä molempia. On syytä muistaa, että laaja-alaiset strategisen tason sodankäynnin pohdinnat eivät saa johtaa upseeriston irtautumiseen taktisen tason ymmärryksestä eli nykyamerikkalaiselle tielle, jossa johto ei enää osaa selittää, mitä taktisella tasolla tapahtuu. Irtautua ei saa myöskään niistä voittamisen edellytyksistä, jotka kumpuavat taistelukentän kokemuksesta. Tähän liittyen Helsingin Sanomat uutisoi kiinnostavasti: ”Ex-puolustusministeri: Obama menetti täysin uskonsa Afganistaniin”.⁶³ Artikkelissa viitataan ilmiöön, jossa poliittis-strategisen tason johtajan irtautuminen taktisen tason todellisuudesta tuottaa epärealistisia toiveita sotatoimien sujuvuudesta. Operatiivisen sodankäynnin hallinnan puuttuessa taktiset voitot eivät enää kumuloidu osaksi strategisen tasoista vaikuttavuutta. Objektivista pelkistämiskykyä ja yksityiskohtien ymmärtämisen tarkkuutta tarvitaan, mutta yhtä lailla tarvitaan subjektiivisen tulkinnan taitoa ja kulttuurisen monimuotoisuuden sekä olosuhteiden sattumanvaraisuuden ymmärtämiskykyä. Muussa tapauksessa joudutaan toteamaan, että strategiat eivät jalkaudu eli käytä juuri sitä kieltä, mitä business-johtamisen kontekstissa olemme tottuneet kuulemaan.

Vaikka puolustusvoimien upseeriston perusvire voikin olla MBTI-testin perusteella SJ-tyyppistä, tämä ei tarkoita, että organisaatio ei pystyisi siihen, mitä tulevaisuuden taistelukenttä upseeristolta vaatii. Upseeriston on toisaalta myös luotettava, että sillä on kansallisesti riittävän viisas poliittis-strateginen sotapäällikköjoukko, joka täyttää ne sotapäällikön vaatimukset, joita Clausewitz kuvasi. 2000-luvun länsimaaisissa asevoimissa tämä tehtäväpositio on poliittisilla toimijoilla, mutta upseeristoa tarvitaan selittämään sotataidon elementtien välisen vuorovaikutuksen merkitys sotatoimien johtamiselle ja vaikutuksen rakentamiselle. Operatiivisen sodankäynnin osaamisvaatimukset ovat kovat, koska sen hallintaan tarvitaan käytännön ja teorian välisen vuorovaikutuksen ymmärrystä.

Kuvion 1 innoittamana on mahdollisuus avata tietä tilanteenarviointiprosessin älylliselle laajenukselle ja sille, että esikunnat esittelevät komentajille täysin erilaisia toimintavaihtoehtoja eikä tyydyttäisi niihin tavanomaisiin ja tyypillisiin vaihtoehtoihin, jotka eivät lopulta ole toisiinsa nähtynä erilaisia. Tämän

⁶³ Helsingin Sanomat. Ulkomaat, 8.1.2014.

tavoitetilan saavuttamiseksi tarvitaan halua ymmärtää esimerkiksi hybridisodankäynnin monimuotoisuutta, eli ymmärrystä niistä sodankäynnin erilaisista lähestymistavoista (kuvio 1), jotka saattavat tuntua oman MBTI-luokituksen perusteella vierailta. Vaaditaan uskallusta tunnistaa ja käsitellä ”reunatuntemuksia” ja reflektoida aiempien kokemusten, tottumusten ja kulttuurin tuottamien itsestäänselvyyksien reunoja ja rajoja toimintaan ja ajatteluun.⁶⁴ Todennäköisesti tämä myös edistäisi organisaatioiden tuloksellisuutta sotatoimien aikana ja avaisi organisaatioille paremmat mahdollisuudet ymmärtää Sunzin hybridisodankäynnin luonnekuvausta parin tuhannen vuoden takaa. Vihollinen kukistuu taisteluitta, jos vaikutus kohdistuu suunnitelmia vastaan. Veretömyys ei ole kuitenkaan ainoa ihanne: voimaa pitää kyetä käyttämään yllättävästi ja joustavasti niin diplomatian, talouden, informaation kuin sotilaallisten keinojen välillä. Sotilaallinen keinovalikoima on siis vasta viimeisenä. Sitäkin pitää kyetä käyttää yllätyksellisesti. Asevoimat mutta erityisesti yhteiskunnat tarvitsevat näiden pohdintojen toteuttamiseen laaja-alaisen MBTI-jakauman omaavaa henkilöstöä:

Erinomaisinta ei siis ole sata taistelua ja sata voittoa, vaan vihollisen kukistaminen taistelutta.

Siksi tärkeintä on hyökätä suunnitelmaa vastaan, seuraavaksi tärkeintä on hyökätä liittoutumia vastaan ja vasta sitten sotilaita vastaan. Huonoin vaihtoehto on hyökätä linnoitettuihin kaupunkeihin.

⁶⁴ Mälkki, Kaisu 2010.

LÄHTEET

Berger, Peter & Luckmann, Thomas 1967. *The Social Construction of Reality*. New York: Anchor Books.

Biggs, J. 2003. *Teaching for quality learning at university*. Buckingham: Society for Research into Higher Education.

Borell, Klas 1989. *Disciplinära strategier*. 1989. En historiesociologisk studie av det professionella militärdisciplinära tankesättet 1901–1978. Uppsala: Almqvist International.

Boyle, Gregory J. 1995. Myers-Briggs Type Indicator (MBTI): Some psychometric limitations. *Humanities & Social Sciences papers*. Faculty of Humanities and Social Sciences. Bond University. http://epublications.bond.edu.au/hss_pubs/26 (viitattu 11.9.2014).

Brook, Tom 2013. Army leaders warned about issues with Human Terrain System. *Army Times* 23.9.2013. <http://www.armytimes.com/article/20130923/NEWS/309230032/> (viitattu 11.9.2014).

Burrell, G. ja Morgan, G 1979. *Sociological paradigms and organisational analysis. Elements of the sociology of corporate life*. USA: Ashgate Publishing Company.

Clausewitz, Carl von 1989. *On War*. Princeton University Press.

Collins, Randall 2009. *Conflict Sociology. A Sociological Classic Updated*. Abridged and Updated by Stephen K. Sanderson. United States: Paradigm Publishers.

Ekman, Paul ja Friesen, Wallace 1984. *Unmasking the face. A Guide to recognizing Emotions From Facial Expressions*. California: Consulting Psychology Press.

Engeström, Yrjö 1999. Activity theory and individual and social transformation. Teoksessa: Engeström, Yrjö ja Miettinen, Reijo ja Punamäki, Raija-Leena (toim.): *Perspectives on activity theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 19–28.

Fuller, John F. C. 1943. *Armoured War. An Annotated Edition of Fifteen Lectures on Operations between Mechanised Forces*. Lontoo: Eyre and Spottiswoode.

Huhtinen, Aki-Mauri 2012. Havaintoja klassikon sotilasjohtamisesta – Johtaminen Valkeasaarella oli hengissä selviytymistä ja taistelukyvyn palauttamista. Teoksessa Jouko, Petteri & Turjanmaa, Eelis (toim): *T. V. Viljanen:*

Nykyaikainen suurhyökkäys ja sen torjumisen edellytyksiä. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 27–47.

Huhtinen, Aki-Mauri & Kesseli, Pasi 2009. Can the Art of Warfare be Systematised. Teoksessa Terho, Sampo (toim): Strategian jäljillä. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 264–278.

Huttunen, Mika 2010. Monimutkainen taktiikka. Taktiikan laitos, Julkaisusarja 1, 2. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Kerttunen, Mika 2013. Sotilasstrategia: Sotilasstrategian tutkimuksen perusteista. Teoksessa Sivonen, Pekka (toim.): Suomalaisia näkökulmia strategian tutkimukseen. Julkaisusarja 1, 33. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 39–58.

Kesseli, Pasi. 2008. Operaatiotaito ja taktiikka tieteenalana. Teoksessa Huttunen, Mika & Metteri, J. (toim): Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta. Julkaisusarja 2, 1. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Kiszely, John 2005. Thinking about the Operational Level. RUSI Journal 150, 6, December 2005, 38–43.

Laaksonen, Marko 2009. Merkillinen strategia - Puolustushallinnon strategian semioottinen tarkastelu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Julkaisusarja 1, 1. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Liddell Hart, Basil H. 1925. Paris or the Future of War. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd.

Liddell Hart, Basil H. 1970. The History of the Second World War. London.

Lind, William S. & Doughty, Robert A. 1993. From the Offensive à Outrance to the Methodical Battle. Teoksessa: Maneuver warfare: An Anthology. Novato CA: , 294–310.

Lindberg, Jarmo 2014. Puolustusvoimain komentajan puhe 210. valtakunnallisen maanpuolustuskurssin avajaisissa. <http://www.puolustusvoimat.fi> (viitattu 20.9.2014).

Malmi, Teemu 2005. Kohti käytännöllisiä teorioita liiketaloustieteissä – toiveajatteluako? Virkaanastujaisesityelmä Helsingin kauppakorkeakoulussa 14.10.2005. Liiketalouden aikakauskirja 4. http://lta.hse.fi/2005/4/lta_2005_04_d4.pdf.(viitattu 15.9.2014).

Myllyniemi, Rauli 2004. Miten ymmärtää ja luokitella tunteita? Teoksessa Hänen, Vilma ja Ylijoki, Oili-Helena: Muuttuuko ihminen? Tampere: Tampere University Press, 19–48.

Mälkki, Juha 2010. Sotataitoa ihmisten johtajille. Sotataito ja sen klassikot uudelleenarvioituna. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Suomen Mies.

Mälkki, Juha 2012. Clausewitzin uudet vaatteet – sopivatko ne suomalaisupseerille? *Kylkirauta* 2/2012, 26–29.

Mälkki, Juha 2013. *Operational Art & Design. Western Traditions and the New Challenges*. Riihimäki: Concept Development & Experimentation Centre.

Mälkki, Juha 2014. Theorizing Art of War – the Five Quadrant Reconstruct. Artikkelit sotatieteiden menetelmätutkimuksen seminaarissa 21.5.2014.

Mälkki, Kaisu 2010. Building of Mezirows Theory of Transformative learning. Theoretizing the Challenges of Reflection. *Journal of Transformative Education* 8, 1, 42–62.

Paavo Okko & Immonen, Helena & Kolehmainen, Seppo & Levä, Kirsi & Seppälä, Milja & Kajaste, Matti & Mustonen, Kirsi 2011. Maanpuolustuskorkeakoulun laadunvarmistusjärjestelmän auditointi. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 2/2011. Tampere: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Raitasalo, Jyri & Sipilä, Joonas (toim.) 2008. Sota – teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen. Julkaisusarja 1, 24. Strategian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Salo, Mikael 2011. *United We Stand – Divided We Fall: A Standard Model of Unit Cohesion*. Väitöskirja. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Siltala, Juha 2009. *Sisällissodan psykohistoria*. Helsinki: Otava.

Sipilä, Joonas 2013. Sota tutkimuksen kohteena. Teoksessa Sivonen, Pekka (toim.): *Suomalaisia näkökulmia strategian tutkimukseen*. Julkaisusarja 1, 33. Strategian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 59–89.

Toiskallio, Jarmo & Mäkinen, Juha 2009. *Sotilaspedagogiikka: Sotiluuden ja toimintakyvyn teoriaa ja käytäntöä. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos*. Julkaisusarja 1, 3. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Tuunainen, Pasi 2008. Syöksyjoukot ja talvisodan mottitaktiikan synty. Suomalaiset saksalaisperinteisen hyökkäystaktisten ja -taisteluteknisten innovaation omaksujina ja soveltajina 1917–1940. Julkaistu Puolustusvoimien Koulutusportaalien tietopankissa 7.5.2008. Milnet-osoite ei ole enää käytössä.

Wass de Czege, Huba 2011. Thinking and acting like an early explorer. Operational art is not a level of war. *Small Wars Journal* 14.3.2011.<http://smallwars-journal.com> (viitattu 15.9.2014).

7 NÄKÖKULMIA TOIMINTAKYKYYN.

Opiskeluympäristön merkitys kadettien hyvinvoinnille ja toimintakyvyille

Matti Meriläinen

Johdanto

Sotilaallisen suorituskyvyn (engl. *military capability*) arvioinnin keskeiset strategiset kriteerit ovat puolustusbudjetti, sotilaallinen infrastruktuuri, tutkimus- ja kehittämislaitokset, puolustusteollisuus, varustautumisaste ja huoltovarmuus sekä joukkojen määrä ja laatu. Kun sotilaallista suorituskykyä tarkastellaan toimintakyvyn (engl. *action competence*) näkökulmasta, määrällisen arvioinnin sijaan korostuu joukkojen laadullinen arviointi. Toimintakyvyn kannalta upseerien, miehistön ja erityisesti teknisissä tehtävissä olevan henkilöstön koulutustaso ja osaaminen ovat korostuneet tietoteknisten ja informaatio-sodankäynnin keinojen kehittymisen myötä.¹

Strategisten kriteerien, kuten hyvin koulutettujen joukkojen, täyttyminen ei sinällään riitä. Sotilasoperaatioissa menestymisen ehtona on kyky mukautua ja mukauttaa (engl. *convert*) käytettävissä olevia resursseja tilanteen mukaisesti. Kyky mukautua ja mukauttaa toimintaa voi ilmetä siinä, miten uhkakuvat määritellään ja miten strategisessa ajattelussa kyetään mukailemaan niitä. Se voi näkyä myös sotilaallista maanpuolustusta ohjaavissa poliittisissa periaatteissa, eri valtioiden välisessä sotilaallisessa yhteistyössä tai sotilasdoktriinissa, mutta erityisesti mukautumiskyky ilmenee kykynä ja valmiutena toimia innovatiivisesti alati muuttuvissa tilanteissa². Myös kenttäohjesäännön määrittelyssä korostuu luovuuden merkitys: toimintakyky on valmiutta toimia tilanteen mukaisesti, luovasti ja vastuullisesti ympäristöissä, joille on tyypillistä muutokset, epävarmuus, ristiriitaisuudet ja yllätyksellisyys³.

Sotajoukon – olipa kysymys miehistöstä tai johtajista – toimintakyvyn kehittämisen edellytyksenä on tavoitteellinen kasvatusta, koulutus ja oppiminen⁴. Siksi ei ole syytä väheksyä sitä, miten koulutus koetaan ja miten se tukee toimin-

¹ Tellis, Bially, Layne & McPherson 2000, 137–138.

² Tellis ym. 2000, 152.

³ Kenttäohjesäännön yleinen osa, Puolustusjärjestelmän toiminnan perusteet 2008, 106.

⁴ Toiskallio 2009.

takyvyn kehittymistä. Myös puolustusvoimissa on kiinnitetty yhä enemmän huomiota asevelvollisten toimintakykyyn⁵. Opiskelukyky voidaan nähdä osana kadettien toimintakykyä, valmiutena mukautua koulutuksen asettamiin haasteisiin. Se voidaan myös nähdä koulutuksen myötä kehittyvänä valmiutena, joka luo edellytyksiä upseerikoulutuksessa ja upseerin uralla menestymiseen⁶.

Oppimisteoreettisesti opiskelukykyä voidaan tarkastella oppimisstrategioiden ja niitä ohjaavien metakognitiivisten oppimis(taitojen) kehittymisen näkökulmasta. Tässä teoreettisessa katsauksessa tarkastellaan, mikä merkitys opiskeluolosuhteilla ja opiskelun luonteella on kadettien koetulle opiskelukyvylle ja hyvinvoinnille. Toisin sanoen tarkastellaan sitä, miten kadetit kykenevät selviytymään koulutuksesta, jossa korostuu fyysinen ja henkinen paineensietokyky kognitiivisen kuormituksen lisäksi. Siksi hyvinvointiin ja koettuun opiskelukyvyn yhteydessä olevia tekijöitä tarkastellaan elämänhallinnan⁷ ja tavoitemotivaation⁸ sekä opiskeluympäristötekijöiden⁹ näkökulmasta.

Sotilaan toimintakyky

*Toimintakyky on sananmukaisesti kykyä toimia. Tämän voi ymmärtää joko siten, että toimintakyky edeltää toimintaa tietynlaisena valmiutena tai niin, että toimintakyky on mukana varsinaisessa toiminnassa sen alituisena käyttövoimana.*¹⁰

Koulutusta pidetään sotilaallisen toimintakyvyn kriittisenä menestystekijänä¹¹. Sitä ei kuitenkaan saa pitää itsestäänselvyytenä ymmärtämättä, että laadukas koulutus edellyttää määrätietoista ja suunnitelmallista opetusta. Muuten koulutus ei tue opiskelua ja oppimista eikä innovatiivisuuden kehittymistä. Innovatiivisuus voidaan ymmärtää luovuutena, joka edellyttää monipuolista oppimista ja jolla on käytännössä prosessiin tai tapahtumaan liittyviä positiivisia vaikutuksia¹².

Ylipäätään pelkän koulutuksen laadun tai innovaatiokyvyn tarkastelu on kovin kapea-alaista, sillä viime kädessä kysymys on toimintakyvystä, joka edellyttää erilaisten valmiuksien kehittymistä ja niiden käytön harjaantumista. Toimintakyky ei ole sisäsyntyistä eikä pelkästään yksilöllisesti muodostuvaa. Toimintakykyä tulisi tarkastella ihmisen fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen ja eettisen olemuksen muodostamana kokonaisuutena, joka rakentuu kasvatuksen kautta samoin kuin niiden kokemusten vaikutuksesta, joita läpi elämän syntyy

⁵ Ks. esim. Leskinen 2011; Pulkka 2010.

⁶ Mäkinen 2009a, 101.

⁷ Antonovsky 1980, 1987.

⁸ Wigfield & Eccles, 2000.

⁹ Baert, De Rick & Van Valckenborgh 2006; Entwistle, McCune & Hounsell 2004; Manninen, Burman, Koivunen, Kuittinen, Luukannel, Passi & Särkkä 2007.

¹⁰ Toiskallio 2009, 48.

¹¹ Tellis ym. 2000, 150.

¹² Siltala 2010, 12.

jatkuvassa vuorovaikutuksesta ympäristön kanssa¹³. Toimintakyky voi myös olla muuta kuin osiensa summa¹⁴: joskus se on parempi kuin osatekijöitä tarkastellen voisi olettaa, toisinaan se voi olla huomattavasti oletettua heikompi.

Toimintakyky liitetään usein terveyteen ja hyvinvointiin. Usein se rinnastetaan nimenomaan fyysiseen toimintakykyyn. Väheksymättä fyysistä suorituskkyä se kertoo vain osatotuuden yksilön toimintakyvystä, johon vaikuttavat myös psyykinen jaksaminen ja yksilön sosiaaliset suhteet. Niiden merkitys saattaa olla huomattavasti fyysistä suorituskkyä suurempi¹⁵. Sotilaskoulutuksessa toimintakyvyn eri osa-alueet kietoutuvat saumattomasti toisiinsa: hyvä fyysinen kunto tukee henkistä jaksamista ja vahva yhteenkuuluvuuden tunne näitä molempia. Verrattuna muihin korkea-asteen opintoihin toimintakyvyn merkitys korostuu erityisellä tavalla kadettien koulutuksessa. Koska koulutuksen tavoitteena on sodassa edellytettävien toimintavalmiuksien kehittäminen, on oppimisympäristöjen ja -tilanteiden oltava mahdollisimman todenmukaisia. Silloin korostuu oppimisympäristön paikallinen tarkastelunäkökulma. Mitä autenttisemmasta (simuloidusta) esikuntaharjoituksesta, sotaharjoituksesta tai taisteluammunnoista on kysymys, sitä kovemmat ovat kadettien toimintakyvyn kohdistuvat vaatimukset.

Harjoitusten fyysinen rasitus tuo erityisen haasteen myös psyykkiselle suorituskyyllle, johon erilaiset arvaamattomat sosiaaliset tilanteet tuovat lisänsä. Upseerikoulutuksen läpitukenavana tavoitteena on sotilasjohtajana kehittyminen ja siksi kadettien koulutuksessa on harjoiteltava erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa toimimista. Oppilasharjoituksissa haasteen tähän tuovat erilaiset harjoitusroolit, joissa kadetti joutuu välillä samastumaan esimiehen ja välillä alaisen rooliin. Myös toimintakykyyn liittyvä eettinen ulottuvuus näyttäytyy eri tavoin suhteessa fyysiseen ja henkiseen rasitukseen ja erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa.

Toimintakyvyn huomioon ottaminen kadettien koulutuksessa on pedagogisesti haastavaa. Ensiksi on otettava huomioon, onko toimintakyky koulutuksessa selviytymisen ennakkoehto (olemassa oleva valmius) vai koulutuksen tavoite, eli sen myötä kehittyvä valmius. Toiseksi pitää päättää, onko kysymys kadettien vai koulutettavan varusmies- tai reserviläisjoukon toimintakyvyn kehittämisestä. Missä vaiheessa kadettien koulutus tähtää niihin valmiuksiin, joita varusmies- tai reserviläiskouluttajalta edellytetään, jotta hän on kykenevä kouluttamaan toimintakykyisiä joukkoja? Kolmanneksi voi pohtia sitä, miten tietoista toimintakykyyn liittyvä koulutus on. Miten hyvin kadetit ja heidän kouluttajansa tiedostavat toimintakykyyn liittyvät oppimistavoitteet, osaavat arvioida toimintakyvyn kehittymistä ja analysoida siihen yhteydessä olevia tekijöitä?

¹³ Toiskallio 2009, 50.

¹⁴ Mikkonen 2007.

¹⁵ Karppi 2006.

Miten motivaatio ilmentää toimintakykyä?

Keskeinen toimintakykyyn liittyvä tekijä on motivaatio, joka on tavoitteiden saavuttamisen ennakkoehto. Siihen liittyy keskeisesti minäpystyvyyden (engl. *self-efficacy*) tunne, johon liittyvät uskomukset luovat perustan ja säätelevät inhimillistä toimintaa¹⁶. Ihmisten toimintaan liittyvät valinnat, sinnikkyys ja toiminta(kyky) selittyvät pitkälti sillä, miten hyvin he uskovat suoriutuvansa tehtävästä ja miten paljon he tehtävää arvostavat¹⁷.

Toimintakykyä voidaan kuvailla myös tasapainotilana omien kykyjen ja tavoitteiden välillä. Jos kadettien henkilökohtaiset tarpeet ja tavoitteet ovat tasapainossa toimintaympäristön kanssa, elämään liittyvät tilanteet koetaan ymmärrettävinä, hallittavissa olevina ja ylipäätään tarkoituksellisina¹⁸. Toimintakyky ilmenee silloin yleisenä elämän mielekkyytenä ja tunteena oman elämän hallinnasta. Toimintakyky voidaan näin ollen yksikertaisesti määritellä selviytymiseksi elämän haasteista, joihin voivat liittyä arkiaskareet tai elämän suuret haasteet¹⁹.

Opiskelijoiden henkilökohtaiset kykyuskomukset (engl. *ability beliefs*), menestymisen odotukset (engl. *expectancies for success*) ja tehtävien arvostukseen liittyvät tekijät (engl. *task values*) ovat opiskelijoiden tavoitemotiiveja selittäviä tekijöitä²⁰. Ne ohjaavat oppijan kognitiivisia itsesäätelyprosesseja ja niiden myötä eroja koulusaavutuksissa ja oppimistuloksissa²¹. Kykyuskomukset liittyvät oppijan minäpystyvyyden tunteeseen²². Minäpystyvyys rakentuu opiskelijan itseluottamukselle, uskolle omiin kykyihin, kuten opiskelukyvyyille ja -taidoille sekä kyvyille ohjata ja hallita omaa opiskeluaan (itsesäätely), kuten erilaisista tehtävistä selviytymistä. Kun usko omiin kykyihin – kykyuskomukset – liitetään nykyhetkeen, menestymisen odotukset liitetään tulevaan aikaan. Olennaista on tarkastella, millaisia odotuksia opiskelijalla on menestymisensä suhteen ja miten hyvin hän kykenee ohjaamaan oppimistaan. Kadettien opintomenestykseen liittyvät odotukset voivat liittyä koearvosanoihin, onnistumiseen oppilas-harjoituksissa tai aselaji- tai palveluspaikkavalintoihin.

Menestymisen tunne on yksilöllinen ja siksi sitä on myös arvioitava oppijälähtöisesti. Vuoden 2008 korkeakouluopiskelijoiden terveysseleityksessä ilmeni, että yliopisto-opiskelijoista viidennes piti opintomenestystään huonompana kuin oli odottanut. Ammattikorkeakouluopiskelijoista menestystään piti odotettua huonompana melkein joka seitsemäs opiskelija. Molemmissa ryhmissä miehet pitivät naisia enemmän menestystään odotettua huonompana. Vastaavasti joka kymmenes yliopisto-opiskelija ja lähes joka viides

¹⁶ Bandura 1997.

¹⁷ Wigfield & Eccles 2000, 68.

¹⁸ Antonovsky 1980, 1987.

¹⁹ Karppi 2006.

²⁰ Wigfield & Eccles 2000, 68.

²¹ Covington 2000, 174.

²² Schunk & Pajares 2010, 668.

ammattikorkeakouluopiskelija piti opintomenestystään odotettua parempana.²³

Tehtävän tai asian arvostaminen, ja siitä saatava hyöty on merkittävä motivaatiotekijä. Opiskelijan on uskottava hyötывänsä opiskelusta jollakin tavalla. Kadeteilla se voi liittyä tunteeseen oikealla alalla olemisesta tai siihen, että opiskeltavista asioista on hyötyä tulevassa työssä ja upseerin uralla. Valitettavasti peräti neljännes vuoden 2008 valtakunnalliseen terveys selvitykseen vastanneista yliopisto-opiskelijoista ei kokenut opiskeluaan merkitykselliseksi²⁴.

Oleellista on muistaa, että mielenkiintoon voidaan vaikuttaa. Mielenkiinto tehtävää kohtaan voi lisääntyä, sitä voidaan herätellä ja vahvakin mielenkiinto tarvitsee aika ajoin tukemista. Mielenkiinnon herättämisen ja ylläpitämisen merkitys oppimiselle on tärkeää²⁵. Opiskelun mielenkiintoisuus ja mielekkyys on hyvin paljon riippuvainen opettajista, opiskeltavista sisällöistä ja opetuksen laadusta. Opiskelu-oppimisympäristön merkitys mielenkiintoon ja motivaatioon on havaittu olevan yhteydessä opetettavien sisältöjen relevanssiin, opetuksen laatuun ja vaatimusten läpinäkyvyyteen.²⁶

Toimintakyky psyykkisenä hyvinvointina

Hetkellinen tunne opintojen kuormittavuudesta on luonnollista. Siihen voi olla syynä opintojen, työn ja muiden elämään kuuluvien asioiden hetkellinen ylikuormitus, mikä voi johtua yksilön voimavarojen ja ympäristön vaatimusten epätasapainosta. Mikäli yksilöön kohdistuvat vaatimukset ja hänen kykynsä ovat ristiriidassa tai yksilön tavoitteet ja tarpeet ovat ristiriidassa hänen mahdollisuuksien kanssa, seurauksena on stressaantuminen²⁷. Pitkittyessään stressi voi johtaa opiskelu-uupumukseen ja pahimmillaan masennukseen.²⁸

Tässä yhteydessä ei käsitellä stressitekijöitä tai -reaktioita taistelutilanteessa, vaikka ne liittyvät keskeisesti sodanajan johtajan osaamiseen. Ymmärrys stressistä ja uupumisesta opiskeluun liittyvänä ilmiönä auttaa kuitenkin ymmärtämään myös taistelustressin vaikutuksia joukkojen psyykkiseen toimintakykyyn. Kuten toimintakykyä myös stressinsietoa voi pitää kadettien koulutuksessa sekä valmiutena että koulutuksen myötä tavoiteltavana ominaisuutena. Mitä autenttisempi toiminta- ja koulutusympäristö on, sitä paremmat edellytykset kadeteilla on ymmärtää myös taistelustressiin liittyviä tekijöitä ja sitä, miten sotajoukon psyykkistä toimintakykyä voi ylläpitää taistelukentän stressitekijöistä huolimatta.²⁹

²³ Kunttu & Huttunen 2009, 73.

²⁴ Emt., 75.

²⁵ Renninger & Hidi 2002, 191.

²⁶ Müller & Louw 2003.

²⁷ Kallio 2002.

²⁸ Olf 1999.

²⁹ Westersund 2011.

Opiskelijoiden stressireaktiot

Yliopisto-opiskelijoiden kokemat stressireaktiot voidaan luokitella tunneperäisiin (engl. *emotional*), tiedollisiin (engl. *cognitive*), käytöksellisiin (engl. *behavioural*) ja fysiologisiin (engl. *physiological*) reaktioihin³⁰. Havaittuja tunneperäisiä reaktioita ovat pelkotilat, ahdistus, huolestuneisuus, syyllisyys, murheet ja masennus (depressio). Tiedollisiin reaktioihin luokitellaan kognitiiviset muutokset (esim. keskittymisvaikeudet) sekä opiskelijoiden arviot stressaavista tilanteista ja niihin liittyvistä selviytymiskeinoista. Käytöksen perusteella stressireaktioihin kuuluvat ärtymys, väsymys, kiukkuisuus ja itkeminen sekä itsensä tai toisten pahoinpitely ja tupakointi. Fysiologisia reaktioita ovat hikoilu, vapina, änkytys, painonnousu tai -lasku, mahakivut, päänsärky, niska- ja hartiaseudun oireet sekä ihottumat.³¹

Opiskelijan arjessa stressi voi ilmetä monin tavoin psyykkisinä ja/tai psykosomaattisina oireina. Liuskan vuonna 1998 laadittuun selvitykseen osallistuneista jopa 2/3 oli oireillut psyykkisesti ja 1/10 oli kokenut psykosomaattisia oireita³². Vuoden 2004 terveys selvityksen mukaan yliopisto-opiskelijat toivovat yleisimmin saavansa apua stressinhallintaan ja opiskeluun liittyviin ongelmiin. Henkistä stressiä pidettiin suurimpana uhkana omalle terveydelle. Miehistä runsaasti stressiä koki joka neljäs ja naisista joka kolmas.³³

Varsinaisten opiskeluun liittyvien tekijöiden lisäksi stressiä voivat aiheuttaa opiskelun ulkopuoliset elämäntilannetekijät, kuten asuminen, taloudellinen tilanne, parisuhde tai sen puuttuminen, yksinäisyys ja ylipäänsä ihmissuhteet, vapaa-ajan puute erityisesti työssäkäyvillä sekä tulevaisuuteen ja sen suunnitteluun liittyvät epävarmuustekijät.³⁴

Stressistä uupumukseksi ja uupumuksesta masennukseksi

Työuupumuksen käsitteestä johdettu opiskelu-uupumus määritellään pitkittyneeksi stressioireyhtymäksi, joka sisältää opiskeluvaatimusten aiheuttaman uupumisasteisen väsymyksen, kyynisen asenteen opintoja kohtaan ja opintojen merkityksen vähentymisen sekä kyvyttömyyden ja riittämättömyyden tunteet opiskelijoina³⁵. Uupumisasteiselle väsymykselle on tyypillistä, että se ei esimerkiksi mene nukkumalla ohi. Oireilu voi ilmetä myös uniongelmina. Opiskeluun liittyvä emotionaalinen väsymys voi olla seurausta siitä, että opiskelija on pinnistellyt pitkään tavoitteiden saavuttamiseksi ilman riittäviä edellytyksiä. Syynä voi olla myös opintojen suhteeton kuormittavuus, joka häiritsee koulussa ja vapaa-aikana.

³⁰ Misra, McKean, West & Russo 2000.

³¹ Meriläinen & Kuittinen 2013.

³² Liuska 1998, 49–51.

³³ Kunttu & Huttunen 2005, 64.

³⁴ Liuska 1998, 42–44.

³⁵ Hakanen 2005; Maslach 2003; Maslach & Goldberg 1998; Maslach, Schaufeli & Leiter 2001.

Pitkään jatkuessaan uupumisasteinen väsymys johtaa kyyniseen suhtautumiseen opiskelua kohtaan. Se tarkoittaa mielekkyyden katoamista ja opiskelun merkityksen aliarvioimista. Mielekkyys tai motivaatio voi kadota esimerkiksi jos opiskelija ei omasta mielestään kykene vastaamaan koulutuksen vaatimuksiin. Suojatakseen itseään uupumisasteiselta väsymykseltä opiskelijat alkavat väheksyä opintojensa ja opintoalansa arvoa ja mielekkyyttä. Uupuneen opiskelijan opinnot saattavat viivästyä ja jopa keskeytyä.

Kyvyttömyyden ja riittämättömyyden tunteet liittyvät itsetunnon laskemiseen. Jos kadetti kokee, että hän ei pysty tekemään tarpeeksi eikä saa riittävästi aikaan, hän tuntee itsensä tehottomaksi ja seurauksena on (ammatillisen) itsetunnon laskeminen. Kun usko omaan itseen horjuu, vähitellen koko opiskelu saattaa menettää merkityksensä ja mielenkiintonsa. Opiskelusta ei silloin koeta olevan enää hyötyä.³⁶

Aikaisempien tutkimuksien mukaan stressin määrä ei korreloi opintosuorituksiin tai opiskelijoiden pystyvyyssodotuksiin³⁷. Selityksenä voi olla, että ahdistuksen aiheuttama huoli saa opiskelijan ponnistelemaan entistä enemmän vaikeuksien voittamiseksi. Huoli pakottaa opiskelijan löytämään vaihtoehtoisia toimintamalleja, joilla hän voi parantaa suoriutumistaan. Suorittamisen pakko saattaa ajaa opiskelijan laskemaan tavoitetasoa, mikä oppimisen näkökulmasta saattaa johtaa näennäisesti tehokkaaseen pintaoppimiseen eli ulkomuistiin perustuvien yksittäisten irrallisten faktojen oppimiseen, eikä niinkään laajempien kokonaisuuksien ja erilaisten asiakokonaisuuksien välisten yhteyksien hahmottamiseen. Jatkuva suorittamisen pakko ja epäonnistumisen pelko saattavat pakottaa pitkäkestoiseen ylisuorittamiseen, jolla on väistämättä vaikutuksia myös psyykkiseen terveyteen.³⁸

Koherenssin tunne – tapa nähdä elämä ymmärrettävänä, hallittavana ja tarkoituksellisena

Koherenssin tunteen käsitteen avulla on tarkasteltu yksilöiden erilaisia tapoja reagoida ympäristötekijöiden haasteisiin ja stressitilanteisiin sekä sitä, miten yksilöt eroavat kyvyssä hallita stressiä.

Koherenssin tunne (engl. *sense of coherence*, SOC) viittaa elämänhallintaan ja yksilön tapaan nähdä elämä ymmärrettävänä (tunne, että ärsykkeet ovat selitettävissä ja hallittavissa), hallittavana (tunne, että voimavarat ovat riittävät kohtaamaan sisäiset ja ulkoiset ärsykkeet) ja tarkoituksellisena (tunne, että vaatimukset ovat mielekkäitä). Koherenssin tunne on osoitus kompetenssin tunteesta, elämään tyytyväisyydestä ja yleisestä hyvinvoinnista.³⁹

³⁶ Salmela-Aro & Näätänen 2005; Salmela-Aro, Kiuru, & Nurmi 2008; Salmela-Aro 2009.

³⁷ Andrews & Wilding 2004, 519.

³⁸ Salmela-Aro & Näätänen 2005.

³⁹ Antonovsky 1980, 55, 123; 1987, 19.

Kadetti, jonka elämänhallintakyky on hyvä, kykenee itsenäisesti tekemään opiskeluun liittyviä valintoja ja valitsemaan oman toimintansa kannalta mielekkäät keinot asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Tällöin opiskelu koetaan mielekkäänä ja tarkoituksellisenä ja kadetti ymmärtää opintojen merkityksen. Myönteinen tunne opiskeluelämän hallinnasta kietoutuu näin opiskeluun liittyvien haasteiden ymmärrettävyyteen, hallittavuuteen ja tarkoituksellisuuden kokemuksiin.⁴⁰

Opiskeluelämän ymmärrettävyyteen liittyy opintojen suunnitelmallisuus ja sisällöllisesti mielekäs eteneminen. Kadetti kokee, että hänellä on ote omista opinnoistaan. Vaikka opinnoissa tapahtuu silloin tällöin yllätyksiä ja epäonnistumisia, ne eivät kuitenkaan johda opintojen viivästymiseen tai keskeytymiseen. Opintojen hallinta ilmenee uskona omaan jaksamiseen ja kykyihin, kuten opiskelutaitoihin. Kadetti on tällöin pääosin tyytyväinen opintomenestykseensä (arvosanat) ja opintojen etenemiseen (opintopisteiden kertyminen) eikä pelkää epäonnistumista. Elämän tarkoituksellisuus opiskelun näkökulmasta voi ilmetä opintojen mielekkyytenä: opinnoilla koetaan olevan merkitystä ja niistä uskotaan olevan hyötyä tulevaisuudessa. Opituista asioista uskotaan olevan hyötyä käytännön työssä ja upseerin uralla. Ylipäätään kadetti kokee olevansa oikeassa paikassa ja omalla alallaan. Opiskelun kokeminen ymmärrettävänä, hallittavana ja tarkoituksellisenä on osoitus koherenssin tunteesta eli siitä, että kadetti kokee hallitsevansa opiskeluelämänsä hyvin.

Opiskelijan elämänhallintaan ja opiskelukykyyteen liittyviä tekijöitä

Valtakunnallisten terveysseelitysten mukaan yleisiä opiskelukykyyteen liittyviä stressitekijöitä ovat otteen saaminen opiskeluista, esiintyminen, ja varsinkin naisilla tulevaisuuden suunnittelu sekä kokemus omista voimista ja kyvyistä⁴¹. Jopa kolmasosalla opiskelijoista on ollut ongelmallista otteen saaminen opiskeluista.

Terveysseelitysten mukaan koettuun opiskelukykyyteen ovat erittäin merkittävästi yhteydessä opiskelijan ”akateeminen itsetunto”, kokopäivätyössä käynti, alkoholinkäyttö, opintoihin saatu ohjaus, arvio tulevaisuudesta, liikunnallisuus, psyykkiset oireet, arvio mielialasta sekä GHQ 12 -seula. *General Health Questionnaire* eli GHQ-seulan avulla mitataan psyykkistä oireilua, kuten ahdistusta ja masennusta. Fyysisellä terveydellä ei näytä olevan merkitystä opiskelukyvyn kannalta. Hyvässä hoidossa oleva sairaus ei heikennä opiskelukykä. Opiskelu-ympäristötekijöistä koettuun opiskelukykyyteen vaikuttavat erityisesti opintoihin saatu ohjaus ja tieto ohjaustuesta, opiskeluryhmään kuuluminen sekä opiskelualan kokeminen oikeaksi.⁴² Vuoden 2008 valtakunnallisessa terveysseelityksessä kaksi kolmasosaa opiskelijoista koki opiskelualansa oikeaksi, neljännes

⁴⁰ Merenheimo 2000.

⁴¹ Kunttu & Huttunen 2001.

⁴² Lounasmaa, Tuori, Kunttu & Huttunen 2004, 182–183.

oli epävarmoja ja lähes joka kymmenes arvioi sen vääräksi. Kokemus oli samankaltainen sekä ammattikorkeakoulu- että yliopisto-opiskelijoilla.⁴³

Opiskelijoiden elämänhallinnan ja stressaantumisen yhteys on ilmeinen. Silti stressaantumisen taustalla olevat syyt kaipaavat vielä selvittämistä. Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että stressin määrä ei korreloi opintosuorituksiin tai opiskelijoiden pystyvyysodotuksiin⁴⁴. Tällaisia tekijöitä ovat opiskelijoiden käsitykset opintojen ja ylipäätään elämän hallitsemisesta. Myös opiskelulle annettu merkitys ja ymmärrys opiskelun ja oppimisen tavoitteista sekä uskomus omista opiskelukyvyistä ovat keskeisiä koettuun stressiin liittyviä kysymyksiä. Stressaantumisen syynä voi olla yli-innokkuus tai itseä kohtaan asetetut kohtuuttomat tavoitteet⁴⁵. Ylisuorittaja tekee kohtuuttomasti töitä tavoitteiden saavuttamiseksi ja mikäli työn määrä ole suhteessa yksilön voimavaroihin seurauksena saattaa olla ylikuormitus, stressi. Mielenkiintoista kyllä, myöskään koettu opintojen kuormittavuus ei ainakaan suoraan näytä selittävän opiskelijoiden stressaantumista⁴⁶.

Ihminen, jolla on vahva koherenssin tunne, ottaa vaikeudet vastaan haasteina eikä heti luovuta ja masennu. Vastaavasti heikon koherenssin tunteen on havaittu korreloivan erilaisten stressin muotojen, kuten työstressin ja yleisen stressin, yleisen hyvinvoinnin, ahdistuneisuuden ja masentuneisuuden sekä työuupumuksen kanssa⁴⁷. Mitä stressaantuneempia opiskelijat ovat, sitä tyytymättömämpiä he ovat muihin elämän osa-alueisiin⁴⁸. Siksi myös kadettien osalta tyytymättömyys voi ilmetä heikentyneenä työkompetenssina tai huonontuneina opintosuorituksina sekä yleisen itsearvostuksen alenemisena. Koska opiskeluun liittyvät kokemukset muokkaavat käsitystä itsestä opiskelijana ja suhdetta yliopisto-opiskeluun, myös koherenssin tunne voi muuttua. Kuten muutenkin elämässä, myös opiskelussa onnistumiset ja hyvät elämäkokemukset lisäävät yleisiä hallintavoimavaroja, kun jatkuvat epäonnistumiset ja menetykset merkitsevät alaspäin suuntautuvaa spiraalia.⁴⁹

Opiskeluympäristötekijöiden yhteys hyvinvointiin ja koettuun opiskelukykyyn

Oppimiskulttuuria ja -ilmapiiriä käsittelevät tutkimukset ovat tuoneet esille tarpeen selvittää lähemmin opiskeluympäristötekijöiden yhteyttä hyvinvointiin ja koettuun opiskelukykyyn⁵⁰. Vaikka opiskelijoiden psyykkinen oireilu on

⁴³ Kunttu & Huttunen 2009, 72–73.

⁴⁴ Andrews & Wilding 2004, 519.

⁴⁵ Salmela-Aro & Näätänen 2005.

⁴⁶ Meriläinen & Kuittinen 2013.

⁴⁷ Flensburg-Madsen, Ventegodt, & Merrick 2005.

⁴⁸ Goldman & Wong 1997, 609.

⁴⁹ Antonovsky 1980, 103; Hakanen 2005, 142; Heiman 2004.

⁵⁰ Dunn, Iglewicz & Moutier 2008; Dyrbye, Thomas, Harper, Massie, Stanford, Power, Eacker, Szydlo, Novotny, Sloan & Shanafelt 2009; Jacobs & Dodd 2003.

kiinnostanut tutkijoita ilmiönä⁵¹, oireiluun tai heikentyneeseen toimintaympäristöön yhteydessä olevia ympäristötekijöitä on tutkittu varsin vähän⁵². Kuitenkin opiskeluympäristön merkitys opiskelijoiden hyvinvoinnille ja sen myötä opiskelukyvyllä on kiistaton⁵³. Tässä katsauksessa käytetty toiminta- ja opiskeluympäristön käsite kattaa yleisesti käytettävän oppimisympäristö-käsitteen.

Oppimisympäristön viisi tarkastelunäkökulmaa

Yleisimmin oppimisympäristöstä käytetty määritelmä pohjautuu konstruktivistiseen oppimiskäsitykseen. Sen mukaan ”oppimisympäristö on paikka tai yhteisö, jossa ihmisillä on käytössään erilaisia resursseja, joiden avulla he voivat oppia ymmärtämään erilaisia asioita ja kehittämään mielekkäitä ratkaisuja erilaisiin ongelmiin”⁵⁴. Oppimisympäristö voidaan siten nähdä fyysisen tai virtuaalisen paikan tai tilan lisäksi myös ihmisten muodostamaksi yhteisöksi, joka muodostaa oppimista tukevan, vuorovaikutuksessa olevan verkoston. Oppiminen nähdään silloin yhteisöllisenä ongelmanratkaisuprosessina, joten määritelmä soveltuu hyvin ongelmalähtöisen oppimisen varaan rakentuvien oppimisympäristöjen määritelmäksi.

Oppimisympäristöjen tarkastelunäkökulmat ovat:⁵⁵

- Fyysinen – oppimisympäristöä tarkastellaan tilana ja rakennuksena, taustateorian toimivat tällöin arkkitehtuuri ja tilasuunnittelu.
- Sosiaalinen – oppimisympäristöä tarkastellaan vuorovaikutuksena, teoria-pohjaa tarjoavat sosiaalipsykologia, ryhmäprosessit ja kommunikaatio.
- Tekninen – oppimisympäristöä tarkastellaan opetusteknologian näkökulmasta, viitekehyksenä on tieto- ja viestintätekniikan osuus opetuksessa.
- Paikallinen – oppimisympäristöä tarkastellaan paikkoina ja alueina, oppimisen tiloina nähdään koulun ulkopuoliset paikat kuten ’oikea maailma’, työpaikat, luonto ja kaupunki.
- Didaktinen – oppimisympäristöä tarkastellaan oppimista tukevan ympäristön näkökulmasta, jolloin keskiössä ovat erilaiset oppimateriaalit (teksti, kuvat, ääni jne.), oppimisen tuki sekä didaktiset ja pedagogiset haasteet yleensä.

Fyysinen ilmapiiri kuvaa esim. pöytien ja tuolien asettelua, valaistusta, istuimien mukavuutta ja yleensä fyysisen ympäristön merkitystä. Sosiaalinen ulottuvuus tarkoittaa esim. ryhmän roolia, vuorovaikutusta, keskinäisen kunnioituksen, yhteistyön ja mielihyvän ilmapiiriä. Erilaisten teknisten ja telemaattisten välineiden ja opetussovellusten myötä voidaan puhua myös teknisestä ulottuvuudesta, jonka alle voitaneen sijoittaa esim. välineiden helppokäyttöisyys, luotettavuus, edullisuus, nopeus ja ihmisläheisyys. Vastaavalla tavalla

⁵¹ Salmela-Aro 2009.

⁵² Robotham 2008.

⁵³ Meriläinen, Haapala & Vanttinen 2013; Meriläinen & Kuittinen 2013.

⁵⁴ Wilson 1996, 3.

⁵⁵ Manninen ym. 2007, 36.

oppimisympäristön osatekijäksi voidaan nostaa didaktinen ilmapiiri, joka tarkoittaa opetuksellista lähestymistapaa, jonka varaan opetus ja oppiminen on rakennettu.⁵⁶ Oppimisympäristöajattelun paikallinen ulottuvuus on korostunut kognitiivisen ja sosiokonstruktivistisen oppimistutkimuksen myötä⁵⁷. Sen mukaan oppimisen pitäisi tapahtua monimutkaisissa oikeaa maailmaa muistuttavissa ympäristöissä ja yhteisöissä, jotka mahdollistavat yhteisöllisen tiedon rakentamisen niin laadukkaasti, että oppimisen siirtovaikutus oppilaitoksen ja luokkahuoneen ulkopuolelle mahdollistuu⁵⁸.

Mielekäs oppiminen mielekkäässä oppimisympäristössä

Parhaimmillaan oppiminen tapahtuu aidossa toimintaympäristössä ja aidossa tilanteessa. Situationaalisen oppimiskäsityksen mukaisesti oppimisprosessin pitäisi vastata mahdollisimman paljon todellisen reaalielämän tilanteita ja vuorovaikutussuhteita. Lisäksi oppimisen edistämiseksi pitäisi käyttää tarvittaessa simulaatioita. Suomalainen sotilaskoulutus on hyvin pitkälti tällaista. Kadettien koulutus on opetusmenetelmiltään ja toteutustavoiltaan hyvin monipuolista. Haasteena on erilaisten oppimisympäristötekijöiden huomioon ottaminen ja hyödyntäminen niin, että oppiminen olisi mahdollisimman mielekästä⁵⁹. **Taulukossa 1** on tarkasteltu mielekkään oppimisen kriteerejä ja sitä, miten niiden pitäisi konkretisoitua käytännössä opetuksessa ja erityisesti opiskelijoiden oppimistyössä. Viimeisessä sarakkeessa on esitetty, millaisia edellytyksiä tai vaatimuksia mielekäs oppiminen asettaa oppimisympäristölle.

⁵⁶ Pieters, Beuer & Simons 1990; Manninen & Pesonen 1997.

⁵⁷ Baert ym. 2006.

⁵⁸ Bednar, Cunningham, Duffy & Perry 1992, 22.

⁵⁹ Jonassen 1995.

Mielekkään oppimisen kriteerit (Jonassen 1995, Ruokamo & Pohjolainen 1999)	Mielekäs oppiminen käytännön toimintana	Oppimisympäristön edellytykset mielekkäälle oppimiselle käytännössä (Lehtinen 1998, 53)
KONSTRUKTIIVISUUS	Oppijat rakentavat uutta tietoa aikaisemman tiedon (aiemmin opitun) pohjalta.	Hyvin järjestyneiden monimutkaisten tietorakenteiden rakentelu- ja perustelutaidot.
AKTIIVISUUS	Oppijoiden rooli oppimisprosessissa on aktiivinen. He sitoutuvat järkevään informaation prosessointiin, jonka tuloksesta he ovat vastuullisia.	Sellainen uudenlainen opettaja-oppilassuhde, jossa korostuu aiempaa enemmän työtoveruus ja oppilaiden oma asiantuntemus.
YHTEISTOIMINNALLISUUS	Oppilaat työskentelevät yhdessä ja rakentavat uutta tietoa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa käyttäen hyödyksi toistensa tietoja ja taitoja.	Sosiaalinen vuorovaikutus ja yhteisöllinen oppiminen jakautuneen ja osittuneen tai hajautuneen asiantuntijuuden teorian pohjalta.
INTENTIONAALISUUS	Oppijat yrittävät aktiivisesti ja määrätietoisesti saavuttaa kognitiivisen (oppimis)tavoitteen.	Itseohjautuvuutta ja aitoa oppimispyrkimystä tukeva oppimisympäristö.
KONTEKSTUAALISUUS	Oppimistehtävät sijaitsevat mielekkäissä reaali-maailman tehtävissä, tai ne on simuloitu joidenkin tapauskohtaisten tai ongelmaperustaisten reaalielämän esimerkkien avulla.	Koulutuksen yhteyksien tiivistäminen työelämän ja muun yhteiskunnan asiantuntijakäytäntöihin.
SIIRTOVAIKUTUS (transfer)	Oppijat osaavat siirtää oppimisen tilanteista ja konteksteista, missä opittu on omaksuttu, ja käyttää tietoa muissa tilanteissa. Oppijat voivat hyödyntää aiemmin opittuja tietoja ja taitoja uuden oppimisessa.	Oppimistaitojen ja ongelmanratkaisutaitojen kehittyminen, itseohjattu oppiminen.
REFLEKTIIVISYYS	Oppijat ilmaisevat, mitä he ovat oppineet ja tarkastelevat oppimisprosessin edellyttämiä ajattelu- prosesseja ja päätöksiä.	Tiedonhankinnan, -käsitelyn ja kriittisen arvioinnin taidot modernissa mediaympäristössä.

Taulukko 1. Mielekäs oppiminen: kriteerit, käytännön toiminta ja oppimisympäristön edellytykset (soveltaen Mannisen ym. esitystä, 2007, 57.)

Lopuksi

Toimintakyky on toimintavalmiutta. Toisaalta se on kyky toimia tilanteen vaatimalla tavalla⁶⁰. Keskeistä toimintakyvyn kehittymiselle on kasvatus, koulutus ja oppiminen. Siksi on tärkeää tutkia, miten koulutus koetaan ja miten se tukee toimintakyvyn kehittymistä.

Opiskelukyky on osa kadettien toimintakykyä, valmiutta mukautua koulutuksen asettamiin haasteisiin. Se voidaan nähdä myös koulutuksen myötä kehittyvänä valmiutena, joka luo edellytykset koulutuksessa ja upseerin uralla menestymiseksi. Kyky innovoida ja uusiutua edellyttää kykyä oppia uutta, kykyä nähdä asiat uudella tavalla ja kykyä suhtautua myönteisesti uusiutumiseen⁶¹. Myös uran myötä ja uusissa uravaiheissa, olipa kysymys mistä tahansa ammatista, edellytetään taitoa oppia uutta. Sanomattakin on selvää, että myös Suomen maanpuolustuksen rakenteellinen kehittäminen vaatii upseerikunnalta näitä kykyjä.

Kykyuskomukset liittyvät oppijan itseluottamukseen ja minäpystyvyyden tunteeseen sekä uskoon kykyihin ohjata oppimistaan (itsesäättely). Myönteinen käsitys minäpystyvyydestä vaikuttaa myönteisesti akateemiseen motivaatioon, oppimiseen ja saavutuksiin. Vastaavasti huono minäpystyvyyden käsitys tai itseluottamuksen puute voi aiheuttaa opiskelustressiä ja vähentää opiskelukykyä.⁶² Opiskeluun liittyvät henkilökohtaiset merkityksenannot – kykyuskomukset – selittävät myös oppimisprosessien ja -tuloksien välisiä eroja⁶³.

Yliopisto-opiskelijoiden stressaantumisesta ei ole syytä vähätellä. Valtakunnalliset korkeakouluopiskelijoiden terveysseuraukset (yths.fi) ovat osoittaneet, että kolmanneksella kaikista opiskelijoista uupumusriski on kohonnut ja joka kahdeksannella uupumusriski on selvästi kohonnut⁶⁴. Siksi on syytä pohtia, miten *opiskelustressi* ja *-uupumus* ilmenevät, miten ne voisi tunnistaa ajoissa ja miten ne ovat mitattavissa. Yksilön näkökulmasta olisi syytä tarkastella myös sitä, miksi joku tuntee olevansa stressaantunut tai kokee tietyn tilanteen stressaavaksi ja toinen ei. Koska stressaantuminen yhdistetään yleisesti toimintaympäristöön, myös opiskelijoiden oppimisen mielekkyysskokemusten ja oppimisympäristötekijöiden merkitys opiskelijoiden stressaantumiseen kaipaa lisätutkimusta⁶⁵.

Kadettien hyvinvoinnin ja opiskelukyvyn kannalta erityistä huomiota tulisi kiinnittää *oppimisympäristön* paikallisuuteen eli siihen *toimintaympäristöön*, jossa koulutus tapahtuu ja jossa kadetteja koulutetaan toimimaan. Upseerikoulutuksessa iso osa opinnoista toteutuu kenttä- ja esikuntaharjoituksissa Maanpuolustuskorkeakoulun sisällä sekä erilaisissa ampuma- ja taisteluharjoituksissa

⁶⁰ Mäkinen 2009a, 101–102.

⁶¹ Tellis ym. 2000, 152.

⁶² Schunk & Pajares 2002, 15.

⁶³ Covington 2000, 174.

⁶⁴ Salmela-Aro 2009.

⁶⁵ Robotham & Julian 2006; Meriläinen 2008.

yhteistyössä varusmieskoulutusta antavien joukko-osastojen kanssa. Myös oppimisympäristön sosiaalinen ulottuvuus on tärkeä koulutuskokemuksien muodostumisessa. Upseerikoulutuksessa, ja sotilaskoulutuksessa yleisestikin, oman erityispiirteensä näihin tilanteisiin tuo varusmiesten ja henkilökunnan sekä alaisten ja esimiesten väliset vuorovaikutustilanteet.

Haasteena on, miten hyvin upseerikoulutusta antava henkilökunta osaa ottaa huomioon erilaiset oppimisympäristönäkökulmat siten, että ne tukisivat mielekästä oppimista. Asia on tärkeä yhtäältä siksi, että siten voitaisiin tukea kadettien hyvinvointia ja opiskelukykyä, mutta toisaalta myös siksi, että kadettien hyväksi kokema koulutus didaktisine ratkaisuihin siirtyisi osaksi varusmiesten ja reserviläisten koulutusta.

Stressi ja siihen liittyvät ympäristötekijät eivät sinällään ole vahingollisia hyvinvoinnille, vaan tärkeää on se, miten hyvin yksilö kokee hallitsevansa erilaisia tilanteita ja selviytyvänsä niistä⁶⁶. *Opiskelun kokeminen ymmärrettävänä, hallittavana ja tarkoituksellisenä on osoitus koherenssin tunteesta eli siitä, että kadetti kokee hallitsevansa opiskeluelämänsä hyvin.*

Jokaisen pitäisi uskoa, että voi vaikuttaa siihen, mitä itselle tapahtuu ja että hänellä on kyky ja mahdollisuus tehdä elämään liittyviä valintoja ja päätöksiä. Jokaisen pitäisi myös uskoa siihen, että hän kykenee selviytymään erilaisista elämäntilanteisiin ja -muutoksiin liittyvistä vastoinkäymisistä.⁶⁷

Hyvinvoinnin ja oppimisen mielekkyyden yhteys on ilmeinen. Oppimisen mielekkyys tukee myös myönteistä käsitystä omista opiskelukyvyistä ja parhaimmillaan kehittää opiskelukykyä entisestään. Haasteena mielekkääseen oppimiseen ja sitä tukevan oppimisympäristön periaatteiden käytäntöön viemisessä on, miten ne kyetään ottamaan huomioon opetussuunnitelmissa ja ennen kaikkea käytännön koulutuksessa⁶⁸. Kouluttajien henkilökohtaisten oppimis- ja opettamiskäsitysten pitäisi kohdata mielekkään oppimisen periaatteet teoriassa ja varsinkin käytännössä opetusta ja oppimisympäristöjä suunniteltaessa.⁶⁹

⁶⁶ Bourne & Yaroush 2003, 84.

⁶⁷ Wiitakorpi 2000, 67.

⁶⁸ Mäkinen 2010, 48–49; Mäkinen 2009b, 117, ks. kuva 1: Hermeneuttinen sotilaspedagoginen viitekehys.

⁶⁹ Trigwell, Prosser & Waterhouse 1999; Lindblom-Ylänne, Nevgi & Kaivola 2002; Pekkarinen 2007.

LÄHTEET

Andrews, Bernice & Wilding, John M. 2004. The relation of depression and anxiety to life-stress and achievement in students. *British Journal of Psychology* vol. 95, no. 4, 509–521.

Antonovsky, Aaron. 1980. *Health, stress, and coping*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Antonovsky, Aaron. 1987. *Unraveling the Mystery of Health. How People Manage Stress and Stay Well*. San Francisco: Jossey-Bass.

Baert, H., De Rick, K. & Van Valckenborgh, K. 2006. Towards the Conceptualisation of "Learning Climate". Teoksessa De Castro, R., Sancho, A. & Guimaraes, P. (toim.): *Adult Education: new routes in a new landscape*. Braga: University of Minho, 87–111.

Bandura, Albert. 1997. *Self-efficacy: The exercise of control*. New York, NY: Freeman & Company.

Bednar, Anne K., Cunningham, Donald, Duffy, Thomas M. & Perry, J. David. 1992. *Theory into practice: How do we link?* Teoksessa Duffy, Thomas M. & Jonassen, David H. (toim.): *Constructivism and the technology of instruction: A conversation*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 17–34.

Bourne, Jr, Lyle E. & Yaroush, Rita A. 2003. *Stress and cognition: A cognitive psychological perspective*. <http://psych.colorado.edu/~lbourne/StressCognition.pdf> (viitattu 15.11. 2010).

Covington, Martin V. 2000. Goal Theory, Motivation, and School Achievement: An Integrative Review. *Annual Review of Psychology* vol. 51, 171–200.

Dunn, Laura. B., Iglewicz, Alana. & Moutier, Christine. 2008. A conceptual model of medical student well-being: Promoting resilience and preventing burnout. *Academic Psychiatry* vol. 32, no. 1, 44–53.

Dyrbye, Liselotte N., Thomas, Matthew R., Harper, William, Massie Jr, Stanford, F, Power, David V., Eacker, Anne, Szydlo, Daniel W., Novotny, Paul J., Sloan, Jeff A. & Shanafelt, Tait D. 2009. The learning environment and medical student burnout: A multicentre study, *Medical Education* vol. 43, no. 3, 274–282.

Entwistle, Noel, McCune, Velda & Hounsell, Jenny. 2004. Investigating ways of enhancing university teaching-learning environments: Measuring students' approaches to studying and perceptions of teaching. Teoksessa De Corte, Erik, Verschaffel, Lieven, Entwistle, Noel & van Merriënboer, Jeroen (toim.):

Powerful Learning Environments: Unravelling Basic Components and Dimensions. Amsterdam: Pergamon, 89–107.

Flensburg-Madsen, Trine, Ventegodt, Søren & Merrick, Joav. 2005. Sense of coherence and physical Health. A review of previous findings. *The Scientific WorldJOURNAL* vol. 5, 665–673.

Goldman, Cristin S. & Wong, Eugene H. 1997. Stress and the college student, *Education* vol. 117, no. 4, 604–613.

Hakanen, Jari. 2005. Työuupumuksesta työn imuun: työhyvinvointitutkimuksen ytimessä ja reuna-alueilla. Sarja: Työ ja ihminen, tutkimusraportti 27. Helsinki: Työterveyslaitos.

Heiman, Tali. 2004. Examination of the salutogenic model, support resources, coping style, and stressors among Israeli university students. *The Journal of Psychology* vol. 138, no. 6, 505–520.

Jacobs, Sheri. R. & Dodd, David. 2003. Student burnout as a function of personality, social support, and workload, *Journal of College Student Development* vol. 44, no. 3, 291–303.

Jonassen, David H. 1995. Supporting communities of learners with technology: A vision for integrating technology with learning in schools. *Educational Technology* vol. 35, no. 4, 60–63.

Kallio, Eeva. 2002. Opintojen tukaluus ja onni. Yliopisto-opintojen kuormittavuus. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Karppi, Sirkka-Liisa. 2006. Toimintakyky on selviytymistä elämän haasteista. Kela 1.11.2006. <http://uudistuva.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/nos/261006153959hj>, haettu 6.5.2013.

Kenttäohjesääntö. Yleinen osa, Puolustusjärjestelmän toiminnan perusteet 2008.

Kunttu, Kristiina & Huttunen, Teppo. 2001. Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus 2000. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 45. Helsinki: Kela.

Kunttu, Kristiina & Huttunen, Teppo. 2005. Yliopisto-opiskelijoiden terveystutkimus 2004. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön tutkimuksia 40. Helsinki: Hakapaino Oy.

Kunttu, Kristiina & Huttunen, Teppo. 2009. Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus 2008. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön tutkimuksia 45. Helsinki: PunaMusta.

Leskinen, Jukka (toim.) 2011. Rauhanturvaajien psykososiaalinen hyvinvointi. Käyttätymistieteiden laitos Julkaisusarja 1, 2 /2011. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Lindblom-Ylänne, Sari, Nevgi, Anne & Kaivola, Taina. 2002. Oppimis- ja tietokäsityksistä opetustapaan. Teoksessa Lindblom-Ylänne, Sari & Nevgi, Anne (toim.): Yliopisto- ja korkeakouluopettajan käsikirja, 67–81.

Liiska, Hannele. 1998. Jaksako opiskelija? Opiskelijan stressitekijät ja voimavarojen hankinta. Oulun yliopiston opintotoimiston julkaisuja Sarja A 13. Oulu: Oulun yliopisto.

Lounasmaa, Jouni, Tuori, Marja-Riitta, Kunttu, Kristiina & Huttunen, Teppo. 2004. Opiskelukyky ja otteen saaminen opiskelusta. Teoksessa Kunttu, Kristiina (toim.): Oireilevan opiskelijan viesti? Tutkimuksia Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus 2000 -aineistosta. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 63. Helsinki: Kela, 161–191.

Manninen, Jyri, Burman, Anne, Koivunen, Annukka, Kuittinen, Esko, Luukkannel, Saara, Passi, Sanna & Särkkä, Hanna. 2007. Oppimista tukevat oppimisympäristöt. Johdatus oppimisympäristöajatteluun. Vammala: Opetushallitus.

Manninen, Jyri. & Pesonen, Senja. 1997. Uudet oppimisympäristöt. Aikuiskasvatus 4.

Maslach, Christina. 2003. Job burnout: New directions in research and intervention. *Current Directions in Psychological Science* vol. 12, no. 5, 189–192.

Maslach, Christina & Goldberg, Julie. 1998. Prevention of burnout: New perspectives. *Applied & Preventive Psychology* vol. 7, no. 1, 63–74.

Maslach, Christina, Schaufeli, Wilmar B. & Leiter, Michael P. 2001. Job burnout. *Annual Review of Psychology* vol. 52, 397–422.

Merenheimo, Juhani. 2000. Yliopisto-opiskelijoiden elämänhallinnan tunne. Seuranta- ja vertaileva tutkimus yliopiston opiskelijoiden elämänhallinnan tunteesta ja siihen yhteydessä olevista tekijöistä. Teoksessa Luukkonen, Jaakko & Liiska, Hannele (toim.): Yliopisto-opiskelu ja opiskelijan työ. Oulu: Oulun yliopisto, Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita ja selosteita 81, 12–38.

Meriläinen, Matti. 2008. Opiskeluympäristön pedagogiset hyvinvointitekijät yliopistossa. Teoksessa Lappalainen, Kristiina, Kuittinen, Matti & Meriläinen, Matti (toim.): Pedagoginen hyvinvointi. Kasvatusalan tutkimuksia 41. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 135–153.

Meriläinen, Matti. 2014. Factors affecting study-related burnout among Finnish university students: teaching-learning environment, achievement motivation and the meaning of life, *Quality in Higher Education*, vol. 20, no. 3, 309–329.

Meriläinen, Matti, Haapala, Anu & Vääntinen, Tuija. 2013. Opiskelijoiden hyvinvointi ja siihen yhteydessä olevia tekijöitä. Lähtökohtia ja tutkittua tietoa ohjauksen ja pedagogiikan kehittämiseen. Tutkimuksia ja raportteja 77. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu.

Mikkonen, Riku 2007. Sotilaan eettinen toimintakyky ja päätöksenteko. Teoreettinen mallinnus ja empiirinen tutkimus kriisinhallintaympäristössä. Diplomityö, Yleisesikuntaupseerikurssi 53, Maasotalinja. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Misra, Ranjita, McKean, Michelle, West, Sarah & Russo, Tony. 2000. Academic stress of college students: Comparison of student and faculty perceptions. *College Student Journal* vol. 34, no. 2, 236–246.

Mäkinen, Juha. 2009a. Sotilaspedagogiikka tieteiden ja käytännön kentässä. Teoksessa Toiskallio, Jarmo & Mäkinen, Juha (toim.): Sotilaspedagogiikka: Sotiluuden ja toimintakyvyn teoriaa ja käytäntöä. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Julkaisusarja 1, 3. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 81–111.

Mäkinen, Juha. 2009b. Sotilaspedagogiikka välineenä turvallisuusalan kehittämisessä. Teoksessa Toiskallio, Jarmo & Mäkinen, Juha (toim.): Sotilaspedagogiikka: Sotiluuden ja toimintakyvyn teoriaa ja käytäntöä. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Julkaisusarja 1, 3. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 112–126.

Mäkinen, Juha. 2010. Constructively aligned military education and training in the times of the European Bologna Process. Teoksessa Toiskallio, Jarmo & Mäkinen, Juha (toim.): Toimintakykyä kehittämässä: Jarmo Toiskallion juhlakirja. Military Pedagogical Reflections. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Julkaisusarja 1, 6. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 39–52.

Müller, Florian H. & Louw, Johann. 2003. Conditions of university students' motivation and study interest. Konferenssiesitelmä. The European Conference of Educational Research, University of Hamburg, Germany, 17–20 September 2003. <http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/00003572.htm> (viitattu 28.1.2008).

Oloff, Miranda. 1999. Stress, depression and immunity: The role of defense and coping styles. *Psychiatry Research*, vol. 85, no. 1, 7–15.

Pekkarinen, Virve. 2007. Laadukasta yliopisto-opetusta kehittämässä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Käyttätymistieteellinen tiedekunta. Kasvatustieteen laitos.

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19959/laadukas.pdf?sequence=2> (viitattu 6.5.2013).

Pieters, Jules M., Breuer, Klaus & Simons, P. Robert-Jan. 1990. Learning environments: an introduction. Teoksessa Pieters, Jules M., Breuer, Klaus & Simons, P. Robert-Jan (toim.): Learning environments. Contributions from Dutch and German research. Berlin: Springer-Verlag, 3–16.

Pulkka, Antti-Tuomas. (toim.) 2010. Orientaatiot, toimintakyky ja sitoutuminen: Valinnoista ja mittaamisesta sotilaskoulutuksessa. Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitoksen Julkaisusarja 3, Työpapereita 4. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Renninger, K. Ann. & Hidi, Suzanne. 2002. Student interest and achievement: Developmental issues raised by a case study. Teoksessa Wigfield, Allan & Eccles, Jacquelynne S. (toim.): Development of achievement motivation. Michigan: Academic Press, 173–196.

Robotham, David. 2008. Stress among higher education students: Towards a research agenda, Higher Education vol. 56, no. 6, 735–746.

Robotham, David & Julian, Claire. 2006. Stress and higher education student: a critical review of the literature. Journal of Further and Higher Education vol. 30, no. 2, 107–117.

Salmela-Aro, Katariina. 2009. Opiskelu-uupumusmittari SBI-9 yliopisto- ja ammattikorkeakouluopiskelijoille. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön tutkimuksia 46. Helsinki: YTHS.

Salmela-Aro, Katariina & Näätänen, Petri. 2005. Koulu-uupumusmittari BBI-10. Helsinki: Edita.

Salmela-Aro, Katariina, Kiuru, Noona & Nurmi, Jari-Erik. 2008. The role of educational track in adolescents' school burnout: A longitudinal study. British Journal of Educational Psychology vol. 78, 663–689.

Schunk, Dale. H. & Pajares, Frank. 2002. The development of academic self-efficacy. Teoksessa Wigfield, Allan & Eccles, Jacquelynne S. (toim.): Development of achievement motivation. Michigan: Academic Press, 15–31.

Schunk, D.H., & Pajares, F. 2010. Self-efficacy beliefs. Teoksessa Peterson, Penelope, Baker, Eva & McGaw, Barry (toim.): International encyclopedia of education. 3. painos, 668–672. <http://dx.doi.org/10.1016/B978-0-08-044894-7.00620-5> (viitattu 3.5.2012).

Siltala, Reijo. 2010. Innovatiivisuus ja yhteistoiminnallinen oppiminen liike-elämässä ja opetuksessa. Väitöskirja. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C 304. Turku: Turun yliopisto.

Tellis, Ashley J., Bially, Janice, Layne, Christopher & McPherson, Melissa. 2000. Measuring National Power in the Postindustrial Age. Santa Monica, CA: RAND Corporation. http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1110.html (viitattu 5.2.2013).

Toiskallio, Jarmo. 2009. Toimintakyky sotilaspedagogiikan käsitteenä. Teoksessa Toiskallio, Jarmo & Mäkinen, Juha (toim.): Sotilaspedagogiikka: Sotilouden ja toimintakyvyn teoriaa ja käytäntöä. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Julkaisusarja 1, 3. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. 48–73.

Trigwell, Keith, Prosser, Michael & Waterhouse, Fiona. 1999. Relations between teachers' approaches to teaching and students' approaches to learning. *Higher Education* vol. 37, 57–70.

Westersund, Mikko. 2011. Taistelustressin hallinta sotilaallisessa kriisinhallinnassa. Laurea-ammattikorkeakoulu. Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala. Turvallisuusosaamisen ylempi ammattikorkeakoulututkinto.

Wigfield, Allan & Eccles, Jacquelynne S. 2000. Expectancy—value theory of achievement motivation. *Contemporary Educational Psychology* vol. 25, no. 1, 68–81.

Wiitakorpi, Iris. 2006. Ammatillisen osaamisen tukeminen muuttuvissa toimintaympäristöissä. Tutkimus ikääntyvien työntekijöiden näkökulmasta. Åbo: Åbo Akademis förlag.

Wilson, Brent G. 1996. What is Constructivist Learning Environment? Teoksessa Wilson, Brent G. (toim.): Constructivist Learning Environments: Case Studies in Instructional Design. Englewood Cliffs, NJ: Educational Technology Publications, 3–8.

8 LEPO VAAN! OIKEA HARJOITTELU TEKEE MESTARIN

Aki-Mauri Huhtinen

There are several problems with these assumptions about rationality. No value system is entirely orderly and consistent. No communication can ever be guaranteed to be efficient; there can never be certainty that in complex negotiations one has been understood fully or that one has understood fully. (Heuser 2010, 498.)

Johdanto

Tutkimustoiminta Maanpuolustuskorkeakoulun ampumaharjoitus 1:ssä keskittyi vuonna 2013 Vuosangassa kadettien ja harjoitukseen osallistuvien joukkojen jaksamisen ja palautumisen tutkimukseen. Nyt kahden vuoden jälkeen yhteistyössä Lapin yliopiston kanssa toteutettu ”Lepo –tutkimushanke” on saatettu päätökseen. Tässä artikkelissa esittelen tuon hankkeen kenttätutkimusvaiheita juuri tammikuun 2013 osalta.

Hyvän johtamisen edellytyksenä ovat osaavat ja ammattitaitoiset johtajat, joiden kyky ja taito palauttaa itsensä työnsä stressaavista kuormitteista ovat myös osa heidän ammattitaitoaan. Vanha hokema ”kuolema kuittaa univelat” ei enää ole menestyvän toimintakyvyn taustalla. Hyvä johtaminen perustuu yhä enemmän niihin tekijöihin itse johtamisen ulkopuolella, joiden varaan johtamisen näkyvät toiminnot perustuvat. Yksi tällainen tekijä on johtajan kyky säädellä omaa jaksamistaan oikein rytmitetystä levolla ja riittävästä ravinnolla. Kuulostaa yksinkertaiselta, mutta parin viikon jatkuva fyysinen ja henkinen ponnistelu kovassa pakkasessa ja lähes pimeässä talvivuorokaudessa tekee sähkövaloissa ja lämmitetyssä toimistossa tapahtuvista rutiineista haastavia. Tutkimusmenetelmänä oli juuri tutkijoiden itsensä asettaminen kadettien kanssa samaan kokemuksemaailmaan. Siinä missä kadetit hiihtivät ja elivät teltoissa, myös tutkijat kulkivat samoja ’polkuja’ samoissa varusteissa.

Nykyään kenttätutkimuksen johtaminen on yhä mielenkiintoisempaa, kiitos erilaisten teknologisten apuvälineiden sekä tutkittavien henkilöiden oman lisääntyneen ”itsetutkiskelun” mm. sykemittareiden, kännykkäkameroiden ja sosiaalisen median kautta. Tässä artikkelissa valotan juuri tätä ns. ”self-tracking”-ilmiötä. 2010-luvulla tavalliset yksilöt ovat valvettuneempia käyttämään ja tulkitsemaan itseensä kohdistuneita mittauksia eikä asiantuntijoihin luoteta enää kuten ennen. Tämä ilmiö on otettava huomioon mm. kenttätutkimusta johdettaessa. Tutkija ei tällöin ole vain objektiivinen väline aineiston

keräämiseen, vaan mukana elävä ja muuttuva havaitsija. Harri Gustafsberg¹ tuo kirjassaan *Mielen valmentamisella optimaaliseen suoritukseen* esille sen, kuinka ihmisen sisäisten voimavarojen valjastaminen uusien tilanteiden kohtaamiseen on elinikäinen prosessi. Ääriolosuhteissa tasavahvoissa kamppailuissa juuri myötätunto, vastuunkanto ja henkinen lujuus ratkaisevat. Näitä johtamisen tekijöitä on vaikea harjoittaa ja mitata. Ne vaativat myötäelävää kenttätutkimusta ja tutkijan omaa eläytymistä tutkittavien maailmaan. Tutkija joutuu myös harjoittamaan omia mielikuviaan ja asenteitaan tutkimusympäristönsä toiminnoista.

Vuoden 2013 ampumaharjoituksen kolmeksi teemaksi valittiin ”Kouluttajuus – Palvelusturvallisuus – Huolto”. Tämä termikolmio sisältää oleellisenä osana kadettien ja muiden harjoitukseen osallistuvien kyvyn ja taidon osata luoda palautumisen ja levon kautta edellytykset menestyksekkäälle harjoittelulle. Harjoituksen äärimmäisissä olosuhteissa juuri palautumisen ja levon hetkien menestyksellä hyödyntäminen takaa kolmikannan onnistumisen. Tämä kolmikanta voidaan nähdä aikaisemman kolmikannan ”Suunnittelu – Kouluttaminen – Johtaminen” jatkona, kun puhutaan toimintakyvystä. Esimerkiksi ennen talvisotaa keskeiset sotilaskomentajat, kuten Aaro Pajari, suunnittelivat itse tulevien taistelupaikkojen toiminnan omassa Sotakorkeakoulun diplomityössään. Lisäksi Pajari koulutti oman tulevan sodan ajan joukkonsa suojeleuskunnan harjoituksissa pitkin 1930-lukua. Lopulta hän johti joukkoa taistelussa 1939. Termikolmio oli siis kasassa.

Erikoisjoukkoja käsittelevissä muistioissa ja tutkimuksissa kansainvälisillä foorumeilla korostuu ajatus ”unesta aseena”. Tämä tarkoittaa, että painetta sietävät ja fyysistä sekä henkistä rasitusta kestävät taistelijat osaavat myös itsensä huoltamisen ja kokonaisvaltaisen psykofyysisen ja eettisen palautumisen. Uni ei ole pelkästään fysiologinen tosiasia vaan myös taito, jota voi harjoitella eri olosuhteissa. Pakkanen, lumi ja pimeä luovat nukkumisen haasteen lämmitetyissä tiloissa tottuneille ihmisille. Unta pidetään myös luovuuden lähtökohtana.²

Harjoituksen tutkimustoimintaan osallistuivat Maanpuolustuskorkeakoulun johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitoksen tutkijat, Lapin yliopiston johtamisen oppiaineen tutkijat sekä puolustusvoimien Urheilukoulun testiaseman henkilökunta. Tutkimuksen mittaukset käsittivät sekä fysiologisten että kulttuuris-käytänteitä koskevien aineistojen keräämistä. Ampumaharjoituksessa kyseiset olosuhteet ovat erityinen haaste mittauksille. Kova pakkanen ja pimeys vaativat isot lämmitetyt tilat, joissa mittarit asennettiin kadettien ihoa vasten ja niiden näytöt purettiin datan talteen ottoa varten.

Pantzarin mukaan arjen käytäntöjen mittarit (mm. sykemittarit) monipuolistuvat ja yleistyvät koko kansan käyttöön ja samalla ihmisten kokemus kehostaan ja jaksamisestaan monipuolistuu ja saavuttaa uudet käyttäjäryhmät.³ Koulutta-

¹ Gustafsberg 2014.

² Csikszentmihalyi 1996.

³ Pantzar 2013, 129.

juus tukee ajatusta siitä, että kadetit oppivat myös nukkumista ja palautumista. Oppi otetaan mukaan ammuntojen suunnitteluun ja johtamiseen. Hyvä palvelusturvallisuus vaatii hyvät unet. Huolto, itsestä ja muista sekä varusteista huolehtiminen vaatii jaksamista, joka saavutetaan oikealla levolla. Erilaisten tieteellisten käyrien näkeminen tuo uskonvarmuutta. Toistaiseksi mittaustulosten tulkintaan tarvitaan koulutettuja asiantuntijoita, mutta yhä enemmän tulkinnat ja niiden tekeminen hivuttautuvat yksittäisen arjen kuluttajan ulottuville.

Aineiston kerääminen

Tutkimuksen aineisto kerättiin Maanpuolustuskorkeakoulun johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitoksen johtamasta kadettien ampumaharjoitus 1:stä 19.–24.1.2013 Vuosangassa. Harjoituksessa kadetit harjoittelivat ryhmän taisteluumuntonojen suunnittelua, kouluttamista ja johtamista. Kadetit toimivat sekä ammuntojen valvojina että ampuvina ryhminä. Yksi harjoituksen tavoite oli antaa kadeteille valmiudet toimia valmistumisen jälkeisessä työelämässä tulitoiminnan tarkkailijoina, ammuntojen valvojina ja johtajina.

Harjoitusta edelsi Maanpuolustuskorkeakoululla ammuntojen ampumakäskyjen laadinta ja suunnittelu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitoksen tutkijoista Soili Paananen keskittyi kysymykseen, kuinka ampumakäskyn laadinta kuormittaa kadetteja ennen varsinaista ammuntaa. Etnografisen tutkimuksen tavoitteena on pyrkimys selvittää ampumakäskyjen suunnitteluun varatun ajan ja jaksamisen suhdetta ammuntojen valmisteluun, kouluttamiseen ja johtamiseen varattuun aikaan ja jaksamiseen. Lähtökohtana on yhtäältä oletus, että ampumakäsky suunnitellaan yksityiskohtaisesti juridisten määräysten ja palvelusturvallisuuden vuoksi ja että sen käyttöarvo on merkittävä itse ammuntilanteen valvonnassa ja johtamisessa. Toisaalta samanaikaisesti ampuvan joukon aseenkäsittelytaito, hiihtotaito ja kokemukset aikaisemmista ammunnoista pakottavat muuttamaan suunniteltua ammunnan kulkua. Jaksamista voi haitata se, että osan kadettien kokemukset ammunnoista ovat vähäisiä ja näin ollen suunnitelma ei heijastele todellista kokemusta varsinaisesta ampumatoiminnasta. Ehkä suurin jaksamista kuormittava tekijä on kuitenkin osan kadettien kokemattomuus hiihtämisestä, pimeästä ja pakkasolosuhteista.

Kenttätutkimuksessa tavoiteltiin sitä, kuinka mielekkääksi kadetit kokevat suunnittelun ja käytännön toiminnan välisen suhteen, ja olisiko näiden välistä suhdetta muutettava mm. jaksamisen ja oppimisen parantamiseksi. Tutkimuksessa seurattiin kadettien ryhmiä ja kerättiin dataa kokemuksista haastatteluilla ja hyödyntäen ryhmäkeskusteluita suunnittelusta äänittämällä ryhmän keskustelua sekä kuvattiin ryhmän toimintaa ns. kypäräkameralla itse ampumapaikalla. Tavoitteena oli yrittää havainnoida ryhmän keskinäistä kommunikaatiota ilman, että ryhmää häiritään toiminnan aikana haastatteluilla tai kyselyillä. Lisäksi aineiston keräämisessä pyrittiin antropologis-etnografiseen lähtökohtaan, jossa tutkija on ryhmän ”näkömätön” jäsen ja voi vangita toiminnan, sanattoman kommunikaation ja mielipiteet ilman keinotekoisia toiminnan jälkeistä haastattelua. Tutkijan näkymättömyyttä tutkittavassa ryhmässä voidaan

lisätä teknologian avulla. Tutkittavaan joukkoon voidaan lisätä erilaisia mini-kameroita ja nauhureita tallentamaan toimintaa, jolloin tutkija voi jäädä sosiaalisen ryhmän kiinteyden auran ulkopuolelle. Toiminnan jälkeisessä haastattelussa on tapana unohtaa oleellisia pieniä yksityiskohtia kulttuurisesti opituista käytänteistä tai psykologisoiden pelkistää ryhmän kokemuksen autenttisuuden moniäänisyys ja tulkinnallisuus.

Aineiston tarkastelua

Kadetit tulevat nykyään pääsääntöisesti kaupunkikulttuurista valojen ja sisätilojen maailmasta. Pimeä pakkasmetsä voi olla heille suurikin haaste. Kaupungin johtamis- ja opetusnäkemykset kyseenalaistuvat oudoissa ja vaativissa olosuhteissa. Hiihtotaito, kylmyys ja pimeys rajoittavat totuttua toimintakykyä ja opittuja käytänteitä. Voidaan puhua jopa olosuhteiden aiheuttamasta kriisistä. Toisten huomioiminen, itseohjautuvuus ja tiimityöskentely, erilaisuuden uudenlainen hyödyntäminen ja jokaisen taistelijan oikeanlainen 'voimaannuttaminen' tai 'pontevoittaminen' astuvat keskiöön johtamisen ja oppimisen onnistumisessa. Kadetin näkökulmasta kyse ei ole vain siitä, että hän itse suoriutuu uudentlaisista rasituksista ja käytänteistä, vaan että hän samalla oppii johtamaan ja opettamaan toisia kadetteja ja myöhemmin joukko-osastoissa varusmiehiä samoissa olosuhteissa.⁴

Johtaminen on nopeaa ja opettaminen hidasta. Mielikuvat ammuntojen kulusta on rakennettava sähkövalossa ja lämmössä, koska moniin ”raakailmasuorituksiin” ei ole mahdollisuutta. Siksi pedagoginen johtaminen vaatii kokonaisen tarinan kehikseksi, jonka puitteissa tarkastellaan kadettien henkilökohtaisen osaamisen tasoa ja valitaan ammunnoissa sopivat suoritteet suhteessa joukon taitotasoon. Suomalaisessa sotilaskoulutuskulttuurissa ajatteleminen alkaa taisteluteknisistä yksityiskohdista. Ajatellaan, että suorittamalla ja selviytymällä tempuradoista, jotakin aina tarttuu ihmiseen ja ihmisen osaamiseen. Kadetit ovat kuitenkin valmistautumassa upseerin ammattiin, jonka keskiössä on kokonaisuuden johtaminen ja sen opettaminen. Johtaminen ei siis ole yksittäisen kadetin tai upseerin omaa osaamisen vallankäyttöä suhteessa muihin, vaan kykyä saada alaiset ja oppilaat kokemaan olevansa vallassa toiminnan suhteen omalla tasollaan.⁵

Aineiston keräämisen taustalla oli useita avoimia kysymyksiä. Olisiko suunnitelluissa ammunnoissa ja ampumakäskyissä oltava ammuntaa johtavalle kadetille johtamisen oppimisen näkökulmasta joustavuutta valita ammunnan asejärjestelmien lisäämistä ja poistamista? Tämä olisi teknisesti vaikeaa toteuttaa ja ampumaleirin tavoite hämärtyisi, koska päätavoitteena on saada kadeteille oikeudet valvoa ja johtaa vastaavanlaisia ammuntoja varusmiehille. Voisiko ajatella ammunnan kulun ja ratojen varioimista varomääräysten puitteissa ja aikataulullisesti heidän käytössään olevista kahdesta kolmesta

⁴ Juuti & Luoma 2013, 9.

⁵ Emt.

tunnista ns. reserviainaa johtamisen opetteluun ja heidän johtamansa ampuvan joukon oppimisen opettamiseen? Tämä taas johtaisi siihen, että jostain muusta olisi opetustarkoituksellisesti luovuttava. Toisaalta ampuvan joukon johtajalla pitäisi olla tunti tai kaksi reservi- tai lisäaikaa opettaa omalle joukolle ampumistekniikkaa, liikkumisen ja tulenkäytön käytänteitä sekä mahdollisuus sijoittaa asejärjestelmiä (sinkoja, tarkkuuskivääreitä sekä miinoja) oman taktisen ja taisteluteknisen tilanteenarviointinsa mukaisesti varomääräysten puitteissa. Tämä vaatisi runsasta kokemusta ammuntojen järjestämisestä. Millaista joustoa ammuntaa valvovalla henkilökuntaan kuuluvalla upseerilla pitäisi olla? Ehkä taktis-operatiivinen tilanne kadeteille tipoittain annettavan vihollistarinan muodossa sekä kyky muuttaa toimintatapakulttuuria mm. varomääräysten, ilmoittamisien, ruokailujärjestysten, taukojen, henkilökohtaisen huollon ja yleisten järjestelyjen suhteen? Äärimmillään tämä voisi tarkoittaa, että ampuvaa joukkoa ei mm. tarvitsisi johtaa muodollisesti kuten sulkeis- tai luokkaolosuhteissa, vaan toiminta voitaisiin muodollisesti todeta alkavaksi ja loppuvaksi kamiinan ääressä normaalilla keskustelullaan. Ulkoilman ääriolosuhteet rajoittavat palautteenantoa ja keskusteluintoa eikä ampumakäskyjen laadinta oikein ole luontevaa teltan pohjalla.

Juutin ja Luoman mukaan⁶ henkilöstöjohtamisen ammattilaiset kantavat mukanaan perinnettä, jossa patruunamainen johtaja huolehtii ”työväestöstään” kuin isä lapsistaan. Usein Juuso Waldenin tapaiset johtajat huolehtivat koko kaupungin tarpeista, mutta huolehtimisen taustalla oli ehdoton alaisten kuuliaisuus ja lojaalisuusvaatimus. Paradoksaalisesti tämä luo sosiaalista turvallisuutta, mutta samalla passivoi alaiset käyttäytymään vallitsevan valtannon mukaan. Syntyykö tässä ilmapiirissä informaatioajan mottitaktiikkaa ja polttopulloja? Uskalletaanko ottaa riskejä ja kokeilla uutta? Ovatko ampumakäsky ja varomääräykset semioottinen merkki taustalla olevasta ”Isä Aurinkoisesta”? Miten ottaa vastuuta itse itsestään ja kehittää omaa johtamistaan ja oppimistaan sekä löytää niiden oikeat rajat? On selvää, että ammunnoissa on tarkasti seurattava palvelusturvallisuutta ja kaikenlaisen riskinottamisen suhteen on oltava nollatoleranssi. Mutta menetetäänkö kuitenkin jotain mielikuvien tasolla? Miten harjoittaa mieltä? Yksi mahdollisuus on itsetarkkailu. Pantzarin mukaan ihmisten halu jakaa itseään koskevaa tietoa lisääntyy.⁷ Tieteellisen tutkimuksen seuraava trendi on yksilöiden systemaattinen itsetarkkailu teknisten apuvälineiden kautta. Teksti tai valokuvat itsestä eivät enää riitä sosiaalisen toiminnan dokumentaatioon, vaan esimerkiksi Facebookissa ihmiset alkavat vaihtaa sykekäyriään ja veriarvojaan kuvatessaan omaa identiteettiään. Lisääntyvä teknologinen tarjonta, esimerkiksi monipuolistuvat sykemittarit, antaa tähän mahdollisuuden. Psykologisoinnin valtakauden jälkeen tulee kokemuksellisuutemme olemaan tilastollista ja visualisoitua. Suuri määrä yksityisen elämämme erilaisia hetkiä, episodeja, päätöksiä ja tuntemuksia jaetaan muiden kanssa sosiaalisessa mediassa. Tämä vaatii yksilöltä uutta digitaalista

⁶ Emt., 11.

⁷ Pantzar 2013.

luottamusta hänen jakaessaan ultraäänilaitteella saamansa veren kuvan muiden kanssa. Riskinä on, että tätä tietoa käytetään myöhemmin yksilöä vastaan.

Visualisointi on ratkaisu informaation määrän kasvun hillitsemiseen. Esimerkiksi animaation avulla voi nopeasti nähdä ja havainnollistaa, millainen vaikutus on yhden perunan vähentämisellä päivässä ihmisen painoon viikon aikana. Animaatio koukuttaa heikkouskoisemmankin mukaan laihtutuskilpaan. Kuva voittaa sanan.⁸ *Mass observation* kehittyi 1930-luvulla anglosaksisessa kulttuurissa tukemaan valtioiden propagandaa. Kuten tiedämme, mittaaminen ja kartat määrittelevät sen, mitä nähdään, halutaan nähdä ja mitä arvostetaan. Onnellisuusmittarit ovat selkeästi länsimaisen ihmisen tavoitetilaa mittaavat ”jutskat”. Tilan kuvaaminen on toiminnan hallintaa. Hyödyllinen visualisaatio on aina yksinkertaistus. Kartta on tämän pelkistämisen projektion isä. Esimerkiksi Lontoon metrokartta ei kerro mitään siitä, miltä metroasemilla tuoksuu tai tuntuu väenpaljoudessa.⁹ Kuvalla on myös sotilasjohtajalle tärkeä merkitys. Sotilaskulttuurissa on pitkään operoitu kartan äärellä ja nyt teknologia mahdollistaa reaaliaikaisen kuvan mm. lennokkien käytön lisääntyessä ja taistelukameroiden dokumentoimista taistelutilaa eri positioista. Tieteen vallankumoukset ovat aina vaatineet radikaalisti uudenlaisen visualisaation syntymisen. Unohdamme käyrien ja taulukoiden alkuperän. Tämän päivän taloustieteen käppyröitä käytettiin aikoinaan lääketieteessä. Todellisuus siis riippuu kuvakulmasta. Tuonnempana tässä artikkelissa käytetään Pääesikunnan taistelukameraryhmän videokoosteita aineistomateriaalina. Otokset ovat artikkelin tekijän hallussa.

Metodi

Teknologiainnostuneet ja numerovirtaan uskovat haluavat tulla tässä postmodernissa ajassa itse-mitatuksi *“quantify by self”*. Numeroilla, taulukoilla, keskiarvoilla ja kuvioilla on uudenlainen merkitys sosiaalisen kiinteyden luomisessa. Oikeastaan leikki tai peli on yhä vahvemmin digitaalisen sosiaalisen kommunikaation tapa. Enää ei haittaa, jos ei osata puhua tunteista, sillä *“arjen analyttikot”* tuottavat muun muassa sosiaalisen median kautta reaaliaikaista dataa. Mittaamalla itseään ja vertaamalla mittaustuloksia keskenään yksilöt voivat muuttaa käyttäytymistään. Saatamme nähdä tilanteen, jossa itse tuotettu data sulautuu tekemisiimme ja uusi sosiaalinen suhteemme mittaamiseen ylittää mieli–ruumis-jaottelun. Mittaaminen luo uusia sosiaalisia suhteita ja jopa vahvistaa niitä.¹⁰

Tässä tutkimuksessa hyödynnettiin Urheilukoulun testiaseman *First Beat* -sykevaihtelumittauksia sekä ns. Voice Buck -mikrofonia, jonka tarkoituksena on vapauttaa tutkittava toimija haastattelusta. Mikrofonin asennetaan tutkitavan toimijan taskuun ja tiettyinä kellonaikana tutkija soittaa mikrofonissa olevaan

⁸ Emt.

⁹ Emt., 141.

¹⁰ Mäkitalo 2001.

matkapuhelinkortin numeroon, jolloin hän voi kuunnella tutkittavaa tai niitä ääniä ja keskusteluita, joiden keskellä tutkittava on ryhmässä. Mikrofonin voidaan jättää esimerkiksi ampumakäskyä suunnittelevan ryhmän pöydälle ja tutkija voi toisesta huoneesta kuunnella matkapuhelimensa kautta ryhmän keskustelua ja tehdä muistiinpanoja. Kun tutkija analysoi muistiinpanot suhteessa teoriaansa, hän voi myöhemmin pyytää jonkun ryhmän jäsenen haastateltavaksi ja esittää väittämänsä siitä, mitä ryhmässä on tapahtunut. Näin tutkijan tulkinta ja tutkittavan tulkinta autenttisesta tilanteesta asetetaan dialogiin, jonka pohjalta muodostuu diskursiivista tyypittelyä. Tällaista menetelmää voidaan kutsua soveltavaksi Q-metodiksi.¹¹ On selvää, että jokaiselta tutkittavalta on pyydettävä henkilökohtainen lupa tällaiseen aineistonkeruumuotoon.

First Beat -sykevaihtelumittauksia, joiden tarkoituksena on tuottaa mittaustietoa tutkittavan stressi- ja palautumistasoista, verrattiin kerättyyn audiovisuaaliseen materiaaliin. Tutkimuksessa hyödynnettiin pääesikunnan viestintäosaston taistelukameraryhmän ammattimaista videokuvaa ja valokuvamateriaalia. Vastaavalla tavalla tutkimuksessa hyödynnettiin ns. kypäräkameraa, jonka tutkija asettaa ampumapaikalla omaan suojakypäräänsä ja videoi ampumistoimintaa. Ammunnan jälkeen tutkija voi purkaa nauhat ja analysoida mm. ryhmän sanallista ja sanatonta toimintaa suhteessa teoriaansa. Analyysin jälkeen nauhoite voidaan esittää ryhmän jäsenelle tai jäsenille ja esittää heille tutkijan väittämiä toiminnan luonteesta. Tutkittavat voivat esittää tilanteesta omat näkemyksensä toiminnasta.

Nykyajan trendinä on käyttää kyselyn sijasta muita, käytännönläheisempiä menetelmiä. Monia sotilasorganisaation asioita ei voida tutkia kyselyllä riittävän hyvin. Tällaisia asioita ovat muun muassa kaikki pienryhmäilmiöihin liittyvät arjen rutiinien yksityiskohdat. Kun esimerkiksi haluamme tietää, kuinka pienryhmä muodostaa käsityksensä toiminnastaan, tutkijan pitää sijoittua kuulemaan tutkittavaan joukkoon elävää käsitteenmuodostusprosessia ja seurata ryhmän jäsenten sosiaalista konstruktioita. Samalla tutkija voi verrata ryhmän tulkintoja todellisuudesta omiin mielikuvuihinsa samasta tilanteesta. Ryhmäkiinteyttä pitkään tutkinut tutkija Olli Harinen on useaan otteeseen korostanut muun muassa sotilasjoukon ryhmäkiinteyden tutkimista kenttätutkimuksella seuraavasti¹²:

- Tutkijat seurasivat tutkittavaa joukkoa harjoituksessa lähietäisyydellä ja merkitsivät joukkojen sijainteja kartalle keräten dataa esimerkiksi jalkaväen taistelutekniikkaan liittyen.
- Jokaista ryhmän jäsentä kohden oli kuvaaja, joka videoi hänen toimintansa ajastettuna koko hyökkäyksen ajan.
- Jokaisella tutkitun ryhmän jäsenellä oli kypärään kiinnitetty pieni mikrofoni. Kaikki kommunikaatio nauhoitettiin ajastettuna ja kirjoitettiin myöhemmin puhtaaksi.

¹¹ Addams 2000; Brown 1980.

¹² Harinen 2011, 2013.

- Harjoitus voitiin pysäyttää, eli ns. ”jäädystysten” aikana voitiin tehdä puoli minuuttia kestävä tilannetietoisuuskysely kenttälomakkeilla (, jotka sisälsivät mm. seuraavanlaisia kysymyksiä: Missä ja millainen on vihollinen? Missä ovat omat joukot?) ja suorittaa stressimittaus.
- ”Jäädystysten” aikana voitiin mitata pulssi ja kerätä muuta relevanttia dataa.

Ennen harjoituksen aikana tehtävää kenttätutkimusta voidaan tehdä kirjallinen kysely sekä sosiometrinen mittaus. Toiminnan jälkeen jokaista ryhmän jäsentä voidaan haastatella. Kenttätutkija pyrkii siis löytämään arkielämisen rutiinien punaisen langan elämällä mukana ryhmän toiminnassa.

Siukosen mukaan ”villissä maailmassa tekemisen juoni ja sanojen punos ei ole sama. Käsi tekee ihmisestä ajattelevan olennon. Koneiden käyttöönoton jälkeen ihmisvartalon liike ei enää määrännyt työkalujen liikettä, vaan kone pakotti ihmisen liikkeitä omaan tahtiinsa. Kinesteettinen herkkyyks on kehon oma liiketieto.”¹³ Meidän on hyvin vahvasti tahtoviksi opetettuina ihmisinä nähtävä myös tilanne, jossa me emme tee, vaan ”meissä tehdään”. Subjektiivinen minä-keskeisyys hallitsee usein psykologis-sosiologista tutkimusta. ”Minä” on aktiivinen toimija, joka tekee jotakin toimintaympäristölle. Heideggerin mukaan olemme kuitenkin kaikki ensikädessä riippuvaisia olosuhteistamme ja voidaankin sanoa, että meissä tehdään, nukutaan, halutaan ja toimitaan. Ihmisen hengen ja ruumiin kokonaisuus mahdollistaa tapahtumat, joita hänessä tapahtuu aistien ja järjen käytön seurauksena.¹⁴ Vaikka kuinka pinnistelin pysymistä luokkatilassa valveilla, saatan havahtua siihen, että olen nukahtanut. Saatan huomata kokouksissa, että keskittymiseni herpaantuu kokouksen tärkeydestä huolimatta. Meissä ja meidän kehossa tapahtuu asioita, joita emme aina täysin kykene kontrolloimaan, mutta joiden vaikutuksia voidaan ennakoida ja minimoida itsetarkkailulla ja mittauksilla.

Miten johtaa tarinaa

Jokainen nuori sotilas haluaa tehdä: lentää, ajaa tai juosta ja ampuu. Nuori upseeri ei välttämättä haaveile olevansa organisoija, kehittäjä tai hallintoihmisen. ”Olen käytännön tekijä, en teoreettinen puhuja” tai ”hiki säästää verta” -sloganit ovat tuttuja nuorten sankareiden aatoksia.¹⁵ ”Harjoittelu tekee mestarin” onkin jo haastavampaa: kuinka harjoitella oikein ja laadukkaasti.

Tulevaisuus vaatii kaikilla tasoilla tarinanjohtamista. Niin taktinen kuin strateginenkin johtaja joutuu johtamaan joukkojaan ja alaisiaan tarinan ja viestinnän voimalla. Kadeteille ampumaharjoitus edustaa ensi kädessä kykyä hahmottaa ja muistaa ulkoa useiden kymmenien sivujen ampumakäskyn yksityiskohdat. Edelleen ammatillisen identiteetin ylpeys lepää yksityiskohtien teknisessä osaamisessa. Mieskulttuurissa on helppo toimia mitta-asteikolla, jossa

¹³ Siukonen 2011, 31.

¹⁴ Heidegger 2000.

¹⁵ Eder 2011, xi, 33, 53.

kilpaillaan siitä, kuka juoksee, hyppää tai heittää pisimmälle tai muistaa eniten yksityiskohtia tai on nopein asioiden suorittaja. Sen sijaan kyky synteisiin, eläytymiseen ja kokonaisuuksien 'kuvittamiseen' symbolisoi stereotyyppisesti feminiinisyyttä, jonka saaminen ammattiosaamisen keskiöön on kulttuurisesti hidasta. Kun luokkahuoneen lämmöstä ja kirjallisten suunnitelmien sivuilta lähdetään paksuissa varusteissa pimeään, pakkasen ja lumen sekaan katsomaan ammuntaa sen todellisissa olosuhteissa, kyky eläytyä ja päästä flow-olotilaan tilanteenmukaisesti ammuntaan suhtautuen on erittäin haastavaa.

Kun ammunnan johtaja kävi ennen ammuntoja tarkastamassa ampumapaikkoja, kiinnitti eräs tapaus mielenkiintoni eläytymisen ja flow-kokemuksen vaikeuden suhteen. Ammunnan johtajan (kantahenkilökuntaa) kysyessä ammuntaa johtavalta kadetilta, millaista vihollista ammunnassa kohdataan, kadetti alkoi esitellä ammunnan johtajalle erilaisten ampumataulujen tekniikkaa. Tekninen ammunta-asetus ei ole kadetin vika, vaan kertoo enemmänkin siitä näkökulmasta, miten ammunnan merkitykset on avattu ja arvotettu kadeteille opetuksessa ja koulutuksessa. Tekninen osaaminen on välttämätöntä, mutta ei koko totuus. Ajatus siitä, että kadetti näkisi ammunnan enemmänkin elokuvallisena seikkailuna tai draamanomaisena taisteluna moraalisten arvojen suhteen on hiukan vierasta sotilaskulttuurille.

Tapaus Lauttajärvi

Vuosangan ampumaharjoituksen niin sanotussa Lauttajärven ammunnassa harjoiteltiin kohteen tuhoamista valmisteltuna tiedusteluiskuna. Ammunnassa korostui erityisesti hiihtotaito ja fyysinen jaksaminen osana tiedusteluryhmän häirintää. Opetustavoitteina olivat liikkuminen suksilla lumessa ja pimeässä, oman ja ryhmäkohtaisen aseiden käsittely sekä ryhmän toiminta ja johtaminen hajautetussa taistelumuodossa. Ammunnassa korostui erityisesti ajattelun ja fyysisen liikkeen samanaikaisuus eli motorinen koordinaatio oli siis johtamisen ja opettamisen keskiössä. Lauttajärven ammunnan oli siis tarkoitus olla metafora kamppailusta syvällä vihollisen keskellä takaa-ajon kuolemanvaaraa vastaan. Kenttätutkijana pyrin liikkeuessani suksilla ampuvan ryhmän mukana

- ylläpitämään sosiaalista havainnointikykyä ja herkkyyttä.
- ylläpitämään sosiaalista ja tilanteenmukaista joustavuutta.
- olemaan sopeutumiskykyinen ammunnan eri tilanteissa.
- hyväksymään taustatarkkailijan roolin. (Kyky kuunnella on tärkeämpi kuin kyky puhua.)
- olemaan katsomatta maailmaa teoreettisen tutkijan tai yleisesikuntaupseerin valmiin sapluunan läpi.
- olemaan utelias ja pohtiva (ei arvioiva) asenteessani ampumaympäristöön.

Kuvaan alla päiväkirjamerkintöjen avulla tapahtunutta ammuntaa.

Ensimmäinen ilta ennen ammuntoja alkoi aineiston keräämisellä ja tutustumisella Lauttajärvellä ampuvaan kadettiryhmään. Kaikki kymmenen kadettia olivat kirjoittamassa ampumakäskyä, jota kouluttajat tarkastivat ja ohjeistivat. Sovimme tutkimuksen toteutuksesta. Ampumakäsky oli hyvällä tasolla. Seuraavaksi kadetit lähtivät maastoon jalostamaan suunnitelmaa, koska heidän kokemuksensa metsästä ja ammunnan ulko-olosuhteista oli heikkoa. Opiskelu Maanpuolustuskorkeakoulussa on pitkälti luokassa istumista ja aikaa maastoharjoituksille on vähän. Tämän päivän kadetti ei ole tottunut eränkävijä.

Menin ryhmään mukaan ja kyselin ampumakäskyä tekeviltä kadeteilta, miten he kokivat tilanteen rasittavuuden. Ryhmässä ehdotettiin ”päikkäreitä” ja halu päästä tekemään käytännössä oli kova. Jo suunnitteluvaiheessa päivärutiinit koettiin rasittavaksi ja keskittyminen tuntui vaikealta.

Toisena aamuna ennen ammuntoja pidimme palaverin Urheilukoulun mittaajien kanssa siitä, miten *First Beat* -mittarit jaettaisiin. Iltapäivällä Urheilukoulun testaajat ohjeistivat kadeteille *First Beat* -mittauksen kulun. Lähdimme tarkastamaan Lauttajärven ammunnan kulun ampumaharjoituksen johtajan kanssa. Vaihdoin hiihtovarusteet ylleni ja pakkasta oli kahdeksan astetta. Perillä meitä odotti vanhemman kurssin kadettien työryhmä, joka tulisi johtamaan ammunnan, sekä henkilökuntaan kuuluva valvoja. Lähdimme hiihtämään kumpareista metsämaastoa puolustusvoimien suksilla remmisitein ja pakkassaappain. Heti tuli hiki. Liikkuminen näillä suksilla on melko vaivalloista ainakin minulle pitkän tauon jälkeen. Kadetit kertoivat, miten he olivat ajatelleet ammunnan kulkevan. Tilanne olisi se, että tiedusteluryhmä saisi tehtävän valmistella tiedusteluiskun kuvitteellista vastustajan viestikeskusta vastaan ja toteuttaisi sen. Oleellista olisi toteuttaa valmistelut salassa ja hiljaisesti. Ammunta kestäisi yhden nuoremman kadettikurssin ampuvan ryhmän osalta noin kymmenen tuntia. Se sisältäisi kaksi harjoitteluvaihetta ja kaksi kovapanosammuntaa, joista yksi toteutettaisiin pimeällä. Kaiken kaikkiaan ampuva ryhmä joutuisi hiihtämään ammunnan aikana 18 kilometriä vaikeakulkuisessa maastossa jokaisen taistelijan kantaessa noin 10 kiloa erilaisia aseita ja varusteita mukanaan. Ammunnassa olisi tavoitteena myös antaa ampuvalle nuoremmalle kadettiryhmälle tilaa omaan ajatteluun ja suunnitteluun sekä johtamiseen niin, että vanhemman kurssin ammunnan valmistelleet kadetit valvoisivat, että ampumasektoreita ei ylitettäisi eikä tapahtuisi mitään palvelusturvallisuutta vaarantavaa.

Jaksamisen kannalta ammunta tulisi olemaan haastavaa, koska ampuvan ryhmän johtajien on mietittävä koko päivän ajaksi, miten jakaa eri varusteiden kantamisen taakkaa ryhmän erikuntoisten jäsenten kesken. He myös joutuvat päättämään, kuinka tehtävät jaetaan ryhmän jäsenten välillä jaksamisen perusteella ja kuinka se vaikuttaa ryhmän sisällä oikeudenmukaisuuden kokemukseen.

Testaamisessa otettiin huomioon ryhmän jäseniin kiinnitetyt *First Beat* -mittarit. Käyttöön saatiin taistelukameraryhmän jäsen, joka luo valokuvien ja videon kautta niin sanotun jaksamisen tarinan päivän ajalta alkaen heräämisestä ja siirtymisestä hiihtäen ampumapaikalle harjoittelusta ja ammunnan kovapainosvaiheen toteuttamisesta sekä palaamisesta majoitukseen. Kriittinen tekijä jaksamiselle johtamisen näkökulmasta oli kadettien psykofyysisten resurssien riittäminen rasitusta vaativassa ammunnessa tilanteenmukaiseen eläytymiseen ja johtamisen omaehtoiseen oivaltamiseen. Lisäksi ammunnan valvojien kyky antaa ampuvien nuorempien kadettien itse oivaltaa oikeiden tuliasemien ja aseiden sijoittelun paikat vaati korkeaa vireystilaa. Olettamuksena oli, että väsyneenä passivoidutaan tekemään toimenpiteitä vain mekanistisesti annettujen ohjeiden mukaan ilman omaa innovatiivisuutta ja eläytymistä tilanteeseen. Valvojat ottivat videokuvaa toiminnan passivoituessa ja toimittivat sen tutkijalle analysoitavaksi. Sen jälkeen haastateltiin valvoja passivoitumisen syistä.

Kolmantena päivänä ennen ammuntoa harjoitukseen saapuivat Lapin yliopiston kenttätutkijat, joiden kanssa kävin aamupäivän lävitse harjoituksen kulkua ja sovin aineiston keräämisen toteuttamisesta harjoitukseen osallistuvien joukkojen kanssa. Päivä huokui jännitystä, koska tämän päivän aikana vanhemmat kadetit esittelivät omien ammuntojensa osalta maastossa ja ampumapaikoilla kouluttavalle henkilökunnalle, kuinka ampumakäskyä toteutetaan käytännössä ja kuka valvovista kadeteista kouluttaa mitäkin ja missä vaiheessa. Lisäksi ammuntoa johtavat kadetit joutuivat koordinoimaan kaluston noutamisen, valmistelut, avustajien tehtävät sekä perustelemaan kaiken viitaten ampumakäskyyn. Päivä oli siis viimeinen mahdollisuus nähdä ammunta suunnitelman valossa. Seuraavana päivänä alkaisivat varsinaiset ammunnat, joissa suunnitelmat ja sovitut asiat mitattaisiin käytännössä. Oli ilmeistä, että jännitys ja odotus leijailivat koko harjoitusjoukon yllä. Harjoituksen johtajan näkökulmasta kaikki oli kohdallaan.

Kolmannen päivän iltapäivällä pidettiin varoupeerin infotilaisuus ammunnan toteuttajille eli kadeteille. Puhuttelussa johtaja korosti käskyjen tarkkuutta. Pääsääntöisesti käskyt olivat kunnossa, mutta yksityiskohdissa oli vielä korjattavaa. Erityisesti maalialueella liikkuminen, vartiomiehet ja pelastuspalvelupisteet oli laitettava kohdalleen. Johtaja esitteli amunnasta vastaaville kadeteille kuvat ampumapaikoista ja vaara-alueista, tarkastaen, että ne olivat kohdallaan. Kadetit ”kuittasivat” varoupeerilla olevan piirroksen olevan oikein. Seuraavaksi koulutuspuhuttelussa ammuntoa johtavat kadetit esiintyivät hiukan jännittyneinä esitellen kouluttajille ja yleisölle hyvin muodollisesti oman seuraavan päivän ammundansa. Kuunnellessa kadettien muutaman minuutin esitystä, jäi miettimään, voisiko oman ammunnan esitellä hiukan rennommin ja omin sanoin. Esittäjä kertoi ainoastaan, minkä ammunnan ja missä hän sen johtaa sekä miten hän on ajatellut ammunnan varotoimien järjestämisen. Kova äänenkäyttö ja lähes asennossa seisominen ei ole tällaisessa tilanteessa luontevaa. Mutta luokkatilanne tekee esiintymisestä muodollista. Toisaalta vakava ja muodollinen esiintyminen henki myös sitä vakavuutta, millä taustalla oleviin tärkeisiin palvelusturvallisuusasioihin suhtauduttiin. Mahdollisesti

vakuuttavamman kuvan johtamisesta saisi yksinkertaisemmin ja omin sanoin esiteltynä ja hiukan rentoutumalla. Kyse ei ole leikiksi laittamisesta, mutta ylimuodollinen esiintyminen antaa kuvan, että tuleva ammunta on kadetille vieras. Näin tosiasiaa kuitenkin saattoi olla. Seuraavaksi ammattikouluttajat antoivat ohjeita ammuntoja johtaville kadeteille siitä, kuinka autoja, ampu-matarvikkeita, muita välineitä ja lääkintähuoltoa on suunniteltava ja tilattava. Kadetit saivat erittäin paljon ohjeita ja yksityiskohtaisia neuvoja. Ajattelin, että en itse muistaisi kaikkea mitä minun tuossa tilanteessa pitäisi muistaa ja ottaa huomioon.

Ammuntoa edeltävänä päivänä Lauttajärven ampumapaikalla aloitettiin ”ken-raaliharjoitus”. Itse olin koko päivän seuraamassa seuraavan päivän ammun-nan johtajan ja ampuvan ryhmän johtajan dialogia siitä, kuinka ammunta toteutettaisiin. Oma roolini olisi toimia ammunassa ”näkymättömänä” kenttätutkijana, ikään kuin reportterina taistelukameramiehen kanssa. Hiih-täisimme ampuvan ryhmän kanssa ammuntopaikalle, osallistuisimme koulu-tukseen ja harjoitteluun sekä itse ammuntaan. Tarkkailisimme kameran väli-tyksellä kadettien jaksamista ja ristiriitatilanteiden ratkaisemista, pedagogisten valmiuksien käyttöä väsymyksen keskellä sekä toiminnan passivoitumiseen tai aktivoitumiseen johtaneita tekijöitä.

Eräs episodi jäi ammunnoista mieleeni. Keskustelin harjoituksen johtajan kanssa kadettien opetuksen pedagogisesta filosofiasta. Upseerikoulutuksen peruslähtökohtana on ollut opetuskulttuuri, jossa lähdetään liikkeelle yksi-tyiskohdista kohti kokonaisuuksia. Ongelmaksi muodostuu kadetin vaikeus nähdä taustalla oleva kokonaisuus. Yksityiskohdat ja oikeat tekniikat sekä toi-mintatavat ovat tärkeää oppia, mutta ne muuttuvat nopeasti. Nuorena upsee-rina opittu malli näyttää seuraavan koko 30 vuoden uran ajan ammatillisen osaamisen ja identiteetin ytimessä. Tällöin upseerin on vaikea muuttaa opittua toimintatapaansa ja liittää sitä alati muuttuvaan kokonaisuuteen. Kun har-joituksen johtaja kysyy esimerkiksi, millainen vihollinen kadetin johtamassa ammunassa on vastassa, kadetti alkaa kertoa ammunassa käytettävistä maa-lilaitteista. Hänen on vaikeaa nähdä maalilaitteen taustalla olevaa vihollista organisaationa, viholliskulttuurina ja kokonaisihmisyyteen liittyvänä ilmiönä. Tarinan puute johtaa eläytymisen vaikeuteen ja toiminnan mielekkyyden puut-teeseen. Talven vaikeat olosuhteet ja väsymys johtavat vain ulkoa opitun mallin toistamiseen ja tekniseen suorittamiseen. Maslowin tarvehierarkian mukaisesti kadetti toteuttaa väsyneenä osaamaansa käytäntöä jaksamatta luoda mielikuvia teknisten tempujen taustalla olevaan kokonaiskertomukseen. Yksityiskoh-dista kokonaisuuteen siirtyvä upseerikoulutuskulttuuri toistuu sukupolvesta toiseen. Tässä ajattelussa on kuitenkin vahvuutensa: se antaa valmiudet selvittää siitä nimenomaisesta tilanteesta ja tehtävästä, joihin yksityiskohdat liittyvät. Maanpuolustuskorkeakoulun johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitoksen ope-tuksessa pyritään yhä enemmän tiedostamaan ns. akateeminen kokonaisuus samanaikaisesti ammatillisen osaamisen rinnalla.

Puolustusvoimien uusi taistelutapa¹⁶ korostaa hajautettua taistelua ja aikaisempien kiinteiden, suurten organisaatioiden pilkkomista hajautettuun taisteluun. Tämä mahdollistuu tulivoiman ja asejärjestelmien tehon ja kantaman kasvaessa sekä johtamisteknologian parantuessa. Avoin kysymys on, kuinka ihminen sotilaana tai johtajana henkisesti ja fyysisesti käyttäytyy eristettynä ja entistä itsenäisempänä toimijana. Suomalaisessa sotilasorganisaatiokulttuurissa äärimmäisissä tilanteissa jaksaminen on perustunut kiinteään ja suurten joukkojen suppealla alueella tapahtuvaan taisteluun. Pelko saarroksiin jäämisestä ja haavoittumisesta tai kaatumisesta ilman ympärillä olevia tovereita on koettu pelottavaksi ja ahdistavaksi. Nykyään korostetaan erityisesti kokonaisuuden ymmärtämistä, jotta oma itsenäinen ja eristetty toiminta koettaisiin mielekkääksi. Fyysinen sosiaalinen kiinteys on muuttunut teknisten apuvälineiden kautta tapahtuvaksi kiinteydeksi. Miten aikamme taistelija on tähän toimintakyvyltään valmis, on toistaiseksi vastaamaton kysymys.

Lauttajärven ammunta oli simulaatio tulevan hajautetun taistelutavan mallista. Siksi odotin mielenkiinnolla sen antamia kenttäkokeen tuloksia kadetin jaksamisen kokemuksista. Yksi haaste tarinan ja tilanteenmukaisuuden mukanaoloon on sotilaskulttuurin jatkuvasti lisääntyvä normatiivisuus. Jos jotakin inhimillisesti riskialtista tapahtuu esimerkiksi ammunnoissa, ne keskeytetään välittömästi ja asejärjestelmä laitetaan käyttökieltoon. Tällaista tilannetta seuraava negatiivisen julkisuuden paineesta aiheutuva organisaation oma aktiivisuus kiristää toiminnan ehtoja entisestään. Jatkuva normiston lisääntyvä rihmasto syö ”joustavuutta” (resilienssiä) ja toiminnan tarinallisuutta. Vaarana on, että kokonaisuus ja sen ymmärtäminen hautautuvat ’normirihmaston tihentyvään usvaan’.

Ammunnassa kuvatussa videossa (00026–27) kadetti K esitti muodollisen, minuutin mittaisen kuvauksen kouluttajille luokassa seuraavan päivän Lauttajärven ammunnasta. Olimme taistelukameramiehen kanssa kuuntelemassa hänen esitystään ja aloitimme kuvaamisen. Harjoituksen pääkouluttaja totesi ensin, että seuraavana päivänä ammunnan valvojat ja ampuvat ryhmät olisivat ampumapaikoilla klo 08:00 valmiina.

Kadetti K:n esiintyminen oli reipasta, eikä hän tukeutunut paperiin. Selkeästi hänen oli hiukan vaikeaa muistaa kaikkia asioita ja yksityiskohtia. Esityksestä paistoi epävarmuus ja tottumattomuus. On luonnollista, että ilmassa oli jännitystä. Osalla kadeteista oli kykyä löytää yleisöstä kaksi everstiluutnanttia ja puhutella heitä. Osa kadeteista lisäsi muodolliseen kaavaan ”tervetulotoivotuksen vierailijoille”. Mielenkiintoista oli se, kuinka esittelevä kadetti ”paikkasi” sanomaansa omin sanoin, kun hän lukiessaan toimintaansa paperista unohti vuorosanat. Yksi kadeteista jopa totesi ääneen ”että nyt se putosi esityksestä”. Kysymys siis on, kuinka osata luontevasti soveltaa formaalia kaavaa ja millainen soveltaminen on sallittua sotilaskulttuurin keskellä. Mutta lopputulos oli tavoitteen mukainen: kaikille kuulijoille selvisi mitä tuleman piti.

¹⁶ Ks. Sotilaan käsikirja 2015. Helsinki: Pääesikunta.

Mielenkiintoinen yksityiskohta esiintymisjännityksestä ja formaalin vuorosa-
nakaavan esittämisestä oli varoupseerin apulaisena toimivan kadetin esitys,
jossa hän käytti ampuma-alueita eristävästä metallipuomeista sanaa ”portti”.
Kuinka hänen mieleensä tulee metallisesta puomista ”portti”, joka viittaa
ihan eri merkityksiin? Voisiko taustalla olla yleisempi epävarmuus omasta
toiminnasta? Ehkä ei, sillä nykynuorisolle ”portti” lienee tutumpi termi kuin
”puomi”. Metallinen puomi symboloi todellista estettä, kun taas portti kut-
suu tuntemattomia sen avaamiseen. Teoreettisen apukäsitteen eli resilienssin
(toipumiskyvyn tai epämukavuuden kestokyvyn) näkökulmasta tarkasteltuna
kadetti K:lla ei juuri ollut mahdollista omaan ilmentämiseen, vaan esitys oli
ulkoa opeteltua vuorosanaisuutta. Tällaisessa tilanteessa osa vuorosanoista voi
olla koomillisia ja muodollisuus lisää komiikkaa. On selvästi havaittavissa, että
puhuttu kieli ja komennot ovat muutoksen alla ja hyvä pyrkimys on säilyttää
sotilaallinen selkeys ja ymmärrettävyys.

Ammuntapuhuttelun jälkeen kävin keskustelun Kuluttajatutkimuskeskuksen
kognitiotieteilijän ja harjoituksen johtajien kanssa kadetin tiedollisen alueen
kuormittumisesta. Keskeinen kysymys on, miten toiminnan herpaantuminen
tapahtuu. Yleensä toiminnaksi mielletään yksityiskohdan suorittaminen ja
herpaantuminen koskee kokonaisuuden hallintaa. Esimerkiksi kovapanosvai-
heen loputtua ammunnan jälkihoitoa ja kokemusten siirtämistä seuraavalle
ampuvalle ryhmälle ei aina mielletä kokonaisjaksamisen osaksi. Myös koko-
naisuuden muut yksityiskohdat saattavat unohtua, kun kognitiivinen energia
kohdentuu kouluttajien ja valvojien korostamiin yksityiskohtiin.

Keskustelin iltapäivällä Urheilukoulun testiasemalta tulleiden First Beat -mit-
taajien kanssa. Harjoituksessa oli seurattu vuorokauden ajan 19 kadettia.
Mittarit olivat toimineet melko hyvin. Ensimmäisenä aamuna mittareiden
purkaminen kesti 50 minuuttia ja loppuviikosta enää 35 minuuttia. Usealla
mitattavalla kadetilla oli paino hiukan pudonnut. Otettiin 10 minuutin lepo,
noustiin rauhallisesti ylös ja seistiin viisi minuuttia. Tämän jälkeen mittarit
vaihdettiin. Mittareista saatiin seitsemän henkilökohtaista raporttia ja neljä
ryhmäraporttia. Tuloksissa ilmeni voimavaratasapaino, stressiprosentti, palau-
tuminen ja energiankulutus sekä sykevaihtelu. Hypoteesina on, että jos stressi
nousee hallitsemammaksi kuin voimavaratasapaino, kyky päätöksentekoon
hidastuu. Tarkastelimme myös ruokapäiväkirjaa, jota kadetit olivat pitäneet.
Kyseisessä päiväkirjassa he lisäksi raportoivat, miten ovat nukkuneet.

Kysymys kadetin jaksamisesta liittyy siihen, saako keho energiaa tasaisesti
koko päivän ajan. Kadettiin tulee jatkuvasti tarkkailla, että he saavat riittä-
västi ravintoa. Huollon määrittämät ruokailuajat riittävät toimintakyvyn yllä-
pitoon, mutta lisäksi ammuntojen aikana on kadetin itse huolehdittava omasta
ravinnonsaannistaan. Kovalla pakkasella ensimmäisenä ei mieleen tule riittävä
neste nauttiminen sen hankaluuden vuoksi. Ongelma voi olla se, että päi-
vällä syödään tiedostamatta heikosti ja illalla sotilaskodissa ’tankataan’ lähinnä
sokeria ja rasvaa. Lämmin ”sode” ja kasa munkkeja on emotionaalinen asia ja

edustaa päivän ainoaa vapaa-ajan hetkeä. Kaikkea ei voida mitata kaloreissa. Mutta oikealaatuiset kalorit ratkaisevat lopulta viimeisen iskun voiman.

Ammuntaa edeltävänä iltana ohjeistetaan ampuva joukko telttojen luona pimeässä. Ammunnan johtajana toimiva kadetti K antoi hyvin lyhyen ja selkeän tehtävän ampuvan osaston kadetti T:lle pimeässä pakkasillassa majoitusteltan edessä. Tehtävänanto oli asiallinen, eikä kysymyksiä puolin ja toisin vaihdettu. Tulevan ammunnan johtajat olivat virkeitä. Tämän jälkeen menimme taistelukameramiehen kanssa voitelemaan suksia, mikä osoittautui itselleni työlääksi. Onneksi taistelukameramies oli kilpahiihtosuunnistusta harrastava varusmies ja hän neuvoi minua tässä taidossa. Itseäni epäilytti, kuinka selviäisin kadettien kanssa hiihtämisestä seuraavana päivänä, kun aamulla siirtyisimme pimeässä hiihtäen ampumapaikalle noin viiden kilometrin matkan. Palasin majoitukseen. Ennen nukahtamista pohdin:

Keskeinen tutkimuskysymys siis on, kuinka ampuva kadettijoukko ratkaisee väsyneenä jaksamiseen liittyvät ongelmat ja epäoikeudenmukaisuuden kokemukset ja kuinka heitä kouluttavat kadetit ja valvojat jaksavat olla pedagogisia ja ylläpitää oppimista ja mielenkiintoa? Kuinka olla läsnä, samanaikaisesti tarpeeton? Miten välttää psykologisointi ja ymmärtää ilmiön sosiologiaa? Miten yksilön kokemuksen takaa näkyy yhteisön kokemus? Miten yksilön oma tekninen osaaminen ilmentää koko joukon osaamista? Miten yksilön jaksaminen ilmentää koko joukon jaksamista? Kuinka paljon on jouston varaa subteessa normatiivisuuteen? Miten joukko ilmentää johtajuutta?”

Näihin kysymyksiin pyrin vastaamaan omien havaintojeni ja taistelukameraryhmän tuottaman videokuvan avulla. Heräsin ammunta-aamuna klo 5.30 ja puin päälleni villa-alusvaatteet sekä hiihtovaatteet lumipuvun alle. Reppuun olin pakannut vaihtovaatteita ja energiapatukoita sekä urheilujuomaa. Illalla olin vielä syönyt normaalia vahvemman iltapalan ja hedelmiä sekä juonut ylimääräistä seuraavan päivän rasitusta varten. Luulen, että myös kaikki muut kadetit olivat tehneet näin. Ainakin toivoin niin. Otin mukaan kypäräkameran, kypärän ja kuulosuojaimet sekä lumipuvun rintataskuun paperivihkon ja lyijykynän, koska ne olisivat ainoat muistiinpanovälineet, jotka toimisivat suksilla metsässä keskellä ammuntaa. Olin epävarma kypäräkamerani toimivuudesta ja sen akkujen kestävyyydestä pakkasessa. Lisäksi oma hiihtotaitoni ei sallisi korkeateknologian näpelöintiä tiedusteluryhmän iskiessä ja irtautuessa hiihtäen pajuryteikössä.

Ampuvan osaston kadetit olivat heränneet jo kello viisi ja käyneet First Beat-mittauksessa klo 5.30. Saavuimme taistelukameramiehen kanssa kadettien majoitusteltalle klo 6.30. Tunnelma oli hiljainen. Yksi kadeteista kertoi jäävänsä pois vatsataudin vuoksi ja olevansa pahoillaan, kun ei pääse mukaan näkemään viuhkamiinan laukaisua. Mitähän hänen kadettitoverinsa ajattelivat? Kukaan ei kuitenkaan moittinut ratkaisua. Ampuvan osaston johtaja kadetti T hoputti muita teltasta ulos ja lähtemään matkaan. Kadettien joukossa nousi esille toinen klassinen sotilasrooli: ns. “spede” eli ihminen, joka pyrkii

laittamaan kaiken leikiksi. Hän puhui pimeässä kahdeksan asteen pakkassäässä teltan edessä, kuinka tästä tulisi mainio päivä, kun oikein tutkimus ja kamerat ovat mukana. Kevennys oli tarkoitettu minulle mutta otin sen vilpittömästi kohteliaisuutena. Olinhan 'outsider'.

Lopulta lähdimme vähän vaille klo 7 hiihtämään. Kesti hetken, että saimme pimeässä aamussa hiihtämisen rytmistä kiinni ja matka sujui hyvin ja hiljaisesti. Välillä ylitimme tien, jolle osa kadeteista muksahteli nurin. Melkein minäkin. Erityisesti painavissa varusteissa ja aseiden kanssa siteiden kiinnittäminen ei onnistunut riisumatta hansikkaita, jolloin sormet alkoivat palella. Perillä ampumapaikalla oli aika aloittaa oheiskoulutus. Saavuimme hiljaa hiihtäen – ehkä kaikkien ajatukset olivat muualla tai kaikki olivat flow-tilassa mukavan hiihdon ja kehon lämpiämisen johdosta – ampumapaikalle ja vanhemman kurssin kadetit ottivat meidät vastaan. Ammunnan johtajana toimivan kadetti K:n aloitus oli hiukan jännittänyttä ja ammunnan varomääräysten kertaaminen muodollista. Kadetit seisoivat viimassa kylmän taukoteltan edessä kadetti K:n kysellessä varomääräyksiä yksitellen rivissä olevilta kadeteilta. Mielenkiintoinen yksityiskohta tässä varokulttuurissa on, että edelleen (kuten reilut 20 vuotta aikaisemmin itse kadettina ollessani) korostetaan milloin ammunnassa jokaisen osallistujan tulee huutaa ”Seis!” ”Jos maalialueella on mm. ilma-alus.” Jäin miettimään kuinka todellista ilma-aluksen ilmaantuminen olisi juuri tänä päivänä ammunta-alueen päälle alkavassa pilvisessä lumisateessa. Ampuvat kadetit olisi voitu ohjata taukotelttaan hehkuvan kamiinan äären ja ammunnan varotoimenpiteet olisi voitu käsitellä ammuntaan kuuluvan vihollistilanteen mukaisesti. Samalla kadetit olisivat voineet hetken levätä ja vaihtaa varusteitaan. Myös ammunnan tarinallisuus olisi tarttunut teltan hämyssä ampuvaan joukkoon. Jopa hetki selällään telttapatjalla maaten silmät kiinni olisi ampuvan joukon johtaja voinut kertoa ammunnan kulun ja jokainen käydä läpi sen mielikuvissaan. Sotilaskulttuurissa seisova sotilas on aktiivinen kun taas makaava sotilas koetaan passiiviseksi.

Ehdimme vaihtaa hiukan lämmintä päälle ja hörpätä mehua, kunnes nuorempi ampuva joukko jaettiin asejärjestelmittäin koulutuspareihin. Kertasinkopari siirtyi hiukan syrjemmäs vanhemman kadetin koulutukseen, samoin tarkkuuskiväärillä ampuvat kadetit. Viuhkamiinan asentava kadettipari sai myös oheiskoulutusta. Ammunnan jälkeisessä palautetilaisuudessa osa ampuvista nuoremmista kadeteista olisi toivonut, että koulutus olisi pidetty varsinaisilla maastossa olevilla ampumapaikoilla. Kouluttamisen muodollisuus ja tilanteen irtonaisuus korostuivat. Myös koulutuksen teknisyys ja yksityiskohtaisuus oikeiden taisteluteknisten temppujen tekemisessä oli keskiössä. Tämä johtui ampuvan joukon kokemattomuudesta – myös ammunnassa olleiden erityisaseiden ja räjähteiden suhteen.

Itse lähdin ammunnan johtavan kadetin ja ampuvan joukon johtajan (nuoremman kadettikurssin kadetin) matkaan taistelukameramiehen kanssa tiedustelevaan ammunnan kulun videolla (0028–00043). Reitti ammutapaikoille sisälsi hiihtämisen kannalta vaikeita metsäpusikoita ja mäkiä. Ampuvan joukon

johtajalla kadetti T:llä oli erityisiä vaikeuksia hiihtää ja löytää tasapaino. Kadetin liikkeistä näki kehonhallinnan kokemattomuuden suksilla. Sen sijaan ammunnan johtava kadetti K liikkui suksilla nopeasti. Kadetti K osoittautui selvästi kokeneeksi liikkujaksi ja nopean toiminnan mieheksi, jonka perusajatus oli pitää ampuva joukko nopeassa liikkeessä. Myöhemmin tämä perusluonne hänen johtamisessaan ilmeni eleettöminä purkauksina ampuvalle joukolle heidän hidastaessaan ammunnan kokonaisliikettä huonon tasapainon ja lihaskunnan vuoksi: “Vauhtia, vauhtia!” Aika ajoin kadetti K malttoi keskustellen kouluttaa ampuvan joukon johtajan kadetti T:n toimintachdotuksia. Kadetti K:lla jännittyneisyys ja johtamisen nopea perusvire ilmeni hänen silmiensä jatkuvana tahattomana räpyttelynä, kun hän keskusteli ja tarkasteli aseiden asettelua paikoilleen. Liike oli mielikuva onnistumisesta.

Resilienssin käsitteen näkökulmasta ammunnan johtaja K antoi aika ajoin tilaa itsessään olevalle kasvattajalle ohjatessaan nuoremman ampuvan joukon johtajakadetin ajattelua ammunnan kulusta. Kadetti K:lle tarinallisuus ilmeni rivakkana liikkeenä suksilla ja tämän toiminnan hidastuessa hän turhautui, mikä näkyi äkillisenä hymyilynä vanhemmille kadeteille nuorempien kadettien ”tumpuroidessa” suksien kanssa tai hänen kasvojensa ilmeen tiukentumisena. Muodollisen nopean johtajan alla olisi ollut tilaa ja aikaa isälliselle ohjaamiselle ja rentoudelle. Ehkä kokemattomuus peitettiin liikkeen korostamisella ja kadetti K ehkä oletti sen olevan merkki toiminnan sujuvuudesta.

Vihollista kuvaavina maalilaitteina on mielenkiintoisesti nimettyjä systeimeitä: “hiimailijoita”, “kiikkuja”, “ilmapalloja”, “janttereita” ja “luikeroita”. Sotilaskulttuurissa teknisyydestä huolimatta halutaan antaa asioille lempinimiä. Kulttuuria tuntemattomalle mm. sana “hiimailla” ei synnytä juurikaan assosiaatioita. Hiimaileminen tarkoittaa keinuvaa hiihdäntää, joka syntyy, kun pahvista ampumataulua nyitään narusta esille. Taulu nytkähtelee ilmassa ja synnyttää nukketeatterimaisen efektin. Myös sotilassuksilla hiihtämistä nimitetään hiimailuksi, koska tavallista leveämmät suksat ja remmisiteet pakkas- huopakumisaappaiden kanssa tekevät hiihtämisestä lipsuttelevaa keinuntaa. Resilienssin käsitteen näkökulmasta sotilasslangi mahdollistaisi symboloinnin tarinallisuuteen ja tilanteenmukaisuuteen ja saisi tekniset maalilaitteet elämään ammunnoissa.

Lähdimme palaamaan takaisin koulutusalueelle kadetti K:n ja kadetti T:n sekä taistelukameramiehen kanssa. Alueelta kuului kovaääninen ja muodollinen koulutus, vaikka ammunnan tilanne ja tarina olisivat vaatineet kaikilta äänetöntä ja “tiedusteluhenkistä” näkymättömyyttä toiminnan valmistelussa ja harjoittelussa.

Videolla (00045–00054) koko ampuvan ryhmän harjoittelu alkoi klo 9:20 kadetti T:n antaessa käskyn ryhmälleen. Kadetti T viljeli käskyssään hiukan huumoria ja pyrki näin peittämään henkilökohtaisen kokemattomuutensa ja hiihtotaitonsa puutteet. Välillä hän ilmensi kehollaan viluisuutta ja oman aseensa pippu tuppasi tökkäämään lumeen. Selkeästi hänen johtamistaan haittasi oman

toimintakyvyn laskeminen. Hänen johtamisessaan korostui kuitenkin halu olla esikuva ja kouluttava johtaja. Kontakti ampuviin kadettikurssitovereihin oli hyvä. Selkeästi hän pyrki verbaalisesti sanavalinnallaan luomaan johtamissiteen ryhmäänsä. Suomalaisessa sotilaskulttuurissa uskottavan johtajastereotypian kehollisuus ilmenee ”jämeränä” liikkumattomuutena ja ilmeettömyytenä johdettavan joukon edessä. Kyky säilyttää tasapaino kaikissa olosuhteissa – myös alamäkilaskussa suksilla – symbolisoi osaamista ja ammattitaitoa. Kadetti K toi tämän hyvin esille puuttuessaan ampuvan joukon ”larppaamiseen” (*Live Action Role Playing*) eli ruumiin ja asentojen epävarmuuteen sekä toiminnan henkilökohtaiseen epävarmuuteen.

Harjoitteluun kadetti K kääntyy mukaan ahkion, jonka kiinnittäminen sitä vetävään kadettiin vie aikaa. Toiminnan hitaudesta johtuva turhautuminen purkautuu harjoittelussa useaan otteeseen sekä kadetti K:n että ammunnan henkilökuntaan kuuluvan valvojan alkaessa komentamaan kovalla äänellä: ”Vauhtia, liikettä!” Harjoittelun loppuvaiheessa ammuntaa valvovat kadetit kuvaavat ampuvalle joukolle, että yksi ampuvista kadeteista haavoittuu jalkaan vihollisen ajaessa takaa kadettiryhmää. Haavoittunutta esittävä kadetti ilmaisee tuskaansa äänekkäästi metsässä. Häntä raahataan ja laitetaan ahkioon. Haavoittuneen evakuointi (00068–00070) opetetaan äänekkäänä sivujuonteena, jossa nopeuden vaatimus jälleen korvaa kouluttamisen. Yleisvaikutelmaksi jää pieni hohmuminen sekä suksien kerääminen ja kantaminen mukana. Vaatimus liikkeestä peittää alleen muut mielikuvat.

Ammunta on kyttävä sovittamaan ampuvan joukon liikkeen ja tulen (asekäsitteilyn) nopeuden tasoon, koska juuri nostamalla nopeutta ja kiirettä tehdään palvelusturvallisuudelle karhunpalvelus. Motorisesti ja fyysisesti ääri rajoilla toimiminen vähentää aina oppimisen lopputulosta. Kadettien harjoituksissa kuitenkin peruspäämääränä on opettaa heille taitoja, joita he myöhemmin opettavat asevelvollisille varusmiehille ja reserviläisille ammatissaan. Opettamisen pitäisi olla toiminnan päämäärä ja taito omasta vajavaisesta toimintakyvystä huolimatta.

Harjoitteluvaiheen (00073–00076) jälkeen oli vuorossa lounas ulkona viimassa. Taukotelta oli lämmittämättä. Näin luotiin kuva (vaikka sitä ei tavoiteltu) levon ja palautumisen tarpeettomuudesta ammuntojen aikana. Kiire ja johtamisen nopeuden korostaminen olivat alleviivatusti esillä. Tästä huolimatta koulutuksen kohteena olevat kadetit ovat rentoja ja pirteällä mielellä. Kouluttaja puhuu (00077) kadeteille tulevasta amunnasta. Ampuvalle joukolle (00079) jaetaan ampumatarvikkeita. Aikanaan (00084–00085) ammunta alkaa ja kadetit asettuvat kovapanosammuntaan.

Kello 11:30 alkoi kovapanosvaihe (FILE002–FILE003). Heti alussa yksi kadetti kaatui suksilla ja siteiden kiinnittäminen oli hänelle erittäin vaikeaa. Kaikkien katseet osuivat häneen, ja hänen kehonsa asento kertoi staattisesta jännityksestä. Tilanne laukesi ”itsestään”, kun joukko pääsi lopulta hiihtäen liikkeelle. Kun ammunnan kovapanosvaihe on kestänyt reilun tunnin ja

päättynyt (FILE005), kadetti K aloitti palautetilaisuuden jälleen ulkona viimassa taukoteltan ulkopuolella klo 13:25. Kadetti K rentoutui ja nyt hänessä pääsi isällinen ja rento kouluttava kadetti esille. Valvojat kiittivät nuorempia kadetteja asenteesta. Silmiinpistävää oli kaikkien korkea motivaatio taitotaidosta ja jaksamisesta huolimatta.

Ammuntapäivän iltana klo 22:00 ampuvat kadetit palaavat otsalamput kiiluen pakkasillassa majoitusteltalleen. Tunnelma on hyvä ja henkinen jaksaminen korkealla. Pimeämmunnan hiihtoa kehutaan jopa paremmaksi kuin valoisajan ammunnan. Energiaa tarvittaisiin lisää, sillä päivän ruoka ei tunnu riittävän. Pimeämmunta koettiin mielekkääksi. Kovapanosvaihe ei kestänyt juuri valoisaa kauemmin. Kadetit purkavat tavaroitaan, kamiina sytytetään teltassa ja kaikkien iloksi yksi joukon kadetti on noutanut ruokalaparakista hiukan syötävää kaikille. Kadetit alkavat majoittua ja palauttaa aseitaan. Seuraavana päivänä olisi sissiammuntapäivä, jolloin hiihtämistä olisi jälleen kerran paljon.

Keskustelu

Seuraamani ammunnan kadeteilla korostui ryhmäkeskustelussa lievä pettymys ammuntojen muodollisuuteen ja Maanpuolustuskorkeakoulun tapaan toteuttaa ammunnat. Aikaisemmat kokemukset varusmiesajalta ja määräaikaisen kouluttajan toimista kertoivat vapaammasta ampumakulttuurista. Esimerkiksi kadetti K sanoi pettyneensä hiukan omaan tapaansa kouluttaa, koska hän piti itseään eläytyvänä kouluttajana. Hän pelasi ”varman päälle” johtaessaan ammuntoja, koska ammunta oli arvosteltava suoritus.

Ammuntaa johtavalla kadetilla tulisi olla ampuvasta joukosta toimintakykyyn liittyvää taustatietoa, jotta hän voisi sovittaa ammunnan tavoitteet ja menetelmät siten, että luotaisiin kaikille tasoille onnistumisen ja oppimisen elämyksiä. On ampuvia ryhmiä, joiden kohdalla ammunnan kulku on sovitettava liikukumisen taitoon. Voi myös olla, että ampuva ryhmä on jo niin väsynyt, että tiettyjä opetustavoitteita on muutettava. Miten jakaa jaksaminen suunnittelun ja käytännön kokemuksen puutteen kanssa? Nyt vuoden 2015 ammunnoissa ampuvan joukon taustatiedot olivat hyvin sovitettu itse suunniteltuun ammunnan kulkuun.

Johtopäätökset

Tilanteenmukainen taktinen tarina jokaisen toimijan mielikuvaharjoitteluna tuo mielekkyyttä suunnitteluun ja tehoa itse toimintaan. Suunnittelua on tehtävä rinnakkain käytännön valmistelujen, mielikuvaharjoitteiden ja teknisen koulutuksen kanssa. Tilanteenmukainen taktinen tarina antaisi kadetille myös ajattelemisen työkaluja ja kykyä eläytyä mielikuvien kautta tulevaan toimintaan yllättäviin ja ennakoimattomiin haasteisiin.

Toimintakykytutkimuksen on oltava tiukasti integroitu maavoimien eri aselajien ja toimialojen uuden taistelutavan kehittämiseen. Tutkimalla ja kehittämällä taistelijoiden ja johtajien toimintakykyä voidaan varmistaa ne taustamuuttujat, joiden varaan taistelutavan taktiikka, toimintaperiaatteet ja materiaali rakentuvat. Suorituskykyisiä joukkoja ei saada tuotettua ilman toimintakykytutkimuksen mukanaoloa. Toimintakykytutkimuksen keskeinen havainto on, että tehtävätaktiikkaa pitää kehittää toimintakyvyn näkökulmasta. Johtamisessa puututaan luonnollisesti alaiselle annetun tehtävän suunnitteluun ja harjoitteluun ohjeistamisella. Johtaminen ei kuitenkaan saa muuttua systeemiksi, jota säädetään koko ajan. Silloin on vaarana, että johtaminen on muuttunut johtamisjärjestelmävetoiseksi.

Uuden taistelutavan vaatima taistelijan perustaitojen (kyky hajautettuun ja itseenäiseen toimintaan) osaamistaso on kehittymässä. Taistelijan kyky huolehtia omasta toimintakyvystään korostuu uudessa taistelutavassa. Myös toimintakyvyn ylläpitämisen ennakoivat toimenpiteet korostuvat joukon johtamisessa ja kouluttamisessa. Joukon toiminta ei saa "kroonistua" jatkuvaan johtamissysteemin säätämiseen eikä selkeitä suunnittelu-, harjoittelu- ja toteutusvaiheita saa unohtaa. Keskeinen havainto tässä tutkimuksessa oli, että sotilaan kyky tunnistaa, ylläpitää ja kehittää toimintakykynsä liittyviä taustatekijöitä (uni, ravinto, tuloksellisuus, johtamiskäyttäytyminen) on ratkaisevaa johtamiselle. Nykyaikaisen taistelijan ja johtajan toiminta eivät saa kompastua esimerkiksi huonolaatuiseen ravintoon tai johtajien kyvyttömyyteen organisoida riittävästi lepoa. Toimintakyvyn määrittely vaihtelee eri aselajeissa ja tehtävissä. Siksi toimintakyvyn tutkimuksessa pitää ottaa huomioon fysiologiset, lääketieteelliset, psykologiset ja sosiaaliset tekijät erilaisissa taistelutavoissa ja organisaatioissa.

LÄHTEET

Addams, Helen 2000. Q Metodology. Teoksessa Addams, Helen & Proops, John. Cheltenham: Social Discourse and Environmental Policy. An Application of Q Metodology. UK: Edward Elgar, 14–40.

Brown, Steven R. 1980. Political Subjectivity. Applications of Q Metodology in Political Science. New Haven: Yale University Press.

Csikszentmihalyi, Mihaly 1996. Creativity. Flow and the Psychology of Discovery and Innovation. Harper Collins Publishers.

Eder, Mari K. 2011. Leading the Narrative. The Case for Strategic Communication. Annapolis, Maryland: Naval Institute Press.

Gustafsberg, H. 2014. Mielen valmentamisella optimaaliseen suoritukseen. Kustannus Siipipyörä.

Harinen, Olli 2011. Johdatus suomalaiseen sotilassosiologian tutkimukseen. Joitakin piirteitä sotilassosiologian tutkimuskohteista, menetelmistä ja puolustusvoimissa tehdyistä tutkimuksista. Käyttätymistieteiden laitos, julkaisusarja 1, 1/2011. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Harinen, Olli 2013. Varusmiesten maanpuolustustahto, kansallinen identiteetti ja kokemukset palvelusajasta. Tuloksia puolustusvoimissa 2005–2009 tehdyistä varusmieshaastatteluista. Käyttätymistieteiden laitos, julkaisusarja 1, no 1/2013. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Heidegger, Martin 2000. Oleminen ja aika. Suomentanut Reijo Kupiainen. Tampere: Vastapaino.

Heuser, Beatrice 2010. The Evolution of Strategy. Cambridge: Cambridge University Press.

Juuti, Pauli & Luoma, Mikko 2013. Henkilöstöjohtaminen ja innovatiivisuus. Management Institute of Finland.

Mäkitalo J. 2001. Toimintakyky ja toiminnan teoria. Teoksessa: Talo, S (toim.): Toimintakyky - viitekehyksestä arviointiin ja mittaamiseen. Sosiaali- ja terveyturvan katsauksia 49. Turku: KELA.

Pantzar, Mika 2013. Arjen uudet kartastot ja rytmit: big data ja small data. Teoksessa Lammi, Minna, Pantzar, Mika & Koivunen, Tuija (toim.): Arjen kartat ja rytmit. Kuluttajatutkimuksen vuosikirja 2012. Kuluttajatutkimuskeskus, 128–151.

Siukonen, Jyrki 2011. Vasara ja hiljaisuus. Lyhyt johdatus työkalujen filosofiaan. Helsinki: Kuvataideakatemia.

SUMMARY

AN OFFICER AND AN ACADEMIC

Tensions between science, research, and leadership in Finnish defence management

This book explores the tensions between research and leadership in two areas – the role of scientific research in military practices; and the role of scientific research in the education of officers. All authors are professional officers, in active service or retired, who also hold doctorates earned in military or civilian universities.

In his introductory chapter, **Arto Nokkala** shows how management and politics direct the utilization of research and scientific research in any field of practice and organization. The relationship between research and management is not always harmonious, for reasons that vary from area to area. Within the military context, the relationship is strained especially due to a strong tendency to restrict the flow of information within and outside the organization. The core of military know-how is the Art of War. This is essentially developed by officers, who have their own specific professional culture, with a relatively strict set of values and norms. Whether and to what degree academic transparency and information sharing suit military personnel remains a question open for debate.

The introduction of academic practices into the activities of the Finnish Defence Forces, and attempts to make military education more ‘academic’ with the establishment of the National Defence University; as well as the diversification of defence studies, together with an increased quest for systematic knowledge, have created new demands for intensified interaction with the wider scientific community. These factors have made it necessary to clarify the position of military sciences and institutional defence research.

Approaches and themes in the book

The chapters of this book represent different approaches to the debate. Some of them report original research while others survey scientific work in their fields. Further angles are provided by contributions that discuss science and research policy in military and related studies, or express a deliberately polemic position. In all cases, the authors are recognised experts who are well-versed in both research and decision making in the Finnish military system.

In the first four chapters, Juha Mäkinen, Jan Hanska, Jari Rantapelkonen, and Mika Hyytiäinen deal with science and research in the military context and present alternative solutions to the management of tensions arising between academic and military norms or practices. As the authors have diverse views on science – especially on the Art of War, arguably the fundamental military science – and on the origins of tensions in the field, they reach different conclusions when it comes to the management of these tensions in military research and education. All four chapters share, however, a strong commitment to the societal impact and proper regulation of scientific work in the field.

Juha Mäkinen explicates what is and what is not military science. Would it make sense to use a narrow definition, and include only very specific types of research? He examines the military-scientific discourse of the 2000s, and highlights its limitations in the context of the humanities and the social sciences, drawing also on observations concerning higher education policy and evaluation. Central to Mäkinen's analysis is the concept of 'activity', which he approaches from the perspective of cultural-historical activity theory suited for military pedagogy and military sciences.

Jan Hanska asks whether the critical attitude of the academic and the loyalty of the officer can be mutually exclusive. To gain clarity on the direction that academic research will take within the Finnish Defence Forces, he wants to stimulate thought and dialogue on the responsibilities of the officer and the academic. He is cautiously optimistic and believes that solutions can be found, even if they are not immediately visible. Hanska frames his analysis in the context of all research conducted within the Finnish military and the position taken by the National Defence University on it.

Jari Rantapelkonen discusses tensions that have emerged with demands to make the education of officers meet the requirements of the civilian university culture. Military schools in Finland have become more academically oriented, and military education has become increasingly informed by the need to understand the complexity of wider security concerns. The relationship between the practices of the military community and the use of scientific knowledge continues, in this novel situation, to be paradoxical.

Mika Hyytiäinen argues that research in applied tactics cannot be understood as a 'public science'. The public dissemination of analyses and their results would defy the purpose of the activity, which is to serve the development of national strategy and tactics. Despite the secrecy, Hyytiäinen holds that applied tactics is not an unscientific activity. It does have its methods and measurements of reliability; only these cannot, due to the nature of the discipline, be fully disclosed. The argument is based on a strong reliance of practice over theory in this field.

In the next three chapters, Juha Mälkki, Matti Meriläinen, and Aki-Mauri Huhtinen examine the qualifications and expectations of an officer, focusing on the question of how to ensure and enhance the development of officer cadets as military instructors and leaders.

Juha Mälkki calls for educational practices that would make peacetime requirements and expectations serve officers in the harsh conditions of the battle-field. He stresses that the academic viewpoint should not be overemphasised so as to overshadow the crucial perspective of the Art of War in the education of officers.

Matti Meriläinen focuses on how different factors in the study environment influence the well-being and learning abilities of an officer cadet. He points out that some of the basic elements in this have much in common with the factors that also motivate civilian university students, despite the specific war-time requirements of an officer, and the special educational practices that are aimed at meeting these.

Aki-Mauri Huhtinen examines the endurance of the officer cadet through the case of a live-fire exercise meant to simulate leadership challenges in combat. Central to this, according to Huhtinen, is action capability. The study aims to show how new research methods can produce useful knowledge for developing troops with this capability. Technology combined with traditional tools of education, and with insights from contemporary studies in the humanities, can provide a multi-faceted approach to the education of officers.

Liite

TOHTORIUPSEERIT KAUTTA AIKOJEN

Nimi	Sotilasarvo	Oppiarvo/yliopisto	Väitösvuosi
Airio Pentti	Prikaatikenraali (Kadk52)	ST / Maanpuolustuskorkeakoulu	2007
Alanko Juha	Ye-everstiluutnantti (Kadk46)	FT / Jyväskylän yliopisto	2002
Anteroinen Jukka	Ye-komentaja (Mek59)	ST / Maanpuolustuskorkeakoulu	2013
Blombergs Fred	Ye-everstiluutnantti (Kadk76)	ST / Maanpuolustuskorkeakoulu	2013
Elio Keijo	Ye-everstiluutnantti (Kadk 41)	FT / Tampereen Yliopisto	1973
Enqvist Ove	Ye-komentaja (Kadk60)	ST / Maanpuolustuskorkeakoulu	2007
Forsman Lauri	Majuri (Kadk46)	FT / Tampereen yliopisto	1998
Haapalinna Ilkka	Ye-komentaja (Mek42)	KTT / Helsingin kauppakorkeakoulu	1996
Halonen Pekka	Ye-everstiluutnantti (Kadk75)	KT / Tampereen yliopisto	2007
Hanska Jan	Ye-majuri (Kadk84)	YTT / Tampereen yliopisto	2010
Heinonen Veikko U.	Majuri (Kadk65)	YTT / Jyväskylän yliopisto	2011
Huhtinen Aki-Mauri	Ye-everstiluutnantti (Kadk73)	FT / Tampereen yliopisto	1996
Huttunen Mika	Ye-everstiluutnantti (Kadk75)	ST / Maanpuolustuskorkeakoulu	2010
Hyvärinen Risto	Ye-everstiluutnantti (Mek19)	VTT / Helsingin yliopisto	1958
Hyttiäinen Mika	Ye-eversti (Kadk72)	TkT / Teknillinen Korkeakoulu	2003
Häyry Matti	Majuri (Kadk63)	VTT / Helsingin yliopisto	1990

Iskanius Markku	Ye-eversti (Kadk55)	ST / Maanpuolustuskorkeakoulu	2004
Jouko Petteri	Ye-eversti (Kadk73)	FT / Helsingin yliopisto	2007
Juontonen Jorma	Ye-everstiluutnantti (Kadk48)	VTT / Helsingin yliopisto	1997
Kalliomaa Mika	Ye-eversti (Kadk74)	ST / Maanpuolustuskorkeakoulu	2003
Kaukonen Esko	Kapteeni (Kadk60)	KT / Helsingin yliopisto	1998
Kerttunen Mika	Ye-everstiluutnantti (Kadk70)	VTT / Helsingin yliopisto	2009
Kesseli Pasi	Ye-eversti (Kadk66)	FT / Helsingin yliopisto	2002
Kiikka Jarmo	Ye-everstiluutnantti (Kadk77)	HT / Lapin yliopisto	2002
Killinen Kullervo	Ye-kommodori (Mek9)	VTT / Helsingin yliopisto	1956
Kinnunen Tommi	Kapteeni (Kadk81)	KT / Helsingin yliopisto	2003
Koli Paavo	Kapteeni (Kadk26)	VTT / Helsingin yliopisto	1956
Koskivirta Kalle	Kapteeni (Kadk53)	YTT / Tampereen yliopisto	1996
Krogars Marco	Ye-komentajakapteeni (Mek53)	HT / Vaasan yliopisto	1995
Kuokkanen Pertti	Ye-eversti (Kadk72)	VTT / Helsingin yliopisto	2009
Kuusisto Rauno	Ye-everstiluutnantti (Kadk67)	FT / Teknillinen Korkeakoulu	2004
Kärki, Niilo	Lääkintäeverstiluutnantti (Kadk26)	LKT / Turun yliopisto	1956
Kämäri Vesa	Kenraaliluutnantti (Kadk51)	TKT / Lappeenrannan teknillinen yliopisto	2010
Laaksonen Marko	Ye-komentaja (Kadk77)	ST / Maanpuolustuskorkeakoulu	2009
Lagerstam Kaarle	Ye-eversti (Kadk71)	ST / Maanpuolustuskorkeakoulu	2006
Lahnaviiki Juhani	Komentajakapteeni (Mek27)	FT / Turun yliopisto	1997
Lalu Petteri	Ye-everstiluutnantti (Kadk74)	ST / Maanpuolustuskorkeakoulu	2014
Lehti Aarni	Ye-komentaja (Mek31)	ST / Maanpuolustuskorkeakoulu	2003
Lehto Martti	Ye-eversti (Kadk62)	ST / Maanpuolustuskorkeakoulu	2012
Limnell Jarno	Kapteeni (Kadk83)	ST / Maanpuolustuskorkeakoulu	2009
Lukkarinen Vilho	Ye-eversti (Kadk29)	VTT / Helsingin yliopisto	1969

Massa, Yrjö	Majuri (Kadk27)	TT / Helsingin yliopisto	1954
Meriläinen Matti	Majuri (Kadk72)	KT / Joensuun yliopisto	1999
Miekkavaara Kari	Ye-eversti (Kadk51)	FT / Turun yliopisto	2004
Mäkinen Juha Antero	Ye-everstiluutnantti (Kadk71)	PhD / Japan Advanced Institute of Science and Technology	2006
Mäkinen Kalevi	Majuri (Kadk64)	KT / Helsingin yliopisto	2006
Mäkitalo Janne	Ye-everstiluutnantti (Kadk75)	ST / Maanpuolustuskorkeakoulu	2012
Mälkki Juha	Ye-everstiluutnantti (Kadk76)	VTT / Helsingin yliopisto	2008
Nissinen Vesa	Ye-everstiluutnantti (Kadk70)	KT / Helsingin yliopisto	2001
Nokkala Arto	Ye-everstiluutnantti (Kadk54)	YTT / Lapin yliopisto	2001
Ojala Juhani	Majuri (Kadk70)	TkT / Lappeenrannan teknillinen yliopisto	2007
Palokangas Marko	Ye-majuri (Kadk81)	ST / Maanpuolustuskorkeakoulu	2014
Peltoniemi Rainer	Ye-everstiluutnantti (Kadk75)	TkT / Teknillinen Korkeakoulu	2007
Pentti Veikko	Ye-everstiluutnantti (Kadk52)	KT / Tampereen yliopisto	1982
Pernaa Veli	Ye-eversti (Kadk40)	FT / Kuopion yliopisto	1988
Pulkka Antti-Tuomas	Majuri (Kadk79)	KT / Helsingin yliopisto	2014
Puukka Ilkka	Ye-eversti (Kadk47)	VTT / Helsingin yliopisto	2005
Raitasalo Jyri	Ye-everstiluutnantti (Kadk78)	VTT / Helsingin yliopisto	2005
Rantala Onni	Majuri (Kadk27)	VTT / Helsingin yliopisto	1956
Rantapelkonen Jari	Ye-everstiluutnantti (Kadk71)	ST / Maanpuolustuskorkeakoulu	2006
Saarelainen Tapio	Majuri (Kadk74)	ST / Maanpuolustuskorkeakoulu	2013
Salminen Pertti	Kenraalimajuri (Kadk62)	VTT / Helsingin yliopisto	1995
Salo Mikael	Ye-majuri (Kadk80)	VTT / Helsingin yliopisto	2011
		FT / Tampereen yliopisto	2008
Santtila Matti	Everstiluutnantti (Kadk69)	FT / Jyväskylän yliopisto	2010

Seppovaara Ossi	Majuri (Kadk23)	MMT / Helsingin yliopisto	1962
Seppänen Esa	Ye-everstiluutnantti (Kadk40)	VTT / Turun yliopisto	2007
Simelius Kari	Majuri (Kadk48)	VTT / Helsingin yliopisto	2003
Sirén Torsti	Ye-everstiluutnantti (Kadk72)	VTT / Helsingin yliopisto	2009
Toiskallio Jarmo	Everstiluutnantti (Kadk53)	KT / Turun yliopisto	1993
Tuomi Osmo	Ye-kommodori (Mek29)	VTT / Helsingin yliopisto	1996
Turtiainen Turto	Kapteeniluutnantti (Mek31)	VTT / Helsingin yliopisto	1986
Tynkkynen Vesa	Kenraalimajuri (Kadk62)	FT / Helsingin yliopisto	1996
Vakkuri Ilkka	Kapteeni (Kadk65)	PhD / Concordia Theological Seminary	1996
Valtonen Hannu	Everstiluutnantti (Kadk51)	FT / Jyväskylän yliopisto	2006
Valtonen Vesa	Ye-everstiluutnantti (Kadk77)	ST / Maanpuolustuskorkeakoulu	2010
Virta Jami	Ye-majuri (Kadk81)	VTT / Helsingin yliopisto	2012
Visuri Pekka	Ye-eversti (Kadk50)	VTT / Helsingin yliopisto	1989

Luettelo ulottuu vuoden 2015 alkuun asti.

Aikaisemmin tässä sarjassa on julkaistu

No 1, 2009

Sampo Terho Sampo (toim.): Strategian jäljillä

No 2, 2009

Sirén Torsti (toim.): Verkostoavusteinen puolustus 2030

No 3, 2009

Jukka Kiuru (toim.): Johtamisen perusteet

No 4, 2010

Sirén Torsti (toim.): Minne kuljet suomalainen sotilasjohtaja?

No 5, 2010

Sampo Terho (toim.): Näkökulmia maanpuolustustahtoon

No 6, 2011

Juha Tuominen (toim.): Nuoret, arvot ja maanpuolustus

No 7, 2011

Torsti Sirén (toim.): Strateginen kommunikaatio ja informaatio-operaatiot 2030

No 8, 2012

Eeva Koltola (toim.): Hyvä - paha hallinto

No 9, 2013

Juha Mäkinen (toim.): Asevelvollisuuden tulevaisuus

No 10, 2013

Jari Rantapelkonen ja Mirva Salminen (toim.): The Fog of Cyber Defence

No 11, 2013

Mari Ukkonen (toim.): Asevelvollisuus kansalaisoikeutena

No 12, 2014

Mari Ukkonen (toim.): Äärikäyttäytyminen: miten kohdataan, miten johdetaan

No 13, 2014

Arto Mutanen ja Otto Pekkarinen (toim.): Sotilaspedagogiikka

No 14, 2014

Jari Rantapelkonen (toim.): Strategisen viestinnän salat

Maanpuolustuskorkeakoulu
Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos
PL 7, 00861 HELSINKI

Tel. +358 299 800

www.mpkk.fi

ISBN 978-951-25-2661-1 (nid.)
ISBN 978-951-25-2662-8 (PDF)
ISSN 1798-0402

Puolustusvoimat
The Finnish Defence Forces